

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023

ZAŁĄCZNIK DO UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W HRUBIESZOWIE
NR Z DNIA

Spis treści

Wstęp	3
1. Diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych na terenie gminy miejskiej Hrubieszów.....	5
1.1 Ogólne uwarunkowania procesu rewitalizacji Hrubieszowa	5
1.2 Podsystem społeczny	6
1.2.1 Wyzwania demograficzne	6
1.2.2 Rynek pracy	9
1.2.3 Pomoc społeczna	11
1.2.4 Infrastruktura usług społecznych	16
1.2.5 Kapitał społeczny w gminie miejskiej Hrubieszów	23
1.3 Podsystem gospodarczy.....	27
1.3.1 Historia rozwoju gospodarczego miasta.....	27
1.3.2 Liczba i rodzaj podmiotów gospodarczych	28
1.3.3 Wskaźniki rozwoju gospodarczego gminy miejskiej Hrubieszów	29
1.3.4 Wielkość podmiotów gospodarczych i struktura zatrudnienia	30
1.3.5 Tereny inwestycyjne.....	31
1.3.6 Turystyka	32
1.4 Podsystem środowiskowy.....	34
1.4.1 System przyrodniczy	34
1.4.2 Warunki glebowo-rolnicze.....	35
1.4.3 Surowce mineralne i źródła energii odnawialnej	35
1.4.4 Sieć hydrograficzna.....	35
1.4.5 Warunki klimatyczne	36
1.4.6 Ochrona przyrody	36
1.4.7 Stan środowiska przyrodniczego	37
1.5 Podsystem przestrzenno-funkcjonalny.....	39
1.5.1 Historia przestrzennego rozwoju miasta	39
1.5.2 Uwarunkowania geograficzne	40
1.5.3 Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju miasta	40
1.5.4 Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju miasta	41
1.6 Podsystem techniczny	45
1.6.1 Zabudowa mieszkaniowa	45
1.6.2 Mieszkania komunalne.....	46
1.6.3 Techniczne wyposażenie budynków	46
1.6.4 Infrastruktura komunalna	47
1.6.5 Infrastruktura transportowa	49
2. Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie gminy miejskiej Hrubieszów	52

2.1 Metodologia wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji.....	52
2.1.1 Podsystem społeczny	64
2.1.2 Podsystem gospodarczy	80
2.1.3 Podsystem środowiskowy	85
2.1.4 Podsystem techniczny	87
2.1.5 Podsystem przestrzenno-funkcjonalny	89
2.2 Wyznaczenie granic obszaru zdegradowanego	92
2.3 Wyznaczenie granic obszaru rewitalizacji.....	98
2.4 Skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych obszaru rewitalizacji	100
2.4.2 Podsystem społeczny	100
2.4.3 Podsystem gospodarczy	106
2.4.4 Podsystem środowiskowy	113
2.4.5 Podsystem techniczny	117
2.4.6 Podsystem przestrzenno-funkcjonalny	118
3. Wizja stanu obszaru rewitalizacji gminy miejskiej Hrubieszów w 2023 r.....	128
4. Cele procesu rewitalizacji w gminie miejskiej Hrubieszów	129
5. Lista przedsięwzięć rewitalizacyjnych	132
5.1 Projekty podstawowe	132
5.2 Projekty uzupełniające.....	166
6. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między projektami i podmiotami na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa.....	169
7. Indykatywne ramy finansowe przedsięwzięć.....	172
7.1 Źródła finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych	172
8. Mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów w proces rewitalizacji gminy miejskiej Hrubieszów	178
9. Powiązania LPR z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy miejskiej Hrubieszów	190
10. System wdrażania programu rewitalizacji	196
11. System monitoringu i oceny skuteczności działań oraz system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu LPR.....	201
12. Spis tabel	207
13. Spis map	209
14. Spis wykresów	210

Wstęp

- Podstawą prawną przyjęcia *Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023* jest art. 18 ust. 2 pkt 2 i pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1875), w związku z art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 1023, 1529, 1566) oraz w związku z *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020* Ministerstwa Rozwoju z dnia 2 sierpnia 2016 roku. Program zostanie przyjęty uchwałą Rady Miejskiej w Hrubieszowie.
- *Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023* opracowany został z wykorzystaniem modelu partycypacyjnego, polegającego na możliwie szerokim udziale wszystkich interesariuszy w pracach nad programem.
- Program zawiera szczegółową analizę miasta Hrubieszowa w celu identyfikacji kluczowych czynników kryzysowych i wyznaczenia w oparciu o te zjawiska obszaru zdegradowanego. Szczególne znaczenie w procesie programowania rewitalizacji odgrywa pogłębiona diagnoza czynników, mających kluczowy wpływ na poziom degradacji obszaru rewitalizacji, która określa kierunki planowanych działań rozwojowych.
- Na poziomie struktury przestrzennej miasta można zdiagnozować kluczowy problem w postaci nierównomiernego rozwoju miasta, zdeterminowanego przez rozlewanie się zabudowy mieszkaniowej Hrubieszowa w kierunku północnym oraz południowym, przy jednoczesnym niedoinwestowaniu tradycyjnego centrum. Strefa śródmiejska, najstarsza zabytkowa część miasta, wymaga uporządkowania i kompleksowej modernizacji. W tej strefie mieści się większość najstarszych, komunalnych zasobów mieszkaniowych i lokali użytkowych. Realizowane przez miasto Hrubieszów w latach 2005-2013 działania rewitalizacyjne skupione były w części śródmiejskiej i polegały na uporządkowaniu przestrzeni publicznej na cele społeczno-gospodarcze.
- Wśród innych problemów miasta należy przede wszystkim wskazać postępujący proces starzenia się lokalnej społeczności, bezrobocie, niski poziom bezpieczeństwa, brak aktywności społecznej mieszkańców, słabość lokalnej gospodarki reprezentowanej przez mikroprzedsiębiorstwa, zły stan techniczny zasobu mieszkaniowego, występowanie wyrobów zawierających azbest.
- Prace analityczne związane z delimitacją obszaru zdegradowanego obejmowały całe miasto Hrubieszów, które zostało podzielone na 10 zamieszkałych jednostek strukturalnych. Diagnoza została przeprowadzona w układzie prowadzącym od danych ogólnych dla całego miasta do analizy szczegółowych czynników kryzysowych w podziale dla poszczególnych jednostek, co umożliwiło precyzyjne wyznaczenie obszaru zdegradowanego.
- Efektem prac analitycznych i badawczych było wyłonienie obszaru rewitalizacji, który tworzy zwarty teren w centralnej części miasta i obejmuje staromiejski układ urbanistyczny w

granicach wpisu do rejestru zabytków, stanowiący zabudowę wyspy okolonej przez rz. Huczwę wraz z przedmieściem w rejonie ulic Podzamcza i Piłsudskiego, o powierzchni 88,6 ha (2,68% pow. miasta), zamieszkały przez 3873 osób (21,55% mieszkańców miasta).

- W sferze społecznej zasadniczym problemem obszaru rewitalizacji jest ubóstwo generowane brakiem miejsc pracy i bezrobociem, szczególnie dotkliwe dla osób, które zakończyły edukację na poziomie gimnazjalnym lub podstawowym. Na obszarze rewitalizacji wyraźnie widoczny jest proces starzenia populacji. Kapitał społeczny jest raczej niski. Działają tu liczne organizacje pozarządowe, które mogą pełnić ważną rolę w całym procesie rewitalizacji.
- Reasumując, wyzwania przed którymi stoją władze miasta, wiążą się z szeregiem powiązanych wzajemnie ze sobą problemów w sferze społecznej, a także gospodarczej, technicznej, środowiskowej oraz przestrzenno-funkcjonalnej. Wyznaczają one potrzeby miasta, związane z odzyskaniem utraconych przez obszar zdegradowany funkcji kluczowych z punktu widzenia rozwoju miasta.
- W dokumencie zaprezentowano również wizję stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, cele rewitalizacji i kierunki działań, przedsięwzięcia rewitalizacyjne oraz ramy finansowe planowanych przedsięwzięć, metody wdrażania, monitorowania i ewaluacji programu rewitalizacji.
- W przygotowanie programu zaangażowano społeczność lokalną i umożliwiono szeroką partycypację społeczną. Zorganizowano i przeprowadzono konsultacje społeczne (w formie warsztatów dedykowanych różnym grupom interesariuszy, debaty publicznej, spaceru badawczego, zbierania ankiet), mające na celu poznanie opinii na temat uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, aktualnych potrzeb, kierunków rozwoju miasta oraz propozycji projektów i zadań rewitalizacyjnych, które mogłyby zostać ujęte w programie.
- Interwencję rewitalizacyjną skonstruowano w oparciu o koncepcje projektowe pozyskane w wyniku naboru otwartego na przedsięwzięcia rewitalizacyjne, który trwał w okresie od 7 sierpnia 2017 roku do 14 sierpnia 2017 roku. W efekcie naboru zostało zadeklarowanych przez zainteresowanych interesariuszy łącznie 31 przedsięwzięć do realizacji na obszarze rewitalizacji miasta Hrubieszowa –w kształcie, który wynika ze złożonych deklaracji.
- Jednocześnie prowadzono działania komunikacyjne i informacyjne przybliżające mieszkańcom miasta zagadnienia procesu rewitalizacji, informujące o organizowanych spotkaniach – przez publikację bieżących informacji na stronie www.miasto.hrubieszow.pl.
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023 opisuje więc w sposób kompleksowy realizację procesu rewitalizacji miasta, zarówno na poziomie diagnostycznym, jak i na etapie wdrożenia interwencji.

1. Diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych na terenie gminy miejskiej Hrubieszów

1.1 Ogólne uwarunkowania procesu rewitalizacji Hrubieszowa

Słynący z czarnoziemów Hrubieszów jest gminą miejską o powierzchni 33 km² położoną w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego, nieopodal granicy państwowej i unijnej z Ukrainą – jest najdalej wysuniętym polskim miastem na wchodzie.

Mapa 1. Mapa lokalizacja gminy miejskiej Hrubieszów

Źródło: <http://www.prdmhrubieszow.com.pl>

Według typologii GUS Hrubieszów należy do małych miast z 18 075 mieszkańcami, których liczba od lat się zmniejsza. Pod względem geodezyjnym dzieli się na trzy obręby ewidencyjne: Śródmieście, Podgórze i Sławęcin. Jest stolicą powiatu hrubieszowskiego, w skład którego, oprócz miasta, wchodzi 7 gmin wiejskich: Dołhobyczów, Horodło, Hrubieszów, Mircze, Trzeszczany, Uchanie i Werbkowice. Hrubieszów należy do Euroregionu Bug – działającego od 1995 roku transgranicznego związku, który obejmuje województwo lubelskie w Polsce, obwód brzeski na Białorusi, obwód wołyński oraz rejony sokalski i żółkiewski z obwodu lwowskiego na Ukrainie. To peryferyjne, przygraniczne położenie, a także zmniejszająca się i starzejąca populacja oraz dobre warunki do prowadzenia działalności rolniczej odgrywają decydującą rolę w dotychczasowym rozwoju miasta.

1.2 Podsystem społeczny

1.2.1 Wyzwania demograficzne

Najważniejszą determinantą rozwoju miast są mieszkańcy, szczególnie ważną zaś odgrywa wzrost lub spadek liczby ludności. Problem ten dotyczy Hrubieszowa, dla którego jako małego miasta zjawisko kurczenia się populacji może mieć szczególnie dotkliwe konsekwencje.

Na koniec 2016 roku w Hrubieszowie mieszkało 18 075 osób, z czego 52,52% stanowiły kobiety, a 47,47% mężczyźni. Analiza zmiany liczby ludności w ciągu ostatnich lat wykazuje wyraźną tendencję malejącą. W latach 2010–2016 liczba ludności spadła o 840 osób, czyli aż o 4,44%. Liczbę ludności Hrubieszowa, ogółem i według płci przedstawia tabela poniżej.

Tabela 1. Zmiany liczby ludności w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2010–2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ludność ogółem, w tym:	18 915	18 836	18 731	18 585	18 450	18 287	18 075
kobiety	9951	9912	9855	9764	9717	9620	9494
mężczyźni	9864	8924	8876	8821	8733	8667	8581

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Czynnikami, które wpływają na malejącą liczbę ludności, są: ujemny przyrost naturalny i migracje. Jeśli chodzi o przyrost naturalny, od 2011 roku w Hrubieszowie notuje się więcej zgonów niż urodzeń, przy czym dane te różnią się w poszczególnych latach, nie wykazując jednoznacznego trendu. Na tak duży spadek ludności przede wszystkim ma wpływ migracja zarobkowa, głównie do innych ośrodków w Polsce, emigracja za granicę należy do rzadkości. Ogólnie w przypadku salda migracji można stwierdzić, że po 2011 roku nastąpił jej skokowy wzrost - powyżej stu osób na rok.

Tabela 2. Przyczyny zmian liczb ludności gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2010–2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Przyrost naturalny	0	-38	-10	-41	-18	-30	-49
Saldo migracji ogółem	-63	-41	-135	-168	-119	-118	-130

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Według długoletniej prognozy ludności autorstwa GUS obecny malejący trend dot. wielkości populacji Hrubieszowa będzie się utrzymywał – w 2020 roku liczba ludności wyniesie 17 901 osób i dalej będzie spadała, by w 2050 wynieść 14 035 osób, o 4040 osób mniej, niż obecnie. Stanowiłoby to spadek o około 22% w stosunku do liczby ludności z 2016 roku.

Drugim ważnym czynnikiem demograficznym wpływającym na rozwój, stagnację lub kryzys miasta jest struktura wieku ludności według ekonomicznych grup wiekowych: wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny. Interpretując dane GUS z ostatnich kilku lat widać, że liczba ludności w wieku przed- i produkcyjnym maleje, natomiast w wieku poprodukcyjnym rośnie. W 2016 roku ludność w wieku przedprodukcyjnym (od 0 do 14 lat) wyniosła 2359 osób i była o 396 osób mniejsza niż w 2010 roku – spadek ten należy głównie przypisać zmniejszeniu się przyrostu naturalnego, a także migracjom i przejściu osób do kategorii ludności w wieku produkcyjnym. Grupa w wieku

przedprodukcyjnym stanowiła 16,1 % ogółu ludności – w 2010 roku było to 18,4%. W 2016 roku ludność w wieku produkcyjnym to 11821 osób, o 1242 osób mniej niż w 2010 roku. Ta kategoria stanowiła odpowiednio 62,3% i 65,3% ogółu ludności. Natomiast w tym samym czasie nastąpił wzrost osób w wieku poprodukcyjnym z 3097 osób w 2010 roku do 3895 osób w 2016 – różnica wyniosła 800 osób – 16,4% ogółu ludności w 2010 i 21,5% – w 2016 roku. Zmiany w strukturze ludności świadczą o starzeniu się społeczeństwa w Hrubieszowie i wskazują na problemy, z którymi w przyszłości będzie musiało poradzić sobie miasto – zwiększenia zakresu i ilości usług społecznych dla osób w podeszłym wieku.

Tabela 3. Struktura wieku ludności Hrubieszowa w latach 2010–2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ludność ogółem, w tym:	18 915	18 836	18 731	18 585	18 450	18 287	18 075
w wieku przedprodukcyjnym	2755	2711	2656	2591	2558	2469	2359
w wieku produkcyjnym	13 063	12 920	12 757	12 551	12 277	12 073	11 821
w wieku poprodukcyjnym	3097	3205	3318	3443	3615	3745	3895

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Wydaje się, że przy obecnych ogólnych tendencjach demograficznych w mieście, jak i w całym kraju, spadek liczby osób w wieku produkcyjnym nie może zostać zatrzymany. Najlepiej wzrost liczby osób w wieku nieprodukcyjnym w ostatnich latach pokazuje wskaźnik obciążenia demograficznego, który prezentuje poniższa tabela.

Tabela 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego Hrubieszowa w latach 2010–2016

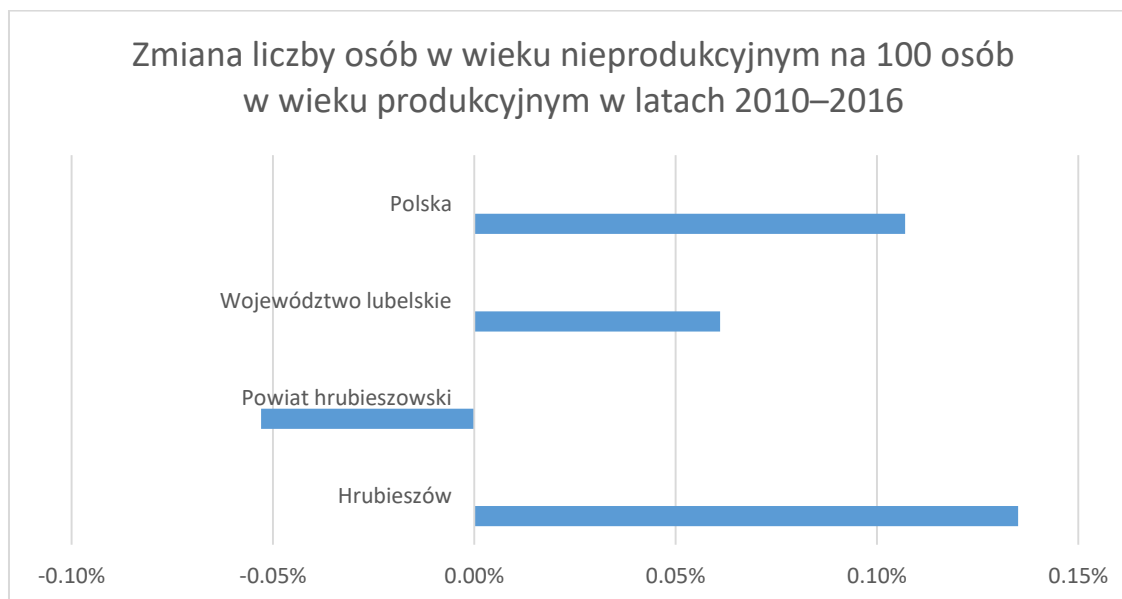
Ludność w wieku nieprodukcyjnym/ produkcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym/przedprodukcyjnym	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
w wieku nieprod./w wieku prod.	53,2	53,7	54,2	55,5	57,6	58,9	60,4
w wieku nieprod./w wieku przedprod.	98,1	95,0	101,5	106,8	115,5	123,3	138,8
w wieku poprod./w wieku prod.	5,1	26,2	27,3	28,8	30,9	32,6	34,6

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Najprawdopodobniejszy scenariusz najbliższych lat to kontynuacja zjawiska starzenia się społeczeństwa – wzrostu liczby osób w wieku poprodukcyjnym, któremu będzie towarzyszyć zmniejszenie się liczby osób w wieku produkcyjnym. Istotne jest przy tym, że nawet przy zatrzymaniu negatywnego trendu, np. przez wzrost dzietności, spadek liczby osób w wieku produkcyjnym nie może zostać od razu zatrzymany. Przy wskaźniku obciążenia demograficznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) bardzo widoczny jest systematyczny wzrost liczby osób w wieku nieprodukcyjnym. Od 2010 roku wartość wskaźnika wzrosła o 7,2 i aktualnie wynosi 60,4. Porównując wielkość obciążenia demograficznego ze średnią dla powiatu hrubieszowskiego (61,8), województwa lubelskiego (62,3), jak i reszty kraju (62,7), można stwierdzić, że Hrubieszów i tak znajduje się ma nieco lepszej sytuacji demograficznej niż porównywane jednostki. Jednocześnie niepokój może budzić tempo wzrostu liczby osób w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do osób w wieku produkcyjnym. W ciągu analizowanych lat nastąpił wzrost liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym o 13,5%, podczas gdy wzrost dla województwa

wyniósł 6,1%, a dla kraju 10,7%. Co zaskakujące, w powiecie hrubieszowskim w analizowanym okresie nastąpił spadek wskaźnika z 65,3 do 62,8, czyli o 2,5 p.proc.

Rysunek 1. Zmiana liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2010–2016

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Inną ważną obserwacją, jaka wynika z analizy wskaźnika obciążenia demograficznego, jest tempo wzrostu wskaźnika ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w rozbiciu rocznym. O ile w latach 2010–2012 następował wzrost wskaźnika o 0,93%, o tyle w następnym roku skokowo wzrósł on do 2,4% i od tego czasu utrzymuje średnio takie tempo wzrostu.

Podsumowując, Hrubieszów zgodnie z analizą trendów demograficznych dotyczących dwóch podstawowych problemów związanych z depopulacją miasta i starzeniem się lokalnej społeczności. Oba zjawiska są charakterystyczne dla podobnych ośrodków miejskich. Pierwszy wynika w znacznej mierze z migracji, która wzmacnia proces starzenia się społeczeństwa i jest zjawiskiem obserwowanym w całym kraju. Starzenie się społeczności lokalnej trwale obniża potencjał rozwoju Hrubieszowa.

Zaobserwowane problemy demograficzne wywierają wpływ na rozwój gospodarczy miasta. Negatywne zmiany w strukturze ludności mogą przyczynić się do pogłębiania problemów ekonomiczno-społecznych. Kapitał ludzki jest bowiem kluczowym czynnikiem rozwoju. Młodzi, wykształceni mieszkańcy, którzy po studiach wracają do siebie, to gwarancja utrzymania popytu na usługi i stabilną przyszłość oraz rozwój miasta.

Niekorzystne zmiany demograficzne wpływają na popyt na usługi i zasoby siły roboczej, a długofalowo mogą doprowadzić do osłabienia działalności gospodarczej, obniżenia dochodów mieszkańców i samorządu. Wyzwaniem dla władz lokalnych w nadchodzących latach będzie wzrost liczby seniorów wśród mieszkańców, co przyniesie za sobą zmianę popytu na lokalne dobra i usługi, potrzebę dostosowania oferty usług publicznych dla ludzi w starszym wieku w oparciu o rzetelne rozpoznanie ich potrzeb zdrowotnych i społeczno-ekonomicznych, stworzenie programów profilaktycznych mających na celu zachowanie sprawności fizycznej i psychicznej.

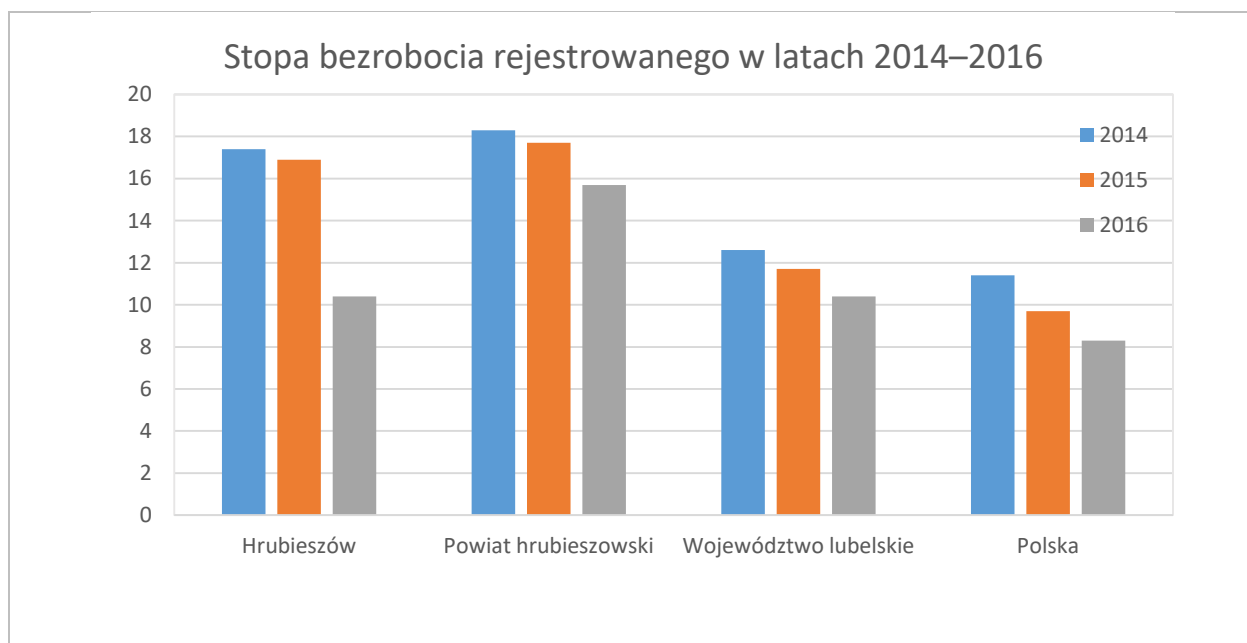
1.2.2 Rynek pracy

Jednym z najistotniejszych czynników warunkujących rynek pracy są zasoby pracy. Warunki te, zależne od uwarunkowań ilościowych, na które składają się omówione wcześniej czynniki demograficzne, oraz jakościowych (kapitał ludzki), są siłą napędową rozwoju gospodarczego.

Jednym z większych problemów Hrubieszowa jest bezrobocie, ważny czynnik wpływający na jakość życia. Bezrobocie generuje narastające problemy społeczne w ramach tzw. spirali kryzysu – ubóstwo, uzależnienie od pomocy społecznej, patologie, przestępczość.

Porównując sytuację rynku pracy w Hrubieszowie z resztą powiatu hrubieszowskiego, które przoduje pod względem poziomu bezrobocia w województwie lubelskim, można zauważyć, że stopa bezrobocia rejestrowanego jest w mieście o około 5% niższa i osiąga ten sam wynik co średnia dla województwa lubelskiego. Jednak średni poziom bezrobocia w Hrubieszowie jest wyższy niż średnia dla całej Polski. Zestawienie stóp procentowych z lat 2014–2016 dla Hrubieszowa, powiatu, województwa i Polski prezentuje poniższy wykres.

Rysunek 2. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2014–2016

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

W Hrubieszowie wskaźnik bezrobocia, rozumiany jako udział bezrobotnych zarejestrowanych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym, w 2016 roku wyniósł 10,4%. W tym samym roku wskaźnik ten dla powiatu wyniósł – 12,6%, dla województwa lubelskiego – 7,3% a dla Polski – 5,6%. Wskaźnik osób pracujących na 1000 ludności w tym samym roku wyniósł w Hrubieszowie w 229 osób, w powiecie osiągnął wielkość 51 osób, w województwie lubelskim – 180 osób, a w kraju 240 osób. Dane te potwierdzają, iż Hrubieszów plasuje się poniżej średniej krajowej w zakresie bezrobocia – pomimo faktu, iż lepiej wypada na tle powiatu i województwa lubelskiego.

Analizując dynamikę zmian na rynku pracy w Hrubieszowie, trzeba stwierdzić, że pozytywną tendencją ostatnich kilku lat jest wzrost liczby pracujących i spadek liczby osób bezrobotnych. W latach 2012–2016 liczba pracujących wzrosła o 5%, a bezrobotnych zarejestrowanych spadła o 410 osób, czyli aż o 25%. O ile w ciągu pierwszych czterech lat zmiany w zatrudnieniu i bezrobociu były niewielkie, o tyle po 2015 miały charakter skokowy – liczba pracujących w ciągu 2016 roku powiększyła się o 177 osób, a liczba bezrobotnych rejestrowanych zmalała o 179.

Warto zanotować, że bezrobocie w podobnym stopniu dotyka w Hrubieszowie mężczyzn, co kobiety. Świadczy o tym np. procentowy udział liczby bezrobotnych rejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, który w 2016 roku dla ogółu bezrobotnych wyniósł 10,4%, a w przypadku bezrobotnych zarejestrowanych kobiet – 10,3%.

Poniżej zaprezentowano zmiany liczby osób pracujących i bezrobotnych oraz udział bezrobotnych w liczbie ludności, w tym ludności w wieku produkcyjnym w latach 2012–2016.

Tabela 5. Osoby pracujące i bezrobotne w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2012–2016

Osoby pracujące i bezrobotne w roku:						
	Jedn.	2012	2013	2014	2015	2016
Pracujący ogółem	os.	4027	4125	4139	4055	4232
Bezrobotni zarejestrowani	os.	1583	1632	1403	1352	1173
Udział bezrobotnych w liczb. ludności	%	39,3	39,5	33,9	33,3	27,7
Udział bezrobotnych w liczb. ludności w wieku prod.	%	13,1	13,7	12,0	11,8	10,4

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Pozytywną tendencją zmian zachodzących w Polsce, jak i w skali województwa, jest stopniowy spadek bezrobocia, który zdaje się dotyczyć również Hrubieszowa. Zadaniem władz samorządowych powinno być wzmacnianie tego trendu przez:

- wspieranie lokalnego rynku pracy,
- przyciąganie nowych przedsiębiorców i inwestorów, szczególnie związanych z sektorem turystyki,
- aktywizowanie bezrobotnych - zwłaszcza tych, którzy od lat pozostają bez pracy, oraz osób z krótkim stażem pracy lub bez doświadczenia zawodowego przez doksztalcanie, podnoszenie lub zmianę kwalifikacji zawodowej;
- motywowanie dzieci i młodzieży do nauki w celu zwiększenia szans zawodowych,
- wspieranie ekonomii społecznej,
- prowadzenie konsekwentnej polityki rozwojowej.

Przyczyny wysokiego bezrobocia

Do głównych problemów rynku pracy należy zaliczyć zbyt małą, jak na potrzeby, liczbę ofert pracy. Podobnie zagadnienie to widzą mieszkańcy Hrubieszowa, którzy w badaniu przygotowywanym przy okazji opracowania Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszowa uznali brak ofert za największy problem tutejszego rynku pracy. Zgodnie z danymi GUS w 2013 roku w powiecie hrubieszowskim urząd pracy miał do dyspozycji 12 ofert pracy. Stąd priorytetowe wydaje się kontynuowanie starań przez władze samorządowe do tworzenia nowych miejsc pracy, m.in. przez przyciąganie nowych firm, aktywizację bezrobotnych i osób bez lub z małym doświadczeniem zawodowym.

Deficyt miejsc pracy w Hrubieszowie przyczynia się do wysokiego bezrobocia, które z kolei jest głównym powodem pogłębiającego się ubóstwa, marginalizacji i wykluczenia osób bezrobotnych, sprzyja ich złej sytuacji mieszkaniowej, złemu stanowi zdrowia, zadłużeniom, stygmatyzacji ze strony otoczenia. Proces ten prowadzi to do utrwalania się mechanizmów wykluczenia społecznego i dotyka nie tylko osobę bezrobotną, ale i jej rodzinę, w tym i dzieci, które w dorosłym życiu powielają zachowania i styl życia rodziców. Dlatego działania skierowane do dzieci i młodzieży, szczególnie ze środowisk zmarginalizowanych i wykluczonych społecznie stają się jednym kluczowych zadań rewitalizacyjnych w sferze społecznej. Działaniami należy też objąć i same osoby bezrobotne, które są w trudnej sytuacji życiowej i stają się klientami pomocy społecznej, świadczonej przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Hrubieszowie.

1.2.3 Pomoc społeczna

Realizacją zadań z zakresu pomocy społecznej na terenie miasta zajmuje się Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (MOPS) w Hrubieszowie, mieszczący się przy ul. 3 Maja 15. Podejmuje działania na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej¹, ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych², ustawy z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów³, ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych⁴, programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”⁵, ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁶, ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁷, ustawie z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych⁸. Ze wsparcia mogą korzystać osoby spełniające warunki ustawowe. Przyznawane świadczenia pieniężne, jak i niepieniężne w formie rzeczowej lub usług, są zróżnicowane i zależą od sytuacji odbiorcy.

Można stwierdzić, że po 2013 r. ilość środków finansowych, jakie gmina miejska Hrubieszów wydaje na pomoc społeczną systematycznie spada. W 2013 roku wydatki na pomoc społeczną stanowiły 19,2% wszystkich wydatków w gminie. W następnym roku spadły o 3,7% i nie zmieniły się również w kolejnym roku. Ograniczenie poziomu wydatków na pomoc społeczną spowodowane jest zmniejszaniem się ilości podopiecznych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hrubieszowie, wynikającym m.in. z depopulacji.

Udział wydatków na pomoc społeczną w ogólnej strukturze wydatków gminy przedstawia poniższy wykres.

¹ t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 930, 1583, 1948, 2174, z 2017 r. poz. 38, 60, 624, 777, 1292, 1428, 1475.

² t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1518, 1579, z 2017 r. poz. 60, 624, 777, 1321, 1428.

³ t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 489, 624, 777, 952, 1428.

⁴ t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 180.

⁵ Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały Rady Ministrów w sprawie ustanowienia wieloletniego programu wspierania finansowego gmin w zakresie dożywiania „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” na lata 2014–2020

⁶ t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 697, 1292.

⁷ t.j. z 2016 r. poz. 1793, 1807, 1860, 1948, 2138, 2173, 2250, z 2017 r. poz. 60, 759, 777, 844, 858, 1089, 1139, 1200, 1292, 1321, 1386, 1428.

⁸ t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 963, 1247, 1579, 1807, 1810, 1921, 1948, 2138, 2255, 2260, z 2017 r. poz. 38, 60, 777, 962, 1027, 1321, 1428, 1475.

Rysunek 3. Udział wydatków na pomoc społeczną w ogólnej strukturze wydatków gminy miejskiej Hrubieszowa w latach 2012–2015

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Procentowy udział osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem w kolejnych latach potwierdza spadek po 2013 roku liczby osób korzystających z pomocy społecznej, co odzwierciedla zmniejszenie wydatków gminy. Powolny spadek dotyczy też powiatu hrubieszowskiego i województwa, choć w ich przypadku nie mamy do czynienia z tendencją skokową.

Tabela 6. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w gminie miejskiej Hrubieszów, powiecie hrubieszowskim i województwie lubelskim na 1000 mieszkańców w latach 2012–2016

Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem					
	2012	2013	2014	2015	2016
Hrubieszów	7,1%	7,7%	6,7%	6,0%	b.d.
Powiat hrubieszowski	11,1%	10,7%	10,0%	9,1%	b.d.
Województwo lubelskie	9,6%	9,6%	9,2%	8,6%	b.d.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Porównując z kolei sytuację Hrubieszowa w zakresie liczby osób korzystających z pomocy społecznej, trzeba stwierdzić, że miasto ma w tej dziedzinie lepsze wskaźniki od powiatu hrubieszowskiego i województwa lubelskiego. W 2015 roku w porównaniu do powiatu Hrubieszów notowało o 3,1% mniejszy udział osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców i 2,6% mniejszy od średniej dla województwa.

Struktura osób korzystających z pomocy społecznej

W latach 2012-2015 liczba osób korzystających z pomocy społecznej systematycznie spada. W 2015 roku w Hrubieszowie z pomocy korzystało 1106 osób, co stanowi 6% ogółu mieszkańców. Przeważająca większość z nich to osoby, które znajdują się poniżej kryterium dochodowego. Takich osób w 2015 roku było 950 i stanowiły one 5,2% ogółu mieszkańców. Powyżej kryterium dochodowego było 156 osób korzystających z pomocy – zaledwie 0,8% ludności miasta.

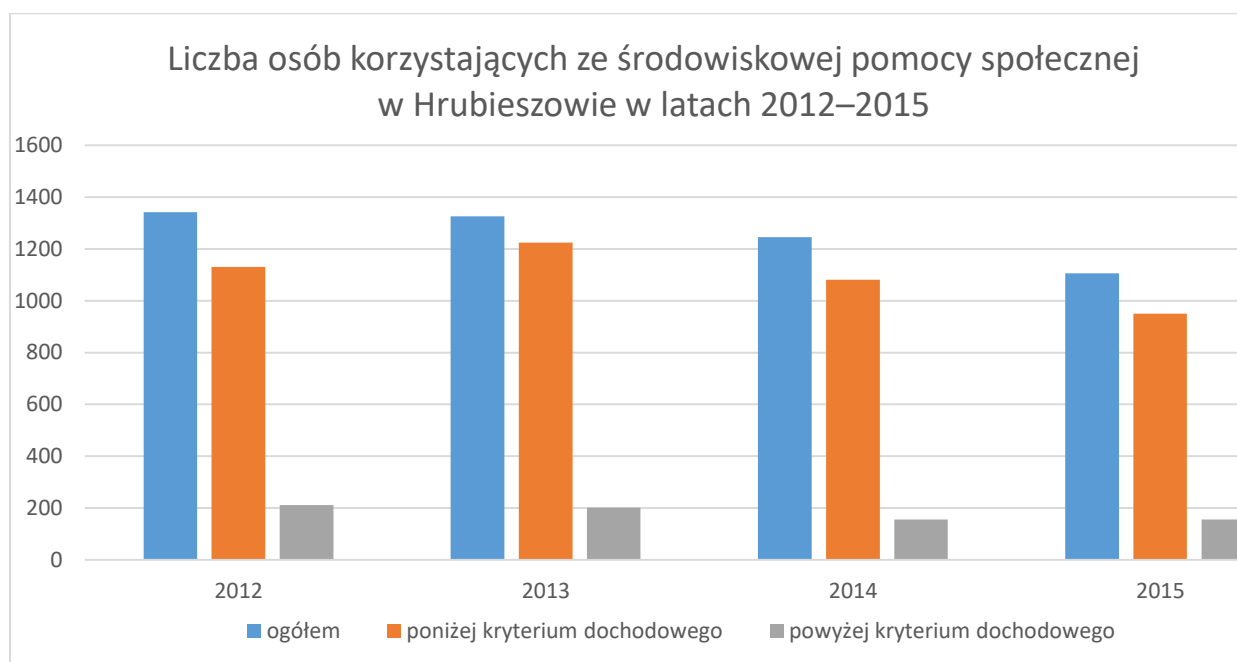
Tabela 7. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej według kryterium dochodowego w Hrubieszowie w latach 2012–2016

Liczba osób korzystających z pomocy społecznej					
	2012	2013	2014	2015	2016
Ogółem	1342	1326	1246	1106	b.d.
Pon. kryt. dochodowego	1130	1225	1081	950	b.d.
Pow. kryt. dochodowego	212	201	165	156	b.d.
Udział beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem					
Ogółem	7,1%	7,7%	6,7%	6,0%	b.d.
Pon. kryt. dochodowego	6,0%	6,6%	5,8%	5,2%	b.d.
Pow. kryt. dochodowego	1,1%	1,1%	0,9%	0,8%	b.d.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Podobne wnioski płyną z analizy liczby gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej. W 2015 roku w Hrubieszowie 468 gospodarstw domowych korzystało z pomocy społecznej, z czego 380, czyli 81,2% znajdowało się poniżej kryterium dochodowego, a 88 (18%) powyżej. Analiza danych z ostatnich kilku lat potwierdza spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej. Szczegółowe dane prezentuje poniższy wykres.

Rysunek 4. Liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej według kryterium dochodowego w Hrubieszowie w latach 2012–2016

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Zadania wynikające z ustawy o świadczeniach rodzinnych są w całości finansowane z budżetu państwa. W ramach tej ustawy wyróżniamy następujące świadczenia: zasiłek rodzinny; dodatki do zasiłku rodzinnego z tytułu: urodzenia dziecka, opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego, samotnego wychowywania dziecka, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, podjęcia przez dziecko nauki poza miejscem zamieszkania, rozpoczęcia roku szkolnego, wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej. W ramach ustawy o świadczeniach rodzinnych MOPS w Hrubieszowie realizuje również tzw. świadczenia opiekuńcze – zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne i specjalny zasiłek opiekuńczy.

W 2015 roku w Hrubieszowie liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne wyniosła 518. Dzieci, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny, było 933, z których 859 stanowiły dzieci do 17 roku życia. W przypadku 74 dzieci powyżej 17 roku życia były to zasiłki pielęgnacyjne przyznawane z powodu niepełnosprawności. Ogółem z zasiłku rodzinnego dla osób do 17 roku życia korzystało 27,7% hrubieszowskich dzieci. Jest to dużo, choć i tym przypadku procent ten od kilku lat powoli maleje – o 2,8% w ostatnim roku, dla którego są dostępne dane. Szczegółowe informacje na temat zasiłków rodzinnych prezentuje poniższa tabela.

Tabela 8. Liczba rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych w latach 2012–2016

Korzystający ze świadczeń rodzinnych	jednostka	2012	2013	2014	2015	2016
Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci	liczba rodzin	665	632	572	518	b.d.
Dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny	liczba osób	1164	1120	1014	933	b.d.
Dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny	liczba osób	1065	1024	937	859	b.d.
Udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku	procent	32,1	31,8	29,5	27,7	b.d.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Przyczyny udzielania świadczeń z pomocy społecznej

Strukturę udzielonych w 2015 roku świadczeń z tytułu pomocy społecznej przez MOPS przedstawia poniższa tabela.

Tabela 9. Przyczyny udzielania świadczeń z pomocy społecznej w gminie miejskiej Hrubieszów w 2015 roku

Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinie
Ubóstwo	395	956
Bezrobocie	338	945
Niepełnosprawność	152	309
Alkoholizm	93	159
Długotrwała choroba	52	85
Potrzeba ochrony macierzyństwa	30	171
Bezdomność	15	20
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	11	14
Niezaradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	3	12
Narkomania	3	3
Zdarzenia losowe	2	5
Sieroctwo	0	0
Przemoc w rodzinie	0	0

Źródło: oprac. na podstawie Sprawozdania z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hrubieszowie za rok 2015

Z analizy zestawienia wynika, że największą grupą objętą pomocą MOPS w 2015 roku stanowią rodziny, w których najważniejszym problemem było ubóstwo – dotyczyło ono aż 395 rodzin. Niewiele mniej było rodzin – 338 – które korzystały z pomocy społecznej z powodu bezrobocia. Jak wynika z tabeli, dotyczyło to odpowiednio 956 i 945 osób. Ze *Sprawozdania z Działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hrubieszowie za rok 2015* wynika, że częstym problemem jest to, że bez pracy są w rodzinie dwie lub więcej osób. Problem bezrobocia dotyczy też młodych osób, które nie mogą znaleźć zatrudnienia, korzystają z pomocy rodziców, a dobrze wykształceni – emigrują. Inną grupą

bezrobotnych są osoby bez wykształcenia, które mają niewielkie szanse na zatrudnienie. W tej grupie są osoby bierne, które nie chcą korzystać z kursów zawodowych, uważając, że rynek pracy w mieście jest zbyt mały, żeby mieli szansę na pracę.

Mniejszą, ale istotną przyczyną udzielania pomocy społecznej, są: niepełnosprawność (152 rodziny liczące w sumie 309 osób), alkoholizm (93 rodziny i 158 osób) i przewlekłe choroby (52 rodziny i 85 osób). Sytuacja osób niepełnosprawnych lub dotkniętych długotrwałą chorobą jest zdeterminowana wieloma czynnikami, m.in. brakiem środków finansowych na leczenie i rehabilitację, ograniczonymi możliwościami w poruszaniu się i kontaktach społecznych. MOPS udziela takim osobom wsparcia finansowego w postaci zasiłków, usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych.

Kolejną grupą korzystających z pomocy społecznej są osoby, które otrzymują zasiłki z powodu potrzeby ochrony macierzyństwa (30 rodzin, liczących w sumie aż 171 osób), bezdomności (15 rodzin, liczących 20 osób) i trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (11 rodzin i 14 osób). Wreszcie po kilka rodzin otrzymuje pomoc społeczną z powodu niezaradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (3 rodziny liczące w sumie 12 osób), narkomanii (3 osoby), zdarzeń losowych (2 rodziny liczące razem 5 osób).

Kontrakty socjalne i inne formy pomocy

Według sprawozdania MOPS bardzo dobrym narzędziem aktywizacji osób będących w trudnej sytuacji w Hrubieszowie jest kontrakt socjalny – pisemna umowa zawarta z osobą ubiegającą się o pomoc określająca uprawnienia i zobowiązania stron w ramach wspólnych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej danej osoby lub rodziny. W 2015 roku zawarto 11 kontraktów socjalnych i, co ważne, wszystkie zostały one zrealizowane.

Inną formą pomocy, świadczoną przez pracowników MOPS, była praca socjalna. W 2015 roku pomocą w tej formie objęto 498 rodzin. MOPS prowadził też poradnictwo – rozmowy z profesjonalistami np. psychologiem, pedagogiem, radcą prawnym. Najczęściej z tej formy korzystały osoby kierowane przez pracowników socjalnych. Ośrodek pomagał też w załatwianiu spraw urzędowych – pisaniu podań, pozwów sądowych, pomoc w kompletowaniu dokumentów. Ponadto w roku 2015 MOPS skierował do sądu 15 wniosków w sprawie 11 rodzin. Dotyczyły one m.in. wglądu w sytuację rodzinną małoletniego dziecka ze względu na nieprawidłowe funkcjonowanie rodziny, pozbawienia władzy rodzicielskiej, umieszczenia w pieczy zastępczej małoletnich dzieci. W stosunku do 6 osób złożono wnioski o skierowanie na leczenie odwykowe bez zgody do Miejskiej Komisji ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Sytuacja bezdomnych

W 2016 roku na terenie Hrubieszowa przebywało 61 bezdomnych osób, z czego zaledwie 9 pochodziło z obszaru miasta. W mieście działa Stowarzyszenie Przeciwdziałania Patologiom Społecznym „Kres”, które prowadzi ośrodek wsparcia dla osób bezdomnych, zapewniając podopiecznym wyżywienie i schronienie. Liczba miejsc noclegowych w ośrodku wynosi 62, co przy stałej obsadzie 61 bezdomnych oznacza brak potencjalnej możliwości przyjęcia większej ilości podopiecznych.

Przemoc w rodzinie

W roku 2015 procedurą Niebieskiej Karty było objętych 78 rodzin, w 75 przypadkach formularze zostały sporządzone przez funkcjonariuszy Komendy Powiatowej Policji, a w 3 przypadkach przez pracowników socjalnych. Pomocą objęto 79 osób, w tym 43 kobiety, 34 mężczyzn i dwoje dzieci.

Dodatkowo, w ramach działalności MOPS i punktu konsultacyjnego w Urzędzie Miejskim w Hrubieszowie zaewidencjonowano 193 osoby dotknięte przemocą w rodzinie, w tym 153 kobiety, 37 mężczyzn i 3 dzieci, spośród których 182 osoby skorzystały ze wsparcia psychologicznego (50 osób), prawnego (55 osób) i socjalnego (77 osób).

Podsumowując należy stwierdzić, że najważniejszym powodem korzystania z pomocy społecznej w Hrubieszowie jest ubóstwo i bezrobocie. Są to czynniki powodujące degradację jednostki i rodziny, które mogą nawet prowadzić do bezdomności. Brak pracy może być trudnym doświadczeniem psychicznym prowadzącym do frustracji, depresji, zjawisk patologicznych – przemocy i alkoholizmu. Ponadto bezrobocie wpływa negatywnie na dzieci. Bezrobotne osoby przenoszą bowiem swoje frustracje na najbliższych, co niekorzystnie wpływa na rodzinę i doprowadza do jej rozpadu. Najpoważniejszym w skutkach kosztem społecznym bezrobocia jest dziedziczenie biedy, przekazywanie negatywnych wzorców członkom rodziny, szczególnie dzieciom. Osoby ubogie i pozbawione zatrudnienia są głównymi świadczeniobiorcami pomocy społecznej.

1.2.4 Infrastruktura usług społecznych

Usługi społeczne na terenie gminy miejskiej Hrubieszów są realizowane w oparciu o następującą infrastrukturę społeczną:

- Urząd Miasta Hrubieszów, ul. mjr. Dobrzańskiego „Hubala” 1,
- Urząd Skarbowy w Hrubieszowie, ul. 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK 11,
- ZUS Inspektorat w Hrubieszowie (podlega pod Oddział ZUS w Biłgoraju), ul. 3 Maja 8 a,
- Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Hrubieszowie, ul. Gródecka 36,
- Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Hrubieszowie, pl. Wolności 8,
- Komenda Powiatowa Policji w Hrubieszowie, ul. Narutowicza 20,
- Starostwo Powiatowe w Hrubieszowie, ul. Narutowicza 34,
- Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Hrubieszowie, ul. 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK nr 6.

Na terenie Hrubieszowa działają następujące placówki świadczące pomoc społeczną:

- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Hrubieszowie, ul. 3 Maja 15,
- Środowiskowy Dom Samopomocy w Hrubieszowie, ul. Piłsudskiego 1,
- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, ul. Ceglana 58/1,
- Warsztaty Terapii Zajęciowej, ul. Górna 17,
- Stowarzyszenie Przeciwdziałania Patologiom Społecznym „Kres”, ul. Nowa 75.

Ośrodki miejskie związane z kulturą i rekreacją to:

- Hrubieszowski Dom Kultury, ul. 3 Maja 7,

- Muzeum im. ks. Stanisława Staszica, ul. 3 Maja 11,
- Miejska Biblioteka Publiczna w Hrubieszowie, ul. 3 Maja 7a, oraz filie: Polna 16, ul. Grotthusów 26, ul. Unii Horodelskiej 19,
- Powiatowa Biblioteka Publiczna im. prof. Wiktora Zina, ul. 3-go Maja 11,
- Biblioteka Pedagogiczna w Zamościu Filia w Hrubieszowie, ul. Ciesielczuka 1,
- Społeczne Ognisko Muzyczne w Hrubieszowie,
- Fundacja Kultury i Przyjaźni Polsko-Francuskiej im. Krystyny i Stefana Du Chateau w Hrubieszowie,
- Hrubieszowski Ośrodek Sportu i Rekreacji, ul. Ciesielczuka 2.

Poniżej scharakteryzowano działalność ww. placówek kulturalnych oraz Hrubieszowskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji.

Hrubieszowski Dom Kultury jest otwarty na realizację działań związanych z rozwojem pasji, talentów i miejscem spotkań mieszkańców. Organizuje m.in.:

- przeglądy, konkursy- konfrontacje teatralne, plastyczne, muzyczne,
- Nadbużańskie Spotkania Artystyczne połączone z jarmarkiem rękodzieła ludowego- wymiana artystyczna zespołu z Ukrainy,
- plenery malarskie - warsztaty dla artystów amatorów,
- „Rubienalia”- Juwenalia Hrubieszowskie z okazji nadania praw miejskich,
- Przegląd Twórczości Artystycznej Seniorów- prezentacja twórczości seniorskiej,
- Festiwal Pieśni Patriotycznej i Religijnej- ogólnopolski przegląd pieśni i piosenki,
- koncerty, widowiska i festyny plenerowe: „Europa na ludowo”, „HaDeK dzieciom” z okazji Dnia Dziecka i „ Mikołajek”, itp.,
- blok zabaw animacyjnych i artystycznych dla dzieci podczas wakacji i ferii zimowych,
- konferencje, sympozja, spotkania, itp.,
- jubileusze,
- prezentacje artystyczne placówek oświatowych,
- koncerty charytatywne,
- inne działania o charakterze społecznym i kulturalnym.

Miejska Biblioteka Publiczna poza udostępnianiem zbiorów bibliotecznych pełni również funkcję lokalnego ośrodka informacji. Prowadzi także działalność związaną z dokumentowaniem dorobku kulturalnego i gospodarczego regionu oraz opracowuje bibliografię regionalną.

Zajmuje się również działalnością edukacyjną i animacyjną w formie organizacji spotkań autorskich, konkursów, lekcji bibliotecznych, promocji książek, wycieczek.

W ramach MBP funkcjonuje:

- klub dyskusyjny książki liczący 3-8 osób,
- dziecięcy klub dyskusyjny książki „Lekturynki” liczący 12-29 osób,
- grupa „pOBUDZENI” licząca 6-22 osób.

Biblioteka organizuje również cykliczne spotkania autorskie, w których uczestniczy średnio 22-50 osób.

Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie realizuje swoje cele przez:

- gromadzenie dóbr kultury w zakresie:
 - archeologii - na obszarze powiatu hrubieszowskiego i powiatów sąsiednich,
 - etnografii - na obszarze powiatu hrubieszowskiego,
 - historii - na obszarze Polski,
 - historii sztuki - na obszarze Polski,
 - numizmatyki - na obszarze Polski,
 - militariów - na obszarze Polski,
- gromadzenie księgozbioru z uwzględnieniem tematyki regionalnej,
- katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- przechowywanie gromadzonych dóbr kultury,
- zabezpieczenie i konserwacja muzealiów oraz stanowisk archeologicznych,
- urządzanie wystaw czasowych, konkursów i pokazów,
- organizowanie i prowadzenie badań oraz ekspedycji naukowych,
- prowadzenie działalności edukacyjnej,
- udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- zapewnienie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- prowadzenie działalności wydawniczej,
- udzielanie pomocy w działalności merytorycznej izbom regionalnym na terenie powiatu hrubieszowskiego.

Powiatowa Biblioteka Publiczna im. prof. Wiktora Zina w Hrubieszowie zajmuje się obsługą mieszkańców powiatu oraz sprawuje opiekę merytoryczną nad bibliotekami publicznymi w powiecie hrubieszowskim. Głównymi zadaniami jakie wypełnia Biblioteka jest:

- gromadzenie, opracowanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych służących rozwijaniu czytelnictwa oraz zaspokajaniu potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych mieszkańców powiatu;
- udostępnianie zbiorów oraz świadczenie usług informacyjnych;
- pełnienie funkcji ośrodka informacji biblioteczno - bibliograficznej, opracowywanie i publikowanie materiałów informacyjnych o charakterze regionalnym;
- organizowanie i prowadzenie działalności edukacyjno-kulturalnej i wystawienniczej popularyzującej książkę i czytelnictwo oraz działalności wydawniczej;
- udzielanie bibliotekom samorządowym pomocy instrukcyjno-metodycznej i szkoleniowej oraz sprawowanie nadzoru merytorycznego nad prawidłowym realizowaniem przez powiatową sieć bibliotek publicznych zadań statutowych.

Biblioteka Pedagogiczna w Zamościu Filia w Hrubieszowie prowadzi poza udostępnianiem księgozbioru lekcje biblioteczne dla uczniów wszystkich typów szkół. Ponadto organizuje zajęcia biblioterapeutyczne w oparciu o scenariusze autorskie nauczycieli bibliotekarzy oraz scenariusze biblioterapeutyczne dostępne w literaturze dla przedszkolaków oraz uczniów szkół podstawowych i ponadgimnazjalnych.

Spółeczne Ognisko Muzyczne w Hrubieszowie prowadzi działalność edukacyjną w zakresie nauki gry na instrumentach: syntezator, saksofon, skrzypce, fortepian, akordeon, gitara.

Fundacja Kultury i Przyjaźni Polsko-Francuskiej im. Krystyny i Stefana Du Chateau w Hrubieszowie realizuje zadania z zakresu:

- bezpłatnej nauki języka francuskiego – fakultatywne lekcje j. francuskiego w ZSM nr 1 i ZSM nr 3 i jedna grupa stacjonarnie,
- udostępniania architektom i inżynierom dorobku naukowego Fundatora,
- współpracy z instytucjami kulturalno-oświatowymi i naukowymi,
- popularyzacji wiedzy o Francji.

Poniżej przeanalizowano dane statystyczne dot. udziału mieszkańców Hrubieszowa w ofercie kulturalnej świadczonej przez ww. placówki.

Tabela 10. Dane nt. poziomu uczestnictwa w kulturze mieszkańców Hrubieszowa w latach 2012-2016

		2012	2013	2014	2015	2016
Biblioteki publiczne - czytelnicy w ciągu roku	osoba	4 384	5 109	4 768	4 654	4 575
Biblioteki publiczne -wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz	wol.	85 651	85 601	80 063	79 250	73 629
Domy i ośrodki kultury - Ilość kół (klubów)	szt.	20	20	21	20	15
Domy i ośrodki kultury - Członkowie kół (klubów)	osoba	454	440	495	317	244
Domy i ośrodki kultury - Imprezy ogółem organizowane przez jednostkę	szt.	198	135	169	122	206
Imprezy oświatowe w muzeach ogółem	szt.	21	29	64	48	75
Zwiedzający muzea i oddziały	osoba	4 568	4 023	6 093	7 433	9 669

Źródło: Bank Danych Lokalnych www.stat.gov.pl

Z przedstawionych danych wynika, iż systematycznie zmniejsza się ilość czytelników w bibliotekach – od 2013 r. na poziomie średnio ok. 2% rocznie. Wyższa dynamika spadku liczby wypożyczonych woluminów w okresie 2013-2016 (spadek o średnio 5% rocznie) od dynamiki spadku liczby czytelników oznacza, iż zmniejsza się również ogólny poziom czytelnictwa (rozumiany jako częstotliwość wypożyczeń/czytania książek).

Działalność ośrodków kultury realizowana jest w odniesieniu do oferty kół zainteresowań oraz wydarzeń. Z danych statystycznych wynika, iż w okresie 2012-2016 ilość kół zainteresowań została ograniczona o 25% (z 20 szt. do 15 szt.). Równolegle ograniczeniu uległa ilość członków tych kół – w badanym okresie o 47% (z 454 os. w 2012 r. do 244 os. w 2016 r.).

Na widoczny spadek aktywnego uczestnictwa w kulturze placówki kultury oddziałują zwiększeniem liczby imprez – w przypadku domu kultury po okresie znacznych spadków ilości wydarzeń w 2013 r. oraz 2015 r. (o średnio 30% r/r) nastąpił wzrost liczby imprez do poziomu z 2012 r.

Jedynie w odniesieniu do muzeum można mówić o systematycznym wzroście udziału odbiorców jej oferty. Liczba zwiedzających wzrosła o 211% w 2016 r. w odniesieniu do 2012 r. Zwiększyła się także ilość imprez oświatowych realizowanych w muzeach ogółem – o 357% w 2016 r. w odniesieniu do 2012 r. Należy mieć jednak na uwadze, iż odbiorcami oferty muzeum są głównie grupy zorganizowane (szkoły) oraz turyści, co ogranicza udział mieszkańców miasta w wynikach frekwencji w tej placówce.

Ofertę działań rekreacyjnych świadczą na terenie miasta Hrubieszowski Ośrodek Sportu i Rekreacji oraz lokalne organizacje o charakterze sportowym: Międzyszkolny Klub Sportowy Unia Hrubieszów oraz Stowarzyszenie „Hrubieszów na Rowerach”.

Poniżej w tabeli przedstawiono ofertę HOSiR wraz z liczbą uczestników wydarzeń sportowo-rekreacyjnych w latach 2015-2017.

Tabela 11. Działalność sportowa HOSiR w latach 2015-2017

Wydarzenie sportowe	Liczba uczestników		
	2015	2016	2017
Grand Prix Hrubieszowa w Tenisie Stołowym	89	71	72
Grand Prix Hrubieszowa (kolarstwo)	90	98	90
Turniej Oldbojów w Piłce Nożnej	45	0 (nie odbył się)	27
Sztafetowe Biegi Przełajowe	318	306	198
Mistrzostwa Powiatu Hrubieszowskiego (jazda parami)	30	34	10
Otwarte halowe Mistrzostwa Powiatu w lekkiej atletyce	247	234	170

Źródło: opracowanie własne

Z zestawienia wynika, iż systematycznie maleje liczba uczestników poszczególnych wydarzeń rekreacyjno-sportowych, co istotnie wpływa na ograniczenie poziomu aktywności mieszkańców miasta. W okresie 2015-2017 zmniejszyła się liczba uczestników zawodów w tenisie stołowym (o 20%, piłce nożnej oldbojów (o 40%), biegów przełajowych (o 38%), lekkoatletycznych (o 32%).

Ofertę sportowo-rekreacyjną poza HOSiR świadczą również lokalne stowarzyszenia. Poniżej przedstawiono zmianę liczby członków towarzystw sportowych w latach 2015-2017.

Stowarzyszenie	Liczba członków		
	2015	2016	2017
MKS Unia Hrubieszów	184	200	224
Hrubieszów na Rowerach	75	65	60

Źródło: opracowanie własne

O ile Klub Sportowy UNIA Hrubieszów odnotowuje wzrost liczby członków (o 22% w latach 2015-2017), o tyle Hrubieszów na Rowerach charakteryzuje ich spadek (o 20% w latach 2015-2017).

Podsumowując, niepokojące jest zmniejszenie aktywności społecznej mieszkańców Hrubieszowa, rozumiane jako spadek aktywnego uczestnictwa w ofercie kulturalnej oraz spadek aktywnego uczestnictwa w ofercie rekreacyjno-sportowej.

Opieka zdrowotna

Jednym ze wskaźników określających jakość życia mieszkańców jest dostępność usług medycznych, wyrażany liczbą placówek ambulatoryjnych opieki zdrowotnej na 10 000 mieszkańców. Hrubieszów -

w porównaniu do średniej wartości dla województwa - wypada zadowolająco. W 2014 roku wskaźnik ten dla miasta wynosił 8 placówek na 10 000 mieszkańców, a dla województwa – 5.

Funkcjonujące w mieście placówki służą zdrowia to:

- Szpital Powiatowy im. Św. Jadwigi Królowej, ul. Piłsudskiego 11;
- niepubliczne przychodnie posiadające kontrakty na finansowanie usług z NFZ, m.in.: Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Rodzinna „Zdrowie” Sp. z o.o. z/s przy ul. Leśmiana 28 a; Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Medycyny Rodzinnej z/s przy ul. Dwernickiego 92; Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia „Medyk” z/s przy ul. Plac Staszica 10; Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Centrum Zdrowia” z/s przy ul. Zamojskiej 12; Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Poradnia Kardiologiczna” z/s przy ul. Zamojskiej 12; Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Eskulap” z/s przy ul. 3 Maja 17;
- 14 aptek.

Oświata

Na terenie Hrubieszowa działalność oświatową prowadzą następujące placówki:

- 2 niepubliczne żłobki dysponujące 30 miejscami,
- 5 publicznych przedszkoli, w tym jedno specjalne, oraz 3 oddziały przedszkolne dysponujące 670 miejscami,
- 4 publiczne szkoły podstawowe, w tym jedna specjalna,
- 5 gimnazjów, w tym 3 miejskie.

Obsługą administracyjną, finansową i organizacyjną miejskich przedszkoli zajmuje się Centrum Obsługi Przedszkoli mieszczące się przy ul. Listopadowa 4. Jest jednostką budżetową Gminy Miejskiej Hrubieszów. W jej gestii leżą następujące przedszkola:

- Przedszkole Miejskie nr 1, ul. Piłsudskiego 59, filia: ul. Gródecka – oferuje 150 miejsc w 6 oddziałach;
- Przedszkole Miejskie nr 2, ul. mjr Dobrzańskiego „Hubala” 11 – oferuje 100 miejsc w 4 oddziałach;
- Przedszkole Miejskie nr 3, ul. Grotthusów 1, filia: ul. Dwernickiego – oferuje 125 miejsc w 5 oddziałach;
- Przedszkole Miejskie Nr 5, ul. Listopadowa 4 – oferuje 100 miejsc w 4 oddziałach.

Z kolei szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne było do tej pory realizowane w trzech zespołach szkół:

- Zespół Szkół Miejskich nr 1, ul. Listopadowa 12 – obejmował Szkołę Podstawową nr 1 im. Bolesława Prusa i Gimnazjum nr 1 im. Króla Władysława Jagiełły;
- Zespół Szkół Miejskich nr 2, ul. Żeromskiego 29 – obejmował Szkołę Podstawową nr 2 im. Wojsk Ochrony Pogranicza i Gimnazjum nr 2 im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego;
- Zespół Szkół Miejskich nr 3, ul. Zamojska 16 – obejmował Szkołę Podstawową nr 3 im. mjr. Dobrzańskiego „Hubala” i Gimnazjum nr 3 im. Jana Pawła II.

W 2016 roku Hrubieszów zamieszkały był przez 2556 osób w wieku od 0 do 15 lat życia. W ciągu ostatnich pięciu lat liczba ta spadła o 10,5%. W tym okresie zmniejszyła się liczebność wszystkich grup dzieci wynikających z wiekowych grup edukacyjnych. W latach 2012–2016 nastąpił spadek liczby dzieci w wieku 0–2 o 15,1%. Z kolei dzieci w wieku przedszkolnym ubyło 5,8%, w wieku szkolnym 9,6%, a w wieku gimnazjalnym 13,9%. Najszybciej malała liczba dzieci do drugiego roku życia i gimnazjalistów. Najmniej w analizowanym okresie ubyło przedszkolaków.

Szczegółowe dane liczbowe dotyczące zmian liczebności edukacyjnych grup wiekowych w latach 2012–2016 prezentuje tabela.

Tabela 12. Liczba mieszkańców gminy miejskiej Hrubieszów według edukacyjnych grup wiekowych w latach 2012–2016

	2012	2013	2014	2015	2016
0–2 lata	489	473	482	457	415
3–6 lat	706	726	738	686	665
7–12 lat	1076	1016	945	974	973
13–15 lat	584	583	565	547	503
Razem	2855	2798	2730	2664	2556

Źródło: oprac. własne na podstawie BDL GUS

Pomimo spadku populacji dzieci w wieku przedszkolnym, od 2012 roku wzrosła liczba miejsc w placówkach gminnych. W 2015 roku placówki te mogły przyjąć 525 dzieci. W kolejnych według danych GUS w analizowanym okresie liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli spadła do 494. Można więc stwierdzić, że wzrost liczby miejsc przedszkolnych nie jest powiązany z liczbą dzieci w wieku przedszkolnym, ale raczej z niewystarczającą w poprzednich latach liczbą miejsc w przedszkolach. Świadczy o tym większy odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym – wzrost z 69% w 2012 do 87,8% w 2015 roku. W 2015 roku po raz pierwszy liczba oferowanych miejsc przewyższyła liczbę dzieci uczęszczających do tych placówek – na jedno miejsce w przedszkolu przypadło 0,97 dziecka. Można uznać, że obecnie istniejąca infrastruktura jest wystarczająca w stosunku do aktualnych potrzeb.

Szczegółowe dane na temat liczby miejsc w przedszkolach gminnych i liczby uczęszczającej do nich dzieci prezentuje tabela.

Tabela 13. Zmiany liczby miejsc i dzieci w przedszkolach gminnych w Hrubieszowie w latach 2012–2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Miejsca w przedszkolach	475	500	525	525	500*
Liczba dzieci w przedszkolach	543	612	566	494	500*
Dzieci w wieku 3–5 lat /miejsce w przedszkolu w %	1,15	1,13	1,03	0,97	b.d.

Źródło: oprac. własne na podstawie BDL GUS/*dane pochodzące z Wydziału Oświaty, Kultury i Sportu UM Hrubieszów

Zmiany demograficzne, jakie nastąpiły w latach 2012–2016, nie wpłynęły na zmianę liczby placówek przedszkolnych i szkolnych. Dla zwiększenia odsetka dzieci uczęszczających do przedszkoli w ciągu tych lat zwiększono o 2 liczbę oddziałów. W związku ze zmniejszeniem zapotrzebowania na miejsca w placówkach szkolnych zmniejszono z kolei liczbę oddziałów – z 53 w 2015 do 48 w 2016 i z 24 w 2012 roku do 18 w 2016 w gimnazjach. Analiza danych pozwala na stwierdzenie, że do liczby oddziałów szkolnych podchodzi się w Hrubieszowie elastycznie i zmniejsza się je lub zwiększa w miarę

potrzeb. Szczegółowe dane na temat zmiany liczby obiektów i oddziałów w ostatnich latach przedstawia poniższa tabela.

Tabela 14. Zmiany liczby obiektów infrastruktury edukacyjnej w Hrubieszowie w latach 2012–2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Przedszkola gminne ogółem, bez specjalnych	4	4	4	4	4
oddziały w przedszkolach	18	19	19	19	20
Szkoły podstawowe ogółem, bez specjalnych	3	3	3	3	3
oddziały w szkołach podstawowych	47	45	48	53	48
Gimnazja gminne ogółem, bez specjalnych	3	3	3	3	3
oddziały w gimnazjach	24	23	21	20	18

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL

Podsumowując, należy uznać infrastrukturę społeczną Hrubieszowa za dobrą i wystarczającą dla potrzeb mieszkańców. Za pozytywne zjawisko trzeba uznać zwiększenie liczby miejsc w przedszkolach w celu zwiększenia odsetka dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, a także elastyczne podejście do liczby oddziałów szkolnych w zależności od zaistniałych potrzeb. Zapewnienie miejsc w przedszkolach i żłobkach jest niezbędne w kontekście działań związanych z aktywizacją zawodową mieszkańców.

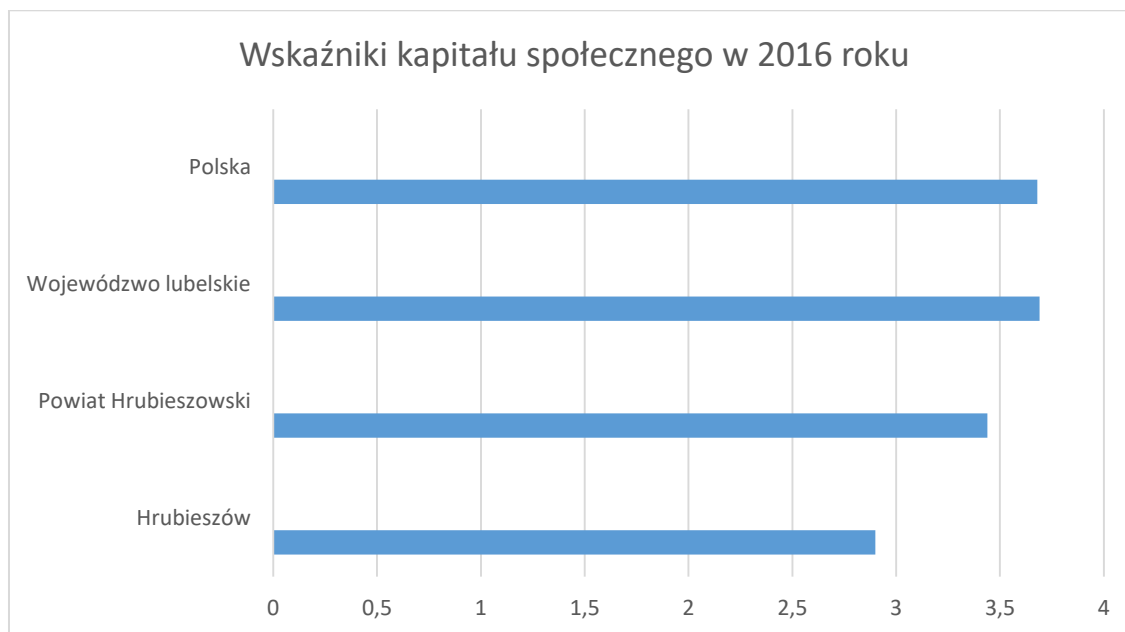
Stopniowe starzenie się populacji spowoduje spadek zapotrzebowania na usługi edukacji dzieci, ale za to wzrost zapotrzebowania na edukację i kształcenie ustawiczne dorosłych. Nastąpi też zmiana popytu na inne usługi publiczne – zwiększy się bowiem zapotrzebowanie na usługi osób starszych, w tym usługi opieki zdrowotnej. Trzeba będzie dostosować istniejącą infrastrukturę społeczną do zwiększonej liczby osób starszych, jak i przeznaczać większe środki z budżetu samorządu na usługi dedykowane starszym mieszkańcom, w tym dotyczące zdrowia, potrzeb bytowych, kulturalnych, rozrywkowych, edukacyjnych czy związanych z bezpieczeństwem.

1.2.5 Kapitał społeczny w gminie miejskiej Hrubieszów

Rozwój miasta jest ściśle powiązany z lokalnym kapitałem społecznym, którego niski poziom oznacza słabe więzi społeczne, brak zaufania do instytucji i organizacji, wreszcie bierność – niepodjęcie działań, wspólnych lub indywidualnych, mających na celu poprawę życia. Mały kapitał społeczny powoduje dysfunkcje i może prowadzić do słabszego rozwoju gospodarczego, a nawet jego zahamowania. W przypadku delimitacji obszaru zdegradowanego Hrubieszowa poziom kapitału społecznego został zmierzony aktywnością społeczną mieszkańców – liczbą stowarzyszeń, wypełniających lukę między państwem a rodziną.

Porównując wskaźniki kapitału społecznego w Hrubieszowie, mierzone liczbą organizacji pozarządowych, można stwierdzić, że w ciągu ostatnich 5 lat nastąpił niewielki wzrost wskaźnika liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 1000 mieszkańców - z 2,46 w 2012 roku do 2,99 w 2016 roku. Jest to jednak mniej niż średnia dla powiatu hrubieszowskiego (3,44), województwa lubelskiego (3,69), jak i kraju, która dla Polski wyniosła 3,68.

Rysunek 5. Wskaźniki kapitału społecznego w Hrubieszowie, powiecie hrubieszowskim, województwie lubelskim i Polsce w 2016 roku na 1000 mieszkańców

Źródło: oprac. własne na podstawie BDL GUS

W 2016 roku w Hrubieszowie było zarejestrowanych 60 stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, 10 spółdzielni i 4 fundacje. Miasto współpracuje z tymi podmiotami w ramach *Programu Współpracy Gminy Miejskiej Hrubieszów z organizacjami pozarządowymi*. Współpraca polega na zlecaniu organizacjom realizacji zadań publicznych, a także wymianie informacji, doradztwie i organizowaniu konsultacji. Do organizacji działających na terenie miasta należą też spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, stowarzyszenia związane z prowadzeniem społecznych i specjalnych placówek edukacyjnych, branżowe związki zawodowe, spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie socjalne. Ponadto na terenie miasta znajdują się cztery parafie rzymsko-katolickie oraz inne kościoły i związki wyznaniowe, m.in. prawosławne i protestanckie. Część organizacji, które mają siedzibę w Hrubieszowie, swoją działalność realizuje w skali powiatu – są to np. organizacje rolnicze, koła gospodyń wiejskich. Najaktywniejsze organizacje, które koncentrują się na działaniach na terenie miasta, zostały skrótowo zaprezentowane w poniższej tabeli.

Tabela 15. Wykaz aktywnych organizacji pozarządowych na terenie Hrubieszowa

Nazwa organizacji i adres	Zakres działalności
Problematyka społeczna – przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i bezpieczeństwu	
Stowarzyszenie Trzeźwościowe „Lumen”, ul. 3 Maja 3	Propagowanie idei trzeźwości w środowisku lokalnym, działania skierowane do osób uzależnionych i ich rodzin, w tym klub, punkt informacyjny dla osób potrzebujących wsparcia, spotkania grupy AA; członek Związku Stowarzyszeń i Klubów Abstynenckich Lubelszczyzny.
Stowarzyszenie Przeciwdziałania Patologiom Społecznym „Kres”, ul. Nowa 75	Inicjowanie i prowadzenie działań zmierzających do przeciwdziałania patologiom społecznym, organizowanie pomocy charytatywnej dla osób ubogich i opuszczonych, udzielanie schronienia i wyżywienia osobom bezdomnym, samotnym matkom, osobom starszym.
Stowarzyszenie Edukacyjne „Razem”, ul. Kolejowa 3b	Zwiększenie skuteczności i dostępności doradztwa zawodowego, działania opiekuńczo-wychowawcze, sportowe, turystyczne, charytatywne, profilaktyczne, terapeutyczne dla dzieci, młodzieży i osób dorosłych oraz uzależnionych i

	zagrożonych. Organizowanie m.in. zbiórek żywności dla ubogich dzieci, kwest dla chorych dzieci, kolonii, konkursów wiedzy, turniejów sportowych.
Stowarzyszenie „Nieobojętni”, Prusa 8	Udzielanie i organizowanie pomocy osobom i rodzinom w złej sytuacji materialnej, zaniedbanym, chorym i innym wymagającym pomocy materialnej i wychowawczej, ochrona naruszanych praw osób i rodzin, popularyzacja w idei, organizowanie form opieki pozalekcyjnej, interwencja w przypadkach stwierdzonego naruszenia interesów osób i rodzin.
Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym oraz ich Rodzinom „Mamy Siebie” przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym, ul. Zamojska 16a	Działanie na rzecz wyrównywania szans osób, zapobieganie izolacji społecznej osób niepełnosprawnych, stwarzanie warunków do integracji z osobami zdrowymi, zapewnienie osobom niepełnosprawnym aktywnych form spędzania czasu wolnego i wypoczynku, prowadzenie różnorodnych form pomocy dla rodzin, szczególnie grup wsparcia, poradnictwa, terapii psychologicznej, wprowadzanie najnowszej rehabilitacji osób niepełnosprawnych, działalność dobroczynna na rzecz osób niepełnosprawnych.
Stowarzyszenie „Jestem” im. Św. Jana Bosko, ul. Nowa 11	W ostatnich latach głównie wspomaganie hrubieszowskich drużyn ZHR, a także organizowanie wyjazdów na basen i wyjść do hal sportowych, wyjazdów w góry połączonych z nauką jazdy na nartach, pomoc charytatywna, w tym wsparcie rzeczowe dla rodzin.
Stowarzyszenie „Bezpieczny Powiat Hrubieszowski”, ul. 3 Maja 37	Realizowanie zadań publicznych w zakresie: porządku i bezpieczeństwa publicznego, przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym, pomocy społecznej, w tym pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej, wyrównywania szans tych rodzin i osób, działalności na rzecz osób niepełnosprawnych.
Stowarzyszenie Amazonki w Hrubieszowie, ul. 3 Maja 10	Niesienie pomocy psychicznej przed i po operacjach onkologicznych, organizowanie zajęć rehabilitacyjnych dla kobiet po mastektomii, pomocy psychologa, zajęć integracyjnych w formie spotkań i wycieczek, szkoleń i spotkań z lekarzami na temat profilaktyki chorób nowotworowych.
Hrubieszowskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego, ul. Piłsudskiego 1	Działania na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ochrony i promocji zdrowia, kształtowania właściwych postaw społecznych działania dedykowane osobom niepełnosprawnym, w tym integracja społeczna osób chorych psychicznych (konkursy plastyczne, filmowe, literackie, kiermasze).
Ochotnicza Straż Pożarna, ul. Partyzantów 8	Prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom, współdziałanie z instytucjami i organizacjami społecznymi, udział w akcjach ratowniczych, informowanie ludności o zagrożeniach pożarowych, rozwijanie wśród członków ochotniczej straży pożarnej kultury fizycznej i sportu oraz prowadzenie działalności kulturalno-oświatowej i rozrywkowej.
Problematyka kulturalno-edukacyjna	
Stowarzyszenie „Podziemny Hrubieszów”, pl. Wolności 15	Działanie na rzecz ochrony zabytków, kształtowanie postaw sprzyjających ochronie dziedzictwa kulturowego, inspirowanie i inicjowanie zadań naukowych, organizacyjnych i popularyzacyjnych w dziedzinie archeologii i historii, krzewienie idei regionalizmu, podtrzymywanie tradycji narodowej i kulturowej, wspieranie lokalnego życia kulturalno-społecznego, współpraca transgraniczna, propagowanie regionu i jego marki jako atrakcji turystycznej.
Stowarzyszenie Aktywnych Animatorów Kultury, ul. 3 Maja 37	Działanie na rzecz promocji kultury, dorobku kulturalnego, demokratyzacji życia społecznego i zwiększenia aktywności obywatelskiej, aktywizacja w zakresie rozwoju i popularyzacji kultury, popularyzowanie wiedzy z dziedziny kultury, podnoszenie kwalifikacji i doskonalenie zawodowe osób działających w sferze upowszechniania kultury, rozwój i upowszechnianie sztuki współczesnej.
Stowarzyszenie Młodych Hrubieszowian „Viritrim”, ul. Piłsudskiego 90/14	Działanie na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i zwiększenia udziału młodych w życiu publicznym, wspieranie aktywności i kreatywności społeczności lokalnej, szczególnie młodzieży, propagowanie idei samorządności, promocja idei wolontariatu, upowszechnianie wiedzy o regionie, pielęgnowanie tradycji, kształtowanie proeuropejskich postaw, promocja kultury fizycznej, sportu i turystyki.
Stowarzyszenie	Krzewienie i utrzymywanie więzi koleżeńskich, solidarności i samopomocy

„Staszic”, ul. 3 Maja 1	wychowanków LO im. Stanisława Staszica, podejmowanie działań na rzecz tej placówki, propagowanie nauki, szkolnictwa wyższego, edukacji, oświaty i wychowania, udział w projektach edukacyjnych, kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.
Towarzystwo Regionalne Hrubieszowskie, im. Stanisława Staszica, ul. 3 Maja 11	Integracja hrubieszowskiej społeczności, pielęgnowanie i popularyzacja postępowych tradycji regionu hrubieszowskiego, dokumentowanie jego wkładu w kulturę, ochrona zabytków kultury umysłowej i materialnej regionu hrubieszowskiego; upamiętnianie regionalnych miejsc pamięci narodowej, popieranie i pomoc w działalności intelektualnej na rzecz regionu hrubieszowskiego.
Towarzystwo Fotograficzne Ziemi Hrubieszowskiej, ul. 3 Maja 11	Popularyzacja fotografii, dorobku i tradycji polskiej fotografii i polskiego dziedzictwa kulturowego, promowanie za pomocą fotografii walorów kulturowych, krajoznawczych i folkloru, zwłaszcza powiatu hrubieszowskiego, rozwijanie współpracy między społecznościami fotografów w kraju i za granicą, promowanie i ochrona swobody fotografowania.
Fundacja Kultury i Przyjaźni Polsko-Francuskiej im. Krystyny i Stefana Du Chateau w Hrubieszowie, ul. 3 Maja 10	Bezpłatna nauka języka francuskiego, udostępnianie architektom i inżynierom dorobku naukowego fundatora, współpraca z instytucjami kulturalno-oświatowymi i naukowymi, popularyzacja wiedzy o Francji.
Hrubieszowskie Towarzystwo Muzyczne, ul. Partyzantów 11	Celem towarzystwa jest rozwój i krzewienie kultury muzycznej, wokalne i artystycznej.
Hrubieszowskie Stowarzyszenie Folklorystyczne, ul. 3 Maja 7/14	Działanie na rzecz ochrony środowiska naturalnego, kształtowanie potrzeby kontaktu z przyrodą, tworzenie warunków do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, emocjonalnego rozwoju człowieka w duchowości chrześcijańskiej, promowanie, promocja i pielęgnacja kultury, szczególnie regionalnych tradycji folklorystycznych.
Propagowanie turystyki, zdrowego stylu życia i sportu	
Lokalna Organizacja Turystyczna „Gotania”, ul. mjr. Dobrzańskiego „Hubala” 1	Promocja obszaru związanego z osadnictwem Gotów jako atrakcyjnego miejsca turystycznego, integrowanie środowisk samorządu terytorialnego, gospodarczego i zawodowego oraz osób, instytucji i organizacji pozarządowych zainteresowanych rozwojem turystycznym obszaru „Gotania”, zwiększanie liczby turystów odwiedzających obszar, stworzenie systemu informacji, promocji i rezerwacji turystycznej, działania na rzecz poprawy infrastruktury turystycznej, opracowanie i wdrażanie strategii rozwoju turystyki na obszarze „witajcie w Gotanii”.
Klub Miejski „Unia”, ul. Ciesielczuka 2	Wspieranie i upowszechnianie wśród mieszkańców kultury fizycznej i zamiłowania do systematycznego uprawiania różnych form aktywnego wypoczynku, propagowanie sportu, wychowania fizycznego i aktywnego wypoczynku wśród dzieci, młodzieży i dorosłych.
Hrubieszów na Rowerach, ul. Ciesielczuka 2	Organizowanie wypoczynku dzieci i młodzieży, wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu, promowanie turystyki i krajoznawstwa, organizacja rajdów, imprez sportowo-rekreacyjnych i turystycznych i zawodów kolarskich.
Problematyka gospodarcza i przedsiębiorcza	
Hrubieszowskie Stowarzyszenie Porozumienie i Rozwój, ul. Ludna 15	Aktywizacja życia społecznego i gospodarczego, wspomaganie rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych, rozwijanie działalności wspomagającej rozwój gospodarczy, w tym rozwoju przedsiębiorczości, promocji miasta Hrubieszów i powiatu hrubieszowskiego.
Cech Rzemieślników i Przedsiębiorców w Hrubieszowie, ul. Partyzantów 9	Zrzeszanie prywatnego handlu i usług, wspieranie i promocja lokalnych firm, w tym rzemieślniczych, oraz przedsiębiorczości.

Źródło: oprac. własne na podstawie <https://mojepanstwo.pl> i informacji źródłowych ze stron WWW organizacji

Wśród zaprezentowanych organizacji wyróżniają się te, które aktywnie włączyły się w budowę marki miasta Hrubieszów przez prowadzenie działań mających na celu rozwój turystyki. Do takich organizacji należą Lokalna Organizacja Turystyczna „Gotania”, Stowarzyszenie „Podziemny Hrubieszów”, a także Stowarzyszenie Młodych Hrubieszowian „Viritrim” i „Hrubieszów na Rowerach”.

Pomimo już obserwowanego poziomu aktywności części organizacji samorządowych, w tym i takich, których celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wyrównywaniu szans, a także rozwój gospodarczy miasta, władze samorządowe powinny w obliczu depopulacji i starzenia się ludności dążyć do zwiększenia aktywności i integracji społecznej przez rozwijanie organizacji pozarządowych i spółdzielni socjalnych, a także aktywnie angażować mieszkańców w realizację wspólnych przedsięwzięć rozwojowych.

1.3 Podsystem gospodarczy

1.3.1 Historia rozwoju gospodarczego miasta

Osada, która rozwinęła się tu w połowie XIII wieku, powstała na skrzyżowaniu ważnych w średniowieczu szlaków handlowych z Włodzimierza Wołyńskiego do Chełma i dalej w kierunku Zawichostu. W 1400 roku Hrubieszów otrzymał prawa miejskie od króla Władysława Jagiełły. Dynamiczny rozwój miasta zahamowały wojny z przełomu XVII i XVIII wieku. Ponowny rozwój gospodarczy nastąpił w I połowie XIX wieku i miasto stało się drugim co do wielkości (po Lublinie) ośrodkiem guberni lubelskiej. Działały tu młyny parowe i wodne, olejarnie i octownie, a także browar i warzelnia miodu. Rozwijało się rzemiosło, przemysł i handel. Po II wojnie światowej Hrubieszów był ośrodkiem administracyjnym dla ważnego z powodu czarnoziemów regionu rolniczego. W tym okresie rozwijało się tu także przetwórstwo rolno-spożywcze, w tym jedyna w kraju fabryka Inu „Hakon”.

Po 1989 roku nastąpił upadek rolnictwa i przemysłu w regionie. Miasto, które przez dziesięciolecia było zapleczem rolniczego regionu dysponującym najlepszymi w Polsce glebami pszenno-buraczanymi, dotkliwie odczuło skutki transformacji ustrojowej. Upadło oparte na pegeerach rolnictwo, zlikwidowano nieliczne zakłady przemysłowe, nastąpił wzrost bezrobocia i pogorszenie poziomu życia mieszkańców Hrubieszowa.

Powstałe po 1989 roku firmy prywatnie nie zdołały wypełnić powstałej luki. Obecnie Hrubieszów jako stolica powiatu pełni ponadlokalne funkcje administracyjno-usługowe, gospodarcze, kulturalno-edukacyjne.

Dodatkowo z powodu kryzysu gospodarczego w ZSRR Hrubieszów przestał praktycznie korzystać z nadgranicznego położenia. Szansą dla miasta okazało się dopiero wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, dzięki któremu stało się ono jednym z najdalej wysuniętych na wschód ośrodków Wspólnoty, zajmującym się m.in. obsługą ruchu granicznego. Aktualnie Hrubieszów stał się istotnym ośrodkiem współpracy transgranicznej – co jest ważnym kierunkiem rozwoju miasta.

Miasto szansę na rozwój gospodarczy upatruje w turystyce, m.in. w projekcie Gotania, który zakłada budowę kapitału społeczno-gospodarczego opartego na marce mającej się kojarzyć z historią, archeologią i walorami przyrodniczo-krajobrazowymi regionu hrubieszowskiego (7 gmin), tomaszowskiego (2 gminy) i zamojskiego (1 gmina).

W 2015 roku powstała Hrubieszowska Rada Gospodarcza, która jest organem opiniotwórczo-doradczym Burmistrza w sprawach związanych z rozwojem gospodarczym miasta. W skład Rady wchodzi przedsiębiorcy mieszkający lub prowadzący działalność gospodarczą w Hrubieszowie oraz eksperci. Do zadań rady należy konsultowanie dokumentów strategicznych, kwestii dotyczących partnerstwa publiczno-prywatnego i promocji miasta.

1.3.2 Liczba i rodzaj podmiotów gospodarczych

Według danych GUS w 2016 roku na terenie miasta było zarejestrowanych 1978 podmiotów gospodarczych, co stanowi 110 podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców. Podmioty publiczne w liczbie 87, w tym 57 państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego, stanowią 4,4% wszystkich podmiotów gospodarki narodowej opatrzonej numerem Regon.

1891 zarejestrowanych podmiotów, czyli 95,6%, stanowią firmy prywatne. Z kolei wśród firm prywatnych dominują podmioty prowadzone przez osoby fizyczne. W 2016 roku działalność gospodarczą prowadziło 1490 osób, co stanowi 78,8% procenta przedsiębiorstw sektora prywatnego. Na 1000 osób działalność gospodarczą prowadzą tu 82 osoby fizyczne.

Ponadto w 2016 roku w Hrubieszowie podmioty prywatne obejmowały: 156 spółek cywilnych, 69 spółek handlowych, 60 stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, 14 spółdzielni 10 spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego i 4 fundacje.

Szczegółowo zmieniające się liczby zarejestrowanych przedsiębiorstw gospodarki narodowej w podziale na sektory w ciągu ostatnich lat przedstawia tabela.

Tabela 16. Podmioty gospodarki narodowej w Hrubieszowie wpisane do rejestru Regon w latach 2012–2016

Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w roku:					
	2012	2013	2014	2015	2016
Sektor prywatny	1871	1904	1919	1898	1891
Sektor publiczny	93	92	89	87	87
Razem	1964	1996	2008	1985	1978

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Jak wynika z tabeli, w ciągu ostatnich pięciu analizowanych lat ogólna liczba podmiotów gospodarczych wzrosła, choć po 2014 roku nastąpił ich przejściowy jednoroczny spadek. W tym czasie liczba przedsiębiorstw z sektora publicznego spadła z 93 do 87, natomiast liczba przedsiębiorstw prywatnych w 2016 w odniesieniu do 2012 r. wzrosła o 1,1%: w 2012 roku było zarejestrowanych 1871, w 2016 – 1891.

O systematycznym, choć bardzo powolnym rozwoju sektora gospodarczego świadczy też liczba podmiotów wpisanych do rejestru na 1000 ludności, jak i liczba podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. Z kolei liczba jednostek wykreślonych w ciągu ostatnich pięciu lat z rejestru

Regon na 1000 mieszkańców pokazuje wzrost liczby wykreśleń po 2012 roku z 5,3 na 6,8. Szczegółowe dane zawiera poniższa tabela.

Tabela 17. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Hrubieszowie wpisane i wykreślone z rejestru Regon na 1000 ludności w latach 2012–2016

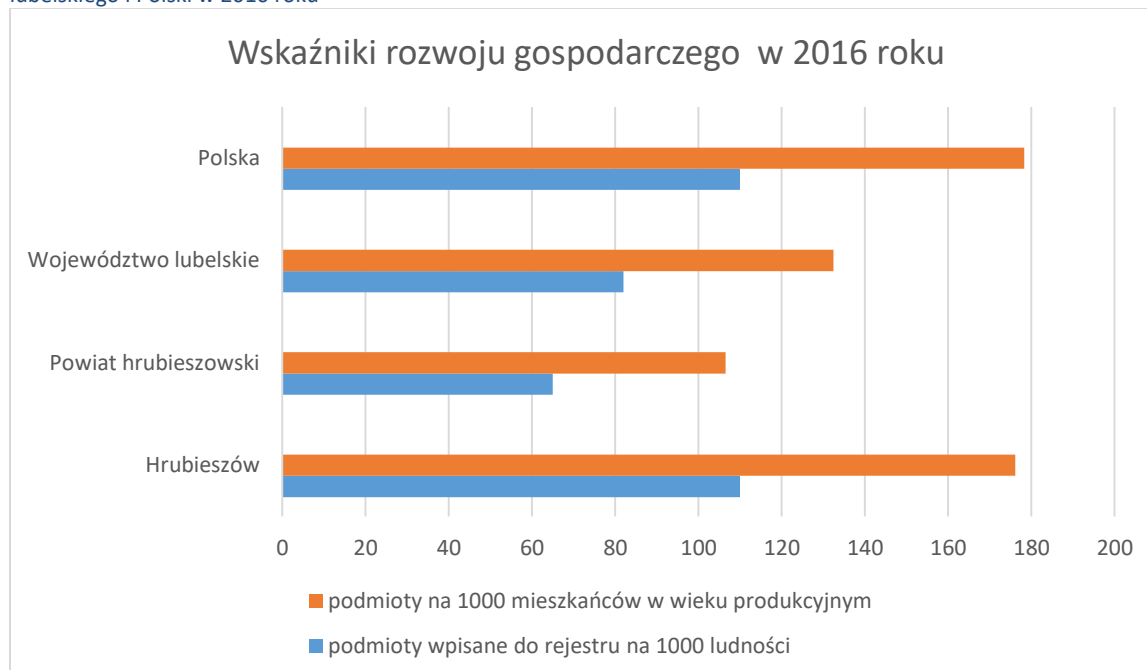
Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Hrubieszowie wpisane i wykreślone z rejestru Regon w roku:					
Podmioty	2012	2013	2014	2015	2016
wpisane do rejestru na 1000 ludności	105	107	109	109	110
wpisane na 1000 w wieku produkcyjnym	161,7	167,1	171,6	172,9	176,1
wykreślone z rejestru REGON na 1000 ludności	5,3	6,8	6,7	6,5	6,3

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

1.3.3 Wskaźniki rozwoju gospodarczego gminy miejskiej Hrubieszów

Porównując wskaźniki rozwoju gospodarczego gminy miejskiej Hrubieszów na tle powiatu hrubieszowskiego i województwa lubelskiego trzeba stwierdzić, że poziom aktywności gospodarczej mierzony liczbą podmiotów na 1000 mieszkańców jest w mieście wyższy o 69% w stosunku do powiatu (Hrubieszów - 110 podmiotów na 1000 ludności; powiat - 65 podmiotów), jak i województwa (82 podmiotów) - o 34%. Liczba podmiotów na 1000 ludności jest natomiast równa wskaźnikowi dla całego kraju. Podobne wnioski wypływają z analizy liczby podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, choć w tym przypadku różnica między Hrubieszowem (176,1 podmiotów) a powiatem (106,5 podmiotów) wynosi 65%, a województwem (132,4 podmioty) 33%, ale jest już niższy od średniej dla Polski o 1,2%. Różnice te, choć niewielkie świadczą jednak o mniejszej liczbie osób w wieku produkcyjnym w Hrubieszowie, a pośrednio o problemie starzejącego się tam społeczeństwa.

Rysunek 6. Wskaźniki rozwoju gospodarczego gminy miejskiej Hrubieszów na tle powiatu hrubieszowskiego, województwa lubelskiego i Polski w 2016 roku

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

1.3.4 Wielkość podmiotów gospodarczych i struktura zatrudnienia

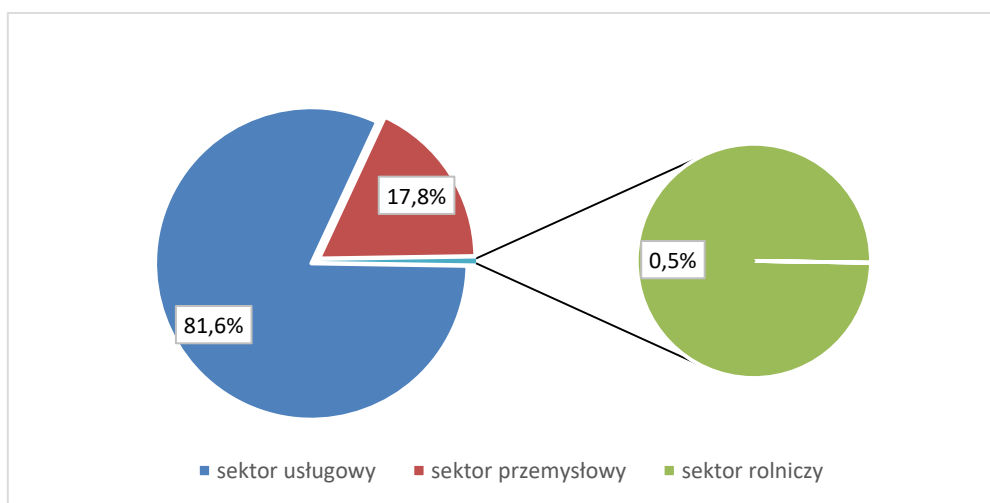
W sektorze gospodarczym Hrubieszowa dominują prywatne mikroprzedsiębiorstwa. Na 1978 działających w 2016 roku 1911 zatrudniało od 0 do 9 osób, co stanowi 96,6% wszystkich podmiotów gospodarki narodowej. Firm zatrudniających od 10 do 49 osób było 49, co stanowi 2,5% wszystkich podmiotów, przedsiębiorstw zatrudniających do 246 – 16, co stanowi 0,80% ogółu podmiotów. Zaledwie 2 przedsiębiorstwa dawały pracę od 249 do 999 osobom. Stanowiły one 0,1% wszystkich pracodawców działających na terenie miasta.

Największymi pracodawcami w Hrubieszowie są przedsiębiorstwa sektora publicznego, co przekłada się na pewną stabilność na rynku pracy. Są to:

- Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Hrubieszowie, ul. Piłsudskiego 11 – zatrudnia 569 osób;
- II Hrubieszowski Pułk Rozpoznawczy im. mjr Henryka Dobrzańskiego, ul. Dwernickiego 4 – zatrudnia 500 osób;
- placówka Straży Granicznej, ul. Wyzwolenia 56 – zatrudnia 200 osób;
- zakład karny, ul. Nowa 64 – zatrudnia 170 osób;
- Komenda Powiatowa Policji w Hrubieszowie, ul. Narutowicza 14 – zatrudnia 144 osoby;
- Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Spółka z .o.o, ul. Krucza 20 – zatrudnia 100 osób;
- PKS Wschód, ul. Nowa 14 – zatrudnia 98 osób;
- Przedsiębiorstwo Robót Drogowo-Mostowych Sp. z o.o., ul. Grabowiecka 18b – zatrudnia 75 osób;
- Komenda Powiatowa Straży Pożarnej w Hrubieszowie, ul. Gródecka 36 – zatrudnia 52 osoby (dane na podstawie Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2015-2020).

Według sektorów ekonomicznych największy udział w zatrudnieniu ma sektor usługowy dający pracę aż 81,6% osobom. Drugie miejsce zajmuje sektor przemysłowy – 17,8%. Sektor rolniczy charakteryzuje się najniższą liczbą zatrudnianych osób – niecałe 0,5%.

Rysunek 7. Struktura zatrudnienia według sektorów ekonomicznych w Hrubieszowie w 2015 roku

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

W Hrubieszowie działa wiele wielkopowierzchniowych obiektów zajmujących się sprzedażą detaliczną. Są to m.in.:

- Market Budowlany PSB Mrówka – 21 774 m² powierzchni,
- Hipermarket Stokrotka – 5784 i 860 m² powierzchni,
- Carrefour Express – 5162 m² powierzchni,
- Kaufland Polska Markety Sp. z o.o. sp. – 4375 m² powierzchni,
- Heban Meble – 4004 m² powierzchni,
- Bricomarche MGI Polska Sp. z o. o. – 3412 m² powierzchni,
- Hipermarket TESCO – 2992 m² powierzchni,
- LIDL – 1408 m²powierzchni,
- Biedronka Jeronimo Martins SGPS, S.A. – 1098 m² powierzchni,
- Media Expert Inwest Media Sp. z o. o. – 1091 m² powierzchni,
- Centrum Handlowe MAX (w 2017 r. istniejąca od 17 lat placówka handlowa zwiększyła powierzchnię sprzedaży, w wyniku czego mieści się tu aktualnie 30 sklepów sieciowych wielkopowierzchniowych, m.in. Matres Sport, Drogeria Natura, Textil Market, SNC, Jysk, Meble Bodzio, Prymus AGD, CCC, KIK, Pepco, Euro RTV AGD).

łącznie podmioty te oferują miejsca pracy dla 400 osób (dane na podstawie Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2015–2020).

Położenie przygraniczne Hrubieszowa wpływa na nadpodaż ilości sklepów wielkopowierzchniowych na terenie miasta w stosunku do potrzeb jego mieszkańców.

1.3.5 Tereny inwestycyjne

W celu rozwoju i wzmocnienia przedsiębiorczości, a tym samym zwiększenia zatrudnienia i poprawy na rynku pracy, władze miasta realizują projekty poprawiające stan infrastruktury technicznej, głównie w ramach budowy i modernizacji dróg, rozbudowy sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej. Jednym z głównych działań jest też przygotowanie terenów inwestycyjnych w północnej i południowej części miasta – w sumie 16,8 ha, w tym 3,75 ha niezagospodarowanych terenów uzbrojonych. Szczegółowa analiza dostępnych terenów została zaprezentowana w podrozdziale poświęconym sferze funkcjonalno-przestrzennej.

Oferta inwestycyjna przede wszystkim jest skierowana do przedsiębiorstw usługowych i przetwórczych, najchętniej takich, którzy stworzą dużą liczbę nowych miejsc pracy. Na wyznaczonych terenach przy ul. Żeromskiego 108 prowadzi np. działalność F.H. STAL-BUD Skład Materiałów Budowlanych Maja Zamojtel zatrudniająca 9 osób.

Hrubieszów ma możliwość zwiększenia zasobu terenów inwestycyjnych do 26 ha przez ich poszerzenie. Tereny te znajdują się w obrębie Sławęcín (ul. Żeromskiego) i w obrębie Podgórze (ul. Nowa i Gródecka).

1.3.6 Turystyka

Hrubieszów to miasto o dużym potencjale turystycznym i rekreacyjnym, dzięki korzystnym warunkom przyrodniczym i kulturowym, szczególnie położeniu geograficznemu, walorom krajobrazowym, czystemu środowisku naturalnemu, bogatej tradycji kulturowej i ciekawym zabytkom. Szczegółowo walory przyrodnicze i kulturowe zostały opisane w podrozdziałach dotyczących sfery środowiskowej i przestrzenno-funkcjonalnej.

Obecnie ważnym potencjałem turystycznego miasta jest regionalny produkt turystyczny Gotania, którego liderem jest Hrubieszów. Idea produktu opiera się na przekazach historycznych i wynikach badań archeologicznych obszaru, który według podań zamieszkiwali Goci. Gotania nie ma wymiaru jedynie turystycznego, ale ma na celu podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności regionu – stała się jednym z celów operacyjnych *Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2015–2020*.

Obsługą ruchu turystycznego w Hrubieszowie zajmuje się Punkt Informacji Turystycznej istniejący przy siedzibie Lokalnej Organizacji Turystycznej „Gotania”, które udziela informacji, rozwija ofertę turystyczną oraz promuje miasto i region. LOT „Gotania” zajmuje się również promocją marki turystycznej GOTANIA.

Potencjalną atrakcją turystyczną są również murowane podziemia ciągnące się pod wzgórzem śródmiejskim. Po przeprowadzeniu badań i prac modernizacyjnych mają szansę stać się atrakcją o znaczeniu ponadregionalnym – one także zostały zaliczone do celów operacyjnych *Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2015–2020*. Promocją i realizacją działań związanych z udostępnieniem podziemi zwiedzającym zajmuje się Stowarzyszenie „Podziemny Hrubieszów”.

Oprócz walorów przyrodniczych, kulturowych i atrakcji turystycznych podstawą rozwoju turystyki jest odpowiednia infrastruktura, w tym liczba obiektów noclegowych. W Hrubieszowie działają 4 hotele: „Sulewski” - ul. Dwernickiego 4d, „Jagiełło” - ul. Grabowiecka 20, Hotel „Gniecki” - ul. Kolejowa 29 i Hotel Restauracja „Kasieńka” - ul. Staszica 6 oraz inne obiekty noclegowe, m.in. pensjonat Magistrat, ul. Podzamcze 9, Zajazd Handlowo-Przemysłowej Spółdzielni Inwalidów „Elf” - ul. Zamojska 12, domy weselne „Lidia” - ul. Dworcowa 2 i „U Chłopa” - ul. Dębowa, Pokoje Noclegowe „Szałas” - ul. Wyzwolenia 31. W 2016 roku obiekty te oferowały 144 całorocznych miejsc noclegowych. W ciągu ostatnich pięciu lat liczba noclegów wzrosła skokowo po 2013 roku o 193%.

Zgodnie z danymi GUS w 2014 roku z noclegów skorzystało 4894 turystów, w tym 182 turystów zagranicznych, co stanowi 3,7%. Liczba turystów zagranicznych od tamtego czasu wzrosła do 474 w 2016 roku. Wobec braku nowszych danych można tylko założyć, że wzrosła też liczba turystów krajowych.

Część obiektów noclegowych prowadzi ofertę gastronomiczną. Ponadto w mieście działa m.in. restauracja Staropolska, ul. Kolejowa 8, restauracja U Chłopa, ul. Kolejowa 29, Feniks Lunch Express, ul. Narutowicza 27, Pizzeria „Soprano”, ul. Piłsudskiego 57, Warecka Hrubieszów, ul. Prosta 17, bar Świt, Rynek 8, kawiarnia Czekoladka (pl. Wolności 15)

Ważnym elementem infrastruktury turystycznej, szczególnie w mieście, którego potencjalny rozwój wiąże się z walorami przyrodniczymi, są szlaki rowerowe i turystyczne. Z miasta wychodzą, tworzące pętle, szlaki rowerowe: zielony łączący Hrubieszów z Gródkiem, Czumowem, Kozodawą, Czerniczyńcem i wracający do Hrubieszowa (25 km); niebieski łączący Hrubieszów z Gródkiem

Czumowem, Ślipczami, Kryłowem, Małkówem, Mienianami, Masłomęczem i Hrubieszowem (50 km); czarny łączący Hrubieszów z Masłomęczem, Mirczami, Adelina, Tyszowcami, Malicami i Hrubieszowem (70 km); oraz czerwony łączący Hrubieszów z Mienianami, Cichoborzem, Kosmowem, Kryłowem, Małkowem-Mirczami, Starą Wsią, Mołożowem, Nabrożem, Tyszowcami, Czermnem, Wronowicami i Hrubieszowem (80 km). W 2015 roku w mieście istniała półtorakilometrowa ścieżka rowerowa. Ważną rolę w propagowaniu i rozwijaniu turystyki rowerowej pełni organizacja pozarządowa „Hrubieszów na rowerach”.

Szansą dla rozwoju aktywnej turystyki jest budowa otwartej pływalni wraz z obiektami towarzyszącymi na terenie przyległym do siedziby Hrubieszowskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji przy ul. Ciesielczuka 2. Obiekty mają być zasilane energią odnawialną. Wokół basenów zaplanowano wykonanie plaży dla osób korzystających z obiektu, wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną oraz utworzenie ścieżki edukacyjnej „Przyroda Wyżyny Zachodniowołyńskiej” (tematem przewodnim ścieżki edukacyjnej będzie woda), a także utworzenie zbiornika wodnego retencjonującego wodę wraz z budowlą piętrzącą.

Na ofertę turystyczną Hrubieszowa składają się również imprezy o zasięgu lokalnym, regionalnym, krajowym a nawet międzynarodowym. Z marką Gotanią związana jest jedna z największych imprez starożytnych organizowanych w Polsce – Międzynarodowy Festiwal Kultury Antycznej „Gotania”. Corocznie organizowana jest również impreza cykliczna pn. „Biesiada archeologiczna” w Masłomęczu pod Hrubieszowem.

Potencjałami, które można wykorzystać dla rozwoju gospodarczego miasta są:

- **przygraniczne położenie Hrubieszowa dające możliwość współpracy transgranicznej,**
- **kolejowe przejście graniczne,**
- **duże przedsiębiorstwa państwowe zapewniające stabilną pracę dla części mieszkańców,**
- **złoża surowców mineralnych m.in. surowce ilaste i torf,**
- **walory przyrodnicze, szczególnie dobry stan środowiska naturalnego i malownicza dolina Huczwy,**
- **walory kulturowe i zabytkowe, w tym murowane podziemia, które zagospodarowane mogą stać się ponadlokalną atrakcją turystyczną,**
- **szlaki turystyczne.**

Natomiast przeszkodami w rozwoju gospodarczym są:

- **brak dużych zakładów pracy w sektorze prywatnym,**
- **niewystarczająca liczba ofert pracy,**
- **niewielki odsetek powierzchni uzbrojonych terenów inwestycyjnych,**
- **słaba dostępność komunikacyjna, ze względu na peryferyjne położenie,**
- **braki w infrastrukturze drogowej, kanalizacyjnej, gazowej (opisane w podrozdziale na temat sfery technicznej).**

Podsumowując, w Hrubieszowie poziom przedsiębiorczości nie jest zjawiskiem kryzysowym – w ostatnich latach liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych wolno rosła. Problemem jest natomiast słabość lokalnej gospodarki – 96,6% podmiotów to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób. Przewaga mikroprzedsiębiorstw obniża potencjał gospodarczy miasta, gdyż podmioty te

mają małą płynność finansową, nie dysponują kapitałem na rozwój i promocję, a nawet na przetrwanie złej koniunktury gospodarczej. Konieczna jest więc poprawa warunków funkcjonowania lokalnego biznesu w celu wzrostu lokalnego rynku pracy, dochodów lokalnej gospodarki i budżetu samorządu. Wydaje się, że definiując konieczność rozwoju sfery gospodarczej w programie rewitalizacji należy założyć rozwój warunków infrastrukturalnych, których brak jest czynnikiem zmniejszającym atrakcyjność inwestycyjną miasta.

1.4 Podsystem środowiskowy

1.4.1 System przyrodniczy

Pod względem budowy geologicznej Hrubieszów leży w południowej części Prekambryjskiej Platformy Wschodnioeuropejskiej, w obrębie obniżenia terebińsko-sokalskiego. Obszar zbudowany jest z osadów karbońskich (piaskowce, skały węglanowe), na których zalegają utwory górnokredowe (opoki, margle, gezy, kreda, wapienie margliste). Na osadach kredowych wytworzyły się skały czwartorzędowe (gliny ze zlodowacenia południowopolskiego, osady piaszczysto-żwirowe). Na powierzchni dominują zaś osady lessowe o grubości do 25 m. Są to lessy należące do lessów suchych, akumulowanych podczas zlodowacenia północnopolskiego.

Pod względem fizycznogeograficznym Hrubieszów leży w makroregionie Wyżyna Wołyńska oraz w mezoregionach Grzęda Horodelska (północna część miasta) i Kotlina Hrubieszowska (część środkowa i południowa). Na użytkowaną rolniczo Grzędę skład się pas płaskich wzniesień o wysokości 205–220 m n.p.m. zbudowanych z margli górnokredowych pokrytych lessem, które osiągają tu największą miąższość. Rozcinają je najczęściej suche doliny denudacyjne często o przebiegu południkowym łączące się z rzeką Huczwą. W południowej części miasta występują natomiast formy krasowe (tzw. wymoki) nieckowate owalne obniżenia, powstałe w procesie wyługowania węgla wapnia przez wodę.

Jednostki te rozdziela malownicza dolina Huczwy, rzeki płynącej równoleżnikowo z zachodu na wschód przez miasto. Pod względem geomorfologicznym w dolinie występują dwa poziomy: młodszy taras zalewowy o szerokości od 150 do 900 m rzędnych terenu 179–182 m n.p.m oraz starszy, wyższy o około 10-metrowy taras nadzalewowy. Założenie i rozwój miasta na wyższym tarasie sprawił, że na przeważającym odcinku nie zaistniała potrzeba uregulowania koryta rzeki. Wśród osadów holocenijskich w dolinie Huczwy odsłaniają się osady piaszczyste, żwiry, mady rzeczne, torfy i namuły.

Na system przyrodniczy miasta składa się:

- korytarz ekologiczny doliny rzeki Huczwy o randze regionalnej, a także, hydrograficzny i topoklimatyczny – wszystkie bardzo ważne dla samego miasta; łączy obszary Natura 2000 Zlewni Górnej Huczwy i Ostoja Tyszowiecka leżące na południu z Doliną Środkowego Bugu na wschodzie;
- lokalne korytarze i sięgacze ekologiczne, na które składają się: kanał rzeki Huczwy, dopływ spod Nowosiótek, doliny małych beznazwowych stałych lub okresowych cieków, kilkumetrowe rozcięcia lessowe o stromych zboczach i płaskich dnach;

- węzły ekologiczne gwarantujące kumulację procesów ekologicznych i bioróżnorodność, które obejmują kompleks leśny Teresówka i otaczające go torfowiska oraz pełnią funkcję leśno-torfowiskowego lokalnego węzła ekologicznego;
- lokalne mikrowęzły ekologiczne: oczka wodne i mokradła, różnej wielkości enklawy starodrzewu i inne formy zieleni na terenach zabudowanych.

1.4.2 Warunki glebowo-rolnicze

W centralnej i północnej miasta na lessach lub glebach lessopodobnych wykształciły się wysokiej jakości gleby – czarnoziemy, dlatego też można mówić o panujących tu bardzo dobrych i dobrych warunkach do rozwoju rolnictwa. Z tego powodu zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego Hrubieszów został zaliczony do rejonu nadającego się do intensyfikacji rozwoju rolnictwa. Z kolei w dolinie Huczwy występują gleby torfowe i mady tworzące siedliska rolnicze dla użytków zielonych średnich.

1.4.3 Surowce mineralne i źródła energii odnawialnej

Na terenie miasta istnieją złoża surowców mineralnych:

- surowce ilaste do produkcji kruszywa lekkiego (złoża lessów „Hrubieszów”) – złoża o powierzchni 8,80 ha i szacowanych zasobach wielkości 1 519 000 m³, obecnie nieeksploatowane;
- złoża torfu – o powierzchni 400 ha, zalegają na łąkach na średniej głębokości 3 m;
- udokumentowane, ale nieeksploatowane złoża gazu łupkowego.

Hrubieszów posiada potencjał do rozwoju odnawialnych źródeł energii, szczególnie solarnej i wodnej. Na Huczwie znajduje się budowla piętrząca, która według Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego nadaje się do wykorzystania energetycznego. Położenie miasta stwarza możliwość generowania energii użytecznej dla energetyki solarnej powyżej 950 kWh/m².

1.4.4 Sieć hydrograficzna

Hrubieszów, leżący nad Huczwą – dopływem Bugu – należy do dorzecza Wisły. Rzeka, mająca swoje źródła w Justynówce (powiat tomaszowski), liczy 79 km. Dno jej doliny ma zmienną szerokość (od 100 m do 1 km), na wielu odcinkach jest podmokłe ze starorzeczami i rowami melioracyjnymi. W dolnym biegu, w tym i na odcinku Hrubieszowa, Huczwa nie jest uregulowana, meandruje i wcina się głęboko w dno doliny. Na większości odcinka w obszarze miasta zachowała naturalny charakter - z wyjątkiem Śródmieścia. Rzeka w mieście dzieli się bowiem na dwa ramiona obejmujące Stare Miasto. Lewe ramię jest czynnym korytem, prawe zamieniono na wąski kanał (Kanał Ulga). Jego funkcją jest odprowadzenie nadmiaru wód z rzeki podczas wysokich stanów z powodu opadów lub roztopów do jedynego zbiornika retencyjnego o powierzchni 80 ha i pojemności 1 200 000 m³ znajdującego się na kanale.

Jeśli chodzi o wody podziemne, Hrubieszów leży na Głównym Zbiorniku Wód Podziemnych Niecka Lubelska (Chełm–Zamość) nr 4073, na dwóch poziomach wodonośnych: w utworach czwartorzędowych i kredy górnej. Poziom czwartorzędowy występuje w obrębie plejstoceńskich i holocenijskich utworów piaszczystych i ze względu na to, że występuje przy powierzchni wody te reagują na zmieniające się warunki hydrologiczne (opady, wahania poziomu wody w rzece, zanieczyszczenia powierzchni ziemi). Wody piętrowe kredowe stanowią główny użytkowy poziom wodonośny. Charakteryzują się dobrą jakością, jest to woda czysta i bardzo czysta, spełniająca kryteria wody pitnej – stąd może być stosowana do celów pitnych bez uzdatniania.

1.4.5 Warunki klimatyczne

Klimat Hrubieszowa należy do typu umiarkowanego przejściowego, ze znacznymi wpływami kontynentalizmu. Charakteryzuje się długim ciepłym latem i długą mroźną zimą, dużym nasłonecznieniem i znacznym udziałem wiatrów wschodnich. Średnia roczna temperatura z lat 1971–2000 wyniosła 8°C, natomiast średnia roczna suma opadów jest stosunkowo niska – od 500 do 600 mm. W Hrubieszowie notuje się jedne z najwyższych wartości usłonecznienia w kraju – powyżej 1660 godzin w roku. Dobre warunki cechują wysoczyzny lessowe i płaskie tereny, natomiast w dolinie Huczwy występują inwersje termiczne, które powodują dłuższe utrzymywanie się tam niższych temperatur i większą wilgotność, co przekłada się na zaleganie wód gruntowych, częstszą mgłę oraz kumulację zanieczyszczeń powietrza pochodzących z niskich emisji, głównie z ogrzewania budynków. Brak wysokiej zwartej zabudowy jednak sprawia, że nie został zaburzony system przewietrzania miasta.

1.4.6 Ochrona przyrody

Szata roślinna w mieście jest zdominowana przez biocenozy antropogeniczne (grunty orne, łąki na terasach zalewowych, łąki nad Huczwą, łąkowiska wokół Teresówki, zbiorowiska leśne w Teresówce i na granicy miasta (las Dębinka – Safarowszczyzna), zieleń miejska – parki, sady, cmentarze i ogródki działkowe, murawy kserotermiczne przy starym poligonie). W Hrubieszowie nie ma większego kompleksu leśnego – lasy, głównie ochronne, zajmują zaledwie 2,8 % powierzchni.

Na wschód od Hrubieszowa rozciąga się Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, który obejmuje fragment doliny Bugu i wchodzi w skład Transgranicznego Obszaru Chronionego „Przełom Bugu”. Na jego obszarze występuje ponad 100 gatunków roślin, z których wiele jest objętych ochroną, a trzy wpisano do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin – są to: kosaciec bezlistny, wisienka karłowata i żmijowiec czerwony.

W granicach administracyjnych miasta, przy jego wschodnich krańcach, znajduje się obszar ochrony ptaków NATURA 2000 „Dolina Środkowego Bugu” o powierzchni 28 096 ha (2,1 ha w granicach miasta). W krajobrazie przeważają łąki i pastwiska, zakrzewienia, pola uprawne i niewielkie pozostałości lasów łęgowych. W ostoi, już poza granicami miasta, znajduje się sztuczny zbiornik na rzece Udal (w rejonie Husynnego). Jest to jedyne w Polsce miejsce, gdzie regularnie gnieźdzą się gatunki rybitw: czarna, białoskrzydła, białowąsa i rzeczna. Do rzadkich występujących tu gatunków ptaków należą: bąk, błotniak łąkowy, błotniak stawowy, bocian biały, bocian czarny, derkacz, dubelt,

dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł białoszy, gąsior, jarzębatka, kropiatka, orlik krzykliwy, ortolan, podróżniczek, puchacz, rybitwa białowąsa, rybitwa rzeczna, trzmiełojad, zielonka, zimorodek.

Na terenie miasta znajduje się 28 pomników przyrody, w tym 20 drzew, 1 krzew, 3 aleje i 4 skupiska. Do najważniejszych zabytków należą:

- dąb szypułkowy o obwodzie 421 cm i wysokości 22 m w parku miejskim, u zbiegu ulic 3 Maja i mjr Dobrzańskiego „Hubala”,
- 4 jesiony wyniosłe o obwodach 427, 285, 362 i 319 cm oraz wysokości od 12 do 23 m w otoczeniu dworku Du Chateau przy ul. 3 Maja 10, objęte wraz z nieruchomością ochroną zabytkową,
- 8 jesionów wyniosłych o obwodach od 276 do 397 cm i wysokości od 20 do 25 m wokół kościoła św. Stanisława Kostki, pl. Staszica 6,
- 14 pomników przyrody, wchodzących w skład zadrzewienia na posesji ul. Antonówka 2, stanowiącej własność prywatną – 4 lipy drobnolistne, w tym: dwupniowa o obwodach 246 i 228 cm oraz wysokości 28 m; trzydniowa o obwodach 313, 166, 283 cm i wysokości 22 m oraz kolejne o obwodach 307 cm i 510 cm, i wysokościach 15 m 24 m; 3 jesiony wyniosłe o obwodach 277, 301 i 311 cm oraz wysokościach 21, 26 i 24 m; 2 dęby szypułkowe o obwodach 324 i 306 cm oraz wysokościach 27 i 22 m; 3 kasztanowce białe o obwodach 250, 228 i 233 cm oraz wysokościach 19 i 20 m; 1 klon pospolity o obwodzie 393 cm i wysokości 22 m; 1 dereń jadalny o obwodzie krzewu 11 m i wysokości 11 m.

1.4.7 Stan środowiska przyrodniczego

Powietrze

Hrubieszów leży w lubelskiej strefie monitoringu i oceny powietrza. Na podstawie danych zawartych w *Raporcie o stanie środowiska województwa lubelskiego w 2015 roku* stan czystości powietrza w mieście można uznać za dobry. Emisja dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, tlenku węgla i pyłu jest najniższa na Lubelszczyźnie. Według klasyfikacji wszystkich zanieczyszczeń powietrza miasto znajduje się w strefie A, w której poziom stężeń nie przekracza wartości dopuszczalnych.

Istniejące zanieczyszczenia głównie powodują systemy grzewcze. Choć w ostatnich latach obserwuje się pewną poprawę, nadal najbardziej uciążliwe są niskie emitery, których liczba rośnie wraz ze wzrostem urbanizacji. Miasto ma dostęp do gazu ziemnego, co dawałoby szansę na rozwiązanie problemu. Wpływ na czystość powietrza wywierają też zanieczyszczenia pochodzące ze środków transportu, poruszających się pod drodze wojewódzkiej nr 844, przechodzącej przez centrum miasta.

Hałas

Hrubieszów ma dobry klimat akustyczny – hałas wiąże się z rozwojem transportu drogowego i dotyczy głównie drogi krajowej nr 74 oraz drogi wojewódzkiej nr 844. Czynnikiem generującym hałas są także odbywający się na obszarze miasta transport kolejowy oraz niewielkie obiekty produkcyjne i usługowe znajdujące się w sąsiedztwie terenów zabudowy mieszkaniowej.

Stan wód powierzchniowych i podziemnych

W 2010 roku rzekę Huczwę była objęto badaniami w punkcie pomiarowo-kontrolnym Gozdów. Stan elementów biologicznych określono na poziomie klasy III, czyli umiarkowanym, stan elementów fizykochemicznych uznano za dobry, a potencjał ekologiczny za umiarkowany. Hrubieszów leży w obrębie Jednolitych Części Wód Podziemnych PLGW2300109 – nie stwierdzono tu występowania zanieczyszczenia wód podziemnych – stan ilościowy i chemiczny określono jako dobry, uznano też cele środowiskowe nie zagrożone.

Gospodarka odpadami

Odpady komunalne z terenu Hrubieszowa gromadzone były na miejskim wysypisku odpadów stałych o powierzchni 5,4 ha, usytuowanym we wschodniej części miasta przy ul. Gródeckiej, w pobliżu Miejskiej Oczyszczalni Ścieków. Obiekt działający od października 1994 roku aktualnie jest już zamknięty i objęty procesami rekultywacji, a odpady z terenu miasta przekazywane są do Regionalnej Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych w Biłgoraju, składowisko w Korczowie (odpady zielone) oraz Regionalnej Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych – Zakład Zagospodarowywania Odpadów w Łaskowie (odpady zmieszane). Odbiorem odpadów od mieszkańców zajmuje się Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Spółki z o.o. (PGKiM).

Obserwowany w ostatnich latach wzrost strumienia odpadów w przeliczeniu na mieszkańca sprawia, że władze miasta powinny podejmować dalsze działania udoskonalające system zbiórki, segregacji i biodegradacji odpadów.

Azbest

Z analizy przeprowadzonej na potrzeby *Programu usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu miasta Hrubieszów na lata 2012–2032* wynika, że całkowita masa produktów zawierających azbest na terenie miasta, w tym pokrycia dachowe i rury azbestowo-cementowe (przy założeniu średniej masy 11kg/m² dla pokryć dachowych i 40kg/mb. dla rur) wynosi 2 407 305 kg. Stwierdzono, że azbest głównie występuje w pokryciach dachowych (powierzchnia pokryć dachowych zawierających azbest wynosi 192 346 m², a ich całkowita masa to 2 115 810 kg. Rurociągi azbestowo-cementowe liczą 7545 mb. i mają masę około 301 800 kg.

Ponadto stwierdzono, że przeważająca większość dachów jest w stanie surowym, tzn. niezabezpieczonych warstwą ochronną oraz że pokrycia azbestowe znajdują się głównie na terenie prywatnych posesji, a po zdjęciu z dachów bywają składowane na podwórzach, w ogrodach i na polach. W toku inwentaryzacji nie wykryto dzikich wysypisk odpadów azbestowo-cementowych ani dróg i podwórz utwardzanych produktami zawierającymi azbest.

Podsumowując, sferę środowiskową w Hrubieszowie należy uznać za dobrą i przy właściwym zagospodarowaniu dającą miastu szanse na podniesienie jakości życia mieszkańców. Sfera ta potencjalnie może przyczynić się do rozwoju form rekreacji, wypoczynku i turystyki.

Do środowiskowych potencjałów rozwojowych miasta należą:

- **bogaty potencjał przyrodniczy wpływający na jakość życia mieszkańców,**
- **tarasy nadzalewowe o korzystnej dla rozwoju miasta budowie geologicznej,**

- **pofałdowane tereny lessowe w północnej części miasta z dolinami denudacyjnymi są atrakcyjnym obszarem dla rekreacyjno-wypoczynkowym,**
- **hydrograficzna możliwość retencjonowania wód powierzchniowych,**
- **korzystne warunki słoneczne stwarzające możliwość pozyskiwania i przetwarzania energii słonecznej.**

Natomiast za bariery rozwojowe w sferze środowiskowej według Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego trzeba uznać:

- **ograniczenie wznoszenia zabudowy na obszarach podatnych na erozję, w tym na tarasie zalewowym,**
- **erozja wodna w północnej części miasta,**
- **słabe warunki bioklimatyczne dla centrum miasta na tarasie zalewowym,**
- **brak klimatotwórczego wpływu lasów z powodu małego zalesienia miasta,**
- **występowanie licznych produktów zawierających azbest na terenie miasta.**

1.5 Podsystem przestrzenno-funkcjonalny

Hrubieszów jako ośrodek powiatowy z wyodrębnioną gminą miejską pełni funkcję ośrodka ponadlokalnego skupiającego usługi publiczne i komercyjne (głównie w Śródmieściu). W granicach oddziaływania powiatu znajduje się siedem gmin: gmina wiejska Hrubieszów, Horodło, Trzeszczany, Uchanie, Werbkowice, Mircze i Dołhobyczów.

Miasto ma opracowane Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego, które zostało zatwierdzone Uchwałą Rady Miejskiej w Hrubieszowie nr LIV/352/2014 z 23.05.2014 roku.

Wg stanu na 2016 r. miejscowymi planami objęte było 46,47% powierzchni miasta.

1.5.1 Historia przestrzennego rozwoju miasta

W miejscu dzisiejszego Hrubieszowa na rzecznej wyspie istniał ruski gród obronny. Pod koniec XIV wieku w zachodniej części dzisiejszego miasta, nad brzegiem Huczwy, wzniesiono drewnianą budowlę obronną, siedzibę starosty. W XV wieku miasto miało już fortyfikacje – wały i bramy, a w jego w południowo-wschodniej części znajdował się rynek, wytyczony na planie zbliżonym do kwadratu, dokoła którego ukształtowała się sieć nieregularnych ulic. Zabudowa Hrubieszowa była drewniana do I połowy XVIII wieku, gdy pojawiły się pierwsze domy murowane, m.in. domy zajezdne. Na początku XIX wieku w centrum miasta wystawiono murowane sutki – kramy z charakterystyczną dla wschodnich bazarów wąską uliczką wewnętrzną. Pod koniec XIX wieku w Hrubieszowie znajdowały się dwa rynki, stary i nowy, 24 niebrukowane ulice i głównie murowane parterowe lub jednopiętrowe domy w centrum. W układzie przestrzennym wyraźnie odzwierciedlały się podziały etniczno-wyznaniowe, zatarte po II wojnie światowej. Na początku XX wieku na północ od miasta władze carskie zbudowały rozległe koszary. W 1917 roku po przeprowadzeniu linii kolejowej powstały w mieście dwie stacje – kolejki wąskotorowej naprzeciw koszar i oraz kolei normalnotorowej koło

omentarza. Historyczny układ przestrzenny Hrubieszowa w zasadzie zachował się bez większych zmian.

1.5.2 Uwarunkowania geograficzne

Hrubieszów zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego jest położony w południowym obszarze produkcyjnym, w głównym rejonie rolniczym predysponowanym do intensyfikacji rolnictwa z powodu wysokiej klasy gleb – czarnoziemów.

Stosunki wodne w mieście wiążą się ze zlewnią Huczwy, a pośrednio z jej odbiorcą – rzeką Bug. Koryto Huczwy jest kręte, a rzeka płynąca przez miasto zachowała swój naturalny charakter. Tylko miejscami, w rejonie Śródmieścia, została uregulowana.

Miasto zajmuje powierzchnię 3303 ha, z czego tereny zainwestowania miejskiego, wliczając w nie enklawy łąk i działek potraktowane jako ogrody oraz tereny zabudowy zagrodowej, stanowią 25%. W kategorii gruntów zabudowanych i zurbanizowanych dominują tereny mieszkaniowe. Resztę stanowią użytki rolne – 2459 ha (co stanowi 74,4% powierzchni administracyjnej miasta), w tym: grunty orne (2042 ha – 62,8% powierzchni), sady 49 (ha – 1,9% powierzchni), łąki i pastwiska (368 ha – 11,1% powierzchni), lasy (92 ha – 2,8% powierzchni). Szczegółowo warunki geograficzne i środowiskowe, w tym występujące na terenie miasta formy ochrony przyrody, zostały omówione w podrozdziale poświęconym charakterystyce sfery środowiskowej.

1.5.3 Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju miasta

Do uwarunkowań przestrzennego rozwoju Hrubieszowa o znaczeniu regionalnym należą:

- przygraniczne położenie z Ukrainą i bliskość przejść granicznych, szczególnie w Zosinie;
- Euroregion Bug – atrakcyjne tereny nadbużańskie w stanie zbliżonym do naturalnego; jest to obszar o znaczeniu międzynarodowym, który w połączeniu z dziedzictwem kulturowym zwiększa atrakcyjność miasta;
- system powiązań komunikacyjnych o znaczeniu krajowym (droga nr 74) i wojewódzkim (droga nr 844), co przyczynia się do rozwoju gospodarczego, usług i turystyki pomimo peryferyjnego położenia;
- Linia Hutnicza Szerokotorowa (nr 65) stwarza możliwość rozwoju wymiany handlowej i zagranicznej współpracy gospodarczej;
- przebiegający przez miasto magistralny gazociąg wysokoprężny i stacja redukcyjnych gazów na wschód od granic miasta;
- usytuowanie w regionalnym korytarzu ekologicznym rzeki Huczwy, który łączy obszary Natura 2000 PLB060003 Dolina Środkowego Bugu, PLH060035 Zachodniowołyńska Dolina Bugu z obszarami Natura 2000 PLB060011 Ostoja Tyszowiecka i PLB060017 Zlewnia Górnej Huczwy;
- przebiegająca kilka kilometrów na północ od miasta południowa granica Strzeleckiego Parku Krajobrazowego rozciągającego się wzdłuż Bugu, od Horodla do Dubienki;
- położenie w obszarze Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 407 – Niecka Lubelska /Chełm – Zamość/, częściowo w strefie wysokiej, częściowo zwykłej ochrony; wysokiej jakości wody kredowe, zaliczane do zasobów strategicznych Lubelszczyzny.

1.5.4 Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju miasta

Wyróżniającą cechą Hrubieszowa jest przestrzenne zróżnicowanie zabudowy i dysproporcja między zwartym zagospodarowaniem obszarów, a terenami otwartymi, mająca swoje źródła w historii rozwoju osadnictwa w dolinie rzeki i wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych. Powstałe wraz z rozwojem miasta tereny osiedleńcze wiodą wzdłuż szlaków komunikacyjnych koncentrycznie do centrum i wyznaczają główne obszary osadnictwa.

Tereny zurbanizowane o zwartej zabudowie występują w obrębie Śródmieścia, Podgórze i Sławęcina. Duża część miasta to rozległe i użytkowane rolniczo tereny wolne od zabudowy bądź z rozproszoną zabudową zagrodową. W północnej części miasta znajdują się wojskowe tereny o statusie specjalnym (obręb Sławęcina), a w południowej części tereny przemysłowo-składowe i kolejowe dwóch stacji rozrządowych (Podgórze). W związku z sytuacją ekonomiczną makroregionu tereny na południu charakteryzują się znikomą działalnością przemysłową i w zasadzie pełnią rolę składowo-handlową z elementami działalności usługowej. To samo dotyczy dwóch dużych terenów wokół stacji kolejowych, które w niewielkim stopniu wykorzystują swój potencjał infrastruktury, głównie dla obsługi ruchu linii nr 65 (LHS).

Szeroka dolina dolnego biegu rzeki Huczwy wraz z położonym na wyspie historycznym miastem podstawowy element struktury przestrzennej. Powstała przy głównych szlakach komunikacyjnych zabudowa rozwinęła się głównie na północy (obręb Sławęcina) i południu (Podgórze) od centrum (Śródmieście), po obu stronach doliny rzeki. Nowe jednostki urbanistyczne powstają w znacznym oddaleniu od centrum wzdłuż dawnych dróg dojazdowych do niego. Miasto ma dogodny układ drogowo-uliczny komunikacji wewnętrznej. W Śródmieściu głównymi funkcjami są mieszkalnictwo i usługi, w pozostałych obrębach – mieszkalnictwo. Miejska infrastruktura komunalna ma rezerwy pozwalające obsłużyć większe pod względem ludności miasto. Wszystko są to czynniki mogące wpływać na rozwój ośrodka miejskiego.

Tereny inwestycyjne

Niezbędnym elementem zagospodarowania przestrzennego, stymulującym rozwój gospodarczy miasta, są przygotowane przez władze miejskie tereny inwestycyjne, które w założeniu powinny przyciągnąć nowych inwestorów. Uporządkowanie nieużytkowanych terenów powinno również przyczynić się do poprawy ładu przestrzennego miasta. Choć w Hrubieszowie właściwie nie ma terenów poprzemysłowych jako takich, Urząd Miasta wyznaczył m.in. na te potrzeby dwie lokalizacje stref przedsiębiorczości (teren między ulicami Wyzwolenia i Gródecką i teren w północnej części miasta przy ul. Żeromskiego).

Na potencjalne tereny inwestycyjne przeznaczono następujące działki i określono rodzaj możliwej działalności:

- ul. Żeromskiego (obręb Sławęcina): działki nr 762/6 (ok. 1,43 ha), 762/7 (ok. 1.62 ha) – nieruchomości niezabudowane, niezainwestowane wymagają budowy drogi łączącej teren z ul. Żeromskiego oraz uzbrojenia terenu w przyłącza: energetyczne, wodociągowe, kanalizację, gaz. Zgodnie z przeznaczeniem Studium lub/i mpzp ma to być teren rzemiosła produkcyjnego, składów, baz, usług komercyjnych, obsługi motoryzacji, stacja paliw

- ul. Żeromskiego (obręb Sławęcín): działka nr 762/9 (ok. 0,92 ha) – nieruchomość niezabudowana, niezainwestowana wymaga budowy drogi łączącej teren z ul. Żeromskiego oraz uzbrojenia w przyłącza energetyczne, wodociągowe, kanalizację, gaz. Zgodnie z przeznaczeniem Studium lub/i mpzp ma to być teren usług komercyjnych z możliwością budowy obiektów handlowych, handlowo-usługowych, gastronomicznych, obsługi ruchu.
- ul. Żeromskiego (obręb Sławęcín): działki nr 762/10 (ok. 0,67 ha) i (0,51 ha) – nieruchomości niezabudowane, niezainwestowane wymagają budowy drogi łączącej teren z ul. Żeromskiego oraz uzbrojenia terenu w przyłącza: energetyczne, wodociągowe, kanalizację, gaz. Zgodnie z przeznaczeniem Studium lub/i mpzp ma to być teren o charakterze handlowym – giełda rolnospożywcza, targowisko, bazy, składy.
- ul. Gródecka (obręb Podgórze): działka nr 2293/1 (ok. 2,6 ha) – nieruchomości niezabudowane, niezainwestowane wymagają modernizacji drogi łączącej teren z ul. Gródecką oraz uzbrojenia terenu w przyłącza: energetyczne, wodociągowe, kanalizację, gaz. Zgodnie z przeznaczeniem Studium lub/i mpzp ma to być teren obiektów produkcyjnych, składów, magazynów i usług.
- ul. Gródecka (obręb Podgórze): działki nr 2293/2, 2293/5, 2293/6 (ok. 0,92 ha); działki nr 2293/4, 2293/7 (ok. 0,82 ha); działki nr 2293/11, 2293/12, 2293/13 (ok. 0,80 ha) – nieruchomości niezabudowane, niezainwestowane wymagają modernizacji drogi łączącej teren z ul. Gródecką oraz uzbrojenia terenu w przyłącza: energetyczne, wodociągowe, kanalizację, gaz. Zgodnie z przeznaczeniem Studium lub/i mpzp ma to być teren zabudowy usługowej z funkcją mieszkalną.

Krajobraz kulturowy

Po II wojnie światowej w Hrubieszowie, jak i w całej Polsce nastąpiły radykalne zmiany własnościowe, czego świadectwem jest dzisiejszy pejzaż kulturowy miasta. Zmiany te dotyczą przede wszystkim pojawiania się budownictwa wielorodzinnego, także w obrębie układów zabytkowych, m.in. dawnego rynku, a także przy cerkwi prawosławnej i kościele poddominikańskim (ul. 3 Maja). Sam rynek lokacyjny został w części środkowej zabudowany, przez co powstały dwa place, przy czym zachodnia część utraciła charakter placu. Pięciokondygnacyjne bloki wzniesiono także poza historycznym centrum, często obok domów jednorodzinnych, parterowych domków drewnianych i kamienic czynszowych.

To doprowadziło do przemieszania zabudowy niskiej (jedno- i dwukondygnacyjnej) i średniowysokiej (pięciokondygnacyjnej), a w konsekwencji do dysharmonii na terenie dawnego układu urbanistycznego, zakłócenia skali i krajobrazu miasta. Ujemnie na odbiór miasta wpływa nieestetyczna zabudowa usytuowana blisko rzeki, po stronie południowej miasta oraz od strony północno-wschodniej (dane na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju miasta Hrubieszów).

Dziedzictwo kulturowe

Hrubieszów jest - pomimo niekorzystnych zmian architektonicznych - miastem o cennym w skali regionu pejzażu kulturowym, dzięki dużej liczbie i różnorodności obiektów zabytkowych. Dominantami historycznego układu są: kościół poddominikański i cerkiew prawosławna wraz z otaczającą zielenią wysoką. Unikalne jest Śródmieście, którego struktura przestrzenna została wpisana do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków. Ponadto w mieście znajdują się obiekty świadczące o

wielokulturowości Hrubieszowa: świątynie katolickie, prawosławne, kirkut, a także wiele zabytkowych dworów, domów i kamienic. Ważnym obiektem, który wraz z tworzoną marką Gotania, może przyczynić się do rozwoju gospodarczego miasta, są rozległe, ale nadal niewyremontowane i niewykorzystane podziemia.

Do obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków należą:

- układ urbanistyczny obejmujący zabudowę wyspy okolonej przez rzekę Huczwę wraz z przedmieściami w rejonie ulic Podzamcze, z historyczną siecią ulic i placów oraz skalą zabudowy, także sylweta miasta i konfiguracja terenu (A/659),
- kościół parafialny rzymskokatolicki pw. MB Nieustającej Pomocy (dawna cerkiew prawosławna garnizonowa), cmentarz kościelny, ul. Dwernickiego (A/1556),
- zespół klasztorny poddominikański: kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja, wraz z wyposażeniem w zabytki ruchome, dawny klasztor, dzwonnica, drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego, ul. 3 Maja 12 (A/328),
- cerkiew prawosławna parafialna pw. Zaśnięcia NMP, cmentarz przycerkiewny, drzewostan otaczający cerkiew, ogrodzenie, ul. 3 Maja 4 (A/1296),
- zespół pocerkiwny: dawna cerkiew parafialna greckokatolicka pw. św. Mikołaja, obecnie kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Stanisława Kostki, wraz z wyposażeniem w zabytki ruchome, dawna dzwonnica, obecna dzwonnica, drzewostan w granicach cmentarza kościelnego oraz wzgórze, na którym usytuowany jest kościół (A/327),
- dwór zwany DuChateau, wraz z oficynami, ogrodzeniem, założeniem dziedzińca (A/338),
- dwór Golakowskich z XIX wieku (dawny Wydział Powiatowy Sejmiku Hrubieszowskiego, następnie apteka, obecnie własność prywatna), wraz z posesją, ul. 3 Maja 17 A (A/1298),
- cmentarz grzebalny, kaplica cmentarna, drzewostan (A/1458),
- dawny dworek podmiejski, ul. Czerwonego Krzyża 18a (A/339),
- dom Kiesewetterów (A/340),
- dom, w którym urodził się Bolesław Prus obecnie plebania, ul. 3 Maja 6 (A/330),
- dom, ul. Kościelna 2b (A/334),
- dworek, ul. Krucza 12 (d. 6) (A/190)
- dawny Syndykat Rolniczy (A/1297)
- dom wraz z otoczeniem, ul. Partyzantów 11 (A/1302)
- dom, tzw. Dom Lekarzy Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego wraz z pięcioma jesionami i jednym klonem, ul. Piłsudskiego 9 (A/1301)
- budynek dawnego Szpitala Powiatowego im. św. Jadwigi, wraz z kaplicą i jej wyposażeniem wnętrza, drzewostan, ul. Piłsudskiego 11, ul. Sokalska, ul. Leśmiana 30 (A/1312)
- dom z końca XIX w., ul. Staszica 9 (A/1299)
- dworek, ul. Staszica 12b (A/333)
- kamienica, ul. Targowa 7 (d.23) (A/337)
- kamienica, plac Wolności 1 (d. Rynek) (A/336)
- przestrzenny układ komunikacyjny Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej na odcinku Werbkowice - Hrubieszów (A/893).

Pozostałe obiekty zabytkowe zostały wpisane do gminnej ewidencji zabytków, przyjętej Zarządzeniem nr 665/2010 Burmistrza Miasta Hrubieszowa z dnia 19.11.2010. W sumie to 46 obiektów, m.in. kramy miejskie, tzw. sutki (poł. XIX wieku) w kwartale ulicy Targowej i Rynku, pomnik

Stanisława Staszica z 1923 roku, budynek zarządu Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej, wieża ciśnieni z lat 20. XX wieku, dawna elektrownia z 1926 roku przy ul. Podzamcze 9a, domy drewniane i murowane z przełomu XIX i XX wieku i początku XX wieku, obiekty wojskowe przy ul. Dwernickiego (koszary, klub garnizonowy, zieleń przy koszarach z początku XX wieku), kirkut z XVI wieku, 2 kapliczki z XIX wieku i jedna lat 20. XX wieku. Miasto leży też na terenie koncentracji zabytków archeologicznych, w której notuje się od 4 do 5 stanowisk na 1 km².

Stan obiektów zabytkowych jest zróżnicowany. Blisko 72% historycznej substancji zachowana jest w bardzo dobrym i dobrym stanie. Pozostałe zabytki wymagają renowacji, a niektóre także przystosowania do nowych funkcji. Dotyczy to głównie kamienic i murowanych podziemi w Śródmieściu (85 ha). Obiekty są też zagrożone przez: niewłaściwie prowadzone prace remontowe i modernizacyjne (Budynek Syndykatu Rolniczego; dom, ul. Czerwonego Krzyża 10, Budynek Zarządu Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej; budynek koszarowy nr 42, ul. Dwernickiego; dom, ul. Kilińskiego 6; szpital p.w. św. Jadwigi i kaplica, ul. Leśmiana 30; dom, ul. Targowa 4), niewłaściwie przeprowadzane remonty powodujące utratę wartości zabytkowych (dom, ul. Dwernickiego 1; budynek koszarowy nr 46, ul. Żeromskiego nr 29j; dom drewniany, ul. Kilińskiego 16; dom, ul. Kościelnej 2b; dom lekarzy TRH, ul. Piłsudskiego 9; dom, pl. Wolności 1; kramy miejskie (sutki); dworek, ul. Staszica 12b; dom, ul. Targowa 7; budynek wojskowy nr 38, ul. Dwernickiego 4H – także niewłaściwe użytkowanie), niewłaściwe użytkowanie przez lokatorów (dom, pl. Wolności 11), brak użytkownika i bieżących konserwacji (dworek, ul. Krucza 12) (dane na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Hrubieszów).

Podsumowując, należy stwierdzić, że Hrubieszów cechuje sporo egzo- i endogenicznych czynników rozwojowych wynikających z położenia przygranicznego, walorów przyrodniczych i kulturowych, wysokiej klasy gleby, braku uciążliwego przemysłu. Te elementy należy dalej wzmacniać w toku kreowania wizji rozwoju gospodarczego miasta.

Do niekorzystnych uwarunkowań geograficzno-ekonomicznych natomiast należą:

- peryferyjne położenie względem kraju i stolicy województwa,
- niewystarczające wykorzystanie magistrali gazowej, aby zwiększyć dostępność gazu w mieście,
- dysproporcja między zurbanizowanymi terenami a użytkami rolnymi,
- nieharmonijny rozwój przestrzenny miasta wzdłuż ciągów komunikacyjnych,
- nieharmonijny historyczny układ urbanistyczny,
- niewielka atrakcyjność terenów inwestycyjnych,
- starzenie się społeczeństwa,
- ujemne saldo migracji,
- wysokie bezrobocie.

Hrubieszów rozwija się zgodnie z wnioskami wynikającymi ze Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego oraz przygotowaną w 2015 roku Strategią Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2015–2020, próbując wykorzystywać potencjały i przezwyciężać bariery rozwojowe. Stąd głównym kierunkiem rozwoju jest turystyka oraz próba wykorzystania przygranicznego położenia.

Największą barierą są niekorzystne trendy demograficzne – zmniejszająca się liczba mieszkańców i starzenie się lokalnej społeczności, które przy obecnych uwarunkowaniach makroekonomicznych i demograficznych stanowią trudne i właściwie niemożliwe do przełamania tendencje, znacząco przekładające się na możliwości dalszego rozwoju.

1.6 Podsystem techniczny

1.6.1 Zabudowa mieszkaniowa

W Hrubieszowie, jeśli chodzi o zasób mieszkaniowy, dominuje zabudowa jednorodzinna, która jest rozproszona i zajmuje około 75% urbanizowanej powierzchni miasta. Budynki wielorodzinne znajdują się głównie w centrum i we wschodniej części miasta. Są to zarówno bloki, jak i wielorodzinne kamienice. Miasto ze względu na zabudowę mieszkaniową dzieli się na osiedla: Pobereżany, Polna, Podgórze, Śródmieście, Sławęcín, Żeromskiego, Jagiellońskie, Kolejarsz, Piłsudskiego, Zielone i powstałe w 2017 r. osiedle Garnizon.

Według danych statystycznych w 2016 roku w Hrubieszowie było 2497 budynków mieszkalnych, o 20 więcej niż w roku poprzednim. Rosnąca tendencja, jak i jej tempo wzrostu liczby budynków, a co za tym idzie i liczby mieszkań w gminie dotyczy również poprzednich lat – 6472 mieszkań w 2012 roku do 6593 w 2015 roku. Daje to wzrost o 1,87% liczby mieszkań w ciągu czterech lat, który należy uznać za niewielki, choć ważny do odnotowania ze względu na malejącą liczbę mieszkańców.

W strukturze własności zasobów mieszkaniowych dominuje własność osób fizycznych (ponad 50%), zasoby spółdzielni mieszkaniowych stanowią 38%, mieszkania komunalne – 10% (dane na podstawie Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta Hrubieszów).

Rozwój budownictwa mieszkaniowego wiąże się głównie z budownictwem jednorodzinnych osób fizycznych. Warto odnotować też, że dzięki remontom ulega poprawie stan istniejącej zabudowy jednorodzinnej. Z kolei budownictwo wielorodzinne, przeznaczone dla osób słabiej zarabiających, nie rozwija się prawidłowo. W mieście nie występuje też forma Towarzystwa Budownictwa Społecznego (dane na podstawie Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta Hrubieszów).

W 2015 roku powierzchnia użytkowa przeciętnego mieszkania w Hrubieszowie wyniosła 63,5 m², co w przeliczeniu na osobę daje 23,2 m² powierzchni i 2,74 osób na mieszkanie. Jest to mniej niż w powiecie hrubieszowskim (86,5 m² – przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania i 27,8 m² – przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na osobę), województwie lubelskim (odpowiednio: 76,9 m² i 27,4m²), a także w skali całego kraju (odpowiednio: 73,6 m² i 27 m²).

Szczegółowy stan zasobów mieszkaniowych w Hrubieszowie z liczbą budynków mieszkalnych i mieszkań oraz przeciętną powierzchnią użytkową w ciągu ostatnich lat przedstawia tabela.

Tabela 18. Zabudowa mieszkaniowa w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2012–2016

Stan zabudowy mieszkaniowej w Hrubieszowie w roku:				
2012	2013	2014	2015	2016
Liczba budynków mieszkalnych ogółem				
2422	2444	2461	2477	2497
Liczba mieszkań ogółem				
6472	6559	6576	6593	b.d.
Liczba mieszkań komunalnych				
b.d.	471	b.d.	455	b.d.
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania				
65,9m ²	65,9m ²	66,1m ²	66,3m ²	b.d.
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na osobę				
22,8m ²	23,3m ²	23,6m ²	23,9m ²	b.d.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

1.6.2 Mieszkania komunalne

W 2015 roku w Hrubieszowie było 455 mieszkań zarządzanych przez Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Spółki z o.o. (PGKIM). Na zasób mieszkaniowy składa się 39 budynków wielomieszkaniowych, liczących powyżej czterech mieszkań, 38 małych budynków mieszkalnych lub jednorodzinnych, 12 baraków i 8 budynków socjalnych.

Budynki wielomieszkaniowe znajdują się przy ul. Polnej 1–4, 6–10; Adama Mickiewicza 18 i 22; 3 Maja 11, 16, 18, 19, 21, 31; Rynku 9; pl. Staszica 2–4; Pogodnej 7; Narutowicza 16; Zamojskiej 172a–d; Gródeckiej 44; Listopadowej 7, 9, 11; Szewskiej 9–11, 27; Żeromskiego 32–34; Kilińskiego 15; Ceglanej 36; Nowej 69; Partyzantów 13; Staszica 9; pl. Wolności 8; Jatkowej 11. W budynkach tych znajduje się 149 lokali komunalnych. W małych budynkach i jednorodzinnych, które oprócz wymienionych wcześniej ulic są także usytuowane przy Cichej, Partyzantów, Piłsudskiego, mjr. Dobrzańskiego „Hubala”, Kolejowej, Prostej, Wodnej, Wspólnej, Wesołej, Podzamcze, znajduje się 84 lokali. Z kolei w barakach, które stoją przy ulicach Zamojskiej, Ceglanej, Wyzwolenia, Pobereżańskiej, Żeromskiego, 3 Maja, mieści się 166 lokali. Budynki należące do trzech wymienionych kategorii znajdują się głównie w Śródmieściu, a także na osiedlach Pobereżany, Polna, Żeromskiego i Piłsudskiego. Budynki socjalne, skoncentrowane przy ulicy Gródeckiej 40 we wschodniej części miasta, na osiedlu Podgórze, obejmują 84 lokale położone w 12-tu budynkach (dane na podstawie Zarządzenia nr 59/2015 Burmistrza Miasta Hrubieszowa w sprawie przyjęcia sprawozdania z wykonania budżetu za rok 2014 i informacji o stanie mienia).

1.6.3 Techniczne wyposażenie budynków

Mieszkania w Hrubieszowie są dobrze wyposażone pod względem technicznym – w przeważającym stopniu są podłączone do wodociągu i centralnego ogrzewania, a także wyposażone w łazienkę. Dostęp do wodociągu miało ogółem 96,8% mieszkań, 92,3% mieszkań było wyposażone w łazienkę, a 92,3% w centralne ogrzewanie. Szczegółowe dane na temat tempa wzrostu wyposażenia technicznego budynków mieszkalnych w Hrubieszowie w ciągu ostatnich czterech lat (z 2016 roku – brak danych) przedstawia tabela.

Tabela 19. Wyposażenie budynków techniczne mieszkalnych w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2012–2016

Wyposażenie techniczne budynków mieszkalnych w Hrubieszowie roku				
2012	2013	2014	2015	2016
Mieszkania wyposażone w wodociąg – w % ogółu mieszkań				
96,3	96,6	96,6	96,8	b.d.
Mieszkania wyposażone w łazienkę – w % ogółu mieszkań				
92,0	92,1	92,2	92,3	b.d.
Mieszkania wyposażone w centralne ogrzewanie – w % ogółu mieszkań				
88,6	88,9	88,9	89,1	b.d.

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Słabą stroną wyposażenia budynków mieszkalnych w Hrubieszowie jest brak podłączenia do istniejącej w mieście sieci gazowej. Sieć gazowa oraz gospodarka wodno-kanalizacyjna i ciepłownicza zostaną bardziej szczegółowo omówione w następnym podrozdziale poświęconym infrastrukturze komunalnej.

1.6.4 Infrastruktura komunalna

Sieć gazowa

Przez teren Hrubieszowa przebiega gazociąg magistralny (od granicy polsko-ukraińskiej do Werbkowic), a na wschód od granic miasta znajduje się stacja redukcyjna gazu. W mieście istnieją dobre warunki do rozbudowy infrastruktury gazowniczej, co obrazuje coroczny przyrost długości czynnej sieci gazowej w Hrubieszowie (w odniesieniu do roku poprzedniego) – w 2013 r. o 2,6%, w 2014 r. o 8,7%, w 2015 r. o 7,0%, w 2017 o 48%.

Pomimo systematycznej rozbudowy sieci, liczba korzystających z niej osób nie wzrasta w tym samym tempie. W 2015 roku mieszkania wyposażone w sieć gazową stanowiły 6,4% ogółu mieszkań w 248 budynkach. Z gazu korzystało 424 gospodarstw – o 131 więcej niż w 2012 roku. W 2017 r. do sieci podłączonych było 595 gospodarstw domowych. O ile pokrycie siecią wynosi na dzień sporządzenia programu rewitalizacji 33% powierzchni miasta, to czynnych z czynnych przyłączy gazowych korzysta zaledwie 8,3% populacji odbiorców. Małe zainteresowanie realizacją indywidualnych przyłączy gazowych w Hrubieszowie wynika w dużej mierze z ograniczeń ekonomicznych – tj. wyższych niż w przypadku tradycyjnych paliw stałych kosztów ogrzewania mieszkań gazem.

Szczegółowy rozwój sieci gazowniczej przedstawia tabela.

Tabela 20. Rozbudowa sieci gazowniczej w Hrubieszowie w latach 2012–2016

Wyposażenie w sieć gazowniczą budynków mieszkalnych w Hrubieszowie roku				
2012	2013	2014	2015	2016
Długość sieci gazowniczej w metrach				
23 747	24 369	26 485	28 330	41 885 ⁹
Mieszkania wyposażone w gaz – w % ogółu mieszkań				
5,4	6,0	6,3	6,4	8,3 ¹⁰

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS za lata 2012-2015, 2016 – Z-d Gazowniczy w Lublinie

⁹ Wg stanu na 09.10.2017 r. wg danych Polskiej Spółki Gazownictwa Sp. z o.o. Zakład Gazowniczy w Lublinie

¹⁰ Wg stanu na 09.10.2017 r. wg danych Polskiej Spółki Gazownictwa Sp. z o.o. Zakład Gazowniczy w Lublinie

Gospodarka wodno-kanalizacyjna

Stan infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na terenie miasta Hrubieszowa jest rozwinięta w wyższym stopniu niż w innych miastach powiatowych województwa lubelskiego (np. we Włodawie 97,7% ludności korzysta z wodociągu i 92,8% z kanalizacji). Systematycznie rośnie długość sieci - zarówno wodociągowej, jak i kanalizacyjnej, a wraz z tym wzrasta udział ludności korzystającej z infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej. W 2015 roku z wodociągu korzystało 94,8% mieszkańców, z kanalizacji – 82,7%, co stanowi odpowiednio o około 2,5% i 1,8% więcej niż w 2012 roku. Natomiast już w 2016 r. odsetek mieszkańców podłączonych do wodociągu wzrósł do poziomu 98,5%, natomiast do kanalizacji – 96,5% populacji miasta.

Tabela 21. Liczba osób korzystających z infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w Hrubieszowie w latach 2012–2016

Liczba osób korzystających z infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w Hrubieszowie roku				
2012	2013	2014	2015	2016
Liczba osób korzystających z wodociągu – w % ogółu mieszkańców				
92,7	92,8	94,6	94,8	98,5
Liczba osób korzystających z kanalizacji – w % ogółu mieszkańców				
81,2	81,8	81,8	82,7	96,5

Źródło: oprac. własne na podstawie danych BDL GUS

Istniejąca miejska sieć wodociągowa jest wykonana z różnych materiałów, jak: żeliwo, PCV, AC, PE. Przy widocznej tendencji zmniejszania się wskaźników zapotrzebowania na wodę, m.in. na cele bytowe, można stwierdzić, że miejskie ujęcie wody i główne uliczne sieci wodociągowe mają znaczne rezerwy przepustowości, czyli że mogą obsłużyć dużo większą liczbę odbiorców. W 2016 roku długość czynnej sieci wodociągowej wyniosła 61,3 km, a liczba połączeń prowadzących do budynków mieszkalnych – 2504 sztuki. Sieci wodociągowej brakuje nadal na ulicach: Bursztynowa, Dziekanowska, Dworcowa, Działkowa¹¹.

W 2016 roku długość czynnej sieci kanalizacyjnej wyniosła 59,8 km, a liczba połączeń prowadzących do budynków mieszkalnych – 1899 sztuki. Największy procent skanalizowania cechują tereny śródmiejskie. Z osiedli niepodłączonych do kanalizacji ścieki odwożone są beczkowozami do oczyszczalni. Ilość dowożonych ścieków wynosi 35–100 m³/dzień, śr. 64 m³/dzień. Na terenie Hrubieszowa w 2013 roku funkcjonowało 8 przydomowych oczyszczalni ścieków. Odbiorcą miejskich ścieków jest Oczyszczalnia Komunalna przy ul. Gródeckiej, leżąca w gestii PGKiM. Jest to zbudowana w latach 70. XX wieku i zmodernizowana w latach 2004–2006 i 2010–2012, oczyszczalnia biologicznomechaniczna z podwyższonym usuwaniem biogenów. Należy do najnowocześniejszych w Polsce obiektów, które mają urządzenie do elektroosmotycznego odwadniania osadów ściekowych. Uzyskana w ten sposób biomasa może służyć w rolnictwie w ciepłowniach jako biopaliwo. Przepustowość oczyszczalni w Hrubieszowie wynosi 3300 m³ na dobę. Odbiornikiem oczyszczonych ścieków jest rzeka Huczwa.

Podsumowując, stan rozwoju gospodarki wodno-kanalizacyjnej w Hrubieszowie można uznać za prawidłowy. Sieć kanalizacyjna wymaga rozbudowy szczególnie na północy miasta.

Ponadto, w Hrubieszowie od kilku lat planuje się budowę zbiornika małej retencji, który ma spełniać funkcje przeciwpowodziowe, przeciwpożarowe, jako magazyn wody w czasie suszy oraz mógłby być wykorzystany dla celów rekreacji i wypoczynku.

¹¹ dane na podstawie Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Hrubieszów

Zaopatrzenie w ciepło

W Hrubieszowie potrzeby związane z ogrzewaniem pomieszczeń, w tym i mieszkalnych, uzyskiwaniem ciepłej wody i wentylacji są zaspakajane w procesach spalania paliw stałych, gazowych i ciekłych oraz w niewielkim stopniu z wykorzystaniem energii elektrycznej. Głównym źródłem ciepła zasilającym miasto jest ciepłownia przy ul. Gródeckiej, która dzięki wybudowaniu gazociągu łączącego Polskę z Ukrainą jest zasilana gazem ziemnym. Istniejąca sieć ciepłownicza obejmuje swoim zasięgiem tylko część terenu miasta. Poza scentralizowanym systemem ciepłowniczym znajdują się tereny osiedli jednorodzinnych i tereny oddalone od centrum. Na terenie miasta działają jednak niewielkie kotłownie zaopatrujące w ciepło poszczególne budynki. W ostatnich latach kotłownie te zostały w większości zmodernizowane i spełniają wymogi norm ochrony środowiska¹². Planowana rozbudowa sieci gazowej średniego ciśnienia pozwoli na zlikwidowanie kotłowni opalanych paliwem stałym.

1.6.5 Infrastruktura transportowa

Pod względem komunikacyjnym Hrubieszów, choć ma dogodne połączenie drogowe i kolejowe, jest położony peryferyjnie, tak w województwie lubelskim, jak i w Polsce. Miasto cechuje słaba dostępność komunikacyjna do stolicy województwa, Lublina – droga przez Krasnystaw i Piaski (drogi 844, 846, 17, 17/12) wynosi 119 km, a jej przejechanie zajmuje 1 godz. 44 min, droga przez Chełm (drogi 844, 12, 17/12) do 122 km, a przejechanie jej zajmuje 1 godz. 42 min. Dużo lepszą dostępność komunikacyjną ma z miastami subregionalnymi – Chełmem (54 km) i Zamościem (50 km), do których można dojechać w około 50 min.

Ważną ponadregionalną rolę pełni węzeł komunikacyjny, na który składają się droga krajowa nr 74 i droga wojewódzka nr 844. Szczególnie ważna rola przypada drodze krajowej nr 74, która liczy 514 km, biegnie z zachodu na wschód Polski i łączy węzeł Wieluń na drodze ekspresowej S8 i Kielce z Zamościem oraz przejściem granicznym w Zosinie. Niedawno w ciągu tej drogi wybudowano obwodnicę Hrubieszowa, dofinansowaną w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013. Projekt o wartości 226 601 600 zł został zakończony w 2015 roku i oddany do użytku jako jednojezdniowa droga klasy GP o długości 9,3 km.

Ponadto przez Hrubieszów biegnie 90-kilometrowa droga wojewódzka nr 844, która łączy Chełm z Dołhobyczowem, dając miastu także połączenie z Witkowem oraz drogowym a od 2015 roku także pieszo-rowerowym przejściem granicznym (w Dołhobyczowie).

Na terenie miasta znajdują się również drogi powiatowe – 40 odcinków (ulic) o łącznej długości 39,16 km, w tym około 9 km to drogi nieutwardzone – oraz drogi gminne – 43 odcinki (ulice) o łącznej długości około 16 km, w tym około 1,8 km to drogi nieutwardzone.

Znaczna część ulic wymaga dalszej modernizacji i remontu. Największe potrzeby w występują w centrum miasta (ul. Joselewicza, Łazienna, Jatkowa, Czerwonego Krzyża, Sokalska, Leśmiana, Szeroka, Partyzantów, Plac Wolności) oraz na osiedlu Jagiellońskim (ul. Długosza, Kopernika, Kościuszki, Litewska, Sobieskiego i Unii Horodelskiej).

¹² dane na podstawie Programu Ochrony Środowiska Dla Miasta Hrubieszowa

W południowej części miasta przebiega linia kolejowa nr 72 Zawada–Hrubieszów Miasto o długości 61 km. Na tym odcinku służy ona wyłącznie do transportu towarowego. Równoległe biegnie wybudowana w 1979 roku linia kolejowa 65 (Linia Hutnicza Szerokotorowa), która przecina granicę z Ukrainą w pobliżu miejscowości Gródek. W Hrubieszowie funkcjonuje polsko-ukraińskie kolejowe przejście graniczne Hrubieszów – Włodzimierz Wołyński, obsługiwane przez miejscową placówkę straży granicznej. W mieście są dwa punkty używane w ruchu towarowym, natomiast stacja Hrubieszów Miasto nie obsługuje pasażerów.

Podsumowując, podstawowe problemy związane ze stanem infrastruktury technicznej na terenie miasta Hrubieszów to:

- **stosunkowo mała powierzchnia użytkowa przeciętnego mieszkania (63,5 m²) i powierzchni mieszkania na osobę 23,2 m w stosunku do reszty powiatu, ale także województwa,**
- **deficyt budownictwa wielorodzinnego przeznaczone dla osób o niższych lub średnich dochodach,**
- **zbyt mała liczba mieszkań komunalnych (10% w mieście) i ich zły stan,**
- **zbyt mała liczba mieszkań socjalnych,**
- **brak form dostępnego budownictwa czynszowego,**
- **niskie zainteresowanie mieszkańców przyłączami indywidualnymi do sieci gazowej, pomimo dogodnych warunków do rozwoju sieci,**
- **peryferyjne położenie i słaba dostępność do stolicy województwa, co powoduje izolację miasta.**

Do mocnych stron infrastruktury technicznej w mieście można zaliczyć:

- **rozbudowaną sieć wodociągową o dużych rezerwach,**
- **stosunkowo dużą liczbę osób korzystających z wodociągów i centralnego ogrzewania oraz mających łazienki,**
- **jedną z najnowocześniejszych biologiczno-mechaniczną oczyszczalnię ścieków w Polsce z podwyższonym usuwaniem biogenów,**
- **planowanie budowy zbiornika małej retencji, potencjalnie ważnego dla bezpieczeństwa, jak i rozwoju turystyki lokalnej jako miejsce rekreacji,**
- **oddanie do użytku obwodnicy (droga krajowa 74).**

Warto zauważyć, że modernizacja infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, elektroenergetycznej, ciepłowniczej, a także kształtowanie przestrzeni publicznej – remont dróg i budynków użyteczności publicznej znalazły się wśród kierunków działań wynikających z zapisów Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszów 2015–2020.

Zachodzące w Hrubieszowie zmiany demograficzne związane z depopulacją i starzeniem się społeczeństwa będą także miały wpływ na finanse gminy – wobec zmniejszonych wpływów z tytułu użytkowania istniejącej infrastruktury zwiększą się koszty jej utrzymania. Oznacza to obniżenie efektywności jej wykorzystania, co rodzi konieczność podjęcia działań dążących do obniżenia kosztów utrzymania infrastruktury, np. przez inwestycje obniżające zużycie energii, inwestowanie w alternatywne i odnawialne źródła energii czy innowacyjne technologie w świadczeniu usług publicznych.

Stan zasobów mieszkaniowych w Hrubieszowie wymaga poprawy standardu w celu podniesienia jakości życia mieszkańców. Dotyczy to szczególnie stanu technicznego budynków i mieszkań komunalnych, dalszej rozbudowy sieci gazowniczej, kanalizacyjnej oraz dokończenia rozbudowy sieci wodociągowej. Warto też dążyć do ograniczenia indywidualnych źródeł ogrzewania budynków paliwami stałymi, wpływającymi na zanieczyszczenie atmosfery pyłami. Przeprowadzona analiza wykazała również niedobór budynków wielorodzinnych, w tym i komunalnych i socjalnych, które byłyby ofertą dla osób mniej zamożnych lub ubogich. Nakładów wymagają też drogi powiatowe i gminne, które czekają na remont i modernizację.

2. Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie gminy miejskiej Hrubieszów

2.1 Metodologia wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji

Kompleksowa rewitalizacja może być podejmowana na obszarze rewitalizacji, dla którego interwencja została zaplanowana w programie rewitalizacji.

Na etapie programowania rewitalizacji konieczne jest więc wyznaczenie obszarów zdegradowanych, w których mierniki poziomu rozwoju społecznego, gospodarczego oraz przestrzennego są na niskim poziomie, a spośród nich konkretnego obszaru lub podobszarów o relatywnie najgorszej sytuacji, tym samym predestynowanych do objęcia kompleksową interwencją w zakresie rewitalizacji.

Obszary zdegradowane w Hrubieszowie zostały wyznaczone w procesie porównywania wewnątrzmijskiego stopnia zróżnicowania poszczególnych wskaźników cząstkowych, określających poziom degradacji.

Pierwszym krokiem w procesie porównywania wewnątrzmijskiego stopnia zróżnicowania poszczególnych wskaźników cząstkowych była analiza uwarunkowań przestrzenno - funkcjonalnych miasta, skutkująca podziałem obszaru miasta na mniejsze jednostki/dzielnice/osiedla. Dla przestrzennego zobrazowania wyników analizy miasto - nie posiadające formalnego podziału na dzielnice - podzielono na 10 jednostek strukturalnych (grupujących wszystkie 110 ulic w Hrubieszowie). Każda z jednostek jest zamieszkała. Suma powierzchni wydzielonych jednostek strukturalnych jest równa powierzchni gminy, co oznacza iż analizie porównawczej poddano całą gminę.

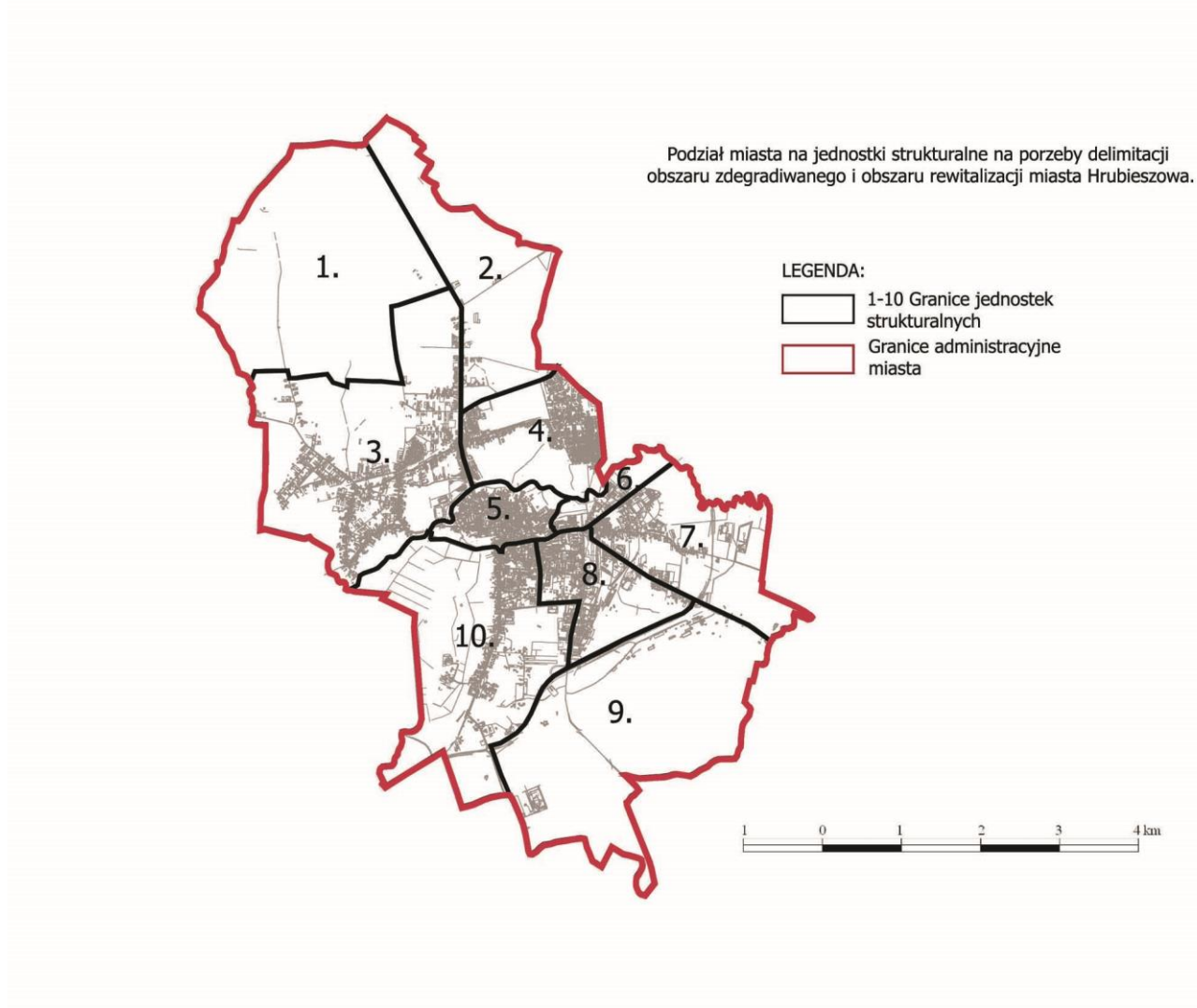
Jednostki wewnątrzmijskie wydzielono korzystając z zaproponowanej przez Liszewskiego¹³ metody klasyfikacji terenów miejskich. Klasyfikacja została skonstruowana tak, by łączyła w sobie trzy najważniejsze, w kontekście założonego celu, cechy terenów miejskich:

- funkcję terenu,
- fizjonomię (jego budowę przestrzenną i charakter zabudowy),
- intensywność użytkowania (poziomą i pionową).

Ostateczny podział miasta na jednostki strukturalne odzwierciedla utrwalone i powszechnie dostrzeganie zróżnicowania w przestrzeni społeczno-gospodarczej Hrubieszowa.

¹³ Liszewski S. *Tereny miejskie. Podział i klasyfikacja 1978*

Mapa 2. Podział m. Hrubieszowa na jednostki strukturalne na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne

Opis struktury jednostek zawarty jest w tabeli poniżej.

Tabela 22. Opis jednostek strukturalnych m.Hrubieszowa

Nr jednostki	Granice jednostki	Dominująca funkcja	Rodzaj zabudowy	Występowanie mpzp	Powierzchnia w ha	% powierzchni miasta	Liczba ludności	% ludności miasta
Jednostka nr 1	Granica jednostki nr 1 przebiega od strony północnej i zachodniej wzdłuż granicy administracyjnej Miasta Hrubieszów; od strony wschodniej wyznacza ją ulica Chełmska, od strony południowej biegnie po granicach dróg dojazdowych do pól. Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Chełmska.	grunty rolne	1. mieszkalna siedliskowa	- MPZP Sławęcín - Północ, Uchwała Nr IX/62/2015 RM w Hrubieszowie z 28.05.2015 r.	589,10	17,84%	7,00	0,04%
Jednostka nr 2	Granica jednostki nr 2 przebiega od strony północnej i wschodniej granicami administracyjnymi Miasta Hrubieszów; od strony zachodniej wzdłuż ulic Chełmskiej i Żeromskiego. Od strony południowej wzdłuż ulicy Diamentowej. Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Bursztynowa, Diamentowa, Dziekanowska, Żeromskiego numery nieparzyste od nr 35 do nr 43.	grunty rolne	1. mieszkalna jednorodzinna 2. usługowa	MPZP Żeromskiego I etap, Uchwała Nr XXX/306/09 RM w Hrubieszowie z 03.02.2009 r.	298,10	9,03%	109,00	0,61%

Jednostka nr 3	<p>Granica jednostki nr 3 przebiega od strony północnej granicami działek dróg dojazdowych. Od zachodu wzdłuż ul. Żeromskiego. Od południa wzdłuż Rzeki Huczwa. Od zachodu po obrysie granic administracyjnych Miasta Hrubieszów.</p> <p>Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich, Brzozowa, Chmielna, Cicha, Ciesielczuka od nr 13 do nr 30, Dębowa, Dwernickiego od nr 2 do 2e, Dwernickiego numery nieparzyste od nr 1 do nr 55a, Grabowiecka, Grotthusów, Jodłowa, Klonowa, Konopnickiej, Lipice, Lipowa, Nowe Osiedle, Ogrodowa, E. Orzeszkowej, Przemysłowa, Gen. Sikorskiego, Słoneczna, Słowackiego, Świerkowa, Topolowa, Uchańska, Wesoła, Wiśniowa, Żeromskiego numery parzyste.</p>	<p>teren zabudowany (zabudowa mieszana i zagrodowa oraz grunty rolne)</p>	<p>1. mieszkalna jednorodzinna 2. usługowa</p>	<p>- MPZP Obręb Sławęcín, Uchwała Nr XXIII/166/2012 RM w Hrubieszowie z 30.05.2012 r. - Uchwała Nr XXXIX/273/2017 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 30.03.2017 r. - MPZP Żeromskiego I etap, Uchwała Nr XXX/306/09 RM w Hrubieszowie z 03.02.2009 r. - MPZP Ogrodowa, Uchańska, Chmielna, Uchwała Nr LI/497/06 RM w Hrubieszowie z 25.09.2006 r. - MPZP HOSiR, Uchwała Nr XI/80/2011 RM w Hrubieszowie z 26.07.2011 r. - MPZP Teren między ul. Dwernickiego i Wesołą, Uchwała Nr XIX/142/2012 RM w Hrubieszowie z 29.02.2012 r. - MPZP w granicach działek nr 1507/140, 1507/157, 1507/158, 1507/168, 1507/169 położonych przy ul. Dwernickiego w Hrubieszowie Uchwała Nr LV/365/2014 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 30.06.2014 r.</p>	577,00	17,47%	2 308,00	12,84%
Jednostka nr 4	<p>Granica jednostki nr 4 przebiega od północy ul. Diamentową. Od wschodu granicą administracyjną Miasta Hrubieszów. Od południa wyznacza ją Rzeką Huczwa, natomiast od zachodu ulica Żeromskiego.</p> <p>Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Bartłomieja, Długosza, Dwernickiego numery parzyste od nr 4 do nr 90, Dwernickiego numery nieparzyste od nr 57 do nr 249, Grunwaldzka, Władysława Jagiełły, Kochanowskiego, Kopernika, Kościuszki, Kmdr. Krawczyka, Króla Zygmunta Augusta, Królowej Jadwigi, Litewska, Matejki, Reja, Rubinowa, Sobieskiego, Unii Horodelskiej, Stanisława Wyspiańskiego, Żeromskiego numery nieparzyste od nr 3 do nr 33.</p>	<p>teren zabudowy (teren skoncentrowanej zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej, tereny jednostki wojskowej oraz zielone tereny użytkowane rolniczo)</p>	<p>1. mieszkalna jednorodzinna 2. mieszkalna wielorodzinna 3. zabudowa militarna (tereny Jednostki Wojskowej NR 4055 – koszary strzelnicza, budynki administracyjne)</p>	<p>- MPZP Osiedle Jagiellońskie, Uchwała Nr VIII/73/07 RM w Hrubieszowie z 29.05.2007 r. - MPZP Dwernickiego - Południe, Uchwała Nr XXIV/239/08 RM w Hrubieszowie z 20.08.2008 r. - MPZP Dwernickiego - Północ, Uchwała Nr XXV/180/2012 RM w Hrubieszowie z 28.06.2012 r. - MPZP w granicach działek nr 1507/140, 1507/157, 1507/158, 1507/168, 1507/169 położonych przy ul. Dwernickiego w Hrubieszowie Uchwała Nr LV/365/2014 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 30.06.2014 roku</p>	201,10	6,09%	2 715,00	15,11%

Jednostka 5	Granica jednostki nr 5 przebiega od strony północnej, zachodniej i wschodniej kanałem rzeki Huczwy. Od strony południowej wzdłuż ulic Działkowej i Piłsudskiego. Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Ciesielczuka od nr 1 do nr 3a, Czerwonego Krzyża, mjr Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, Działkowa, Gęsia, Górna, Jatkowa, Berka Joselewicza, Kilińskiego, Kościelna, Kręta, Krucza, Ludna, Łazienna, 3-go Maja, Narutowicza, Park Solidarności, Partyzantów, Piłsudskiego numery parzyste od nr 2 do 72, Plac Profesora Stefana Du Chateau, Plac Staszica, Plac Wolności, Podzamcze, Pogodna, Prosta, Prusa, Rynek, Rynek Sutki, St. Staszica, Szeroka, Szewska, Targowa, Wodna, 27 Wotyńskiej Dywizji Piechoty AK, Wspólna.	teren zabudowy (zabudowa jedno i wielorodzinna, usługowa oraz użyteczności publicznej)	1. mieszkalna jednorodzinna 2. mieszkalna wielorodzinna 3. użyteczności publicznej 4. usługowa	Miejsowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Hrubieszowa przyjęty Uchwałą nr XIV/98/2011 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 30.09.2011 r.	88,60	2,68%	3 873,00	21,55%
Jednostka nr 6	Granica jednostki nr 6 przebiega od strony północnej częściowo po obrysie granic administracyjnych Miasta Hrubieszów i częściowo kanałem rzeki Huczwy. Od południowego wschodu wzdłuż ulic Wyzwolenia, Piłsudskiego. Od zachodu granicę wyznacza ul. Staszica i kanał rzeki Huczwy. Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Ceglana, Łąkowa, Piłsudskiego numery parzyste od nr 76 do nr 126, Wyzwolenia numery nieparzyste od nr 1 do 41.	teren zabudowy (zabudowa jedno i wielorodzinna, usługowa, tereny zielone)	1. mieszkalna jednorodzinna 2. usługowa	MPZP Ceglana - zmiana planu, Uchwała Nr XIV/159/99 RM w Hrubieszowie z 30.11.1999 r.	52,00	1,57%	1 169,00	6,50%
Jednostka nr 7	Granica jednostki nr 7 przebiega od strony północnej i wschodniej granicą administracyjną Miasta Hrubieszów. Od strony południowej ulicą Nową. Od strony północno – zachodniej wzdłuż ulicy Wyzwolenia. Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Gródecka, Janka Krasickiego, Nowa numery nieparzyste, Tęczowa, Wyzwolenia numery parzyste od nr 2 do nr 56b.	teren zabudowy (zabudowa jednorodzinna zagrodowa, usługowa, tereny składów i baz)	1. mieszkalna jednorodzinna 2. usługowa	- MPZP Gródecka - Północ, Uchwała Nr LI/467/2010 RM w Hrubieszowie z 29.04.2010 r. - MPZP Gródecka - Południe, Uchwała Nr LI/469/2010 RM w Hrubieszowie z 29.04.2010 r.	266,00	8,05%	1 162,00	6,46%

Jednostka nr 8	<p>Granica jednostki nr 8 przebiega od strony północnej ulicami Marszałka Józefa Piłsudskiego, Wyzwolenia. Od wschodu ulicą Nową. Od południa obwodnicą miasta numer 74. Od zachodu ulicami Kolejowa, Basaja, Różana, Adami Mickiewicza.</p> <p>Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Dworcowa, Kolejowa numery parzyste, Nowa numery parzyste, Basaja "Rysia" numery nieparzyste bez nr 9, Kolejowa numery nieparzyste od nr 1 do 41, Konwaliowa, Listopadowa, Mickiewicza numery nieparzyste, Piłsudskiego numery nieparzyste od nr 49 do 65, Polna bez numerów 26a, 28a, 30, 30d, 32, 32a, 34, 36, 38, Różana numery nieparzyste, Storczykowa, Tulipanowa.</p>	<p>teren zabudowy (zabudowa jedno i wielorodzinna, usługowa oraz obiekty handlowe wielkopowierzchniowe)</p>	<p>1. mieszkalna wielorodzinna 2. mieszkalna jednorodzinna 3. usługowa</p>	<p>- MPZP Kolejowa, Uchwała Nr LI/472/2010 RM w Hrubieszowie z 29.04.2010 r. - Uchwała Nr XXV/182/2012 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 28.06.2012 r. - Uchwała Nr IV/26/2015 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 30.01.2015 r. - MPZP Kolejowa - zmiana planu, Uchwała Nr IV(23)98 RM w Hrubieszowie z 29.12.1998 r. - MPZP Osiedle Basaja - Wschód, Uchwała Nr LI/472/2010 RM w Hrubieszowie z 29.04.2010 r. - MPZP Osiedle Polna, Uchwała Nr XLIV/433/06 RM w Hrubieszowie z 28.02.2006 r. - Uchwała Nr IV/23/98 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 29.12.1998 r.</p>	161,80	4,90%	4 424,00	24,61%
Jednostka nr 9	<p>Granica jednostki nr 9 przebiega od strony północnej ulicami Nową i obwodnicą miasta nr 74. Od wschodu granicą administracyjną Miasta Hrubieszów. Od strony zachodniej ulicą Łany.</p> <p>Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Antonówka nr 15,17,19, Łany nr nieparzyste od nr 65 do 83.</p>	<p>grunty rolne</p>	<p>1. usługowa 2. mieszkalna jednorodzinna</p>	<p>brak</p>	586,50	17,76%	19,00	0,11%

Jednostka nr 10	<p>Granica jednostki nr 10 przebiega od strony północnej Rzeką Huczwą, ulicą Działkową, Piłsudskiego. Od zachodu ulicami ulic Adama Mickiewicza, Różana, Basaja,, Rysia", Kolejową. Od południa obwodnicą miasta nr 74, ulicą Łany oraz wzdłuż granicy administracyjnej Miasta Hrubieszów. Od zachodu wyznaczona jest przez granice administracyjne Miasta Hrubieszów.</p> <p>Zakres ulic wchodzących w skład jednostki: Antonówka bez nr 15,17,19, Basaja "Rysia" nr 9, Fiołkowa, Leśmiana, Makowa, Mickiewicza numery parzyste, Piłsudskiego numery nieparzyste od nr 1 do nr 25, Pobereżańska, Polna nr 26a, 28a, 30, 30d, 32, 32a, 34, 36, 38, Różana numery parzyste, Sokalska, Basaja „Rysia” numery parzyste, Kolejowa numery nieparzyste od nr 43 do 57, Łany numery parzyste, Łany numery nieparzyste od nr 1 do 15, Michałówka, Teresówka, Zamojska.</p>	teren zabudowy (zabudowa jedno i wielorodzinna, siedliskowa, grunty rolne oraz tereny leśne)	<ol style="list-style-type: none"> 1. mieszkalna jednorodzinna 2. mieszkalna siedliskowa 3. usługowa 	<ul style="list-style-type: none"> - MPZP Kolejowa - zmiana planu, Uchwała Nr IV(23)98 RM w Hrubieszowie z 29.12.1998 r. - MPZP Osiedle Basaja - Zachód, Uchwała Nr XXXVI/428/2002 RM w Hrubieszowie z 27.03.2010 r. - MPZP „Basaja - zachód” - zmiana planu w granicach działek: 1210/5, 1210/12, 1209/4, 1209/9 położonych przy ul. Basaja - MPZP „Basaja - zachód” - zmiana planu - w granicach działek: nr ewid. 1708/18, 1708/19, 1704, 3226, i części działki nr 1183/21 położonych przy ul. Fiołkowej w Hrubieszowie Uchwała Nr XLIV/423/2009 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 30.12.2009 r. - MPZP Osiedle Polna, Uchwała Nr XLIV/433/06 RM w Hrubieszowie z 28.02.2006 r. - MPZP osiedle „Polna” w granicach działki nr ewid. 586/3 położonej przy ul. Leśmiana Uchwała Nr XXIV/234/08 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 20.08.2008 roku - MPZP osiedle „Polna” w granicach działek Nr ewid. 592/6 i 592/14 położonych przy ul. Leśmiana w Hrubieszowie - Uchwała Nr VII/54/2011 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 29.04.2011 MPZP osiedle „Polna” - Uchwała Nr XXXIX/451/97 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z 20.11.1997 r. - MPZP Zamojska, Uchwała Nr XIV/158/1999 RM w Hrubieszowie z 30.11.1999 r. - MPZP Zamojska - Mleczarnia, Uchwała Nr X(104)99 RM w Hrubieszowie z 1.06.1999 r. 	482,80	14,62%	2 188,00	12,17%
Razem miasto Hrubieszów					3 303,00	100,00%	17 794,00	100,00%

Źródło: opracowanie własne

Diagnoza rozmieszczenia negatywnych zjawisk w Hrubieszowie objęła więc swym zasięgiem całe miasto (tj. 110 ulic, pogrupowanych w ramach 10 jednostek strukturalnych).

Dla wydzielonych jednostek pozyskano materiał statystyczny dostępny w zasobach Urzędu Miasta Hrubieszów, jak i specjalnie w tym celu wygenerowany przez instytucje zewnętrzne, m.in. Powiatowy Urząd Pracy w Hrubieszowie, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Hrubieszowie czy Komendę Powiatową Policji w Hrubieszowie. Uzyskane dane przeanalizowano pod kątem budowy listy porównywalnych, obiektywnych i weryfikowalnych wskaźników odnoszących wartość danej zmiennej do ulicy, a następnie podobszaru.

Proces wyznaczenia obszaru zdegradowanego i rewitalizacji w Hrubieszowie oparty został o *Wytyczne Ministerstwa Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*. Powołując się na zapisy *Wytycznych*, za obszary koncentracji negatywnych zjawisk w każdej ze sfer należy uznać te, dla których przyjęte wskaźniki są gorsze niż średnia dla gminy. **Występowanie koncentracji zjawisk kryzysowych w sferze społecznej – przy jednoczesnej obecności kryzysu w co najmniej jednej sferze pozaspołecznej (gospodarczej lub technicznej lub środowiskowej lub przestrzenno-funkcjonalnej) jest podstawowym warunkiem, by dany obszar mógł zostać uznany za obszar zdegradowany.**

Hrubieszów, zgodnie z analizą trendów demograficznych, dotyczących dwóch podstawowych problemów związanych z depopulacją miasta oraz starzeniem się lokalnej społeczności. Oba zjawiska są charakterystyczne dla podobnych ośrodków miejskich. Pierwszy z nich wynika w znacznej mierze z migracji, która wzmacnia proces starzenia się społeczeństwa, jako zjawisko obserwowane w całym kraju. O ile migracje w niewielkim stopniu różnicują poszczególne części miasta, o tyle proces starzenia się dotyka w różny sposób poszczególne jednostki strukturalne – najsilniej te, w których dominuje najstarsza zabudowa.

Istotnym problemem w skali miasta jest bezrobocie, ważny czynnik wpływający na jakość życia. Bezrobocie generuje wiele problemów społecznych w ramach tzw. spirali kryzysu – ubóstwo, uzależnienie od pomocy społecznej, patologie, przestępczość. Osoby bezrobotne są jednocześnie klientami pomocy społecznej, świadczonej przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej i znajdują się w trudnej sytuacji życiowej. Właśnie tę grupę uznają się za kluczową z punktu widzenia rewitalizacji, która ma mieć głównie wymiar społeczny. Obszary wykluczenia społecznego to z drugiej strony sfera częstszego naruszenia prawa.

W procesie delimitacji obszaru zdegradowanego wykorzystane zostaną informacje nt. rozkładu osób pobierających świadczenia z MOPS w Hrubieszowie, w tym bezrobotnych.

Opisane patologie społeczne ograniczają rozwój lokalnego kapitału społecznego, którego niski poziom oznacza małą liczbę więzi istniejących między ludźmi. Efektem tego jest niepodejmowanie wspólnych albo indywidualnych działań, mających na celu poprawę życia ogółu społeczeństwa. Brak kapitału społecznego powoduje powstawanie dysfunkcji społecznych (wandalizm, korupcja itd.) i może prowadzić do braku lub obniżania rozwoju gospodarczego. W przypadku delimitacji obszaru zdegradowanego Hrubieszowa poziom kapitału społecznego zmierzony został aktywnością społeczną mieszkańców w postaci liczby stowarzyszeń, będących wypełnieniem pomiędzy państwem a rodziną.

Z uwagi na reformę oświatową odstąpiono od oceny poziomu edukacji, z uwagi na brak możliwości oddziaływania na zjawiska, które pojawią się w zestawieniach historycznych (np. wyniki egzaminów gimnazjalnych i 6-klasistów). Nie analizowano również aktywności społecznej mieszkańców miasta związanej z budżetem obywatelskim, gdyż zarówno w 2015 r., jak i 2016 r., nie funkcjonował on w Hrubieszowie.

Aktywność społeczna mieszkańców odzwierciedla się najprościej w aktywnym uczestnictwie w kulturze. Na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego Hrubieszowa zaproponowano dodatkowo analizę jednostek strukturalnych pod kątem rozmieszczenia mieszkańców korzystających z zasobów bibliotecznych. Na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego najpełniejszą bazą danych nt. mieszkańców wg adresów zamieszkania dysponowała Miejska Biblioteka Publiczna w Hrubieszowie. Pozostałe placówki kulturalne i rekreacyjne (muzeum, Hrubieszowski Dom Kultury, Hrubieszowski Ośrodek Sportu i Rekreacji) nie dysponowały szczegółową bazą danych uczestników organizowanych wydarzeń.

W podsystemie gospodarczym poziom przedsiębiorczości nie jest zjawiskiem kryzysowym w Hrubieszowie. Na przestrzeni lat 2012-2016 liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w mieście charakteryzowała się dodatnią dynamiką wzrostu. Problemem jest natomiast słabość lokalnej gospodarki – 96% aktywnych podmiotów to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób (wg stanu na 2016 r.). Przewaga małych podmiotów gospodarczych, które nie dysponują kapitałem na rozwój i promocję, ani nie posiadają rezerw wystarczających na przetrwanie złej koniunktury gospodarczej, obniża istotnie potencjał gospodarczy miasta. Z uwagi na brak danych dot. obrotów i wyników finansowych takich podmiotów, na potrzeby badania słabości lokalnej gospodarki wykorzystano informacje nt. okresu funkcjonowania gospodarczego tych podmiotów, który zazwyczaj jest krótki, co obrazuje najpełniej systematycznie zwiększająca się liczba wyrejestrowań z ewidencji działalności gospodarczej, prowadzonej przez Burmistrza Hrubieszowa.

W przypadku miast z historycznym rodowodem, z jakim mamy do czynienia w przypadku Hrubieszowa, obiekty zabytkowe są jednym z najistotniejszych zasobów dziedzictwa kulturowego. Jednocześnie nagromadzenie takich obiektów w jednostce ogranicza jej rozwój przestrzenny, gdyż obszar ten podlega istotnym ograniczeniom związanym z ochroną zabytków oraz historycznych układów przestrzennych. Jednoczenie miejsca koncentracji obiektów zabytkowych ograniczają możliwość wprowadzenia do nich nowych funkcji oraz realizacji przekształceń funkcjonalnych, co ma swoje potwierdzenie w zapisach planów miejscowych oraz studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Nagromadzenie obiektów zabytkowych na danym terenie zostało potraktowane jako dodatkowy wskaźnik w sferze przestrzennej. Wysoka wartość historyczna jednostki i ograniczenia w jej rozwoju przestrzennym, wysokie koszty nadania nowych funkcji najstarszym obiektom wpływają na wielkość kryzysu i stopień degradacji tej jednostki w podsystemie przestrzenno-funkcjonalnym.

Odstąpiono od analizy porównawczej w podsystemie przestrzenno-funkcjonalnym w odniesieniu do wskaźników dostępu mieszkańców do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej oraz gazowej. W przypadku Hrubieszowa pokrycie terenu miasta sieciami wod-kan jest wysokie i wynosi w przypadku wodociągu 98,5%, w przypadku kanalizacji 96,5%. Sieć gazowa pokrywa 33% powierzchni miasta, jednak tylko 8,3% mieszkańców zdecydowało się na podłączenie do niej.

Z uwagi na wysoki odsetek osób korzystających z sieci wod-kan w mieście oraz bardzo niski odsetek osób posiadających dostęp do sieci gazowej, wskazania tych wskaźników byłyby niereprezentatywne w metodzie delimitacji z wykorzystaniem jednostek strukturalnych. Stąd ostatecznie odrzucono możliwość użycia ww. wskaźników, gdyż na poziomie wskaźników brak byłoby możliwości osiągnięcia odpowiedniego zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi jednostkami

Odstąpiono również od analizy porównawczej wskaźników dostępu do podstawowych usług lub sieci komunikacji publicznej, dostępności i jakości terenów publicznych.

W Hrubieszowie nie funkcjonuje komunikacja zbiorowa. Na terenie miasta istnieje zaledwie kilka przystanków przewoźników wykonujących przewozy transportowe, jednak ich ilość nie uprawnia do zastosowania ich do analizy porównawczej poszczególnych jednostek strukturalnych. Również rozkład infrastruktury usług społecznych (szkół, instytucji publicznych) nie pozwala na osiągnięcie pożądanego zróżnicowania na poziomie wskaźnika dostępu do podstawowych usług (większość usług dostępna jest wyłącznie w obrębie śródmieścia).

Na poziomie analizy dostępności terenów publicznych również nie można w przypadku Hrubieszowa osiągnąć właściwego zróżnicowania w obrębie wydzielonych jednostek. Przez teren miasta przepływa rzeka Huczwa, która wraz z kanałem Ulgi tworzy sieć dolin rzecznych wykorzystywanych rekreacyjnie, przebiegających przez dużą część jednostek. Dodatkowo z uwagi na fakt, iż każda jednostka jest zamieszkała, w obrębie każdego podobszaru można zidentyfikować tej samej jakości przestrzenie półpubliczne towarzyszące zabudowie mieszkaniowej.

Do oceny podsystemu technicznego w Hrubieszowie zaproponowano analizę rozkładu budynków komunalnych w wieku powyżej 50 lat, z uwagi na fakt, iż te zasoby z racji dużego zużycia technicznego oraz funkcjonalnego generują największe zapotrzebowanie na inwestycje w mieście. Również w odniesieniu do tego zasobu istnieje pilna potrzeba ograniczenia dużego ryzyka pożarowego na etapie prac modernizacyjnych.

W podsystemie środowiskowym za największą bolączkę uznano występowanie na terenie miasta wyrobów zawierających azbest, z uwagi na pilną konieczność jego całkowitej eliminacji i utylizacji do 2032 r. (zgodnie z dyrektywą Unii Europejskiej Nr 1999/77/WE, która wprowadziła zakaz stosowania azbestu w UE).

Dla potrzeb przeprowadzenia analizy jednostek strukturalnych w Hrubieszowie zgodnie z *Wytycznymi Ministerstwa Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020* posłużono się katalogiem 20 wskaźników najlepiej obrazujących specyficzne obszary problemowe miasta, a w szczególności:

Tabela 23. Wskaźniki oceny podsystemu społecznego, gospodarczego, technicznego, środowiskowego oraz przestrzenno - funkcjonalnego

PODSYSTEM SPOŁECZNY
Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 osób
Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa na 1000 osób
Liczba osób pobierających dodatki mieszkaniowe na 1000 osób
Liczba dzieci w szkołach otrzymujących stypendia socjalne na 1000 osób
Liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tyt. przemocy na 1000 osób

Liczba niebieskich kart na 1000 osób
Liczba przestępstw na 1000 osób
Liczba przestępstw przeciwko rodzinie i opiece na 1000 osób
Czyny karalne nieletnich na 1000 osób
Liczba wykroczeń p-ko obyczajności publicznej na 1000 osób
Liczba wykroczeń p-ko porządkowi i spokoju publicznemu na 1000 osób
Liczba NGO na 1000 osób
Korzystający z biblioteki na 1000 osób
PODSYSTEM GOSPODARCZY
Liczba osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej na 1000 osób
Liczba osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności na 1000 osób
Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 osób
Liczba wyrejestrowanych działalności gospodarczych na 1000 osób
PODSYSTEM ŚRODOWISKOWY
Masa [Mg] wyrobów zawierających azbest na 1000 osób
PODSYSTEM TECHNICZNY
Liczba budynków komunalnych w wieku pow. 50 lat na 1000 osób
PODSYSTEM PRZESTRZENNO - FUNKCJONALNY
Liczba obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków na 1000 osób

Źródło: opracowanie własne

Zaproponowany katalog wskaźników odzwierciedla najbardziej kluczowe dla Hrubieszowa problemy, których nagromadzenie w jednostkach przesądzi o uznaniu ich za zdegradowane.

Wskaźniki wybrane do analizy porównawczej jednostek strukturalnych spełniają następujące warunki:

- są mierzalne,
- pochodzą z wiarygodnych źródeł,
- istnieje możliwość systematycznego pozyskiwania do nich danych w kolejnych latach monitorowania sytuacji na obszarze ze stanem kryzysowym.

Dla wszystkich 10 jednostek strukturalnych analizowano ten sam katalog wskaźników, jak również w przypadku każdego wskaźnika obliczono wartości średnie dla całej gminy.

Obszar zdegradowany, zgodnie z treścią *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020* Ministerstwa Rozwoju z dnia 2 sierpnia 2016 r. to obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy, tj. stan spowodowany **koncentracją negatywnych zjawisk społecznych** (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), **współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:**

- a) **gospodarczej** (w szczególności w zakresie niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw),
- b) **środowiskowej** (w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi bądź stanu środowiska),

- c) **przestrzenno-funkcjonalnej** (w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych),
- d) **technicznej** (w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska).

Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic pod warunkiem stwierdzenia sytuacji kryzysowej na każdym z podobszarów. Sytuacją kryzysową nazywamy odchylenie wartości analizowanego wskaźnika od średniej liczonej dla obszaru miasta.

W kolejnym etapie diagnozy podjęto próbę określenia, które obszary miasta Hrubieszowa charakteryzują się kumulacją ww. zjawisk kryzysowych.

Przyjmując za priorytet konieczność identyfikacji stanu kryzysowego w sferze społecznej na etapie wyznaczania obszaru zdegradowanego w Hrubieszowie założono, iż koncentracja oznaczać będzie współwystępowanie 7 z 13 badanych zjawisk kryzysowych w podsystemie społecznym, rozumianych jako odchylenie od wartości średniej dla miasta w przypadku wskaźników:

1. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 osób
2. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa na 1000 osób
3. Liczba osób pobierających dodatki mieszkaniowe na 1000 osób
4. Liczba dzieci w szkołach otrzymujących stypendia socjalne na 1000 osób
5. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tyt. przemocy na 1000 osób
6. Liczba niebieskich kart na 1000 osób
7. Liczba przestępstw na 1000 osób
8. Liczba przestępstw przeciwko rodzinie i opiece na 1000 osób
9. Czyny karalne nieletnich na 1000 osób
10. Liczba wykroczeń p-ko obyczajności publicznej na 1000 osób
11. Liczba wykroczeń p-ko porządkowi i spokoju publicznemu na 1000 osób
12. Liczba NGO na 1000 osób
13. Korzystający z biblioteki na 1000 osób

Warunek ten umożliwia identyfikację tych jednostek strukturalnych w mieście, które wykazują kryzys w podsystemie społecznym.

Metodologię wyznaczenia obszaru zdegradowanego Hrubieszowa oparto na założeniu jednoczesnego występowania w analizowanych jednostkach strukturalnych:

- minimum 7 wskaźników na 13 badanych potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie społecznym (tj. przekraczających średnią wartość dla miasta),
oraz

- minimum 2 wskaźników na 4 badanych potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie gospodarczym (tj. w wysokości przekraczającej średnią wartość dla miasta),
oraz
- sytuacji kryzysowej w podsystemie przestrzenno-funkcyjnym,
oraz
- sytuacji kryzysowej w podsystemie środowiskowym,
oraz
- sytuacji kryzysowej w podsystemie technicznym.

Kryteria te pozwolą na wskazanie najbardziej zdegradowanej części Hrubieszowa, predystynowanej do objęcia procesami rewitalizacji - w szczególności w sferach społecznej oraz gospodarczej, uznanych za kluczowe na poziomie diagnozy ogólnej miasta.

Założenie to spełnia wymogi nałożone Wytycznymi w zakresie rewitalizacji, w którym obszar zdegradowany charakteryzuje się **koncentracją negatywnych zjawisk społecznych współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej ze sfer: gospodarczej, technicznej, środowiskowej, przestrzenno-funkcyjnej.**

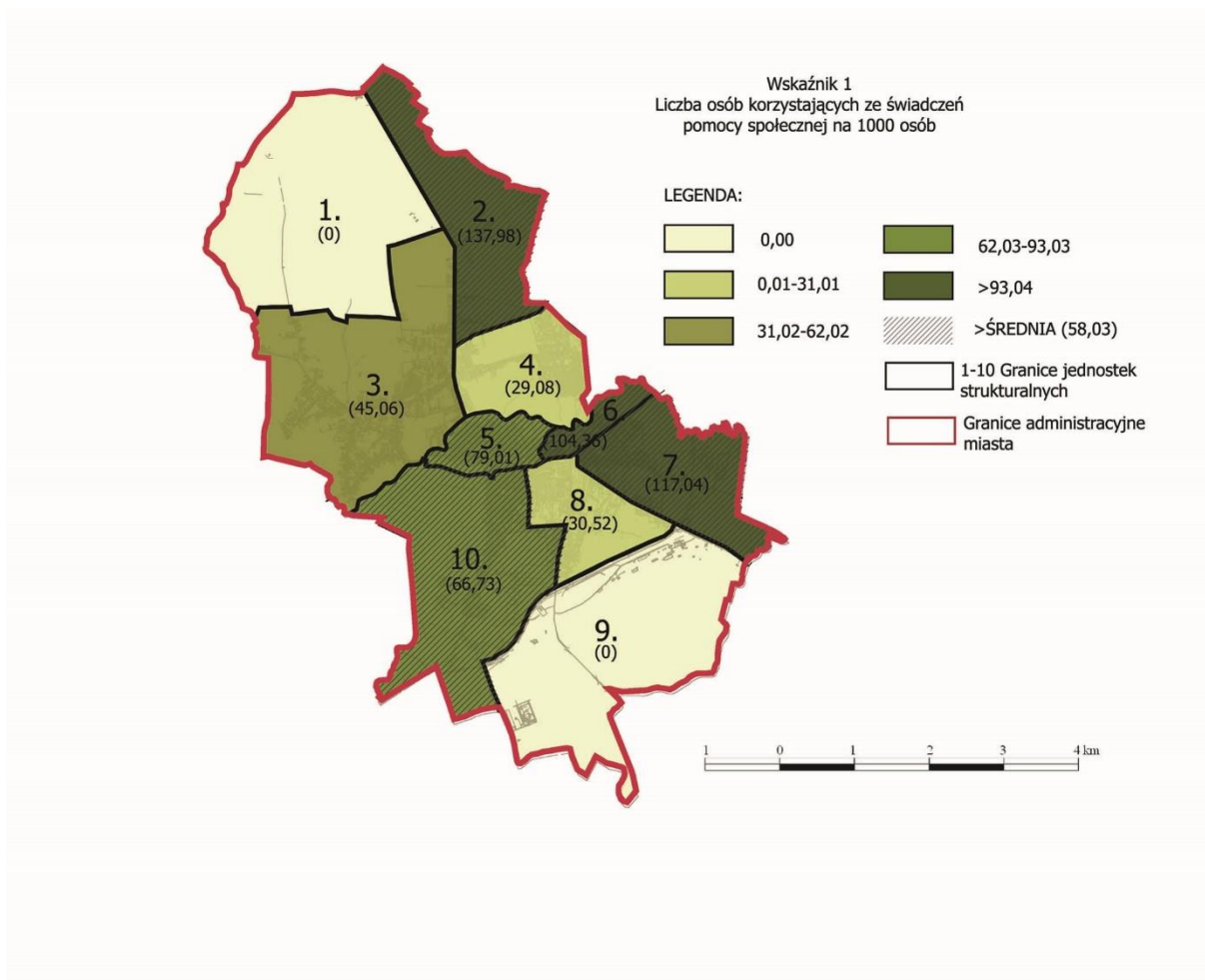
2.1.1 Podsystem społeczny

Gospodarka Hrubieszowa, będącego zapleczem rolniczego regionu dysponującego najlepszym w Polsce kompleksem gleb pszenno-buraczanych, zdominowana była przez zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego. Zmiana ustroju polityczno-gospodarczego ograniczyła rozwój rolnictwa, a w szczególności oparte na PGR-ach rolnictwo hrubieszowskie. Odbiło się to na kondycji zakładów funkcjonujących w mieście, które po kolei ogłaszały upadłość. Mimo, że w tym samym czasie dynamicznie przyrastała liczba firm prywatnych, (w mieście zarejestrowanych jest aktualnie 1093 podmiotów gospodarczych), nie zdołały one wypełnić luki gospodarczej, zwłaszcza w kontekście wysokiego bezrobocia i obsługi rolnictwa.

W wyniku kryzysu gospodarczego ZSRR, Hrubieszów, będący „małą bramą Europy na Wschód”, przestał praktycznie korzystać z profitu nadgranicznego położenia.

Po upadku przemysłu rolno-spożywczego Miasto Hrubieszów doświadcza problemów strukturalnych obejmujących niedostatek miejsc pracy w połączeniu z wysokim poziomem bezrobocia, skutkujących obniżeniem bazy dochodowej gospodarstw domowych, w skrajnych zaś przypadkach – ubóstwem. Świadczą o tym np. wysokie wartości wskaźnika obrazującego ilości osób korzystających z pomocy społecznej w Hrubieszowie.

Mapa 3. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 osób w Hrubieszowie

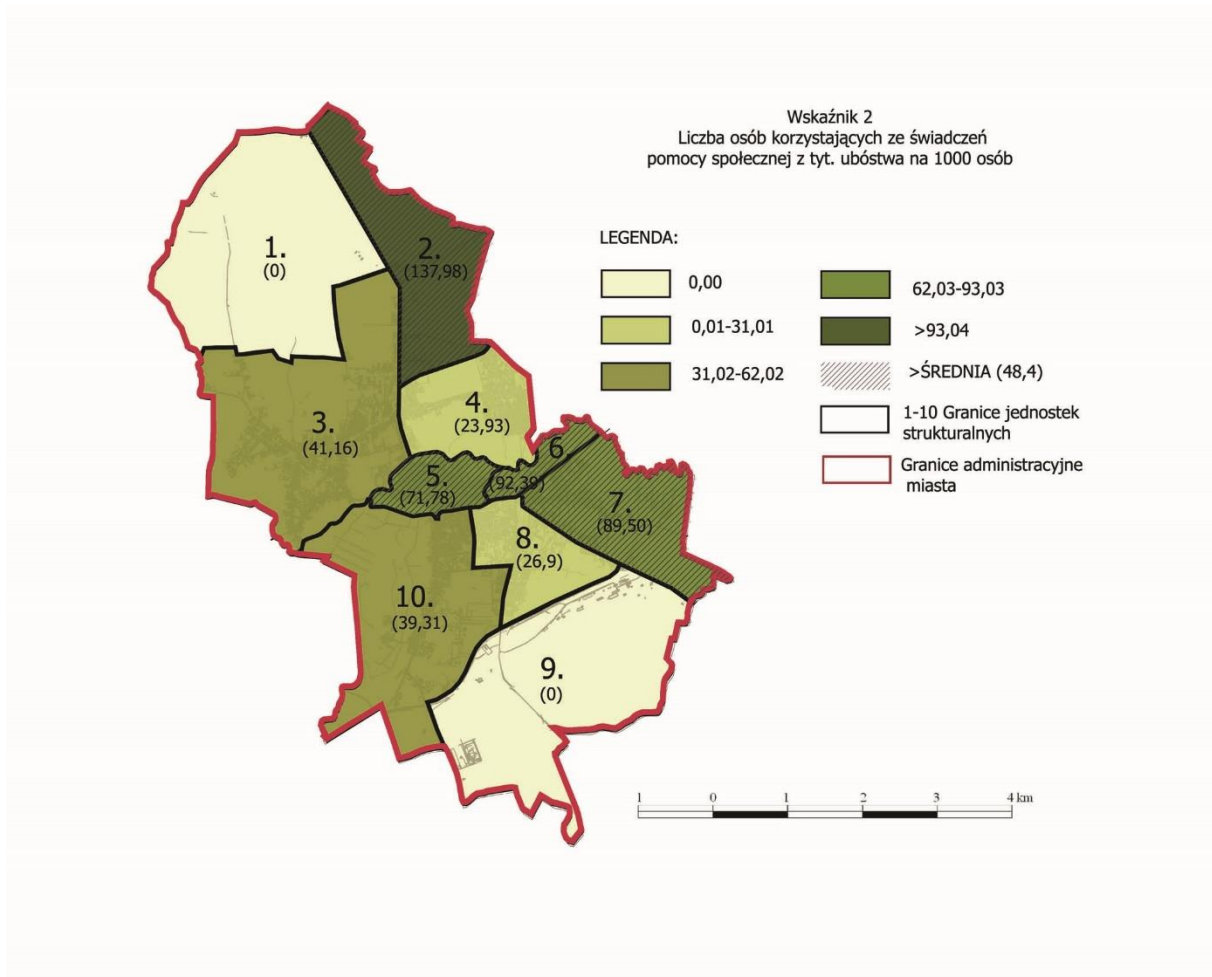
Źródło: opracowanie własne

W przeliczeniu na 1 tysiąc ludności udział osób korzystających z pomocy społecznej pozostaje bardzo wysoki w jednostce nr 2 (137,98) oraz w jednostkach nr 7 (117,04) i 6 (104,36) - w porównaniu do średniej wartości referencyjnej dla całego miasta (58,03). Wysokie odchylenie powyżej wartości referencyjnej występuje również w jednostkach: nr 5 (79,01) oraz nr 10 (66,73). Natężenie wskaźnika poniżej wartości referencyjnej dla gminy oznacza brak sytuacji kryzysowej, co ma miejsce w przypadku jednostek nr 1,3,4,8,9.

Udzielone przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej świadczenia poddano szczegółowej analizie, w wyniku której wyodrębniono dodatkowe wskaźniki obrazujące specyfikę problemu ubóstwa w Hrubieszowie – liczbę osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa, liczbę osób pobierających dodatki mieszkaniowe, liczbę dzieci w szkołach otrzymujących stypendia socjalne.

Wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa na 1000 osób przyjmuje najwyższe wartości w jednostce nr 2 (137,98) oraz nr 6 (92,39), nr 7(89,5), nr 5 (71,78) – przy wartości referencyjnej dla gminy Hrubieszów w wysokości 48,4.

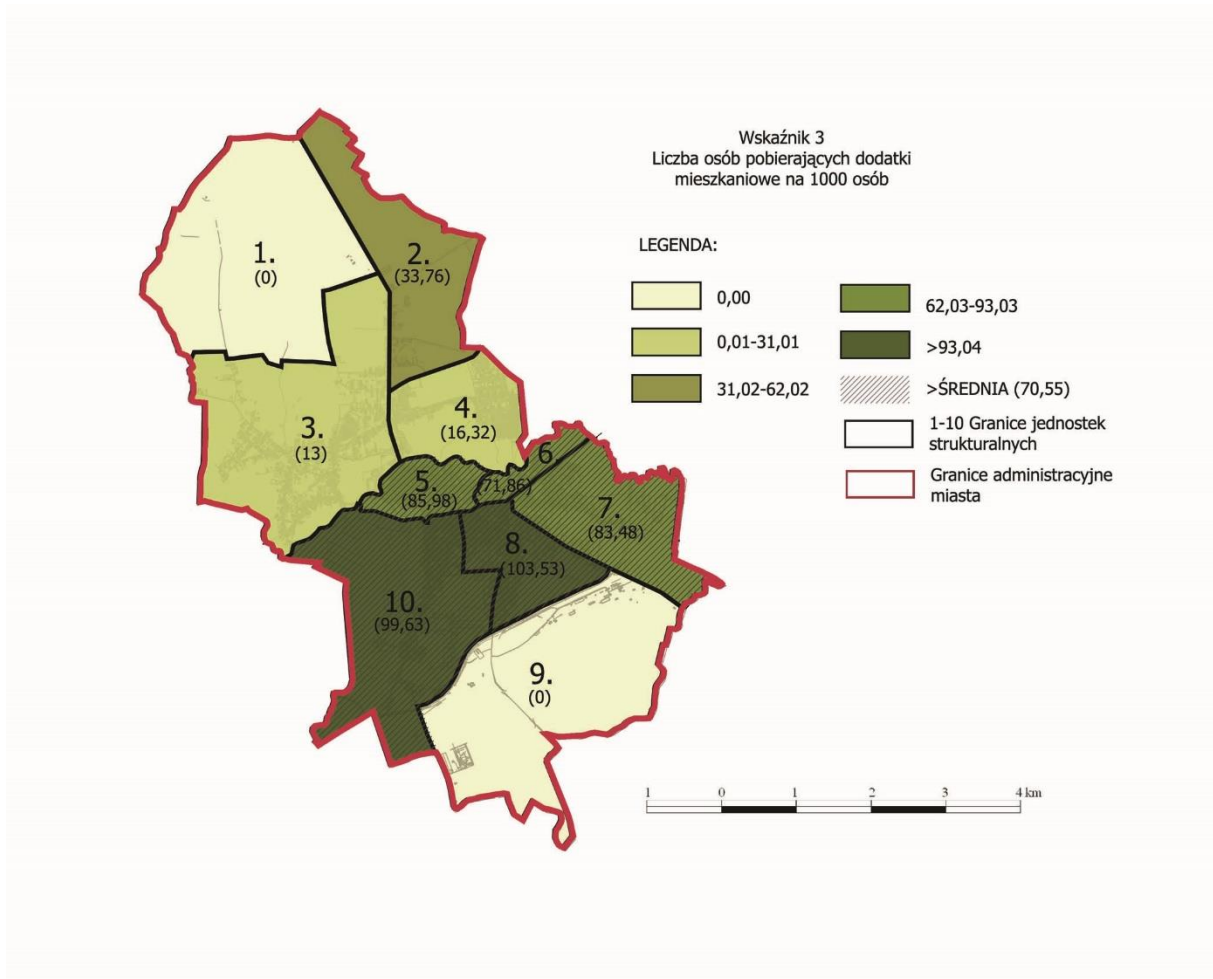
Mapa 4. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Najwyższy odsetek osób pobierających dodatki mieszkaniowe na 1,0 tys. osób zamieszkuje jednostkę nr 5 (85,98), nr 6 (71,86), nr 7 (83,48), nr 8 (103,53) oraz nr 10 (99,63) – w odniesieniu do wartości średniej dla miasta w wysokości 70,55.

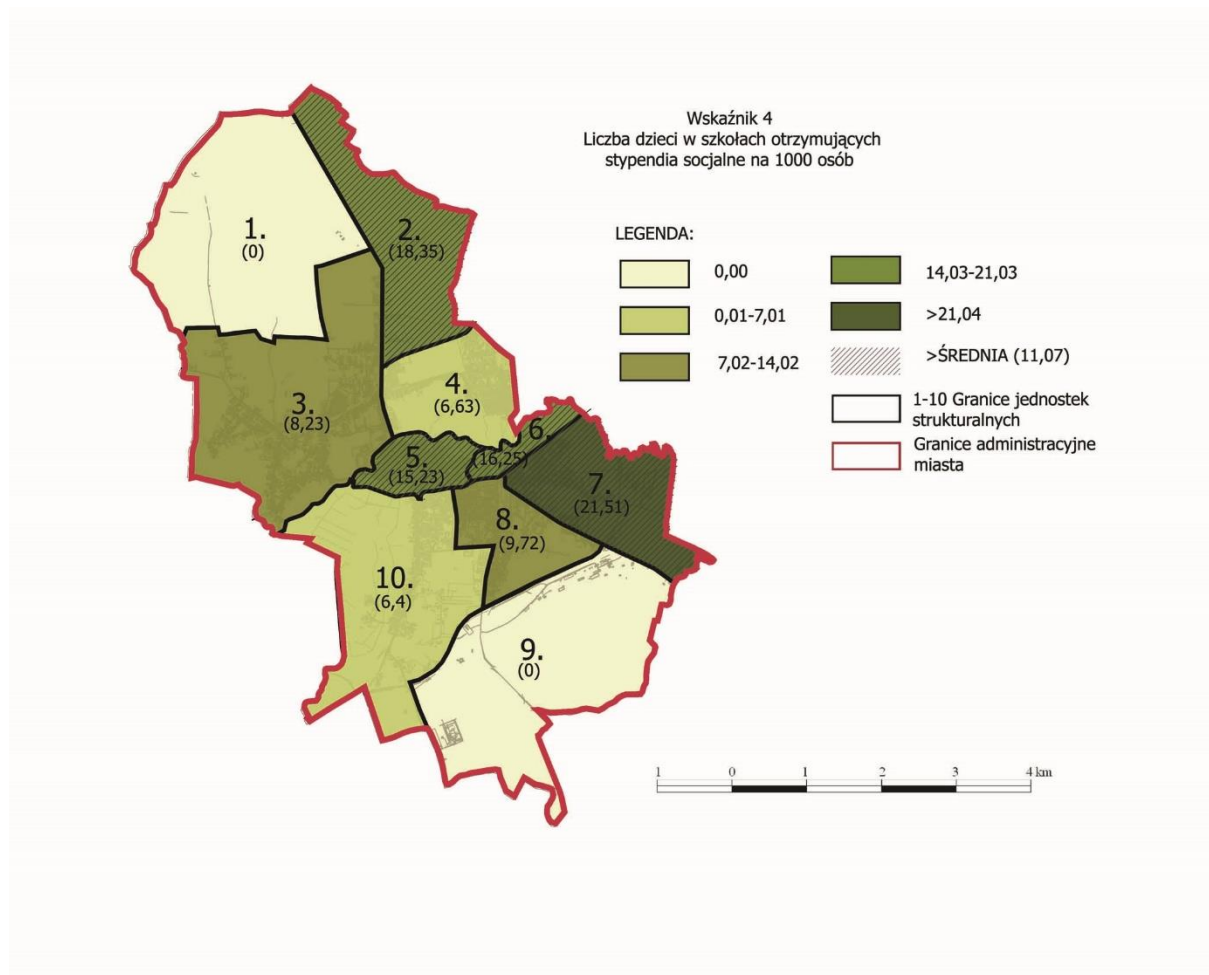
Mapa 5. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób pobierających dodatki mieszkaniowe na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Ubóstwo w rodzinach odzwierciedla kolejny wskaźnik liczby dzieci w szkołach otrzymujących stypendia socjalne na 1,0 tys. osób, który najwyższe wartości osiąga w jednostkach: nr 2 (18,35), nr 5 (15,23), nr 6 (16,25), nr 7 (21,51) – w porównaniu do średniej dla miasta w wysokości 11,07.

Mapa 6. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby dzieci w szkołach otrzymujących stypendia socjalne na 1000 osób

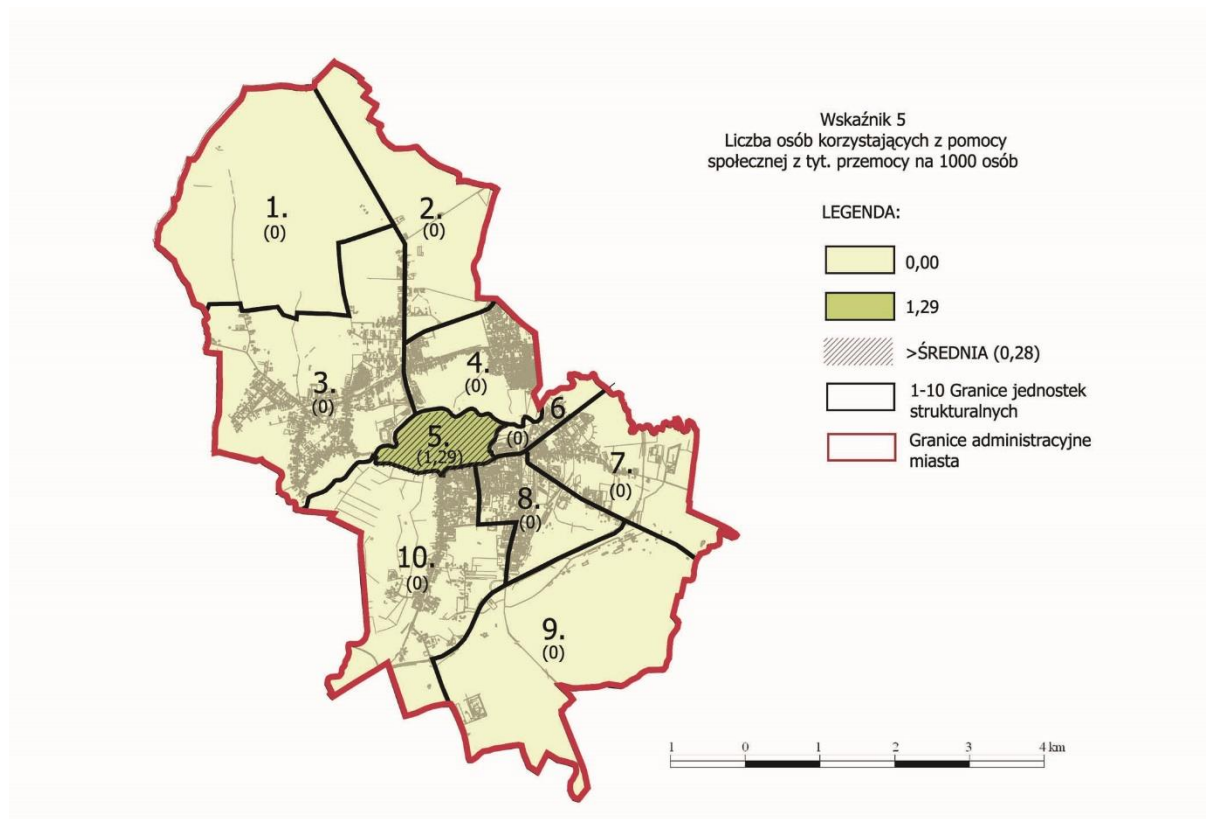

Źródło: opracowanie własne

Do istotnych czynników kryzysowych w podsystemie społecznym, odwzorowanych z lokalnych statystyk Hrubieszowa, należy problem przestępczości. Dane o liczbie wykroczeń i stwierdzonych przestępstw zostały udostępnione przez Komendę Powiatową Policji w Hrubieszowie oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

W skali całego miasta w 2016 r. 5 mieszkańców objętych było pomocą społeczną z tyt. przemocy. Przedmiotowe zjawisko dot. wyłącznie mieszkańców jednostki nr 5 – w innych częściach miasta nie występuje. Wskaźnik liczby osób korzystających z pomocy społecznej z tyt. przemocy na 1,0 tys. osób kształtuje się w jednostce nr 5 na poziomie 1,29 – przy wartości referencyjnej dla całej gminy w wysokości 0,28.

Mapa 7. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób korzystających z pomocy społecznej z tyt. przemocy na 1,0 tys. osób w Hrubieszowie

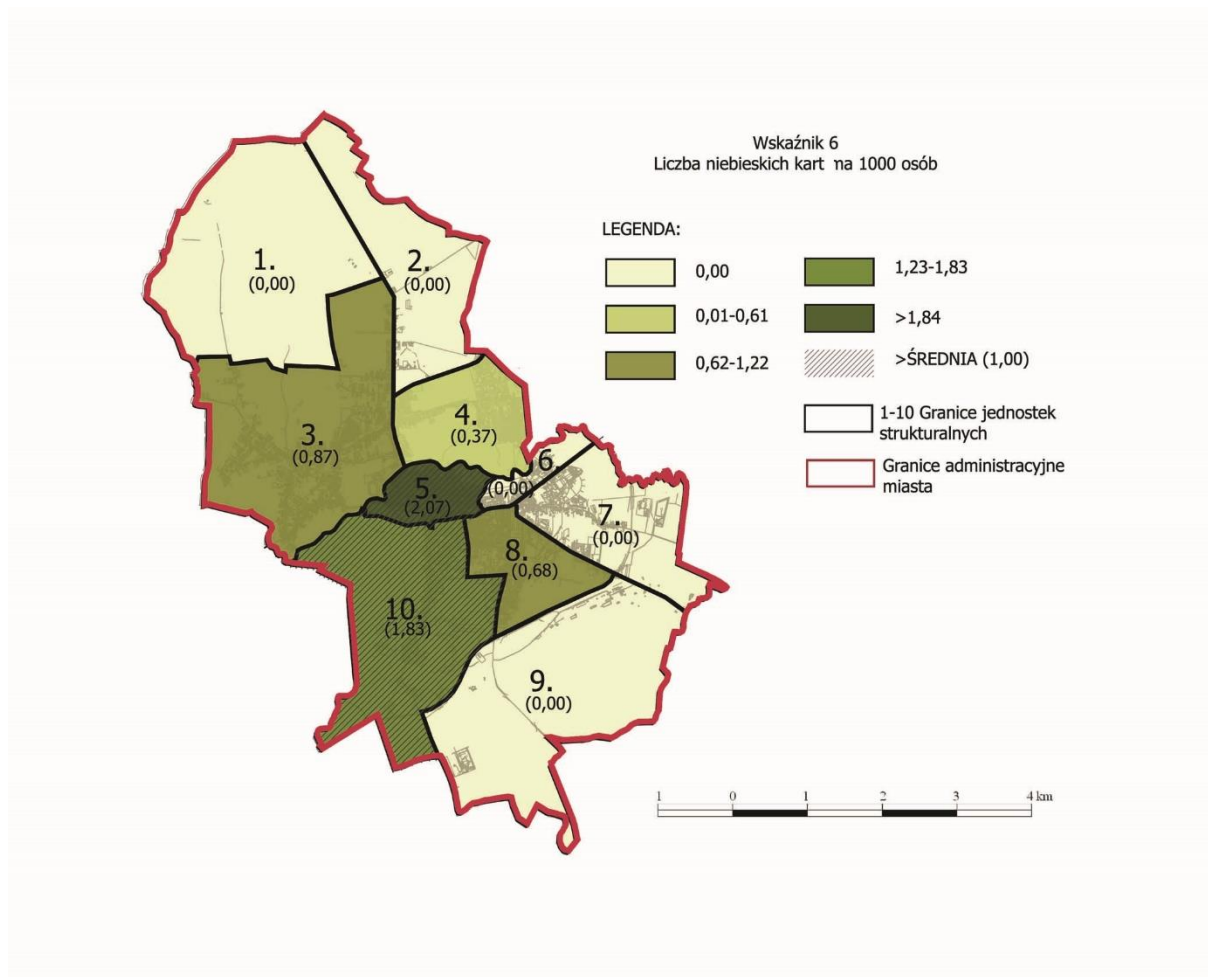

Źródło: opracowanie własne

Interwencje dotyczące przemocy domowej dokumentowane są za pomocą procedury „Niebieskiej Karty”. Procedurę „Niebieskie Karty” oraz wzory formularzy „Niebieska Karta” określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” i wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. Nr 209, poz. 1245), wydane na podstawie art. 9d ust.5 ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1390). Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakłada obowiązek prowadzenia procedury „Niebieskie Karty” na przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia. Podejmowaniem interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą w oparciu o procedurę niebieskiej karty zajmuje się Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Hrubieszowie. Z informacji przekazanych przez MOPS w III kwartale 2016 r. wynika, iż w mieście zostało zarejestrowanych 18 niebieskich kart.

W przeliczeniu na 1000 mieszkańców wartość wskaźnika liczby niebieskich kart odbiega znacząco od średniej referencyjnej (1,00) w jednostkach: nr 5 (2,07) oraz nr 10 (1,83). W pozostałych częściach miasta nie odnotowano poziomu wskaźnika odbiegającego do wartości średniej dla miasta.

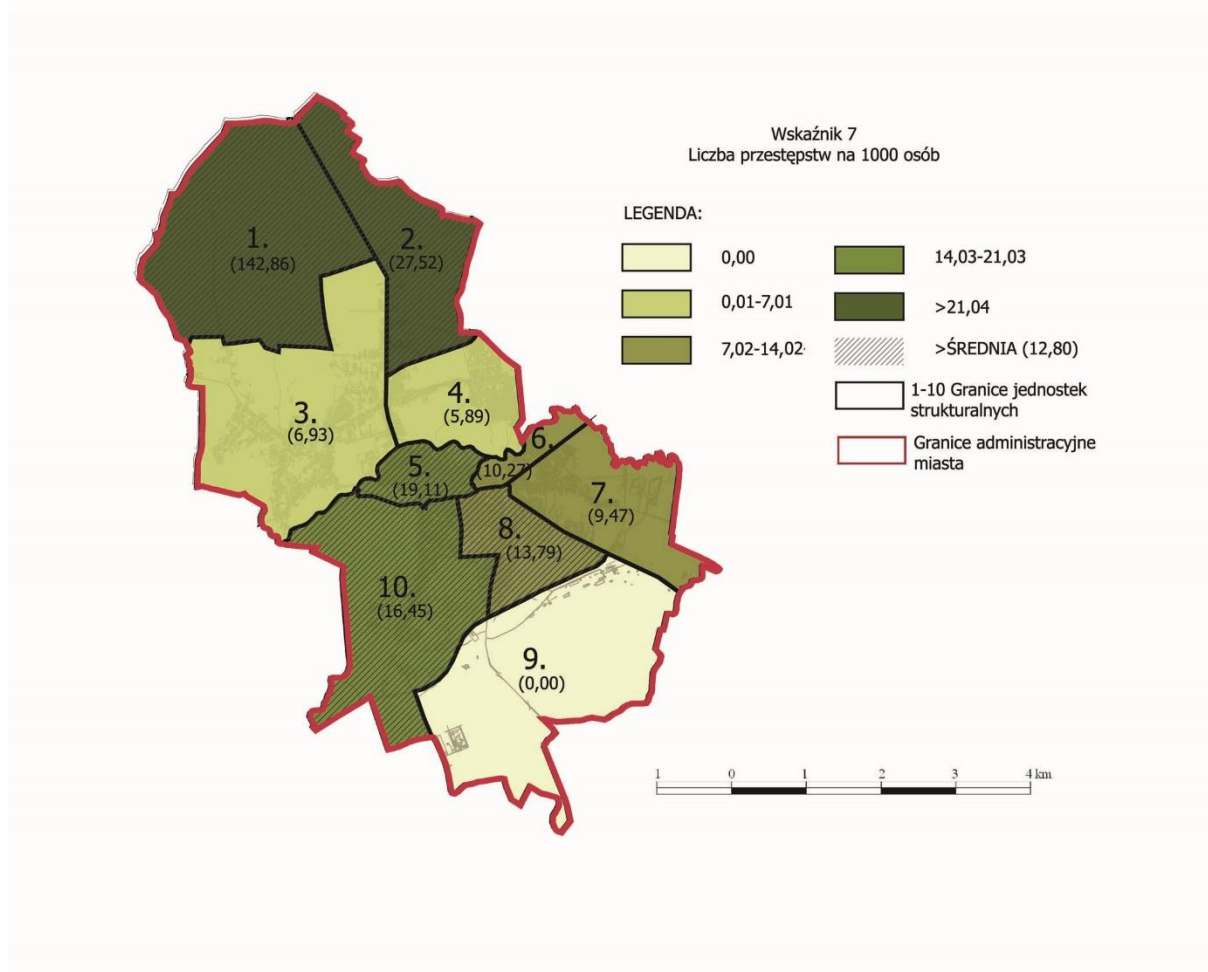
Mapa 8. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby niebieskich kart na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Przestępstwa odnotowane przez Komendę Powiatową Policji w Hrubieszowie w ilości 230 zdarzeń za 2016 r. świadczą o istotnym problemie związanym z brakiem bezpieczeństwa w mieście. Najwięcej zdarzeń - w ujęciu wskaźnika liczby przestępstw na 1,0 tys. osób - miało miejsce w jednostce nr 1 (142,86) oraz nr 2(27,52), nr 5 (19,11), nr 8 (13,79) oraz nr 10 (16,45) – przy wartości referencyjnej wskaźnika na poziomie 12,80.

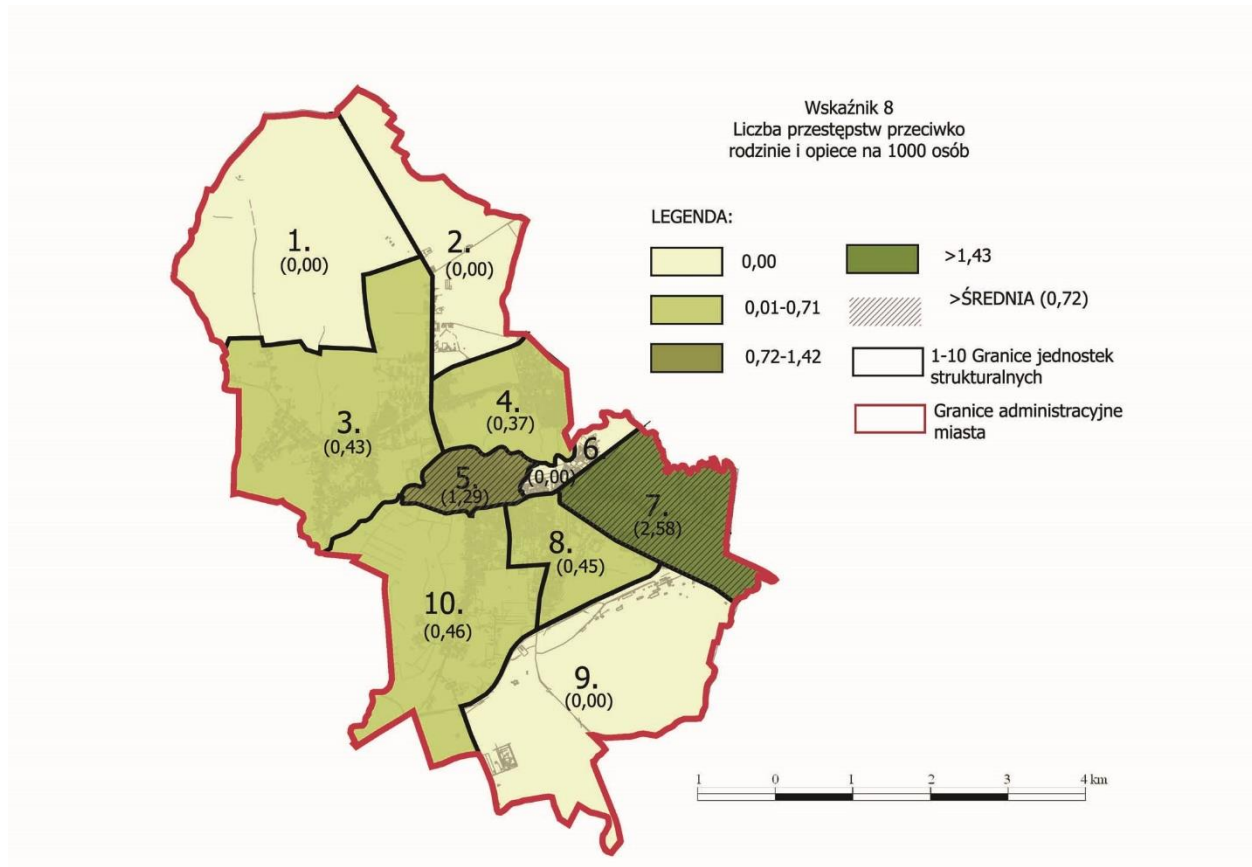
Mapa 9. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby przestępstw na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, zarejestrowanych przez Policję w Hrubieszowie, odnotowano w 2016 r. w ilości 13 zdarzeń. Powyżej wartości średniej dla miasta (0,72) wskaźnik liczby przestępstw p-ko rodzinie i opiece na 1,0 tys. osób ukształtował się w jednostce nr 5 (1,29) oraz nr 7 (2,58).

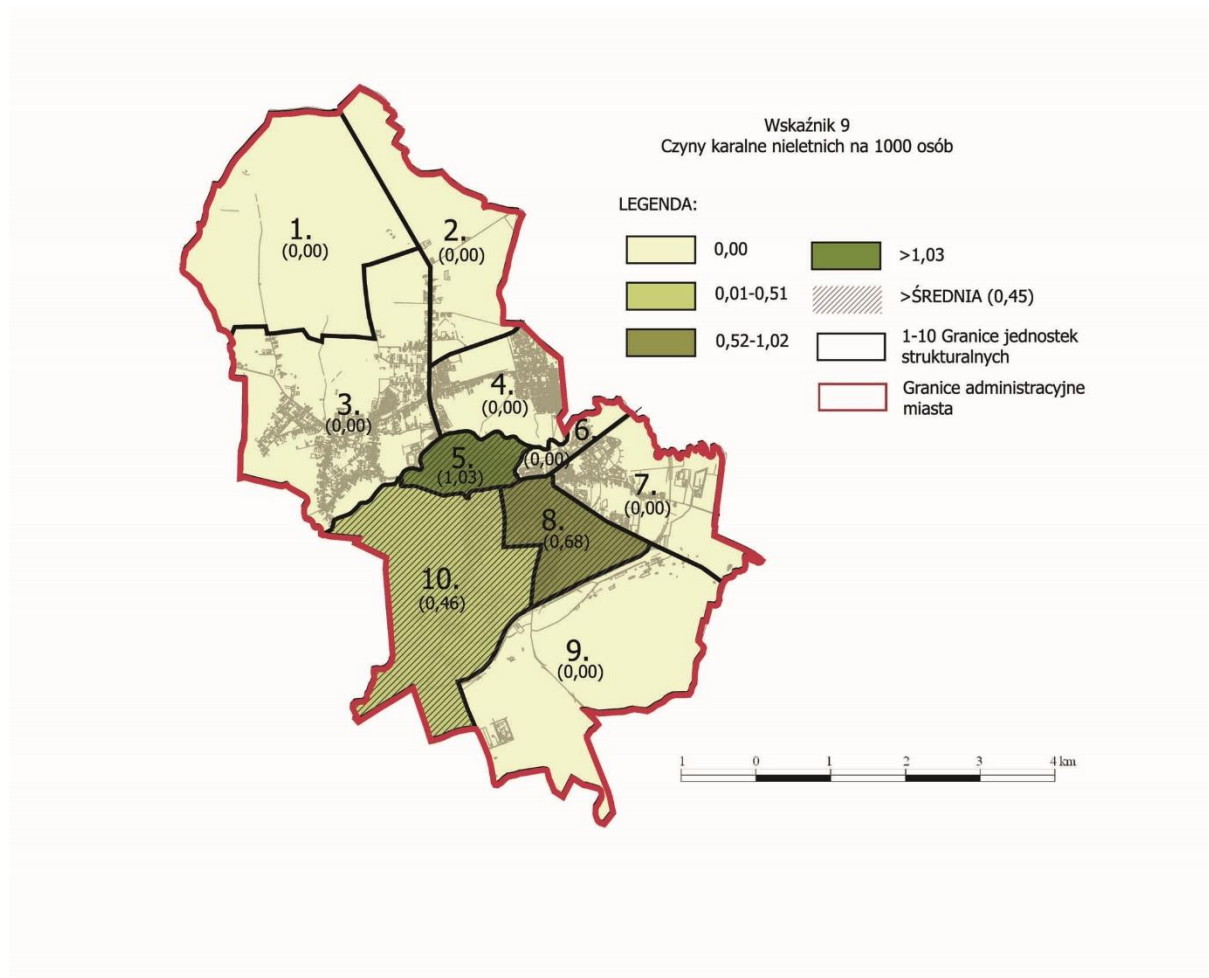
Mapa 10. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby przestępstw p-ko rodzinie i opiece na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Popętnianie czynów karalnych przez nieletnich stanowi margines tego społecznego zjawiska, jakim jest przestępczość w ogóle. Przestępczość nieletnich jest jednak poważnym problemem, gdyż świadczy o braku odpowiedzialnej opieki w stosunku do małoletnich, jak również o zaniedbaniach wychowawczych w rodzinie i w szkole. Wskaźnik czynów karalnych nieletnich na 1,0 tys. osób za 2016 r. zobrazował kryzys w trzech jednostkach, w których wartości przekroczyły średnią dla miasta (0,45): jednostce nr 5 (1,03), jednostce nr 8 (0,68) oraz nr 10 (0,46).

Mapa 11. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby czynów karalnych nieletnich na 1000 osób w Hrubieszowie

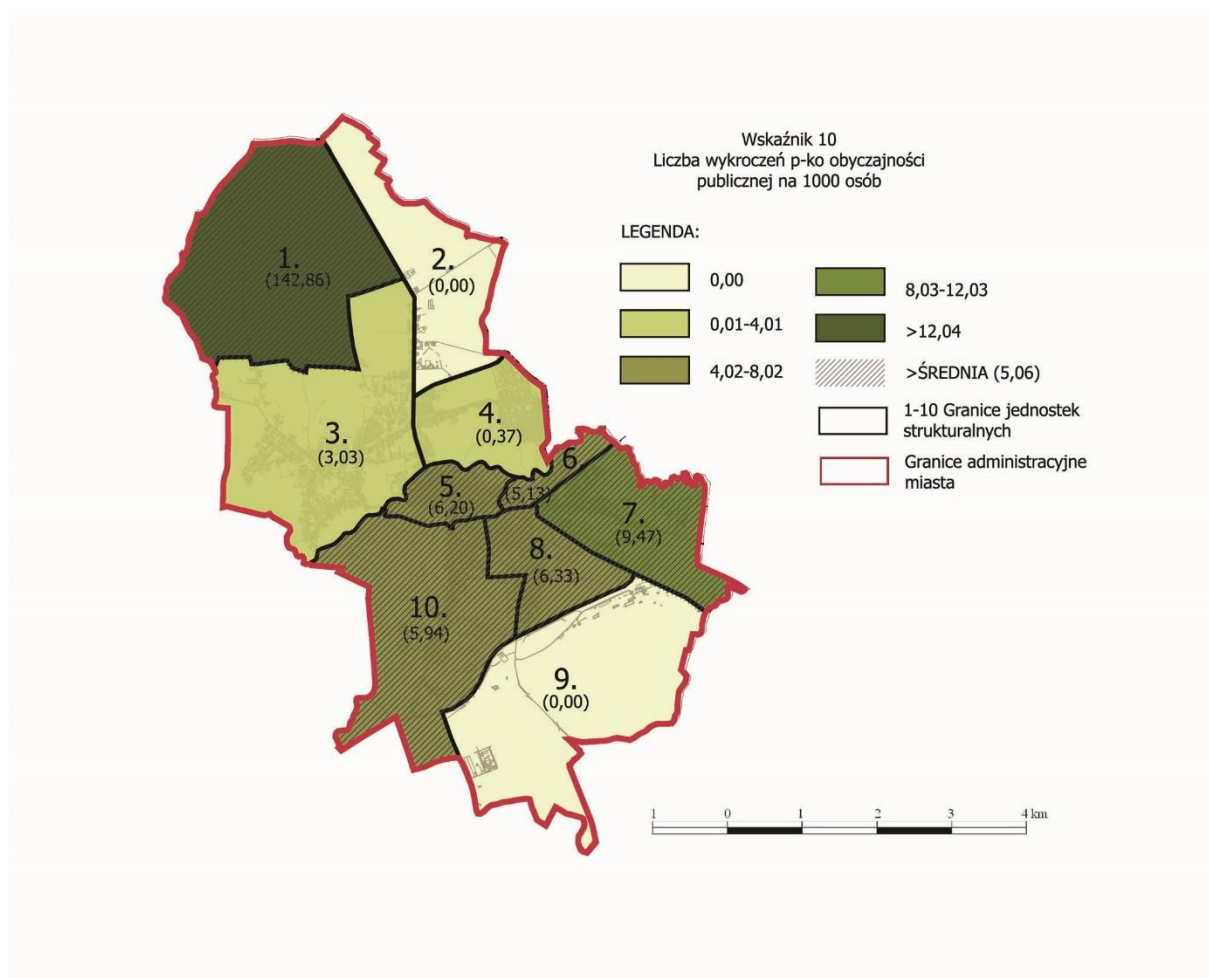

Źródło: opracowanie własne

W Hrubieszowie równie często, jak w przypadku przestępstw kryminalnych, dochodziło w 2016 r. do naruszeń porządku publicznego w miejscach publicznych.

Wskaźnik liczby wykroczeń p-ko obyczajności publicznej na 1,0 tys. osób przyjął najwyższe wartości w jednostce nr 1 (142,86) oraz w jednostkach: nr 5 (6,20), nr 6 (5,13), nr 7 (9,47), nr 8 (6,33) oraz nr 10 (5,94) – przy wartości referencyjnej dla miasta na poziomie 5,06.

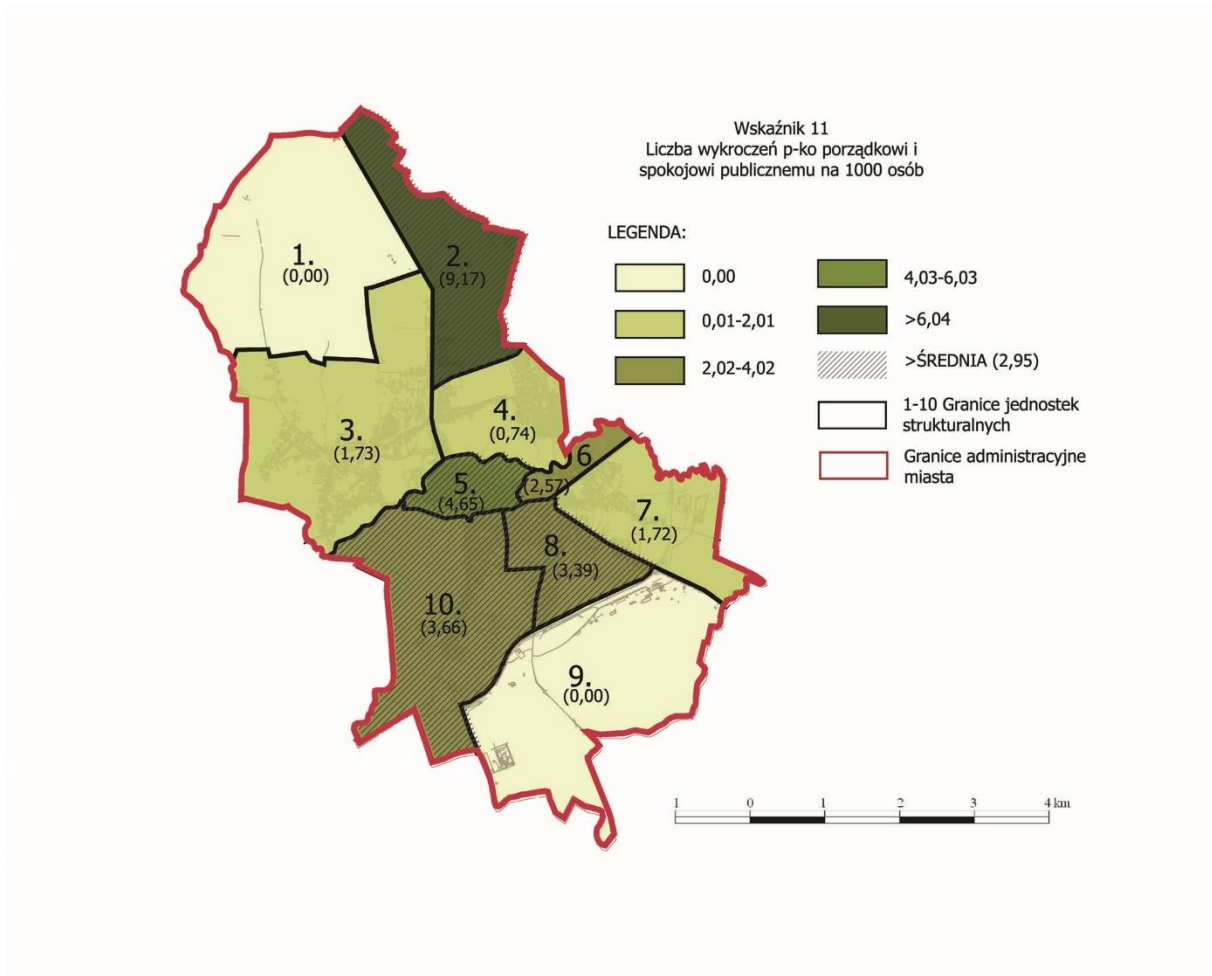
Mapa 12. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby wykroczeń p-ko obyczajności publicznej na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Natomiast wskaźnik liczby wykroczeń p-ko porządkowi i spokojowi publicznemu na 1,0 tys. osób odbiega od poziomu średniego dla gminy (2,95) w jednostkach nr: 2 (9,17), nr 5 (4,65), nr 8 (3,39) oraz nr 10 (3,66).

Mapa 13. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby wykroczeń p-ko porządkowi i spokojowi publicznemu na 1000 osób w Hrubieszowie

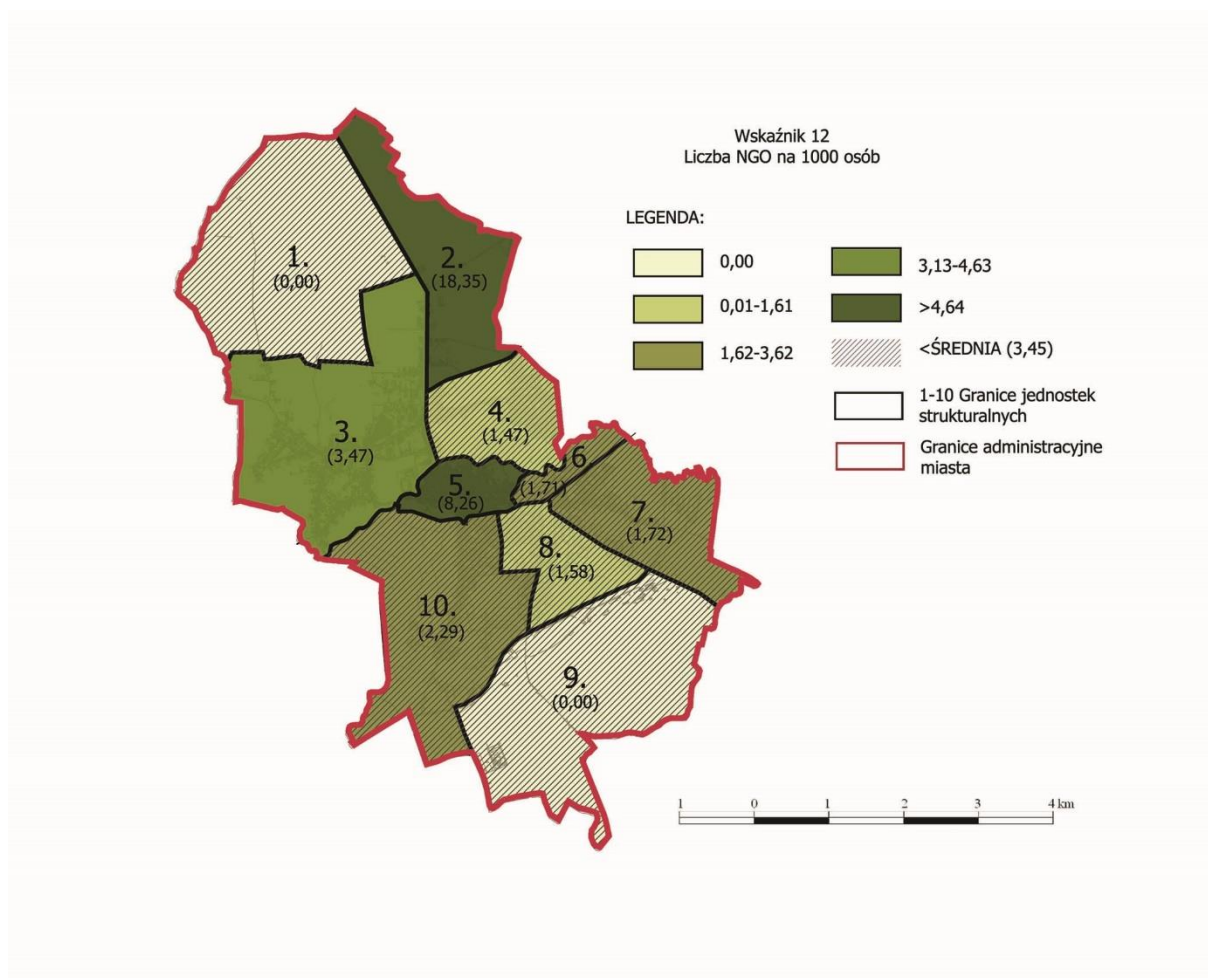

Źródło: opracowanie własne

O kryzysie społecznym świadczy niski poziom kapitału społecznego. Na terenie Hrubieszowa funkcjonują 62 różnego typu stowarzyszenia i organizacje społeczne, które budują więzi w społeczności lokalnej. W przeliczeniu na 1,0 tys. mieszkańców najwięcej stowarzyszeń mieści się w jednostce nr 2 (18,35) oraz nr 5 (8,26). Pozostała ilość stowarzyszeń jest rozproszona w pozostałych jednostkach.

Od średniej referencyjnej dla miasta (3,45) odbiega poziom wskaźnika w jednostkach: nr 1 (0,00), nr 4 (1,47), nr 6 (1,71), nr 7 (1,72), nr 8 (1,58), nr 9 (0,00), nr 10 (2,29). Należy podkreślić, że niezależnie od lokalizacji siedziby danej organizacji, zasięg jej działania obejmuje nierzadko całe miasto.

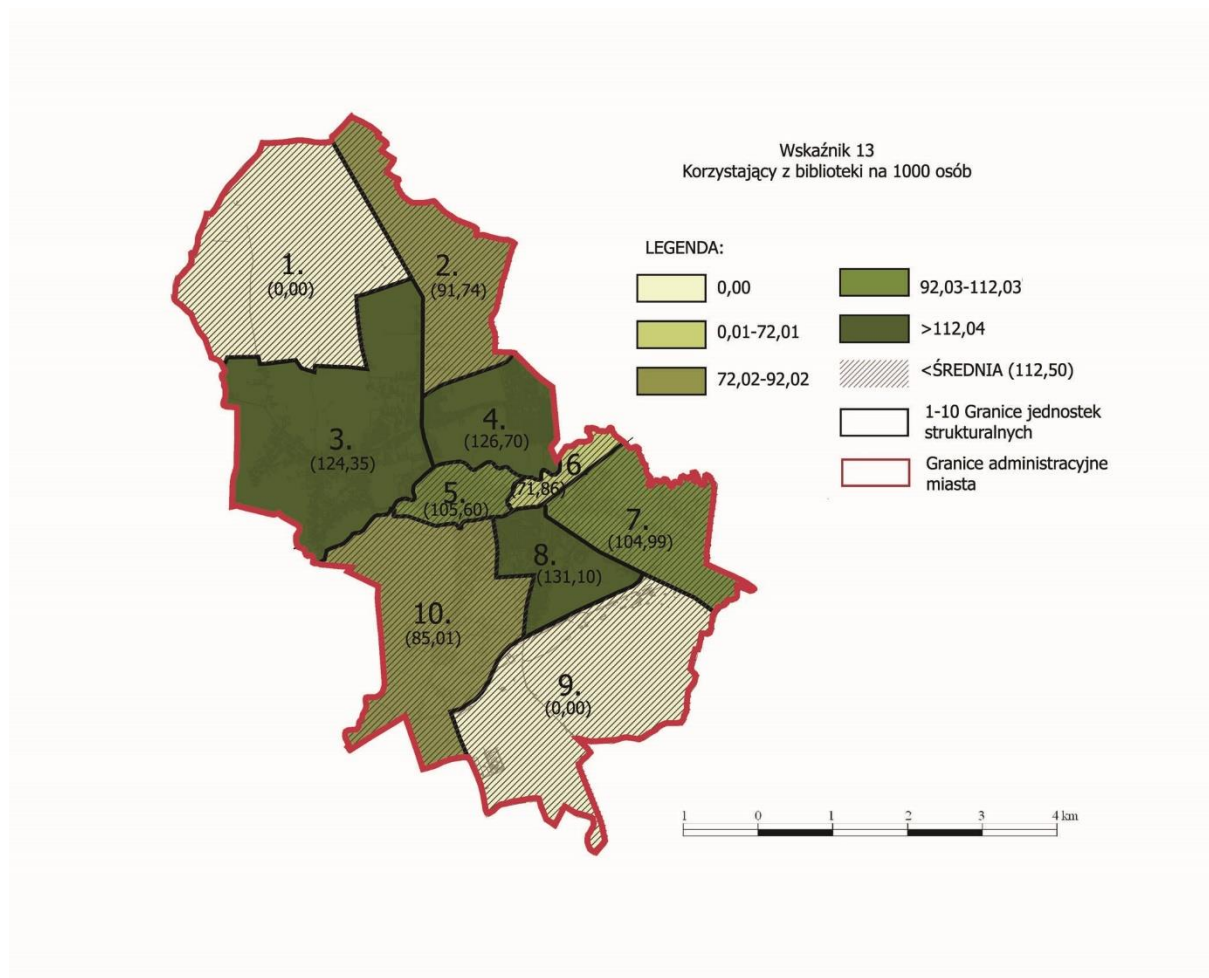
Mapa 14. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby NGO na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Poziom uczestnictwa mieszkańców Hrubieszowa w życiu kulturalnym obrazuje wskaźnik osób korzystających z biblioteki publicznej. W przeliczeniu na 1,0 tys. osób wartość wskaźnika znacząco odbiega od wartości średniej dla miasta (112,50) w jednostkach: nr 1 (0,00), nr 2 (91,74), nr 5 (105,60), nr 6 (71,86), nr 7 (104,99), nr 9 (0,00), nr 10 (85,01).

Mapa 15. Rozkład przestrzenny wskaźnika korzystających z biblioteki na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Poniżej przedstawiono rozkład przestrzenny wszystkich wskaźników podsystemu społecznego na terenie Hrubieszowa.

Tabela 24. Rozkład przestrzenny wskaźników podsystemu społecznego na terenie miasta Hrubieszów

Jednostka	W1 - Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 osób	W2 - Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa na 1000 osób	W3 - Liczba osób pobierających dodatki mieszkaniowe na 1000 osób	W4 - Liczba dzieci w szkołach otrzymujących stypendia socjalne na 1000 osób	W5 - Liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tyt. przemocy na 1000 osób	W6 - Liczba niebieskich kart na 1000 osób	W7 - Liczba przestępstw na 1000 osób	W8 - Liczba przestępstw przeciwko rodzinie i opiece na 1000 osób	W9 - Czyny karalne nieletnich na 1000 osób	W10 - Liczba wykroczeń p-ko obywateli publicznej na 1000 osób	W11 - Liczba wykroczeń p-ko porządkowi i spokoju publicznemu na 1000 osób	W12 - Liczba NGO na 1000 osób	W13 - Korzystający z biblioteki na 1000 osób
Jednostka nr 1	0	0	0	0	0	0,00	142,86	0,00	0,00	142,86	0,00	0,00	0,00
Jednostka nr 2	137,98	137,98	33,76	18,35	0	0,00	27,52	0,00	0,00	0,00	9,17	18,35	91,74
Jednostka nr 3	45,06	41,16	13	8,23	0	0,87	6,93	0,43	0,00	3,03	1,73	3,47	124,35
Jednostka nr 4	29,08	23,93	16,32	6,63	0	0,37	5,89	0,37	0,00	0,37	0,74	1,47	126,70
Jednostka nr 5	79,01	71,78	85,98	15,23	1,29	2,07	19,11	1,29	1,03	6,20	4,65	8,26	105,60
Jednostka nr 6	104,36	92,39	71,86	16,25	0	0,00	10,27	0,00	0,00	5,13	2,57	1,71	71,86
Jednostka nr 7	117,04	89,5	83,48	21,51	0	0,00	9,47	2,58	0,00	9,47	1,72	1,72	104,99
Jednostka nr 8	30,52	26,9	103,53	9,72	0	0,68	13,79	0,45	0,68	6,33	3,39	1,58	131,10
Jednostka nr 9	0	0	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Jednostka nr 10	66,73	39,31	99,63	6,4	0	1,83	16,45	0,46	0,46	5,94	3,66	2,29	85,01
Średnia dla miasta	58,03	48,4	70,55	11,07	0,28	1,00	12,80	0,72	0,45	5,06	2,95	3,45	112,50

Źródło: opracowanie własne

Jednostki, w których wartość wskaźników podsystemu społecznego odbiega znacząco od średniej referencyjnej dla miasta zlokalizowane są głównie w centralnej i południowej części Hrubieszowa.

Największą liczbę przekroczeń wartości referencyjnej badanych wskaźników zanotowano w przypadku jednostki nr 5 (12 wskaźników) oraz jednostki nr 10 (9 wskaźników).

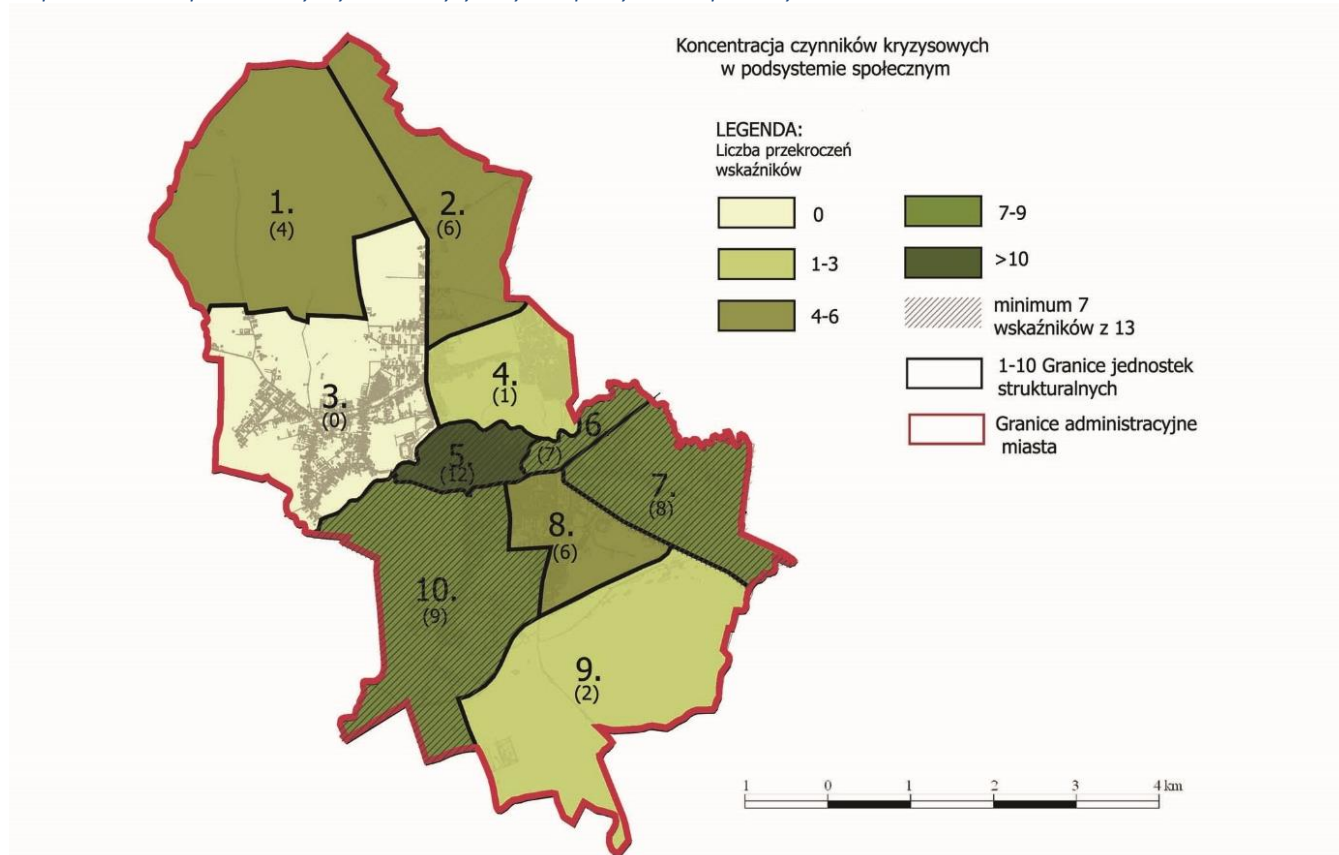
Tabela 25. Liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie społecznym

	Liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie społecznym
Jednostka nr 1	4,00
Jednostka nr 2	6,00
Jednostka nr 3	0,00
Jednostka nr 4	0,00
Jednostka nr 5	12,00
Jednostka nr 6	7,00
Jednostka nr 7	8,00
Jednostka nr 8	6,00
Jednostka nr 9	2,00
Jednostka nr 10	9,00

Źródło: opracowanie własne

Rozkład przestrzenny czynników kryzysowych w podsystemie społecznym obrazuje poniższa grafika.

Mapa 16. Rozkład przestrzenny czynników kryzysowych w podsystemie społecznym

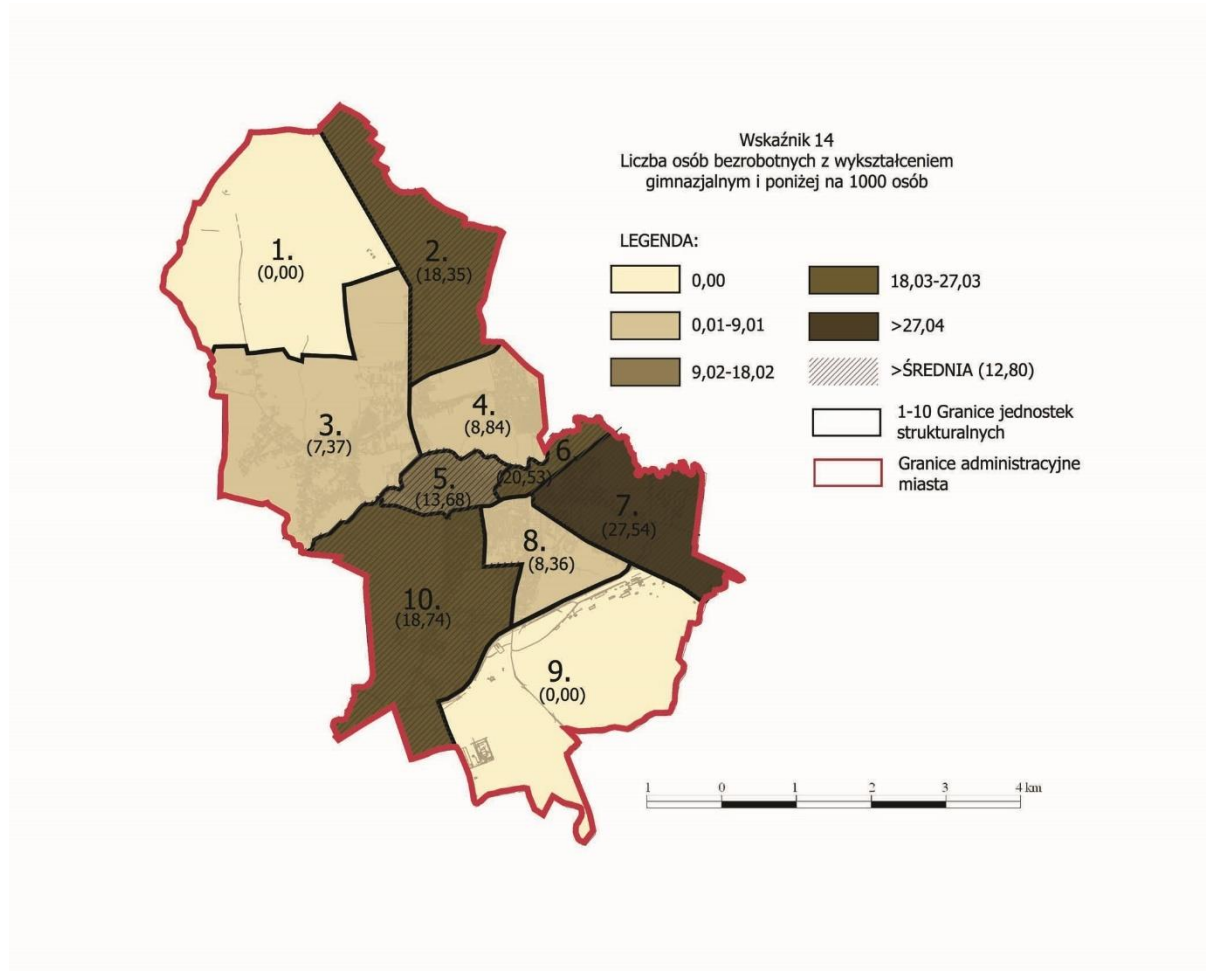
Źródło: opracowanie własne

2.1.2 Podsystem gospodarczy

Jednym z ważnych problemów społecznych w Hrubieszowie jest niewystarczająca liczba miejsc pracy. Inwestorzy poszukują nie tylko dobrego połączenia transportowego, ale także wykwalifikowanej kadry. W związku z tym dotkliwym problemem w przypadku Hrubieszowa jest niski poziom wykształcenia i niska zdolność do adaptacji do wymagań pracodawców, mierzony udziałem osób z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej oraz zasadniczym zawodowym w populacji bezrobotnych.

Liczba osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej na 1,0 tys. mieszkańców wynosi średnio dla Hrubieszowa 12,80. Najwięcej osób bezrobotnych z najniższym wykształceniem znajduje się w jednostce nr 2 (18,35), nr 5 (13,68), nr 6 (20,53), nr 7 (27,54) oraz nr 10 (18,74).

Mapa 17. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej na 1000 osób w Hrubieszowie

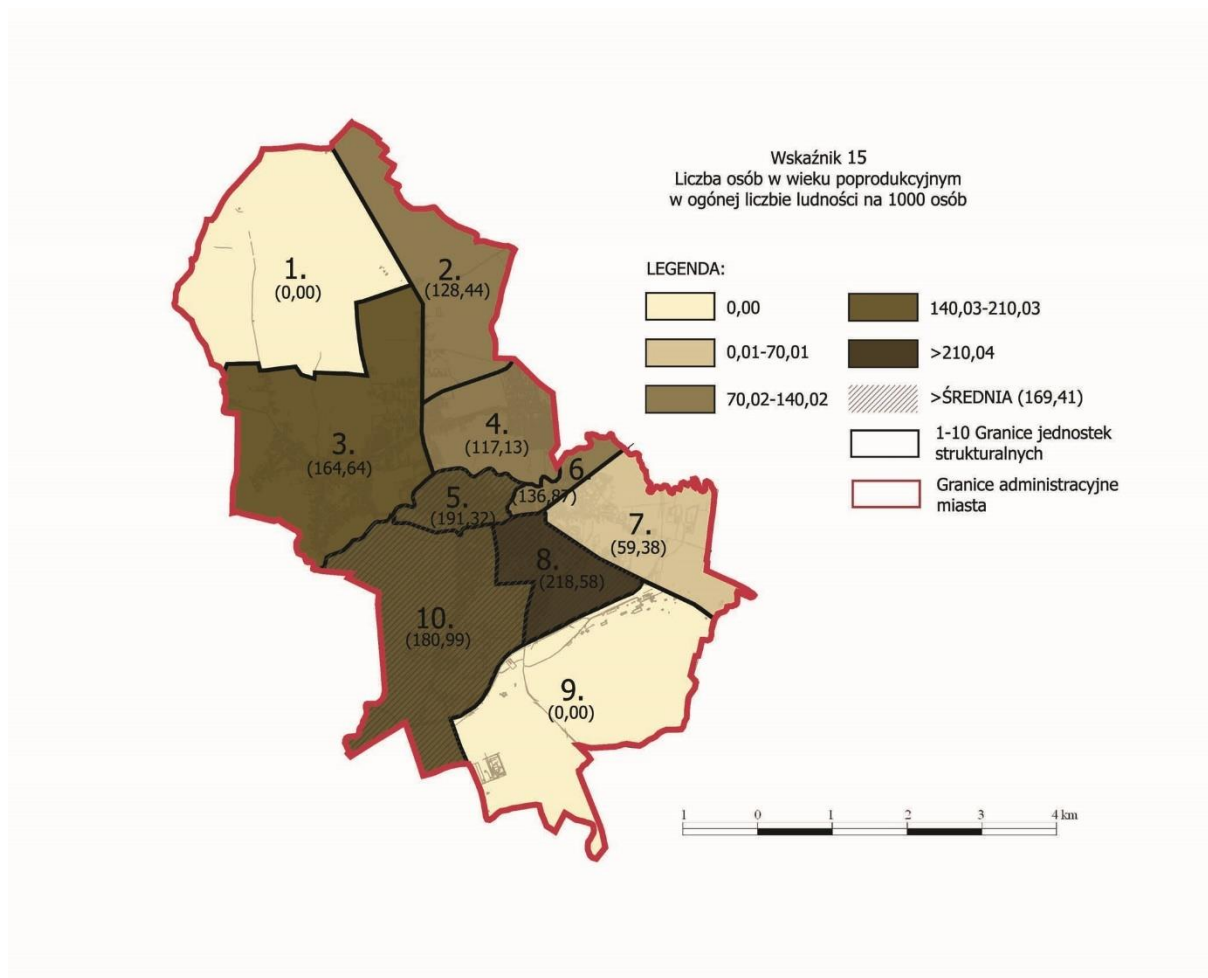
Źródło: opracowanie własne

Właściwa proporcja między liczbą ludności pracującej i ludności niepracującej (dzieci, ludzie starzy) ma istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy. Zmiana tej proporcji, polegająca na wzroście liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym, powoduje zmniejszanie się zasobów pracy oraz generuje koszty utrzymania grup niepracujących (m.in. wzrost kosztów usług medycznych i opiekuńczych dla ludzi starych), co istotnie hamuje wzrost gospodarczy. Liczba osób w wieku

poprodukcyjnym w Hrubieszowie jest wysoka, co potwierdza postępujący proces starzenia się społeczeństwa.

Wysoki odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ogólnej liczby ludności charakteryzuje najstarszą część miasta. Jest to uwarunkowane historią i kierunkami rozwoju Hrubieszowa. W ujęciu nominalnym najwięcej najstarszych osób mieszka w jednostce nr 5 oraz 8. Powyżej wartości referencyjnej (169,41) wskaźnik liczby osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności na 1,0 tys. osób osiąga najwyższe w jednostce nr 5 (191,32), nr 8 (218,58) oraz nr 10 (180,99).

Mapa 18. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności na 1000 osób w Hrubieszowie

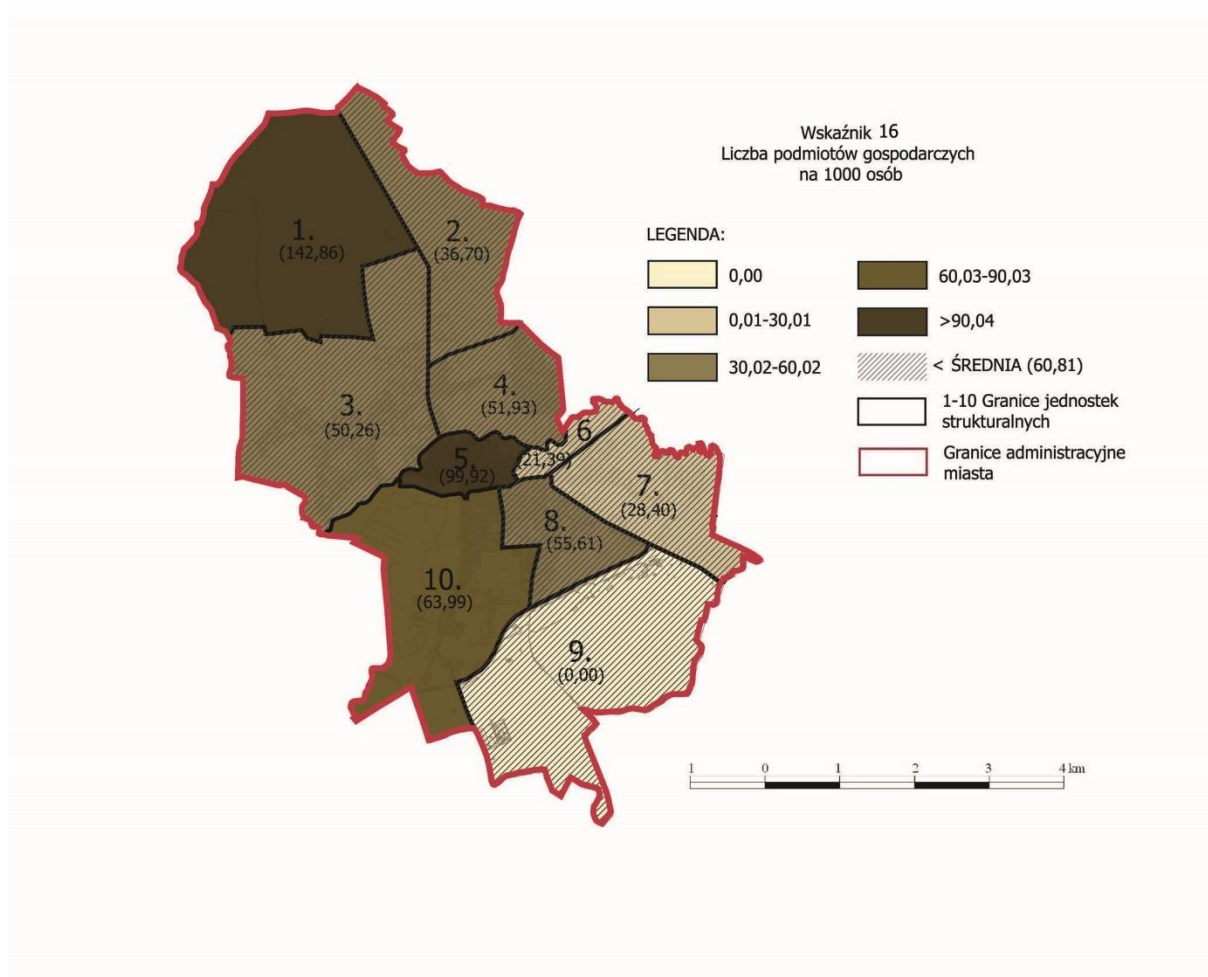

Źródło: opracowanie własne

W toku wyznaczania granic obszaru zdegradowanego poddano analizie rozkład liczby podmiotów gospodarczych. Wg danych Ewidencji Działalności Gospodarczej prowadzonej przez pracowników tut. Urzędu Miejskiego liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w ewidencji podległej Burmistrzowi Miasta wyniosła na koniec 2016 r. 1093. Należy zaznaczyć, że wskaźnik liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej na 1000 osób odnosi się do podmiotów wg adresu zameldowania właściciela, co obrazuje poziom przedsiębiorczości ludności.

Najwięcej przedsiębiorstw w odniesieniu do rozkładu liczby mieszkańców znajduje się w jednostkach nr 5 (99,92) oraz nr 10 (63,99). Analizując najwyższe odchylenia wskaźnika liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 1000 osób w odniesieniu do wartości referencyjnej dla miasta (60,81) dochodzimy do wniosku, iż najniższy poziom przedsiębiorczości reprezentują mieszkańcy jednostek: nr 2 (36,70), nr 3 (50,26), nr 4 (51,93), nr 6 (21,39), nr 7 (28,40), nr 8 (55,61), nr 9 (0,00).

Mapa 19. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych na 1000 osób w Hrubieszowie

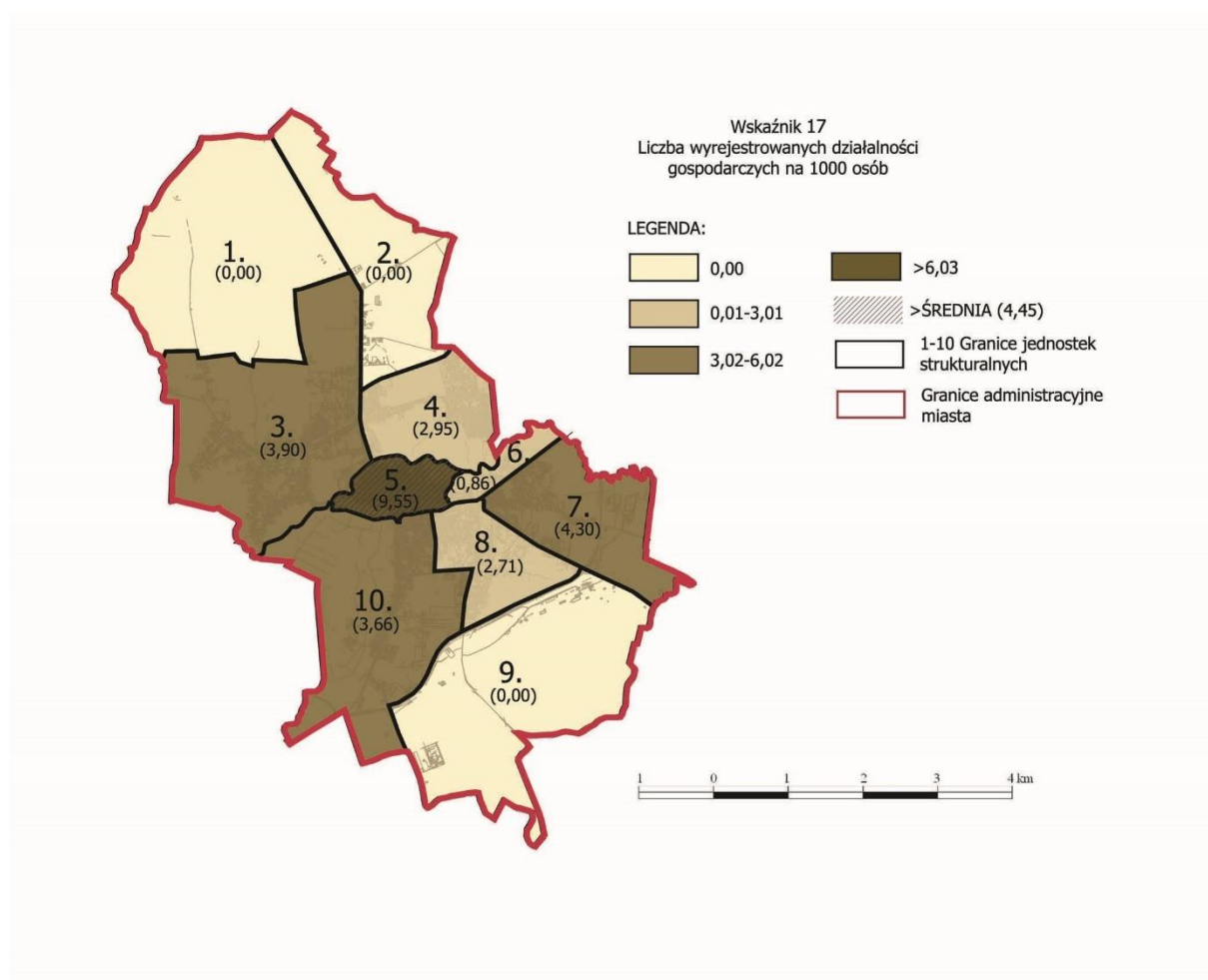
Źródło: opracowanie własne

Dla kondycji lokalnej gospodarki ważny jest wskaźnik dotyczący dynamiki zmian liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. W Hrubieszowie w latach 2014-2016 zaobserwować można systematyczny spadek liczby zarejestrowanych osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą – średnio o ok. 1 punkt procentowy rocznie.

W skali miasta mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające maksymalnie do 9 osób stanowią blisko 96,6% wszystkich zarejestrowanych podmiotów. Przewaga małych podmiotów gospodarczych (głównie samozatrudnieni), które nie dysponują kapitałem na rozwój i promocję, ani nie mają rezerw wystarczających na przetrwanie złej koniunktury gospodarczej, obniża istotnie potencjał gospodarczy miasta i świadczy o jego słabości ekonomicznej.

Na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego przeanalizowano rozkład wskaźnika liczby wyrejestrowanych działalności gospodarczych, który obejmował w samym tylko 2016 r. 80 podmiotów. Wskaźnik liczby wyrejestrowanych działalności gospodarczych na 1000 osób najwyższe odchylenie od wartości średniej dla miasta (4,45) przyjął w jednostce nr 5 – 9,55. W pozostałych częściach miasta problem wyrejestrowań z ewidencji działalności gospodarczej nie przekracza wartości referencyjnej.

Mapa 20. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby wyrejestrowanych działalności gospodarczych na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Rozkład przestrzenny czynników kryzysowych w podsystemie gospodarczym na obszarze Hrubieszowa prezentuje poniższe zestawienie.

Tabela 26. Rozkład przestrzenny wskaźników podsystemu gospodarczego na obszarze Hrubieszowa

Jednostka	W14 - Liczba osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej na 1000 osób	W15 - Liczba osób w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności na 1000 osób	W16 - Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 osób	W17 - Liczba wyrejestrowanych działalności gospodarczych na 1000 osób
Jednostka nr 1	0,00	0,00	142,86	0,00
Jednostka nr 2	18,35	128,44	36,70	0,00
Jednostka nr 3	7,37	164,64	50,26	3,90
Jednostka nr 4	8,84	117,13	51,93	2,95
Jednostka nr 5	13,68	191,32	99,92	9,55
Jednostka nr 6	20,53	136,87	21,39	0,86
Jednostka nr 7	27,54	59,38	28,40	4,30
Jednostka nr 8	8,36	218,58	55,61	2,71
Jednostka nr 9	0,00	0,00	0,00	0,00
Jednostka nr 10	18,74	180,99	63,99	3,66
Średnia dla miasta	12,80	169,41	60,81	4,45

Źródło: opracowanie własne

Jednostki, w których wartość wskaźników podsystemu gospodarczego odbiega znacząco od średniej referencyjnej dla miasta zlokalizowane są głównie w centralnej i południowej części Hrubieszowa.

Największą liczbę przekroczeń wartości referencyjnej badanych wskaźników zanotowano w przypadku jednostki nr 5 (3 wskaźniki) oraz jednostek nr: 2,6,7,8,10 - po 2 wskaźniki.

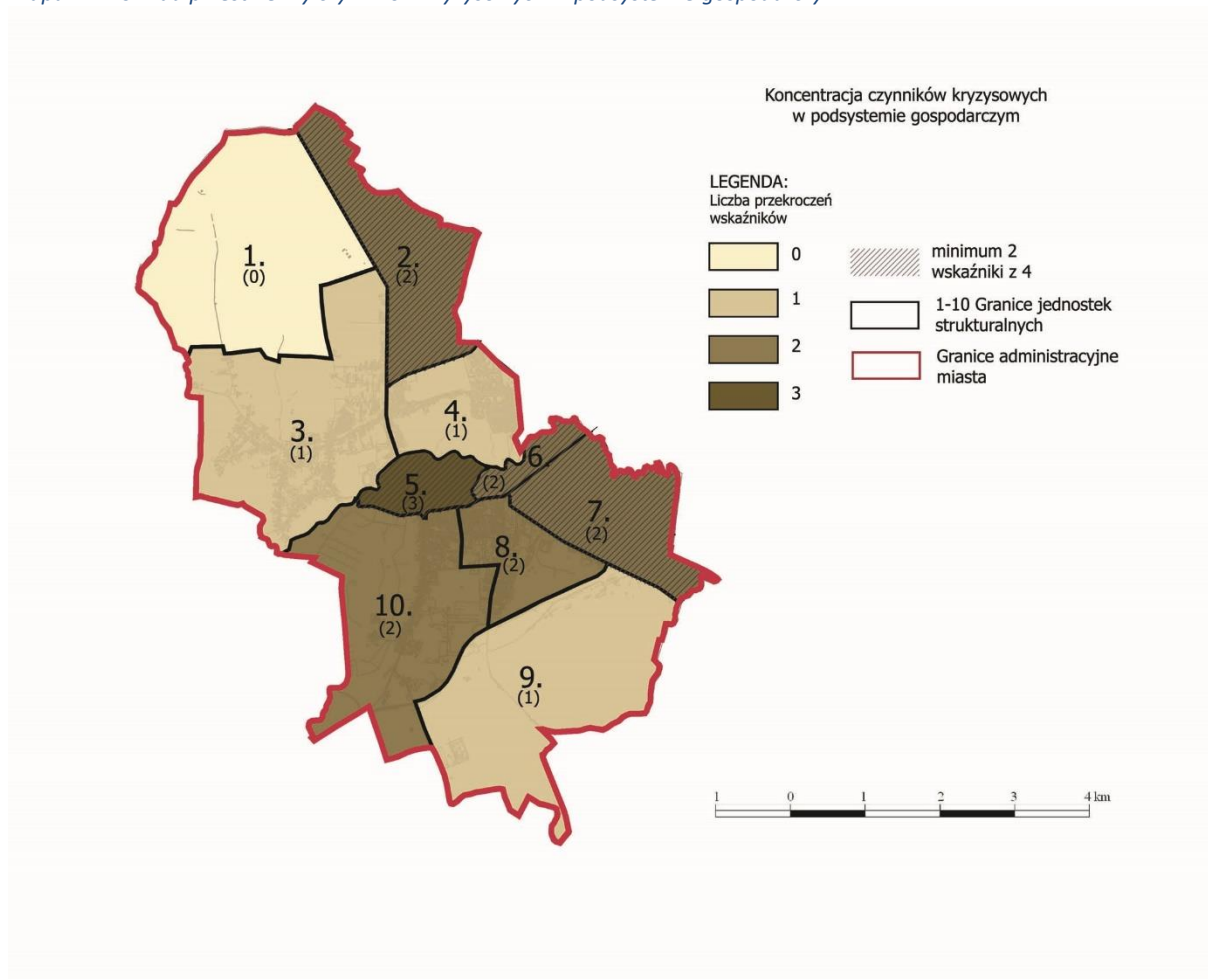
Tabela 27. Liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie gospodarczym

	Liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie gospodarczym
Jednostka nr 1	0,00
Jednostka nr 2	2,00
Jednostka nr 3	1,00
Jednostka nr 4	1,00
Jednostka nr 5	3,00
Jednostka nr 6	2,00
Jednostka nr 7	2,00
Jednostka nr 8	2,00
Jednostka nr 9	1,00
Jednostka nr 10	2,00

Źródło: opracowanie własne

Rozkład przestrzenny czynników kryzysowych w podsystemie gospodarczym obrazuje poniższa grafika.

Mapa 21. Rozkład przestrzenny czynników kryzysowych w podsystemie gospodarczym

Źródło: opracowanie własne

2.1.3 Podsystem środowiskowy

Według danych *Programu usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu miasta Hrubieszów na lata 2012-2032*¹⁴ w gminie znajdują się odpady stwarzające zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska - wyroby zawierające azbest.

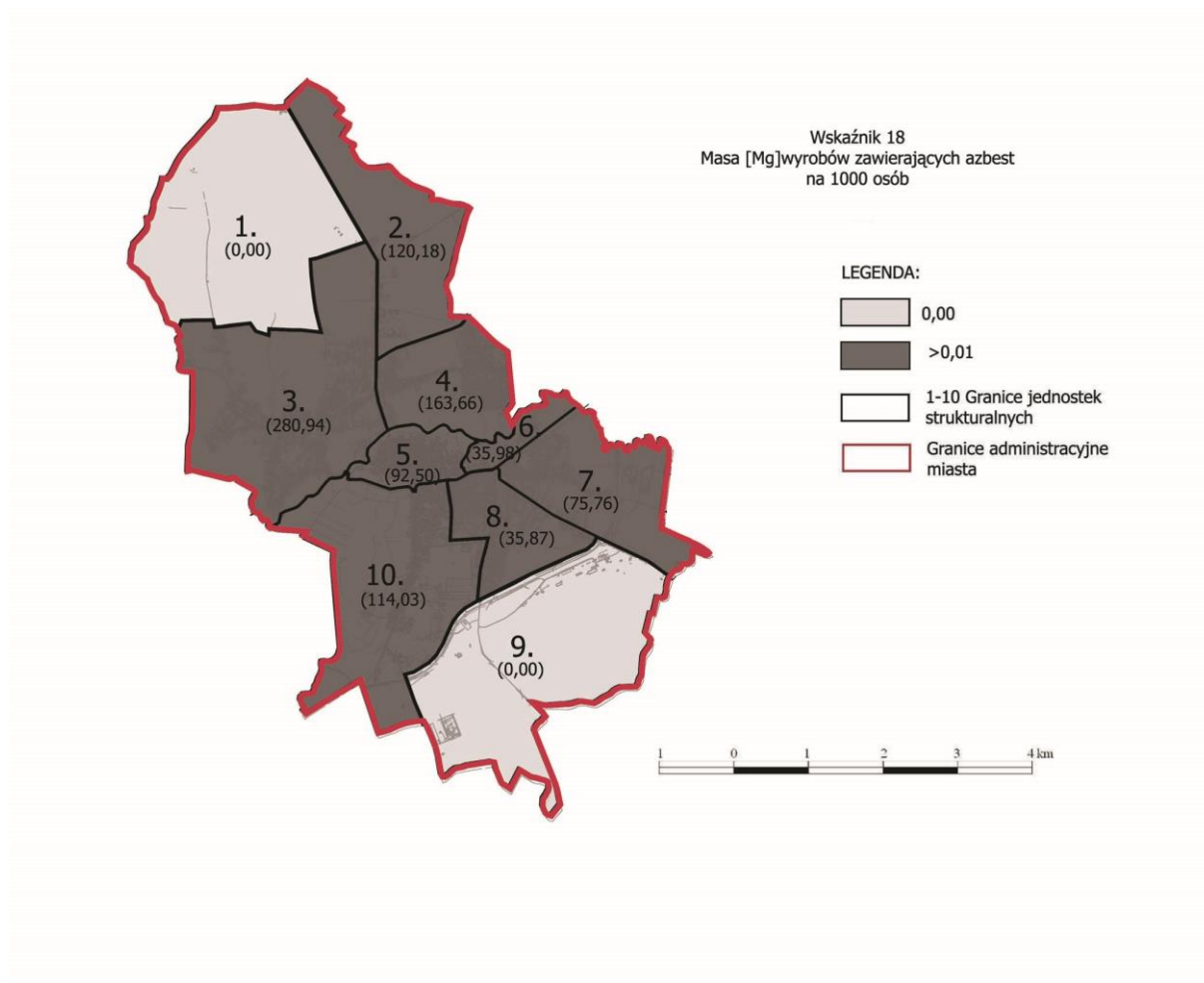
Zgodnie z inwentaryzacją wyrobów zawierających azbest w ramach przedmiotowego Programu, całkowita masa produktów zawierających azbest na terenie miasta Hrubieszów, wliczając rury azbestowo - cementowe wyniosła w 2012 r. - 2 407,3 Mg. Wg stanu na koniec 2016 r. całkowita masa produktów zawierających azbest obejmuje 2002,33 Mg.

Do oceny sytuacji kryzysowej w podsystemie środowiskowym zaproponowano wskaźnik obejmujący masę wyrobów azbestowych w Mg na 1000 mieszkańców. Odpady zawierające azbest występują w ośmiu jednostkach.

Odchylenie powyżej wartości referencyjnej dla miasta (111,40 Mg) występuje w 4 jednostkach: nr 2 (120,18 Mg), nr 3 (280,94 Mg), nr 4 (163,66 Mg) oraz nr 10 (114,03 Mg).

¹⁴ Załącznik do Uchwały nr XIX/143/2012 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 29 lutego 2012 r.

Mapa 22. Rozkład przestrzenny wskaźnika masy wyrobów zawierających azbest na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie z zapisami Wytycznych Ministra Rozwoju z dnia 2 sierpnia 2016 r. w sprawie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, stan kryzysowy w sferze środowiskowej spowodowany jest m.in. przekroczeniami standardów jakości środowiska lub obecnością odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi bądź stanu środowiska.

Reasumując, dla potwierdzenia kryzysu w sferze środowiskowej należy stwierdzić fakt występowania odpadów zagrażających ludziom bądź środowisku. Dla potrzeb delimitacji obszaru zdegradowanego w mieście Hrubieszów odstąpiono od analizy najwyższych odchyłeń tego wskaźnika, przyjmując jako kryzys fakt obecności odpadów w poszczególnych jednostkach.

Rozkład przestrzenny wskaźnika przedstawia poniższa tabela.

Tabela 28. Rozkład przestrzenny wskaźnika podsystemu środowiskowego na obszarze Hrubieszowa

Jednostka	W18 - Masa [Mg] wyrobów zawierających azbest na 1000 osób
Jednostka nr 1	0,00
Jednostka nr 2	120,18
Jednostka nr 3	280,94
Jednostka nr 4	163,66
Jednostka nr 5	92,50
Jednostka nr 6	35,98
Jednostka nr 7	75,76
Jednostka nr 8	35,87
Jednostka nr 9	0,00
Jednostka nr 10	114,03
Średnia dla miasta	111,40

Źródło: opracowanie własne

W podsystemie środowiskowym za zdegradowane należy więc uznać jednostki nr 2, nr 3, nr 4, nr 5, nr 6, nr 7, nr 8, nr 10.

2.1.4 Podsystem techniczny

W podsystemie technicznym specyficznym obszarem kryzysowym dla miasta Hrubieszów jest niski standard mieszkaniowego zasobu komunalnego.

Historyczna zabudowa Hrubieszowa była niemal całkowicie drewniana, dopiero w latach 30. XVIII wieku, po odbudowie miasta po licznych najazdach i pożarach, obok tradycyjnej drewnianej zabudowy, pojawiły się w mieście pierwsze domy murowane. Często charakterystyczna zabudowa drewniana (z wyróżniającą się snyderką) uległa remontom niszczącym cechy stylowe (np. wymiana okien, drzwi, przebudowa ganku, zmiana pokrycia dachowego itp.)

Zgodnie z *Wieloletnim Programem Gospodarowania Zasobem Mieszkaniowym Gminy Miejskiej Hrubieszów na lata 2015 - 2020*¹⁵ według stanu na dzień 1 maja 2015 r. mieszkaniowy zasób Gminy Miejskiej Hrubieszów obejmował 452 lokale usytuowane w 88 budynkach, w tym:

- a) 56 budynków komunalnych, w których mieści się 321 lokali komunalnych;
- b) 131 lokali mieszkalnych w 32 budynkach wspólnot mieszkaniowych.

W ramach posiadanego zasobu Gmina Miejska Hrubieszów 116 lokali przeznacza na mieszkania socjalne.

83 budynki, będące własnością bądź współwłasnością Miasta Hrubieszów, liczą więcej niż 50 lat. Spośród 88 budynków aż 22 pozostaje w złym stanie technicznym (25,0%), natomiast w stanie średnim i dobrym pozostaje 45 budynków (51,1%)¹⁶. Podstawowy zasób mieszkaniowy Hrubieszowa stanowią budynki drewniane, wyposażone w podstawowe instalacje (ogrzewanie piecowe),

¹⁵ Załącznik do Uchwały nr X/77/2015 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 30 czerwca 2015 r.

¹⁶ *Wieloletni Program Gospodarowania Zasobem Mieszkaniowym Gminy Miejskiej Hrubieszów na lata 2015 – 2020*, Rozdział II. Analiza potrzeb oraz plan remontów i modernizacji wynikający ze stanu technicznego budynków i lokali, z podziałem na kolejne lata

nieocieplone, stwarzające duże zagrożenie pożarowe oraz wymagające gruntownych remontów, których koszt nierzadko przekracza efekty użytkowe.

Charakterystyczną cechą tego zasobu jest mała powierzchnia mieszkań – dominują lokale o pow. nie przekraczającej 50 m², co tym samym wpływa na wysoki wskaźnik przeciętnej liczby osób na jedno mieszkanie w Hrubieszowie.

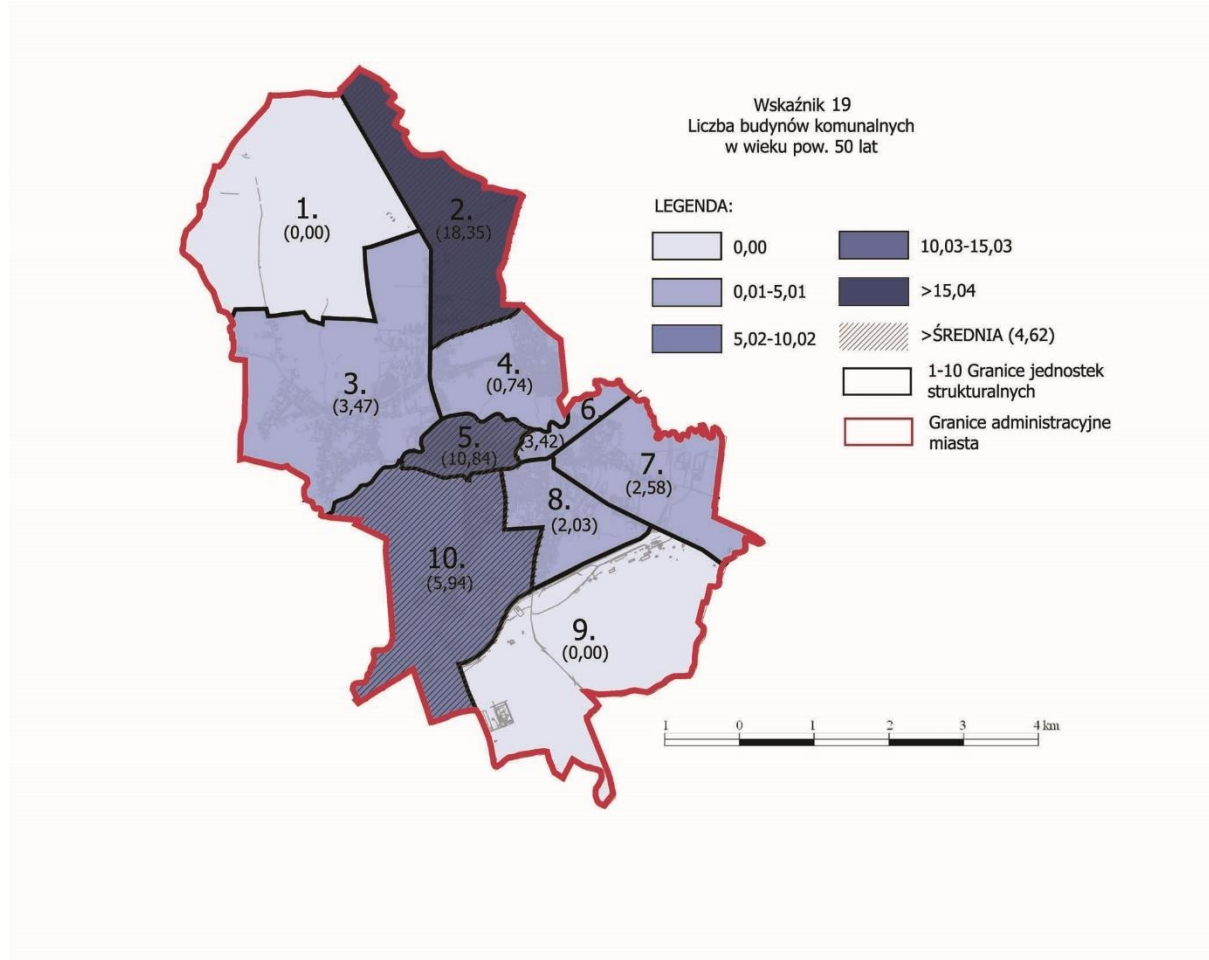
Historyczny zasób mieszkaniowy Hrubieszowa pozostaje w złym stanie technicznym, stwarza zagrożenie pożarowe oraz wymaga dużych nakładów remontowych. Nagromadzenie takich obiektów, zwłaszcza w sytuacji wieloletnich zaniedbań remontowych, sprawia niejednokrotnie, że niektóre jednostki stanowią szczególne miejsca koncentracji problemów w sferze technicznej, związanej ze złym stanem historycznej zabudowy lub jej niewystarczającym wyposażeniem w podstawowe instalacje.

Do oceny sytuacji kryzysowej w podsystemie technicznym zaproponowano wskaźnik obejmujący ilość budynków komunalnych w wieku pow. 50 lat na 1000 mieszkańców.

Wskaźnik ten najwyższe odchylenia przyjmuje w jednostkach: nr 2 (18,35), nr 5 (10,84) oraz nr 10 (5,94) – w porównaniu do wartości referencyjnej dla miasta w wysokości 4,62.

Rozkład przestrzenny wskaźnika przedstawia poniższa mapa oraz tabela.

Mapa 23. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby budynków komunalnych w wieku pow. 50 lat na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Tabela 29. Wskaźnik ilości budynków komunalnych w wieku pow. 50 lat na 1000 osób

Jednostka	W19 - Liczba budynków komunalnych w wieku pow. 50 lat na 1000 osób
Jednostka nr 1	0,00
Jednostka nr 2	18,35
Jednostka nr 3	3,47
Jednostka nr 4	0,74
Jednostka nr 5	10,84
Jednostka nr 6	3,42
Jednostka nr 7	2,58
Jednostka nr 8	2,03
Jednostka nr 9	0,00
Jednostka nr 10	5,94
Średnia dla miasta	4,62

Źródło: opracowanie własne

Reasumując, w podsystemie technicznym za zdegradowane należy uznać następujące jednostki: nr 2, nr 5, nr 10.

2.1.5 Podsystem przestrzenno-funkcjonalny

W przypadku miast z historycznym rodowodem, z jakim mamy do czynienia w Hrubieszowie, obiekty zabytkowe są jednym z najistotniejszych zasobów dziedzictwa kulturowego.

W Obwieszczeniu Nr 1/2013 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 22 stycznia 2013 r. w sprawie wykazów zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego (Dz. Urz. Woj. Lub. 2013 poz. 535) umieszczono 25 obiektów z terenu miasta Hrubieszowa, podlegające prawnej ochronie konserwatorskiej na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) – w tym 2 układy przestrzenne:

- 1) układ urbanistyczny miasta Hrubieszowa obejmujący zabudowę wyspy otoczonej przez rzekę Hucznię wraz z przedmieściami w rejonie ulic Podzamcza i 1 Maja, z historyczną siecią ulic i placów oraz skalą zabudowy, także sylwetę miasta i konfigurację terenu,
- 2) przestrzenny układ komunikacyjny Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej.

Dodatkowo 46 innych obiektów zabytkowych podlega ochronie w ramach gminnej ewidencji zabytków miasta Hrubieszowa, przyjętej Zarządzeniem Nr 665/2010 Burmistrza Miasta Hrubieszowa z dnia 19.11.2010 r.

Jak wynika z zapisów Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Hrubieszów¹⁷ stan obiektów zabytkowych jest zróżnicowany. Ok. 70% historycznej substancji zachowanej jest w bardzo dobrym i dobrym stanie. Ok. 30% obiektów zagrożonych jest przez:

- niewłaściwie prowadzone prace remontowe i modernizacyjne, powodujące utratę wartości zabytkowych,
- niewłaściwe użytkowanie,
- brak użytkownika i bieżących konserwacji.

Nagromadzenie obiektów zabytkowych w jednostce ogranicza jej rozwój przestrzenny, gdyż obszar ten podlega istotnym ograniczeniom związanym z ochroną zabytków oraz historycznych układów przestrzennych. Jednoczenie miejsca koncentracji obiektów zabytkowych ograniczają możliwość wprowadzenia do nich nowych funkcji oraz realizacji przekształceń funkcjonalnych, co ma swoje potwierdzenie w zapisach planów miejscowych oraz studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

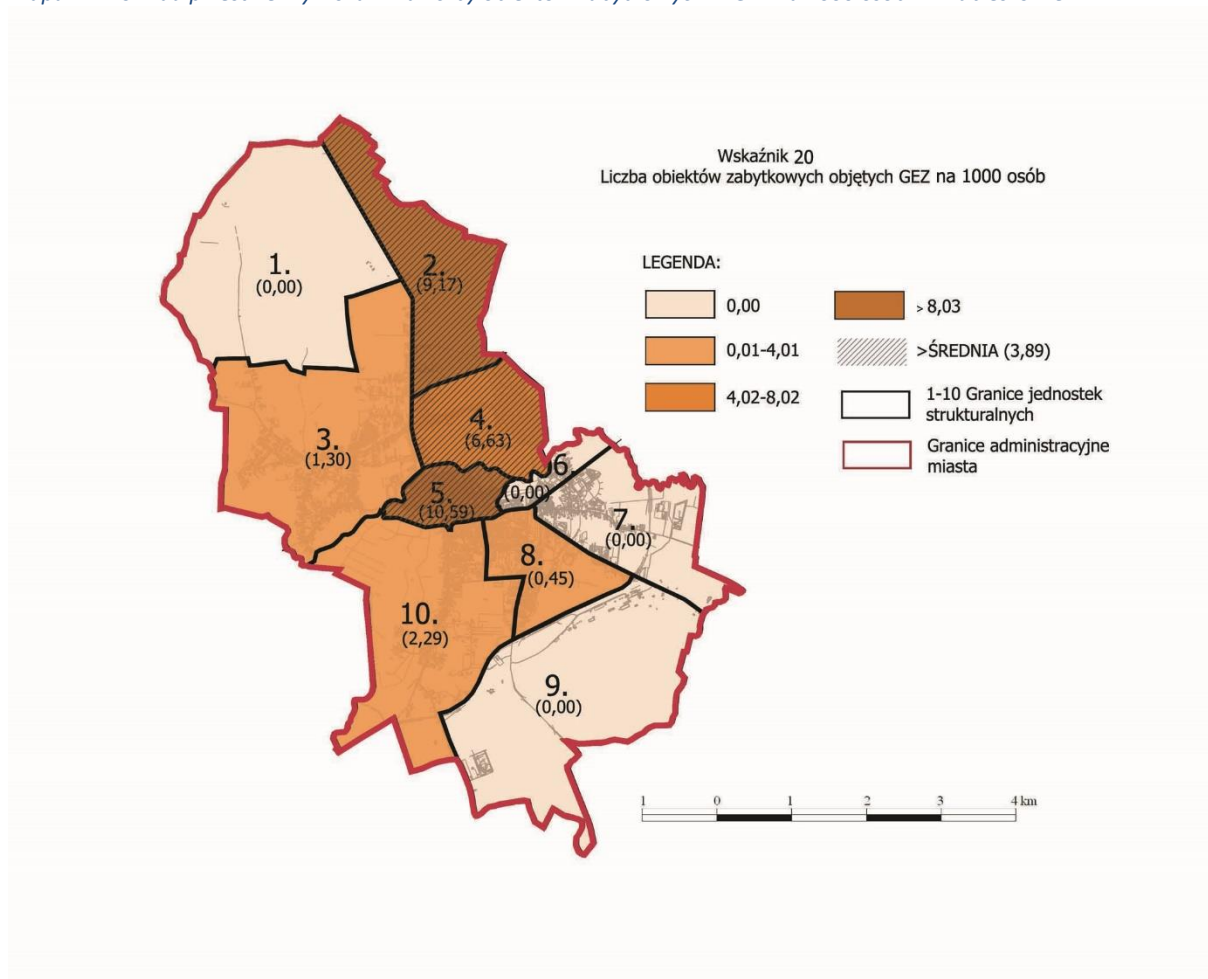
Nagromadzenie obiektów zabytkowych na danym terenie zostało potraktowane jako dodatkowy wskaźnik w sferze przestrzennej. Wysoka wartość historyczna jednostki i ograniczenia w jej rozwoju przestrzennym, wysokie koszty nadania nowych funkcji najstarszym obiektom wpływają na wielkość kryzysu i stopień degradacji tej jednostki w podsystemie przestrzenno-funkcjonalnym. Do oceny kryzysu w podsystemie przestrzenno-funkcjonalnym zaproponowano więc wskaźnik obrazujący rozkład ilości obiektów zabytkowych na 1,0 tys. mieszkańców.

Wskaźnik ten najwyższe odchylenia przyjmuje w jednostkach: nr 2 (9,17), nr 4 (6,63) oraz nr 5 (10,59) – w porównaniu do wartości referencyjnej dla miasta w wysokości 3,89.

Rozkład przestrzenny wskaźnika przedstawia poniższa mapa oraz tabela.

¹⁷ Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LIV/352/2014 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 23 maja 2014 roku

Mapa 24. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby obiektów zabytkowych w GEZ na 1000 osób w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Tabela 30. Wskaźnik ilości obiektów zabytkowych na 1000 osób

Jednostka	W20 - Liczba obiektów zabytkowych objętych GEZ na 1000 osób
Jednostka nr 1	0,00
Jednostka nr 2	9,17
Jednostka nr 3	1,30
Jednostka nr 4	6,63
Jednostka nr 5	10,59
Jednostka nr 6	0,00
Jednostka nr 7	0,00
Jednostka nr 8	0,45
Jednostka nr 9	0,00
Jednostka nr 10	2,29
Średnia dla miasta	3,89

Źródło: opracowanie własne

Reasumując, w podsystemie przestrzenno-funkcjonalnym za zdegradowane należy uznać następujące jednostki: nr 2, nr 4, nr 5.

2.2 Wyznaczenie granic obszaru zdegradowanego

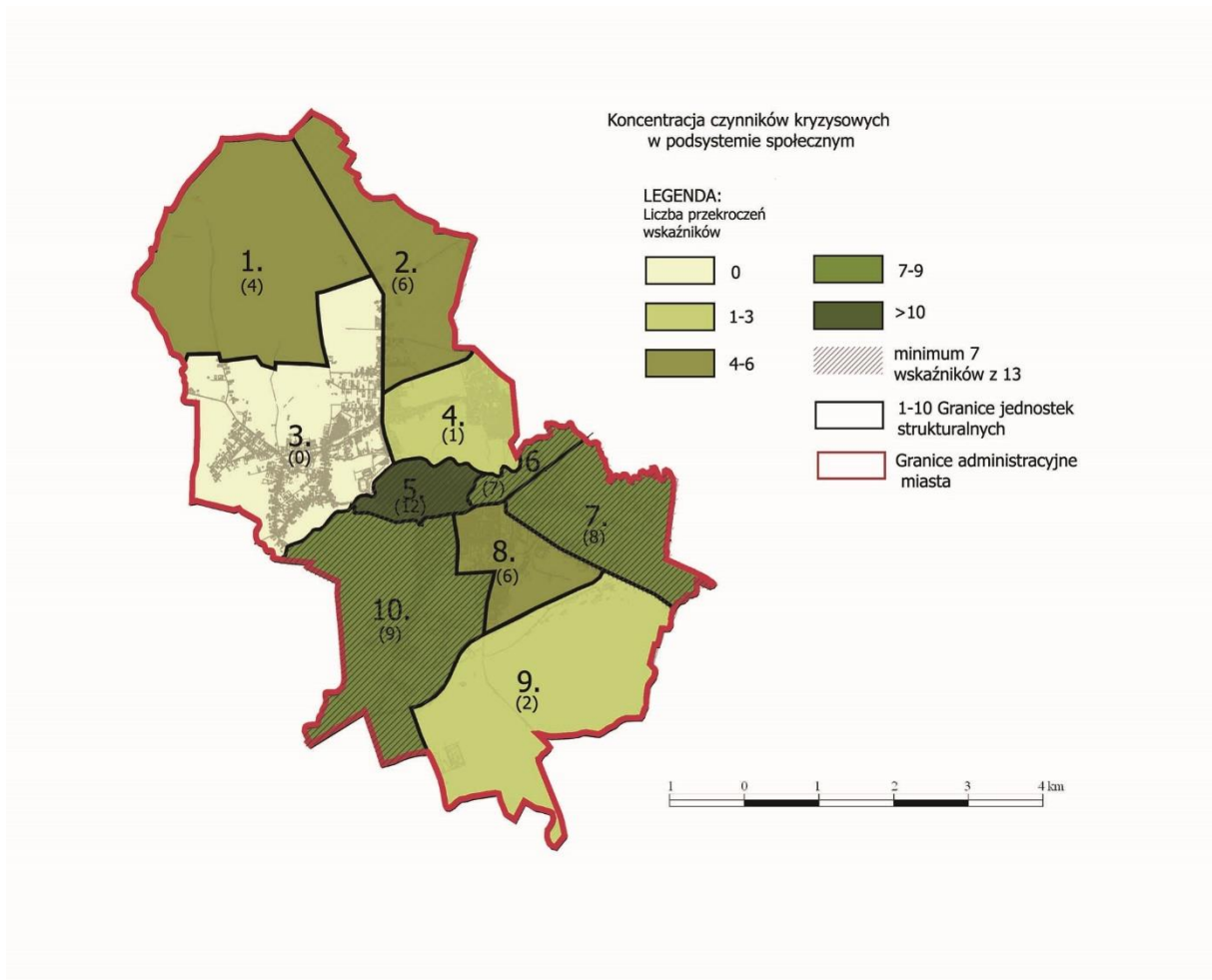
Na potrzeby identyfikacji stanu kryzysowego poddano analizie porównawczej 10 jednostek strukturalnych, wyznaczonych w obrębie miasta Hrubieszowa w celu określenia, które z jednostek charakteryzują się największą liczbą wskaźników odbiegających od wartości referencyjnej dla miasta¹⁸. Założono, że za obszar spełniający kryterium koncentracji problemów uznane zostaną te jednostki, które na 20 analizowanych wskaźników spełnią co najmniej kryteria:

- jednoczesnego występowania minimum 7 wskaźników na 13 badanych potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie społecznym (tj. przekraczających średnią wartość dla miasta),
oraz
- jednoczesnego występowania minimum 2 wskaźników na 4 badane potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie gospodarczym (tj. w wysokości przekraczającej średnią wartość dla miasta),
oraz
- jednoczesnego występowania sytuacji kryzysowej w podsystemie przestrzenno-funkcjonalnym,
oraz
- jednoczesnego występowania sytuacji kryzysowej w podsystemie środowiskowym,
oraz
- jednoczesnego występowania sytuacji kryzysowej w podsystemie technicznym.

Poniżej zaprezentowano w formie graficznej wyniki badania natężenia czynników kryzysu w poszczególnych podsystemach.

¹⁸ Przyjęto założenie, że wartość wskaźnika musi być wyższa od średniej dla miasta. Wyjątek stanowią wskaźniki: liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej na 1000 osób, liczba NGO na 1000 mieszkańców, liczba korzystających z biblioteki na 1000 osób, w przypadku których wartość wskaźnika niższa od średniej kwalifikowała daną jednostkę za zdegradowaną.

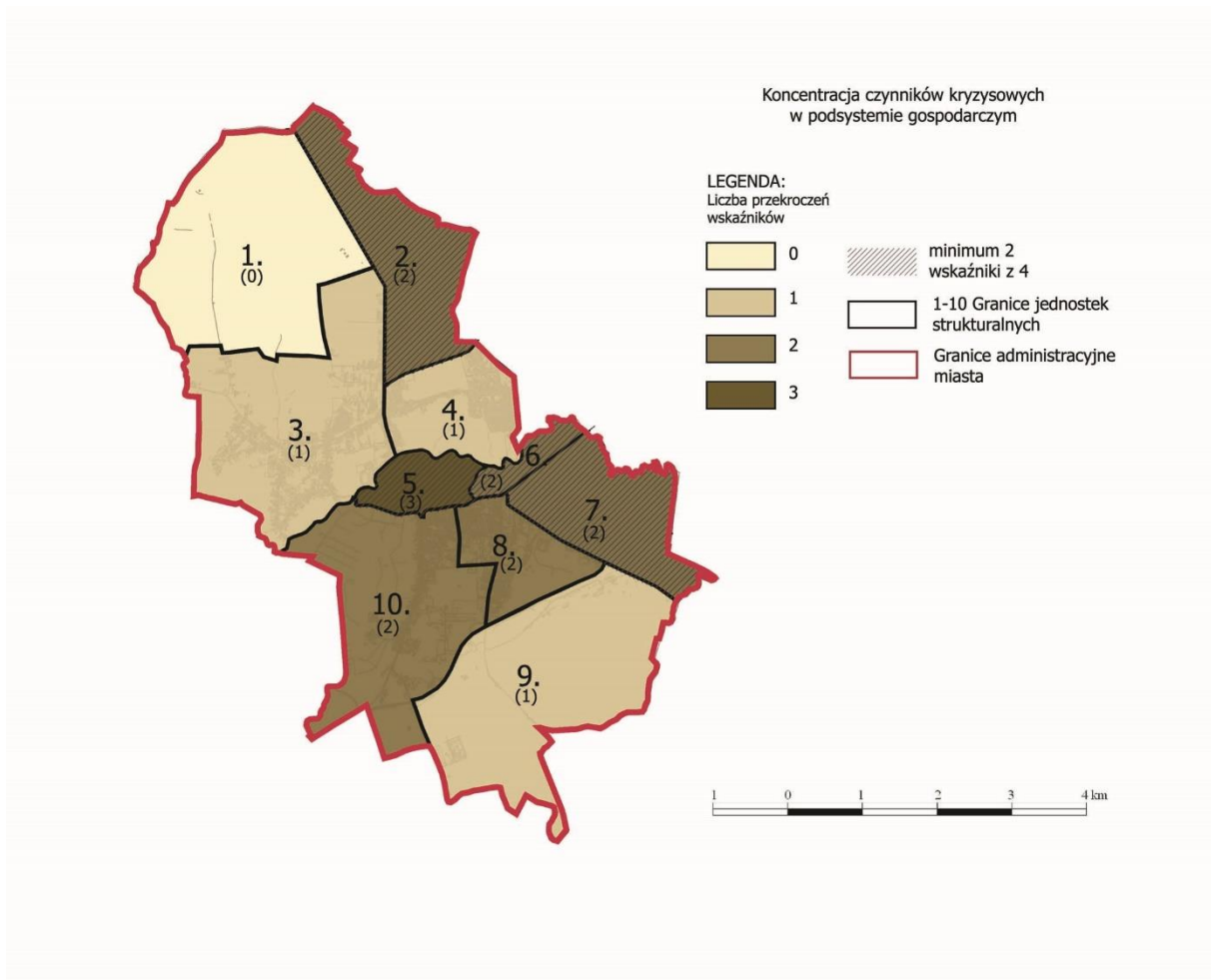
Mapa 25. Natężenie czynników kryzysowych w podsystemie społecznym.

Źródło: opracowanie własne

Koncentracja minimum 7 wskaźników na 13 badanych potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie społecznym występuje w przypadku jednostek nr 5,6,7,10.

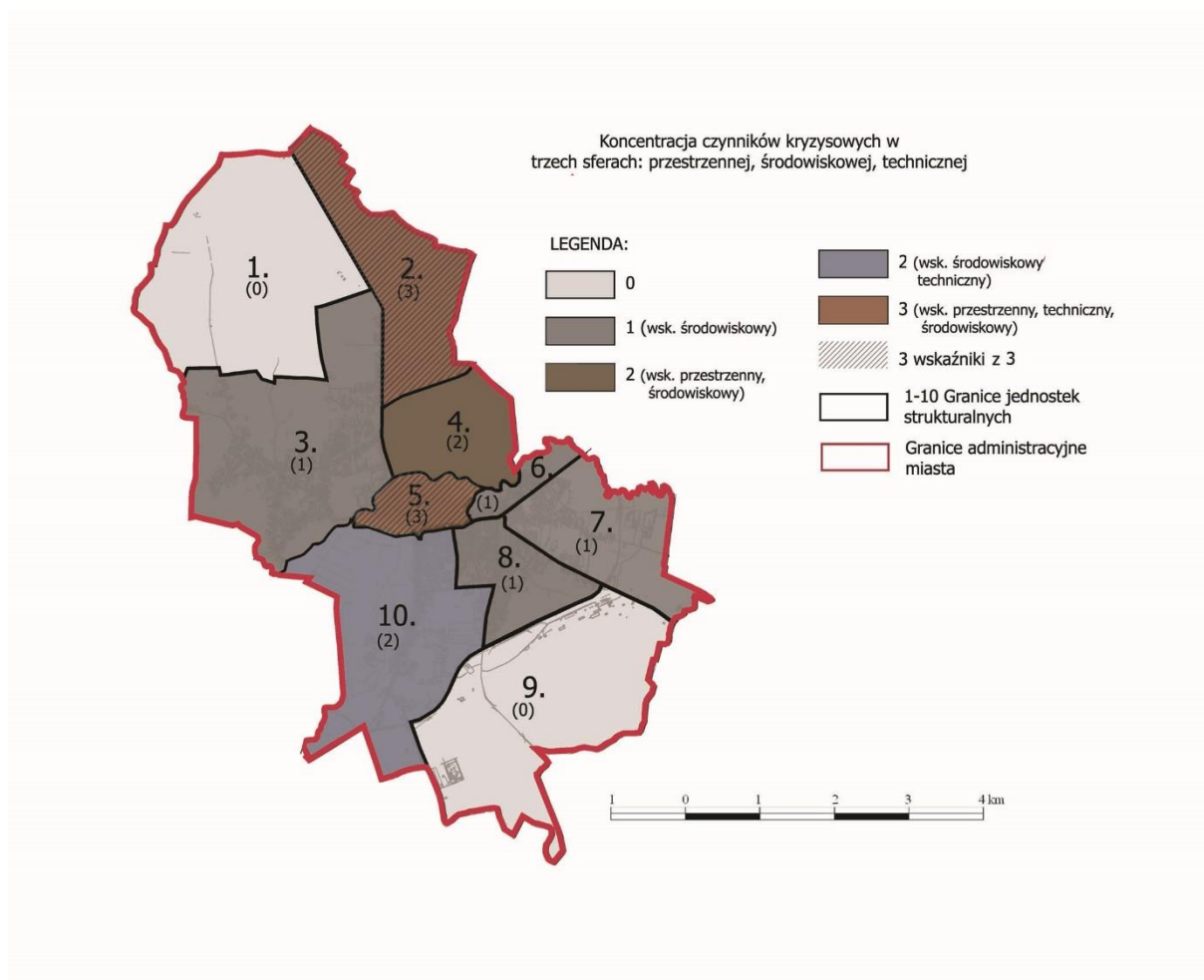
Mapa 26. Natężenie czynników kryzysowych w podsystemie gospodarczym.

Źródło: opracowanie własne

Koncentracja minimum 2 wskaźników na 4 badane potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie gospodarczym występuje w przypadku jednostek nr 2,5,6,7,8,10.

Mapa 27. Natężenie czynników kryzysowych w podsystemach środowiskowym, technicznym, przestrzenno-funkcjonalnym.

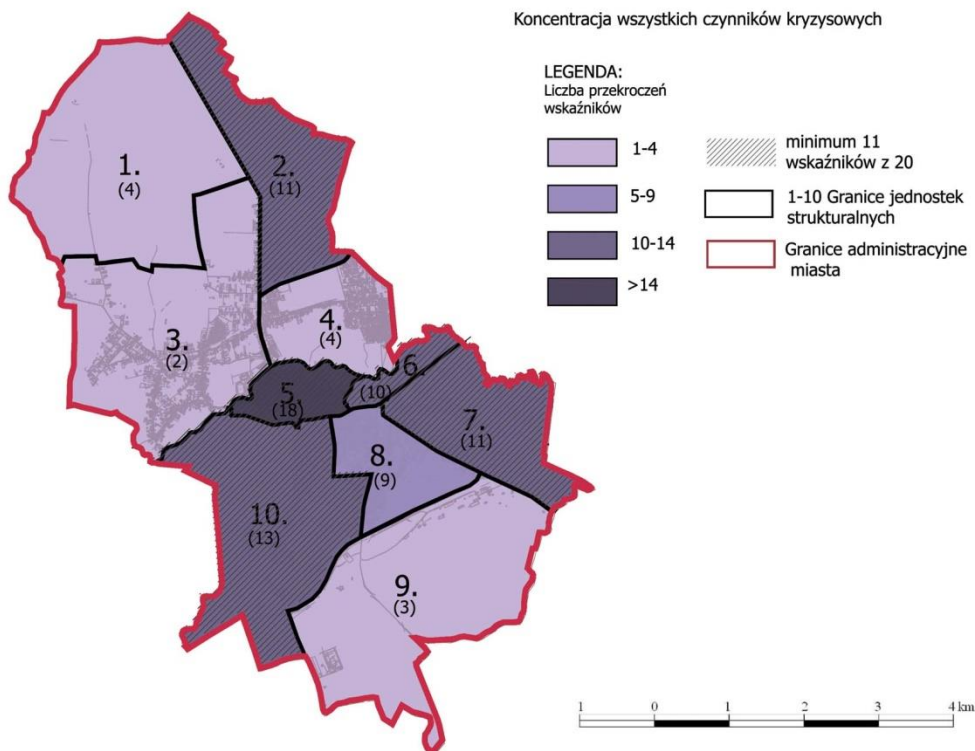
Źródło: opracowanie własne

Z mapy wynika, iż tylko dwie jednostki – nr 5 oraz nr 2 – charakteryzuje współwystępowanie czynników kryzysowych (o wartościach powyżej wartości referencyjnej) w 3 sferach: środowiskowej, technicznej przestrzenno-funkcjonalnej. Jednoczesny kryzys w sferach środowiskowej i technicznej wystąpił w jednostce nr 10, natomiast w sferze przestrzenno-funkcjonalnej i środowiskowej w jednostce nr 4. W przypadku pozostałych jednostek (nr 3, nr 6, nr 7, nr 8) ponadprzeciętne zjawiska problemowe występują tylko w sferze środowiskowej. Jednostki nr 1 oraz nr 9 charakteryzuje brak kryzysu w sferach środowiskowej, technicznej, przestrzenno-funkcjonalnej.

Reasumując, wszystkie analizowane jednostki w Hrubieszowie (za wyjątkiem nr 1 oraz nr 9) charakteryzują się problemami w sferze środowiskowej. Kryzys w sferze technicznej objął jednostki nr 2, nr 5, nr 10, natomiast kryzys w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: nr 2, nr 5, nr 6.

Poniżej w tabeli oraz na mapie przedstawiono rozkład wszystkich wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową wg analizowanych podsystemów oraz jednostek miasta Hrubieszów.

Mapa 28. Łączna liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w jednostkach strukturalnych Hrubieszowa

Źródło: opracowanie własne

Tabela 31. Rozkład przestrzenny wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową na obszarze Hrubieszowa

Jednostka	Łączna liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową	Liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie społecznym	Minimum 7. wskaźników z 13. potwierdza sytuację kryzysową w podsystemie społecznym (TAK/NIE)	Minimum 2. wskaźniki z 4. potwierdzają sytuację kryzysową w podsystemie gospodarczym (TAK/NIE)	Obszar charakteryzuje się problemami w sferze przestrzenno-funkcjonalnej (TAK/NIE)	Obszar charakteryzuje się problemami w sferze technicznej (TAK/NIE)	Obszar charakteryzuje się problemami w sferze środowiskowej (TAK/NIE)
Jednostka nr 1	4,00	4,00	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE
Jednostka nr 2	11,00	6,00	NIE	TAK	TAK	TAK	TAK
Jednostka nr 3	2,00	0,00	NIE	NIE	NIE	NIE	TAK
Jednostka nr 4	4,00	0,00	NIE	NIE	TAK	NIE	TAK
Jednostka nr 5	18,00	12,00	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK
Jednostka nr 6	10,00	7,00	TAK	TAK	NIE	NIE	TAK
Jednostka nr 7	11,00	8,00	TAK	TAK	NIE	NIE	TAK
Jednostka nr 8	9,00	6,00	NIE	TAK	NIE	NIE	TAK
Jednostka nr 9	3,00	2,00	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE
Jednostka nr 10	13,00	9,00	TAK	TAK	NIE	TAK	TAK

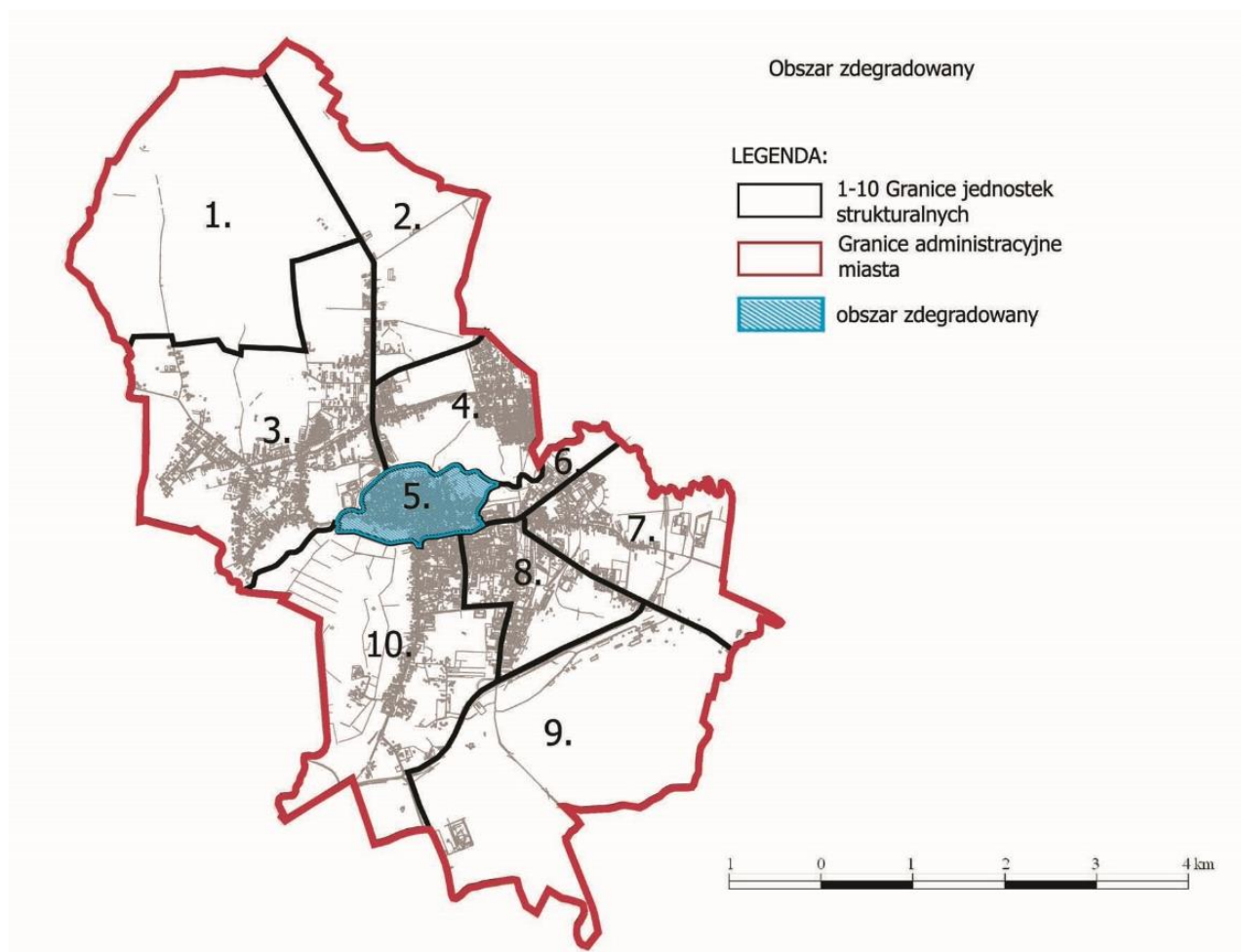
Źródło: opracowanie własne

Tak przeprowadzone postępowanie badawcze pozwoliło wyznaczyć te obszary miasta Hrubieszowa, które charakteryzują się najwyższą koncentracją negatywnych zjawisk, tj. noszą znamiona obszaru zdegradowanego. Z analizowanych jednostek tylko jedna spełniła jednocześnie wszystkie ww. kryteria – jednostka nr 5, która charakteryzuje się najwyższą koncentracją sytuacji kryzysowych, rozumianą jako występowanie kryzysu w 18 obszarach z 20-tu analizowanych.

Jednostka nr 5 charakteryzuje się współwystępowaniem 12. czynników potwierdzających kryzys w podsystemie społecznym, 3. czynników potwierdzających kryzys w podsystemie gospodarczym, kryzysu w sferze środowiskowej oraz technicznej i przestrzenno-funkcjonalnej. Tym samym w granicach jednostki nr 5 wyznacza się obszar zdegradowany, w którym mierniki poziomu rozwoju społecznego, gospodarczego, przestrzennego, środowiskowego i technicznego są na najniższym poziomie, w związku z czym wymaga on szczególnej interwencji.

Obszar zdegradowany miasta Hrubieszowa zajmuje 2,68% powierzchni miasta (88,6 ha z 3303,0 ha) i zamieszkały jest przez 21,55% mieszkańców miasta (3.873 osób z 17.974).

Mapa 29. Granice obszaru zdegradowanego miasta Hrubieszowa

Źródło: opracowanie własne

2.3 Wyznaczenie granic obszaru rewitalizacji

Dla wyznaczenia zasięgu obszaru rewitalizacji kierowano się następującymi przesłankami wynikającymi z *Wytycznych Ministerstwa Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*:

- obszar rewitalizacji to całość lub część obszaru zdegradowanego, cechującego się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację;
- obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic;
- obszar rewitalizacji to obszar o istotnym znaczeniu dla rozwoju lokalnego;
- obszar rewitalizacji nie może obejmować terenów większych niż 20% gminy oraz nie może być zamieszkiwany przez więcej niż 30% mieszkańców gminy.
- w skład obszaru rewitalizacji mogą wejść obszary występowania problemów przestrzennych, takich jak tereny poprzemysłowe (w tym portowe i powydobywcze), powojkowe lub pokolejowe, wyłącznie w przypadku, gdy przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane z celami rewitalizacji dla danego obszaru rewitalizacji.

Przyjęte założenia oraz procedura badawcza pozwoliła określić, że wszystkie powyższe warunki spełnia część miasta Hrubieszowa – jednostka nr 5, charakteryzująca się najwyższą koncentracją obszarów problemowych w podsystemie społecznym, przy jednoczesnym występowaniu kryzysu w obszarze gospodarczym, środowiskowym, technicznym oraz przestrzenno-funkcjonalnym. Tym samym teren ten wskazany został jako teren zdegradowany.

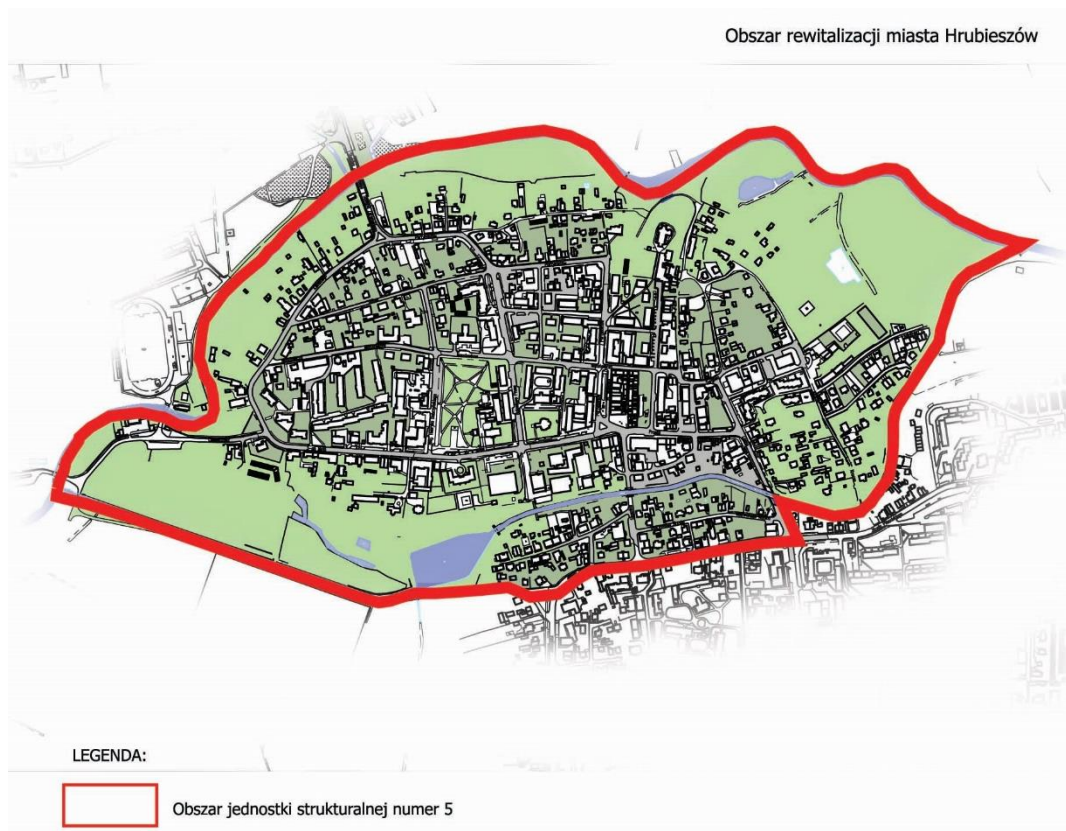
W granicach przedmiotowej jednostki zostanie wyznaczony **obszar rewitalizacji**, tj. obszar cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację.

Zgodnie z *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020* obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy.

Wyznaczony obszar zdegradowany zajmuje 2,68% powierzchni miasta (88,6 ha z 3303,0 ha) i zamieszkały jest przez 21,55% mieszkańców miasta (3.873 osób z 17.974). Tym samym istnieje możliwość wyznaczenia obszaru rewitalizacji w granicach obszaru zdegradowanego (jednostki nr 5).

Obszar rewitalizacji Hrubieszowa zajmuje 2,68% powierzchni miasta (88,6 ha z 3303,0 ha) i zamieszkały jest przez 21,55% mieszkańców miasta (3.873 osób z 17.974).

Mapa 30. Granice obszaru rewitalizacji miasta Hrubieszowa

Źródło: opracowanie własne

2.4 Skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych obszaru rewitalizacji

2.4.1 Granice obszaru rewitalizacji

Obszar rewitalizacji położony jest w środkowej części gminy miejskiej Hrubieszów i obejmuje staromiejski układ urbanistyczny w granicach wpisu do rejestru zabytków, stanowiący zabudowę wyspy otoczonej przez rz. Hucznię wraz z przedmieściem w rejonie ulic Podzamcza i Piłsudskiego.

Granica obszaru rewitalizacji od strony północnej, zachodniej i wschodniej oparta jest na kanale rzeki Huczny, natomiast od strony południowej przebiega wzdłuż ulic Działkowej i Piłsudskiego.

Zakres ulic wchodzących w skład obszaru rewitalizacji obejmuje: Ciesielczuka od nr 1 do nr 3a, Czerwonego Krzyża, mjr Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, Działkową, Gęsią, Górną, Jatkową, Berka Joselewicza, Kilińskiego, Kościelną, Krętą, Kruczą, Ludną, Łazienną, 3-go Maja, Narutowicza, Park Solidarności, Partyzantów, Piłsudskiego numery parzyste od nr 2 do 72, Plac Profesora Stefana Du Chateau, Plac Staszica, Plac Wolności, Podzamcze, Pogodną, Prosta, Bolesława Prusa, Rynek, Rynek Sutki, St. Staszica, Szeroką, Szewską, Targową, Wodną, 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK, Wspólną.

Na obszarze rewitalizacji funkcjami równoważnymi są mieszkalnictwo i usługi.

2.4.2 Podsystem społeczny

Obszar rewitalizacji zamieszkują 3873 osoby, z czego aż 741 mieszkańców to osoby w wieku poprodukcyjnym (19,13%) – przy średniej dla miasta na poziomie 16,9%.

Głównymi problemami obszaru rewitalizacji w sferze społecznej są procesy starzenia demograficznego, bezrobocie, ubóstwo i niski poziom bezpieczeństwa.

Na większości obszaru rewitalizacji odsetek osób w wieku poprodukcyjnym przekracza średnią dla miasta. Szczególnie wysoki wskaźnik występuje w przypadku ulic: Czerwonego Krzyża, Berka Joselewicza, Łazienna, 3 Maja, Narutowicza, Piłsudskiego, Pogodna, Prusa, Rynek.

Starsi mieszkańcy to istotny potencjał w społeczności lokalnej - ich doświadczenia, wiedza i pamięć o tradycji mogą być istotnym czynnikiem podtrzymującym tożsamość obszaru rewitalizacji. Lokalne tradycje, obecne w społeczności lokalnej, mogą być widocznym elementem rewitalizacji obszaru rewitalizacji dzięki osobom starszym. Z drugiej strony wysoki wskaźnik osób w wieku poprodukcyjnych dla obszaru rewitalizacji oznacza szybkie procesy dalszego starzenia społeczeństwa oraz zwiększone zapotrzebowanie na usługi zdrowotne i opiekuńcze.

Największą grupą objętą pomocą MOPS w Hrubieszowie w 2015 roku były rodziny, w których najważniejszym problemem było ubóstwo, ważny czynnik wpływający na jakość życia. Ubóstwo generuje narastające problemy społeczne w ramach tzw. spirali kryzysu – bezrobocie, uzależnienie od pomocy społecznej, patologie, przestępczość.

Dane ilustrujące poziom ubóstwa odzwierciedlają m.in. skutki natężenia długotrwałego bezrobocia na obszarze rewitalizacji. W Hrubieszowie świadczenia pieniężne z pomocy społecznej otrzymuje 1043 osób, z czego 306 osób mieszka na obszarze rewitalizacji (29,3%). Oznacza to bardzo dużą koncentrację problemu ubóstwa na niewielkim obszarze interwencji. Na obszarze zamieszkałym przez 21% populacji miasta żyje 1/3 osób wymagających wsparcia.

Na obszarze rewitalizacji wysoki poziom wskaźnika liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 mieszkańców dotyczy następujących ulic: Ciesielczuka (166,67), Czerwonego Krzyża (89,55), Górna (118,42), Jatkowa (703,7), 3 Maja (65,04), Partyzantów (117,85), Piłsudskiego (200,0), Pl. Staszica (121,79), Pl. Wolności (187,5), Prosta (93,75), Staszica (62,5), Szeroka (100,0), Szewska (176,47), Targowa (225,0), Wodna (184,42) – w odniesieniu do wartości referencyjnej dla miasta na poziomie 58,03.

Najwyższe odchylenie od średniej dla miasta (48,4) w przypadku wskaźnika liczby osób korzystających ze świadczeń z tyt. ubóstwa na 1000 osób dotyczy następujących ulic obszaru rewitalizacji: Ciesielczuka (166,67), Górna (109,65), Jatkowa (481,48), Partyzantów (114,48), Piłsudskiego (419,05), Pl. Wolności (187,5), Szewska (176,47), Targowa (225), Wodna (184,62). Obszar rewitalizacji charakteryzuje głęboki problem ubóstwa mieszkańców, który wymaga ograniczenia na poziomie przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Z ubóstwem często współwystępuje problem przemocy i niskiego poziomu bezpieczeństwa. Wg danych przekazanych przez MOPS w III kw. 2016 r. - w Hrubieszowie 18 osób zostało objętych procedurą niebieskiej karty, z czego aż 8 przypadków wystąpiło na obszarze rewitalizacji (44%).

Analiza przestępczości z reguły wykazuje dużą liczbę czynów karalnych popełnionych w centrach miast. Ponad 1/3 przestępstw popełnionych w całym mieście zlokalizowano na obszarze rewitalizacji. Wskaźnik przestępstw przypadających na 1000 ludności wynosi dla Hrubieszowa 12,8, a dla obszaru rewitalizacji aż 19,11. Zróżnicowanie wewnętrzne obszaru rewitalizacji wskazuje, że najwięcej przestępstw w odniesieniu do liczby ludności jest popełnianych przy ul. Czerwonego Krzyża, mjr Hubala, Jatkowej, Narutowicza, Partyzantów, Pl. Wolności, Prusa, Staszica, Szewskiej.

Obok przestępstw w centrum Hrubieszowa nader licznie występowały przypadki wykroczeń p-ko obyczajności publicznej (26% ogółu) oraz porządkowi i spokojowi publicznemu (34% ogółu). Najwięcej tego typu zdarzeń dotyczyło ulic: Hubala, Ludnej, Piłsudskiego, Pl. Wolności, Rynek, Staszica, Jatkowej, Podzamcze, Prostej, Wodnej.

Ważniejszym punktem analizy jest przestępczość nieletnich i jej przyczyny. Połowa wszystkich czynów karalnych dokonanych przez osoby nieletnie zaszła na obszarze rewitalizacji (4 z 8 w 2016 r.). Ich nasilenie obserwujemy głównie w południowo-wschodniej części obszaru rewitalizacji. Należy zaznaczyć, że ogólna liczba wymienionych czynów nie jest duża, natomiast często są one związane z korzystaniem ze środków odurzających. Potencjał młodzieży nieidentyfikującej ciekawych sposobów spędzania wolnego czasu na obszarze rewitalizacji powoli staje się zapalnikiem procesów degradacji. Przy obecnej skali problemu można go jeszcze ograniczać sportem i rekreacją, działaniami edukacyjnymi dostosowanymi do zainteresowań młodych ludzi, aktywnym uczestnictwem w kulturze.

Do badania stopnia uczestnictwa w życiu kulturalnym wykorzystano dane dotyczące czytelnictwa w Hrubieszowie. Wskaźnik liczby osób korzystających z bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców dla całego obszaru rewitalizacji wynosi 105,60 i jest niższy od średniej dla miasta o 6% (112,5). Jednak w obrębie śródmieścia można zaobserwować istotne zróżnicowanie. Południowo-zachodnia oraz wschodnia część obszaru rewitalizacji to miejsca, w których wskaźnik dotyczący czytelnictwa przyjmuje wartości zdecydowanie niższe niż średnia dla miasta. Postępujący proces starzenia mieszkańców najstarszej dzielnicy Hrubieszowa oraz ograniczenia w dostępie do placówek kulturalnych dla osób niepełnosprawnych będą wpływały na zwiększenie tego problemu.

Jednocześnie dużym potencjałem obszaru rewitalizacji są liczne obiekty kulturalne w postaci:

- Hrubieszowski Dom Kultury w Hrubieszowie z/s przy ul. 3-go Maja 7,
- Miejska Biblioteka Publiczna w Hrubieszowie z/s przy ul. 3-go Maja 7,
- Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie z/s przy ul. 3-go Maja 11,
- Powiatowa Biblioteka Publiczna im. prof. W. Zina przy ul. 3-go Maja 22,
- Biblioteka Pedagogiczna w Zamościu Filia w Hrubieszowie z/s przy ul. Ciesielczuka 1,
- Hrubieszowskie Towarzystwo Muzyczne z/s przy ul. 3-go Maja 37,
- Fundacja Kultury i Przyjaźni Polsko-Francuskiej imienia Stefana i Krystyny Małżonków Du Chateau w Hrubieszowie z/s przy ul. 3-go Maja 10.

Zdjęcie 1. Widok siedziby Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

W Hrubieszowskim Domu Kultury – największej placówce kulturalnej obszaru rewitalizacji - funkcjonują różnego rodzaju koła zainteresowań:

- Klub Złotego Wieku,
- grupa plastyczna „Hrubieszowianie” dla dorosłych,
- 4 grupy plastyczne dla dzieci i młodzieży (dzieci 5-8 lat, 9-12),
- Klub Literacki Ziemi Hrubieszowskiej,
- Soliści Zespołu Pieśni i Tańca Ziemi Hrubieszowskiej- zajęcia wokalne,
- 3 grupy baletowe,
- 5 grup tanecznych tańca ludowego,
- 1 grupa oldbojów zespołu ludowego,
- tkactwo – indywidualne warsztatowe spotkania dla chętnych,
- Teatr Piosenki „Młyn”,
- Klub Fantastyki,
- zajęcia wokalne dla początkujących wokalistów,
- teatr dla dzieci „Na Strychu”,
- 2 grupy formacji tanecznej „Prima Donna”,
- 2 grupy teatralne „Acrimonium”, „Cultrum”,
- kapela ludowa,
- Klub Kolekcjonera,
- Klub szachowy,
- młodzieżowe kapele rockowe,
- orkiestra dęta,
- Towarzystwo Fotograficzne Ziemi Hrubieszowskiej,
- Świetlica środowiskowa „Dziupla Artystyczna”,
- Teatralna Grupa Integracyjna „Niepokonani”.

Na potrzeby analizy poziomu uczestnictwa w kulturze mieszkańców obszaru rewitalizacji posłużono się statystyką ogólną placówek kulturalnych, mających siedzibę na tym terenie. Instytucje kultury mieszczące się na obszarze rewitalizacji prowadzą działalność, którą obejmują wszystkich mieszkańców Hrubieszowa. Placówki te nie dysponują jednak danymi statystycznymi nt. ilości osób odwiedzających w podziale na mieszkańców obszaru rewitalizacji oraz pozostałych. Do dalszych analiz posłużono się danymi nt. uczestnictwa w kulturze wszystkich mieszkańców Hrubieszowa w celu zdiagnozowania ogólnych tendencji, które można odnieść również w stosunku do mieszkańców Śródmieścia.

Do analizy wybrano te placówki, z których korzystają głównie mieszkańcy miasta. Wykluczono z tego katalogu jednostki:

- w których frekwencja odwiedzin wynika z wielkości ruchu turystycznego (muzeum),
- nie realizujące stałej oferty kulturalnej (stowarzyszenia).

Tabela 32. Dynamika zmian poziomu uczestnictwa w kulturze mieszkańców Hrubieszowa w latach 2012-2016

	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Biblioteki publiczne - czytelnicy w ciągu roku	1,17	0,93	0,98	0,98
Biblioteki publiczne -wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz	1,00	0,94	0,99	0,93
Domy i ośrodki kultury - Ilość kół (klubów)	1,00	1,05	0,95	0,75

Domy i ośrodki kultury - Członkowie kół (klubów)	0,97	1,13	0,64	0,77
Domy i ośrodki kultury - Imprezy ogółem organizowane przez jednostkę	0,68	1,25	0,72	1,69

Źródło: Bank Danych Lokalnych www.stat.gov.pl

Z przedstawionych danych wynika, iż systematycznie maleje ilość czytelników w bibliotekach – od 2013 r. na poziomie średnio ok. 2% rocznie. Dużym spadkiem (6% w 2014 i 7% w 2016 – r/r) charakteryzuje się liczba wypożyczeń księgozbioru. Dynamicznie ograniczyła się liczba kół zainteresowań w ośrodkach kultury – o 25% w 2016 r. w porównaniu do 2015 r. Zmniejszeniu uległa również ilość członków kół zainteresowań – o 23% w 2016 r. w odniesieniu do 2015 r. oraz o 36% w 2015 r. w porównaniu z 2014 r.

Jedynie w zakresie liczby imprez zauważalna jest tendencja wzrostowa – w samym tylko 2016 r. liczba wydarzeń zwiększyła się o 69% w porównaniu do 2015 r.

Spadek aktywnego udziału w kulturze mieszkańców Hrubieszowa, w tym również mieszkańców obszaru rewitalizacji – pomimo bliskości licznych placówek realizujących ofertę kulturalną - może być spowodowany niską oceną atrakcyjności samej oferty, jak również brakiem pełnej fizycznej dostępności poszczególnych placówek dla osób starszych i niepełnosprawnych. Z informacji zebranych podczas warsztatów badawczych przeprowadzonych z różnymi grupami interesariuszy wynika, iż mocno ograniczona jest oferta kulturalna dedykowana seniorom.

Biorąc powyższe pod uwagę, na obszarze rewitalizacji należy podjąć działania ukierunkowane na wzrost aktywnego uczestnictwa mieszkańców obszaru rewitalizacji, szczególnie w centralnej, południowej i wschodniej części tego obszaru. Pomocne w rozwiązaniu istniejącego problemu mogłoby być zwiększenie przestrzeni świadczenia oferty kulturalnej umożliwiające jej powiększenie o nowe formy aktywności, dostosowane do potrzeb mieszkańców obszaru rewitalizacji (w tym w szczególności seniorów, ale również dzieci i młodzieży).

Analiza działalności organizacji pozarządowych pozwala ocenić aktywność społeczną mieszkańców należących do grupy najbardziej zaangażowanych obywateli, a także zdiagnozować możliwość zaangażowania organizacji w proces rewitalizacji i ograniczenie poziomu degradacji społecznej Hrubieszowa.

W mieście działają 62 organizacje pozarządowe, z czego 32 na obszarze rewitalizacji (52%). Oznacza to, że średnio w mieście na 1000 mieszkańców przypadają nieco ponad 3 organizacje, zaś na obszarze rewitalizacji wskaźnik ten wynosi 8,26. Obszar rewitalizacji Hrubieszowa cechuje się więc szczególnie dużą aktywnością społeczną. Niemal cały jest terenem intensywnej działalności organizacji pozarządowych. Ich aktywność potwierdzają liczne inicjatywy zgłaszane przez organizacje w przeszłości, doświadczenie we współpracy z władzami miasta w zakresie realizacji zadań publicznych gminy miejskiej Hrubieszów, a także deklaracje uczestnictwa w procesie rewitalizacji Hrubieszowa.

Do najaktywniejszych organizacji pozarządowych położonych na obszarze rewitalizacji należą:

- Towarzystwo Regionalne Hrubieszowskie im. Stanisława Staszica (ul. 3-go Maja 11),
- Stowarzyszenie Trzeźwościowe "Lumen" w Hrubieszowie (ul. 3-go Maja 3),
- Stowarzyszenie Amazonki w Hrubieszowie (ul. 3-go Maja 10),
- Hrubieszowskie Stowarzyszenie Folklorystyczne (ul. 3-go Maja 7 lok. 14),

- Lokalna Organizacja Turystyczna "Gotania" (ul. Mjr. Dobrzańskiego Hubala 1),
- Stowarzyszenie "Hrubieszów na Rowerach" (ul. Ciesielczuka 2),
- Stowarzyszenie Podziemny Hrubieszów (Plac Wolności 15),
- Stowarzyszenie "Staszic" (ul. 3 Maja 1),
- Hrubieszowskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego (ul. Józefa Piłsudskiego 1),
- Stowarzyszenie Aktywnych Animatorów Kultury (ul. 3 Maja 37),
- Fundacja Kultury i Przyjaźni Polsko-Francuskiej imienia Stefana i Krystyny Małżonków Du Chateau w Hrubieszowie (ul. 3-go Maja 10),
- Stowarzyszenie Bezpieczny Powiat Hrubieszowski (ul. 3 Maja 37),
- Hrubieszowskie Stowarzyszenie Porozumienie i Rozwój (ul. Ludna 15),
- Ochotnicza Straż Pożarna w Hrubieszowie (ul. Partyzantów 8).

Urząd Miasta nie posiada szczegółowych danych nt. liczby aktywnych członków ww. organizacji. Szacuje się jednak, iż w tych stowarzyszeniach działa łącznie ok. 300 mieszkańców Hrubieszowa – lokalnych liderów społecznych. Należy zwrócić uwagę, iż pomimo położenia na obszarze rewitalizacji organizacje te swoją działalnością obejmują teren całego miasta.

Ponadto na obszarze rewitalizacji zlokalizowane są liczne instytucje wspierające rodziny i osoby z uzależnieniami:

- Punkt Konsultacyjny dla Ofiar Przemocy w Rodzinie z/s przy ul. Mjr. H. Dobrzańskiego „Hubala” 1,
- Poradnia Terapii Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkoholu z/s przy ul. Mickiewicza 2,
- Oddział Leczenia Uzależnień - Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Hrubieszowie, ul. Piłsudskiego 11,
- Poradnia Psychologiczno - Pedagogiczna w Hrubieszowie, ul. Zamojska 16A,
- Polski Czerwony Krzyż oddział terenowy Hrubieszów z/s przy ul. 3 Maja 15,
- Polski Związek Niewidomych Koło Powiatowe w Hrubieszowie z/s przy ul. 3 Maja 15,
- Punkt Informacyjno – Konsultacyjny ds. Narkomanii z/s przy ul. 3-go Maja 15 ,
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Hrubieszowie z/s przy ul. 3-go Maja 15.

Poza obszarem rewitalizacji zlokalizowana jest siedziba Stowarzyszenia Przeciwdziałania Patologiom Społecznym "KRES" (<http://www.kres.hrubieszow.info/>).

Zakres działalności stowarzyszeń obejmuje sektory: edukacji, turystyki, kultury, bezpieczeństwa publicznego, profilaktyki zdrowotnej, ograniczania zjawisk patologicznych, promocji dziedzictwa kulturowego.

Z punktu widzenia celów procesu rewitalizacji Hrubieszowa, dedykowanych ograniczeniu zjawisk kryzysowych w sferze społecznej, obszary działań ww. organizacji pozarządowych są wielce pożądanymi, gdyż zapewniają możliwość aktywnej współpracy sektora ngo z władzami miasta na poziomie realizacji działań rewitalizacyjnych.

Potencjał organizacji pozarządowych, działających na obszarze rewitalizacji, wymaga jednak wsparcia, ponieważ istotnym problemem zdiagnozowanym w czasie konsultacji społecznych jest niski poziom uczestnictwa w kulturze i życiu społecznym mieszkańców obszaru rewitalizacji. Poza czynnymi

organizacjami pozarządowymi i ich członkami pozostała część mieszkańców śródmieścia nie przejawia żadnym form aktywności i włączenia społecznego. Istotnym problemem do rozwiązania za pomocą interwencji rewitalizacyjnej musi być więc podniesienie aktywności społecznej nieaktywnych mieszkańców obszaru rewitalizacji przez ofertę nowych form działalności dostosowanych do grup interesariuszy, wskazanych na etapie diagnozy społecznej.

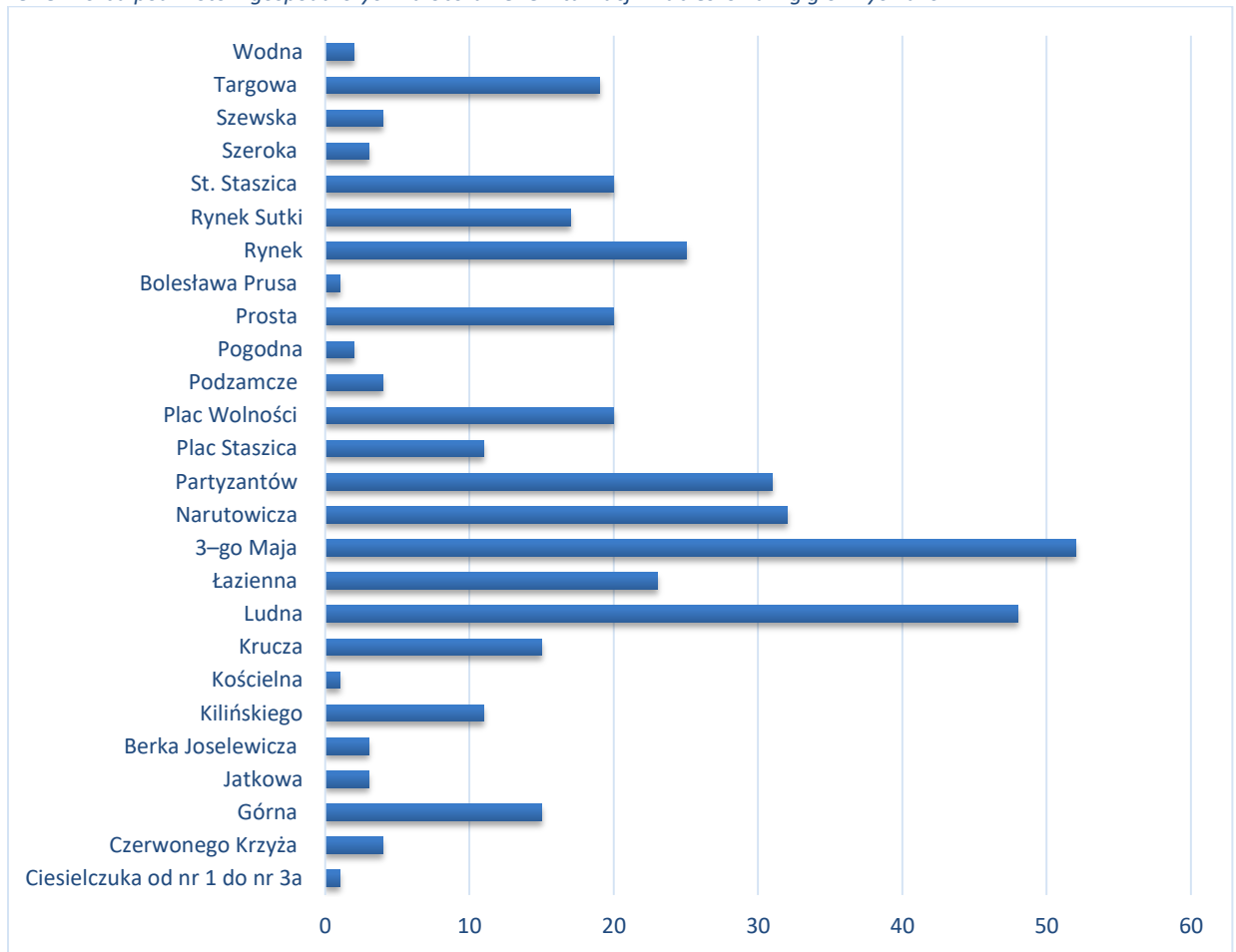
2.4.3 Podsystem gospodarczy

Na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa zlokalizowane są 387 podmioty gospodarcze, co stanowi 35,4% wszystkich podmiotów działających na terenie miasta (1093). W stosunku do liczby mieszkańców jest ich tutaj więcej niż średnio w mieście (wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców przyjmuje wartość średnią dla Hrubieszowa 60,81, natomiast w obszarze rewitalizacji 99,92). Jednak rozkład działalności gospodarczej nie jest równomierny. Głównie centralna część obszaru rewitalizacji cechuje się wysoką aktywnością gospodarczą w przeciwieństwie do części południowo-wschodniej oraz południowo-zachodniej, gdzie wskaźnik liczby firm przypadających na 1000 ludności jest niski.

Badanie liczb bezwzględnych prowadzi do wniosku, że ponad 90% działalności gospodarczych skupionych jest na piętnastu ulicach obszaru (359 szt. z 387 szt.):

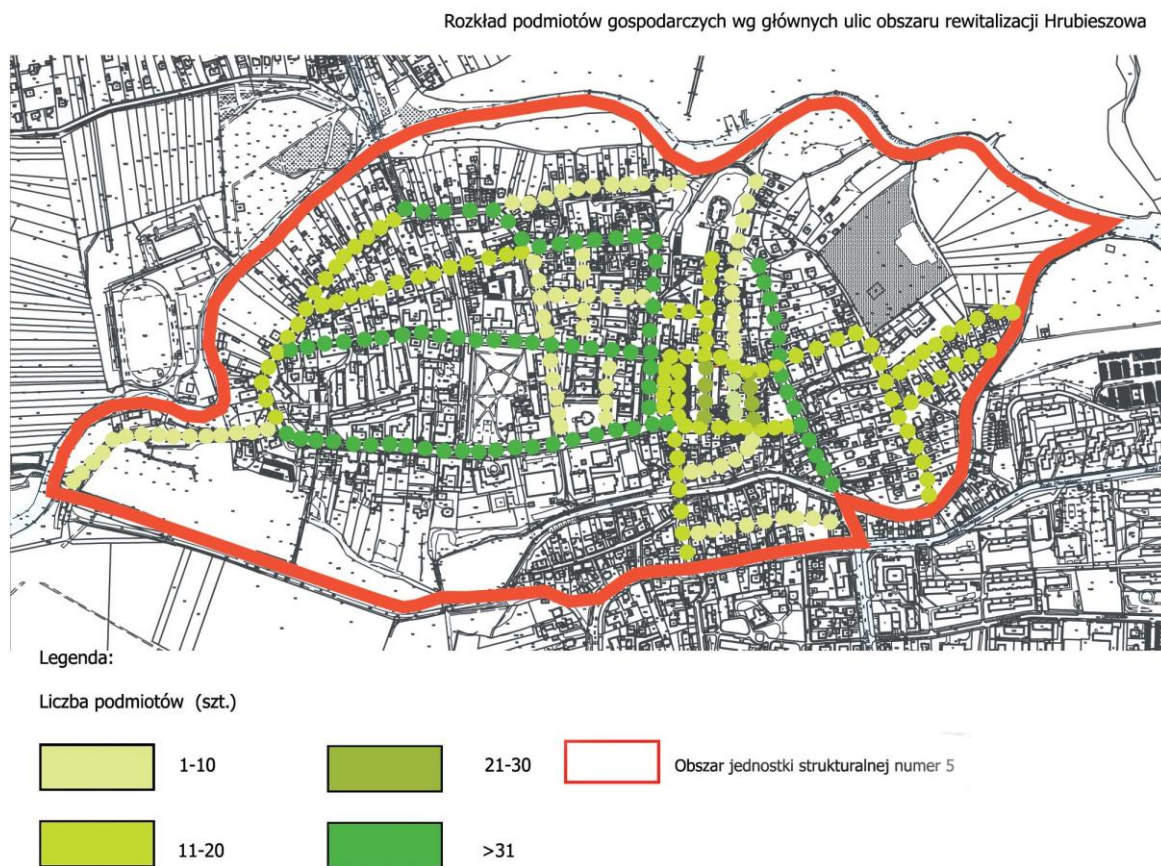
- Górna – 15 podmiotów,
- Kilińskiego - 11 podmiotów,
- Krucza - 15 podmiotów,
- Ludna - 48 podmiotów,
- Łazienna - 23 podmiotów,
- 3-go Maja - 52 podmiotów,
- Narutowicza - 32 podmiotów,
- Partyzantów - 31 podmiotów,
- Plac Staszica - 11 podmiotów,
- Plac Wolności - 20 podmiotów,
- Prosta - 20 podmiotów,
- Rynek - 25 podmiotów,
- Rynek Sutki - 17 podmiotów,
- St. Staszica - 20 podmiotów,
- Targowa - 19 podmiotów.

Rysunek 8. Liczba podmiotów gospodarczych na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa wg głównych ulic

Źródło: opracowanie własne

Mapa 31. Rozkład podmiotów gospodarczych wg głównych ulic obszaru rewitalizacji Hrubieszowa

Źródło: opracowanie własne

W Śródmieściu kontynuowane są historyczne tradycje handlowe regionu hrubieszowskiego sięgające czasów imperium rzymskiego, kiedy istniała tu gocka osada kupiecka¹⁹.

Aktualnie przedsiębiorczość na obszarze rewitalizacji jest reprezentowana jest głównie przez sektor MŚP. Blisko 98% zarejestrowanych działalności gospodarczych to mikrofirmy zatrudniające nie więcej niż 9 pracowników. Przewaga małych podmiotów gospodarczych, które nie dysponują kapitałem na rozwój i promocję, ani nie posiadają rezerw wystarczających na przetrwanie złej koniunktury gospodarczej, obniża istotnie potencjał gospodarczy obszaru rewitalizacji. Okres funkcjonowania gospodarczego tych podmiotów jest krótki, co obrazuje najpełniej systematycznie zwiększająca się liczba wyrejestrowań z ewidencji działalności gospodarczej, prowadzonej przez Burmistrza Hrubieszowa.

Na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego przeanalizowano rozkład wskaźnika liczby wyrejestrowanych działalności gospodarczych, który obejmował w 2016 r. w Hrubieszowie 80 podmiotów, z czego w obszarze rewitalizacji zanotowano aż 37 wykreśleń (46% ogółu). Wskaźnik

¹⁹ Zestawienie informacji z wykopalisk archeologicznych w Gródku, gm. Hrubieszów pozwoliło na lokalizację faktorii handlowej z wieloma importami rzymskimi, w tym monet. http://www.wioska-gotow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=107&Itemid=90&lang=pl

liczby wyrejestrowanych działalności gospodarczych na 1000 osób najwyższe odchylenie od wartości średniej dla miasta (4,45) przyjął w obrębie obszaru rewitalizacji na następujących ulicach: ul. Jatkowa (**37,04**), ul. Narutowicza (11,94), ul. Partyzantów (13,47), ul. Piłsudskiego numery parzyste od nr 2 do nr 72 (**57,14**), Pl. Wolności (**62,5**), Podzamcze (9,26), Rynek (**35,71**), Staszica (**62,5**), ul. Szewska (**23,53**), ul. Targowa (**75,0**).

W pozostałych częściach śródmieścia problem wyrejestrowań z ewidencji działalności gospodarczej oscyluje wokół lub nie przekracza wartości referencyjnej.

Z punktu widzenia procesu rewitalizacji w Hrubieszowie koniecznym wydaje się więc wzmocnienie lokalnego sektora gospodarczego Śródmieścia np. w postaci specjalistycznego doradztwa, dedykowanych szkoleń lub umożliwienie sieciowania współpracy. Pożądane wsparcie powinno być realizowane przez instytucję otoczenia biznesu²⁰, wypełniającą lukę między mechanizmami rynkowymi a działaniami administracji publicznej.

Poniżej przedstawiono strukturę podmiotów gospodarczych według sekcji PKD zarejestrowanych w granicach obszaru rewitalizacji miasta Hrubieszowa.

Tabela 33. Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD (2007) zarejestrowanych na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa

Sekcje PKD (2007)	Ilość podmiotów	Struktura w %
A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	4	1,03%
B – Górnictwo i wydobywanie	0	0,00%
C – Przetwórstwo przemysłowe	25	6,46%
D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	0	0,00%
E – Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	0	0,00%
F – Budownictwo	36	9,30%
G – Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych	152	39,28%
H – Transport i gospodarka magazynowa	23	5,94%
I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	9	2,33%
J – Informacja i komunikacja	9	2,33%
K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	10	2,58%
L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	2	0,52%
M - Działalność profesjonalna naukowa i techniczna	22	5,68%
N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	9	2,33%
O – Administracja publiczna i obrona narodowa, zabezpieczenia społeczne	0	0,00%
P – Edukacja	10	2,58%
Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	29	7,49%
R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	11	2,84%
S – Pozostała działalność usługowa	36	9,30%
T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	0	0,00%
U – Organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0,00%
RAZEM	387	100,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Regon

²⁰ Instytucją otoczenia biznesu funkcjonującą w Hrubieszowie jest filia Fundacji Rozwoju Lubelszczyzny, która działalność doradczą prowadzi w ramach Punktów Konsultacyjnych Krajowego Systemu Usług dla MŚP

Najliczniej reprezentowane są firmy z sekcji „G” PKD, w której mieści się handel detaliczny oraz naprawa samochodów i motocykli. Tego typu działalnością zajmują się aż 152 firmy, co stanowi blisko 40% gospodarczych aktywności na tym obszarze. Firmy branży budowlanej obejmują 9,3% podmiotów, natomiast branży przetwórstwa przemysłowego – 6,46%. Na obszarze rewitalizacji prowadzą działalność również firmy transportowe (blisko 6% łącznej ilości przedsiębiorstw).

Na uwagę zwraca bardzo niski udział podmiotów reprezentujących w strukturze branżę turystyczną – przedsiębiorstwa zajmujące się działalnością związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (Sekcja I) stanowią zaledwie 2,3% firm. Dane te potwierdzają ogólne obserwacje dotyczące niskiego wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego Hrubieszowa do generowania ruchu turystycznego.

Pozytywnym zjawiskiem jest obecność na obszarze rewitalizacji dość wielu przedsiębiorstw tzw. branży kreatywnej („działalność profesjonalna naukowa i techniczna”), których udział wynosi blisko 6%. Jest to ten sektor rynku, na którym można opierać proces rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji.

O realizacji funkcji centrotwórczych przez obszar rewitalizacji świadczy obecność w jego granicach podmiotów szukających prestiżowych lokalizacji: przedsiębiorstw zajmujących się obsługą rynku nieruchomości (0,52%), działalnością finansową i ubezpieczeniową (2,58%), działalnością związaną z kulturą, rozrywką i rekreacją (2,84%). Uwagę zwraca jednak ich niski łączny udział w strukturze działalności obszaru rewitalizacji (5,94%), co wskazuje raczej na utratę funkcji centrotwórczych obszaru rewitalizacji w wyniku kumulacji w jego granicach wielu różnych zjawisk kryzysowych.

Zmiany demograficzne wpływają na wzrost znaczenia zlokalizowanych w obszarze rewitalizacji podmiotów zajmujących się opieką zdrowotną i pomocą społeczną, których udział w strukturze jest stosunkowo wysoki (7,49%).

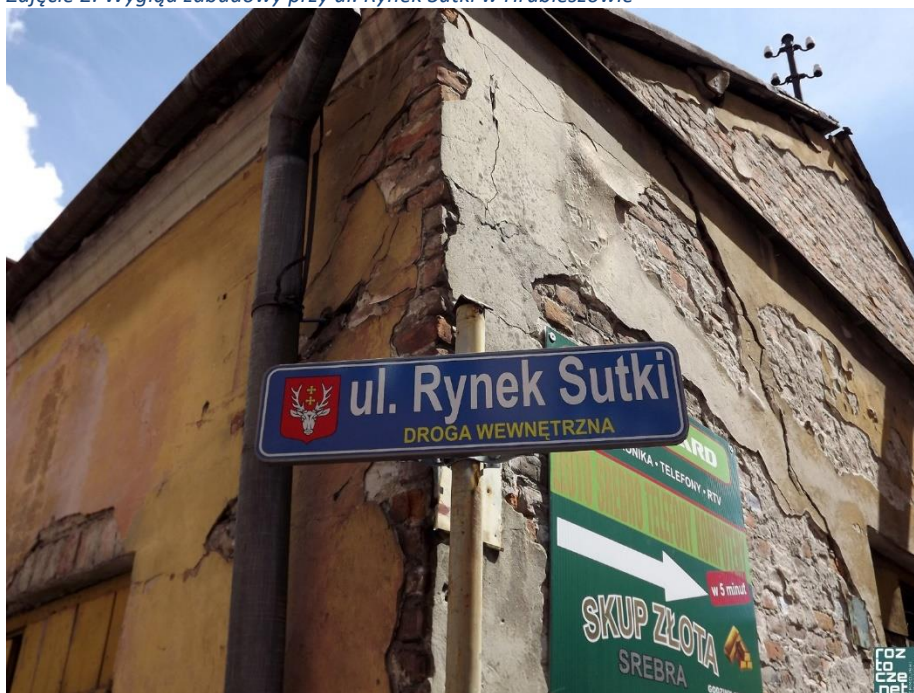
Hrubieszów charakteryzuje się intensywnym ruchem przygranicznym. Obywatele Ukrainy przyjeżdżają tu na zakupy, które jednak realizowane są niemal wyłącznie w wielkopowierzchniowych centrach handlowych. Sklepy detaliczne położone na obszarze rewitalizacji nie są beneficjentami opisanego zjawiska. Obroty handlowe podmiotów gospodarczych położonych na obszarze rewitalizacji są głównie generowane przez mieszkańców tego obszaru, z których duża część utrzymuje się z niskich dochodów z tytułu zasiłków, emerytur i rent. Przekłada się to na wielkość generowanego popytu, z którego przychody nie są w stanie zabezpieczyć nawet kosztów stałych prowadzonych działalności gospodarczych. Świadczy o tym problem zadłużenia komunalnych lokali użytkowych z tytułu czynszu. Na 10 lokali znajdujących się na obszarze rewitalizacji, co najmniej jeden jest zadłużony na kwotę 8.000 zł. Dzieje się tak pomimo tego, że obszar rewitalizacji obejmuje reprezentacyjną, śródmiejską część miasta.

Obecny stan obszaru rewitalizacji ukazuje słabość gospodarki opartej na małych przedsiębiorstwach, utrzymujących się z obrotów handlowych generowanych lokalnie, wyłącznie przez mieszkańców. Oznacza to, że obszar rewitalizacji pomimo położenia w strefie centrotwórczej nie ma pozytywnej tożsamości gospodarczej i nie jest w stanie przyciągać innych odbiorców niż jego mieszkańcy. Dzieje się to również za sprawą niskiej jakości infrastruktury, w której prowadzony jest biznes.

Lokalnym dziedzictwem kulturowym są słynne „sutki”, położone w samym środku śródmieścia - ostatnie w Polsce kramy wzorowane na wschodnich bazarach, z charakterystyczną, wąską uliczką wewnętrzną - wybudowane na początku XIX wieku.

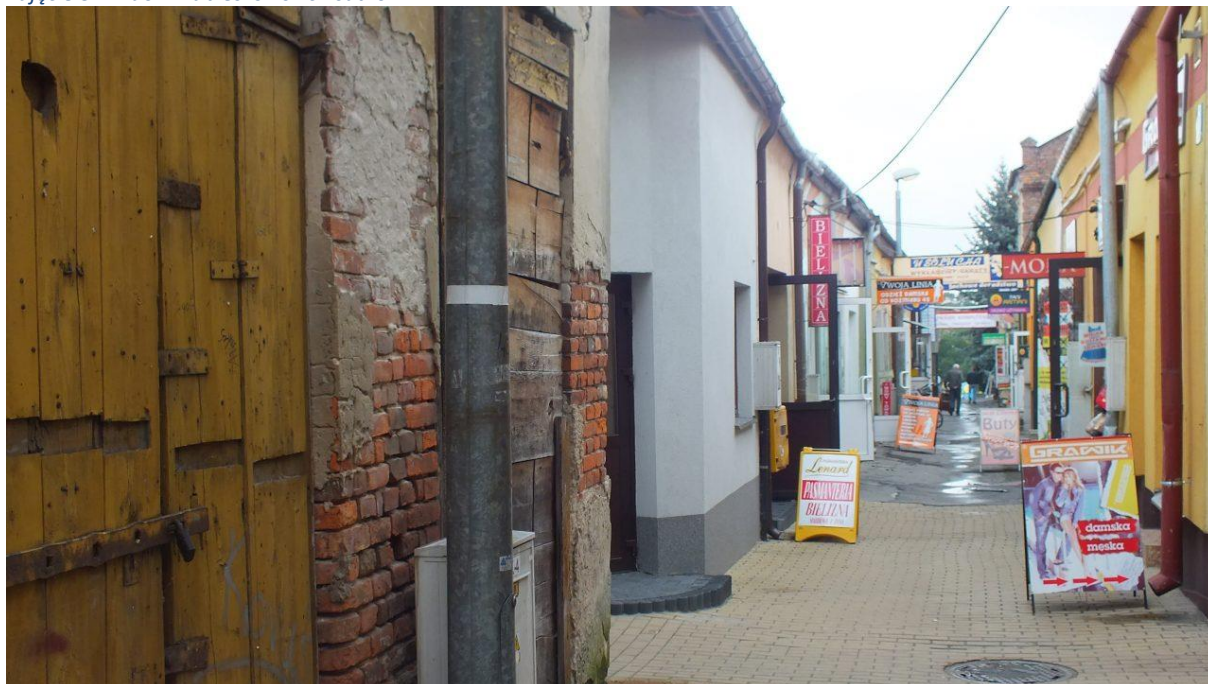
Sutki stanowią ewenement wśród tej skali miast w Polsce. Jednocześnie ich stan techniczny jest zły lub średni, co wynika z wieloletnich zaniedbań inwestycyjnych. Rozdrobniona struktura właścicielska lokali użytkowych, zlokalizowanych w zwartej zabudowie pierzejowej ograniczała kompleksowe rozwiązanie problemów technicznych związanych z ujednoceniem wyglądu elewacji sutków, szyldów, kompleksowym podłączeniem nieruchomości do infrastruktury sieciowej (kanalizacja, c.o., cwu).

Zdjęcie 2. Wygląd zabudowy przy ul. Rynek Sutki w Hrubieszowie

Źródło: www.roztocze.net

Zdjęcie 3. Widok hrubieszowskich sutków

Źródło: opracowanie własne

Interwencja prowadzona w ramach procesu rewitalizacji powinna przyczynić się do wzrostu atrakcyjności tego obszaru jako miejsca prowadzenia atrakcyjnej działalności gospodarczej, ale również jako miejsca korzystania z oferowanych tutaj usług. Należy budować prestiż handlowy obszaru rewitalizacji poprzez:

- 1) poprawę stanu technicznego zabudowy sutków, podłączenie do sieci kanalizacyjnej i c.o.,
- 2) wprowadzenie jednolitej stylistyki w stosunku do reklam i szyldów,
- 3) wspieranie lokowania w sutkach miejsc handlu produktami tradycyjnymi o wysokiej jakości oraz usług rzemiosła, art. rękodzielniczych,
- 4) wsparcie doradcze lokalnego sektora MŚP w celu budowy kompetencji do sieciowania, partnerskiej współpracy, prowadzenia wspólnych projektów inwestycyjno-rozwojowych.

Istotnym kontekstem dla kreowania kierunków rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji jest niski poziom wykształcenia jego mieszkańców. Niemal co czwarty bezrobotny na obszarze rewitalizacji legitymuje się wykształceniem gimnazjalnym lub podstawowym (23% ogółu bezrobotnych), co znacznie odbiega od przeciętnej sytuacji w mieście (20% ogółu bezrobotnych).

Niski poziom wykształcenia to problem dotyczący często osób, które przez wiele lat pracowały w rolnictwie i nie mają potwierdzonych kwalifikacji, a z racji wieku nie podejmą się już doszkalania w systemie edukacyjnym. Z tej perspektywy pożądanym celem działań rewitalizacyjnych winna być reintegracja społeczno-zawodowa osób długotrwale bezrobotnych, wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, związana z podnoszeniem kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji.

2.4.4 Podsystem środowiskowy

Obszar Śródmieścia Hrubieszowa to z jednej strony istotny potencjał przyrodniczy w skali ogólnomiejskiej, z drugiej zaś obszar licznych zjawisk kryzysowych.

System przyrodniczy miasta Hrubieszowa obejmuje korytarz ekologiczny doliny rzeki Huczwy, który przebiega m.in. przez teren Śródmieścia. Korytarz rzeczny podnosi atrakcyjność obszaru rewitalizacji w kontekście jakości życia mieszkańców oraz pośrednio stanowi czynnik aktywności gospodarczej. Dolina rzeki Huczwy posiada potencjał do realizacji nadrzędnych funkcji przyrodniczych w skali całego miasta (hydrogeologicznych, klimatycznych, i biologicznych) oraz podporządkowanych im funkcji pozaprzyrodniczych: wypoczynkowej i estetycznej.

System przyrodniczy obszaru rewitalizacji wzbogacają ponadto liczne pomniki przyrody, tj.:

- dąb szypułkowy (*Quercus robur*) o obw. 421 cm i wys. 22 m Hrubieszów, położony w parku miejskim u zbiegu ul. 3-go Maja i ul. Mjr H. Dobrzańskiego „Hubala” - właściciel Gmina Miejska Hrubieszów,
- 4 jesiony wyniosłe (*Fraxinus excelsior*) o obw. 427, 285, 362, 319 cm i wys. od 12 do 23 m. objęte wraz z nieruchomością ochroną zabytkową, położone w otoczeniu dworku Du Chateau przy ul. 3-go Maja, właściciel powiat hrubieszowski, użytkownik Muzeum im. Ks. St. Staszica w Hrubieszowie,
- 8 jesionów wyniosłych (*Fraxinus excelsior*) o obw. 276 do 397 cm i wys. od 20 do 25 m, położone wokół kościoła Św. Stanisława Kostki, własność Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. Św. Stanisława Kostki.

Pomniki przyrody stanowią istotne uwarunkowanie sfery środowiskowej obszaru rewitalizacji, które wpływa na bioróżnorodność terenu i jest dużą osobliwością przyrodniczą w skali całego miasta.

Obok licznych potencjałów dolina Huczwy niesie ze sobą duże zagrożenie powodziowe w okresie topnienia pokrywy śnieżnej oraz ulewnych deszczy. Dodatkowo obszar ten wyróżnia się niekorzystnym topoklimatem powodującym inwersje termiczne, które wpływają na utrzymywanie się dłużej niższych temperatur i większej wilgoci - wysokie zaleganie wód gruntowych, zwiększenie liczby dni z mgłą oraz kumulację zanieczyszczeń powietrza z niskich emitorów (głównie związanych z ogrzewaniem budynków).

Odcinek doliny Huczwy w obrębie miasta Hrubieszów wskazany jest do rewaloryzacji biologicznej, która oznacza sukcesywną likwidację zabudowy substandardowej znajdującej się na terenach zalewowych oraz odtwarzanie zadrzewień i zakrzewień w układach pasmowych wzdłuż doliny.

Zdjęcie 4. Kanał Huczwy w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Zdjęcie 5. Widok zabudowy doliny Huczwy

Źródło: opracowanie własne

Priorytetem w sferze ochrony środowiska jest również konieczność poprawy czystości rzeki poprzez likwidację niekontrolowanych punktów zrzutu ścieków, w tym zbiorników bezodpływowych na nieczystości ciekłe, obecnych na obszarze rewitalizacji.

Dla procesu rewitalizacji Hrubieszowa oznacza to konieczność rozbudowy sieci kanalizacyjnej w celu wyeliminowania bezodpływowych zbiorników na nieczystości ciekłe, funkcjonujące w obrębie najstarszej zabudowy mieszkaniowej.

Warunki fizjograficzne Hrubieszowa naturalnie wyodrębniły układ starego miasta na obszarze wyspy, co oznacza, iż okolony rzeką Huczwą teren jest w szczególności narażony na emisję zanieczyszczeń pyłowych z systemów grzewczych. Z uwagi na fakt szczególnej koncentracji na wyspie najstarszej zabudowy Hrubieszowa, odsetek niskich emitorów jest tu bardzo wysoki.

Miasto posiada dostęp do gazu ziemnego, jednakże o powszechnym użyciu do celów grzewczych decyduje nie dostępność, a struktura cen nośników energii cieplnej i koszt podłączenia do sieci.

Znaczący wpływ na stan czystości powietrza w Śródmieściu wywierają zanieczyszczenia pochodzące ze środków transportu. Przyczyną nadmiernej emisji do powietrza ze środków transportu jest w dalszym ciągu zły stan techniczny wielu pojazdów, a także wzrastające nasilenie ruchu pojazdów w centrum miasta, w szczególności poruszających się po drodze wojewódzkiej nr 844 relacji Chełm - Hrubieszów - Witków - Dołhobyczów - granica państwa. W granicach obszaru rewitalizacji przebiega ona ulicami: Kilińskiego, 3-go Maja, St. Staszica.

Wraz z dynamicznym rozwojem komunikacji drogowej wzrasta również zanieczyszczenie akustyczne środowiska w centrum miasta w rejonach często uczęszczanych tras komunikacyjnych, zwłaszcza drogi wojewódzkiej nr 844.

Na obszarze Śródmieścia znajdują się liczne tereny zielone, które służą celom rekreacyjnym lokalnej społeczności, a w szczególności:

- Park miejski im. Solidarności (otoczony ulicami 3-go Maja, Narutowicza, Mjr H. Dobrzańskiego „Hubala”,
- otoczenie kościoła – Sanktuarium Matki Bożej Sokalskiej (ul. Plac Staszica),
- otoczenie cerkwi – Zaśnięcia NMP (ul. 3-go Maja),
- ogrody międzyblokowe – ul. 3-go Maja, Narutowicza,
- zieleń w pobliżu rzeki Huczwy i kanału Ulgi,
- ogródki działkowe – na południe od ul. 3-go Maja,
- boiska treningowe HOSiR przy ul. Ciesielczuka, tzw. Maracanã,
- skwer przy ul. Pl. Wolności,
- tereny okalające cmentarz żydowski, ul. Gęsia (u zbiegu ulic Kruczej i Targowej).

Liczne obszary zieleni urządzonej są istotnym potencjałem obszaru rewitalizacji, gdyż podnoszą jakość zamieszkania, wpływają korzystnie na klimat i temperaturę otoczenia.

Spośród ww. terenów zielonych skwery położone w najbliższym otoczeniu wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej wymagają działań rehabilitacyjnych, gdyż rosnąca na nich zieleń przybrała aktualnie formę szczątkową.

Zdjęcie 6. Przykład terenów zielonych w otoczeniu zabudowy wielorodzinnej obszaru rewitalizacji Hrubieszowa

Źródło: opracowanie własne

W procesie rewitalizacji Hrubieszowa należy uwzględnić priorytet uporządkowania terenów zielonych towarzyszących zabudowie wielorodzinnej, w celu podniesienia jakości życia mieszkańców.

Istotnymi potencjałami środowiska naturalnego obszaru rewitalizacji jest ponadto hydrograficzna możliwość retencjonowania wód powierzchniowych oraz korzystne warunki słoneczne stwarzające możliwość pozyskiwania energii słonecznej i przetworzenie jej na inne formy energii (cieplnej, elektrycznej).

Przy projektowaniu przedsięwzięć rewitalizacyjnych dedykowanych rehabilitacji zabudowy mieszkaniowej Hrubieszowa należy wziąć pod uwagę wprowadzenie rozwiązań ekologicznych obniżających koszty eksploatacyjne modernizowanych obiektów - w postaci ogniw słonecznych czy zbiorników retencyjnych na wodę opadową.

W toku działań analitycznych służących wyznaczeniu obszaru zdegradowanego w podsystemie środowiskowym zbadano problem występowania wyrobów zawierających azbest na terenie miasta.

Na terenie Hrubieszowa całkowita powierzchnia pokryć dachowych zawierających azbest wynosi 182 030,00 m², natomiast masa pokryć dachowych zawierających azbest - 2002,33 Mg. Na obszarze rewitalizacji znajduje się 358,23 Mg takich wyrobów, tj. blisko 18% łącznej masy odpadów zidentyfikowanych w mieście.

Większość dachów pokrytych wyrobami zawierającymi azbest na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa jest w stanie surowym (tzn. niezabezpieczonym warstwą ochronną). Pokrycia azbestowe znajdują się w większości przypadków na terenie prywatnych posesji; bywają także pozostawiane po zdjęciu z dachów na podwórzach i w ogrodach. Jak wynika z przeprowadzonej oceny wyroby zawierające

azbest, znajdujące się w budynkach na obszarze rewitalizacji w ogromnej większości mają stopień pilności 3 (w przeciągu pięciu lat do ponownej oceny określającej, czy ich stan się nie pogorszył).

Problem dużej koncentracji wyrobów zawierających azbest dotyczy w szczególności następujących ulic obszaru rewitalizacji: Ciesielczuka (337,33 Mg/1000 os.), Jatkowa (195,56 Mg/1000 os.), Krucza (1094,49 Mg/1000 os.), Szewska (56,47 Mg/1000 os.), Wodna (111,69 Mg/1000 os.) – w porównaniu do wartości referencyjnej dla Hrubieszowa w wysokości 111,4 Mg/1000 os.

Zdjęcie 7. Widok pokrycia dachowego z wyrobów zawierających azbest w dolinie Huczwy w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

W toku inwentaryzacji na terenie Śródmieścia nie wykryto tzw. dzikich wysypisk odpadów azbestowo – cementowych, nie uzyskano też od mieszkańców informacji o podwórzach utwardzanych odpadami azbestowo – cementowymi.

Proces rewitalizacji Hrubieszowa winien więc zakładać sukcesywny demontaż i utylizację wyrobów zawierających azbest, zlokalizowanych w śródmieściu miasta.

2.4.5 Podsystem techniczny

Według stanu na dzień 1 maja 2015 r. mieszkaniowy zasób Gminy Miejskiej Hrubieszów obejmował 452 lokale usytuowane w 88 budynkach, z czego połowa znajdowała się na obszarze rewitalizacji - 44 budynki (50).

Budynki komunalne położone na obszarze rewitalizacji to w większości zabudowa drewniana (24 szt. – 55%), natomiast 20 szt. (45%) posiada konstrukcję murowaną.

Z 44 budynków komunalnych położonych na obszarze rewitalizacji aż 42 szt. (95%) posiada więcej niż 50 lat. Obiekty te położone są w następujących lokalizacjach: Mjr H.Dobrzańskiego Hubala (1 szt.), Jatkowa (2 szt.), Kilińskiego (1 szt.), 3 Maja (5 szt.), Narutowicza (4 szt.), Partyzantów (6 szt.),

Piłsudskiego – numery parzyste od 2 do 72 (4 szt.), Pl. Staszica (3 szt.), Pl. Wolności (2 szt.), Podzamcze (1 szt.), Prosta (2 szt.), Rynek (1 szt.), St. Staszica (1 szt.), Szewska (5 szt.), Wodna (3 szt.), Wspólna (1 szt.).

Z oceny stanu technicznego zasobu komunalnego w ramach corocznych przeglądów technicznych wynika, iż w stanie dobrym jest 15 obiektów (34%), w stanie średnim 25 szt. (57%), w stanie złym – 4 budynki (9%).

Zdjęcie 8. Widok wielorodzinnego komunalnego budynku mieszkalnego o konstrukcji drewnianej położonego przy ul. Wodnej 11 w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Z 44 obiektów 27 szt. podłączonych jest do sieci centralnego ogrzewania (61%), natomiast 17 budynków (39%) ogrzewanych jest piecami opalonymi paliwami stałymi. Brak podłączenia do sieci c.o. dotyczy w większości zabudowy drewnianej. Istniejące piece węglowe generują problem niskiej emisji oraz stwarzają zagrożenie pożarowe, co jest istotnym czynnikiem ryzyka w przypadku śródmieścia Hrubieszowa, w którym drewniana zabudowa pierzejowa obejmuje znaczną część jednostki.

40 obiektów komunalnych jest podłączonych do sieci kanalizacyjnej (90%), natomiast 4 budynki (10%) nie posiadają instalacji kanalizacyjnej – toalety znajdują się poza częścią mieszkalną, a nieczystości zbierane są w zbiornikach bezodpływowych.

Z analizy wynika, iż gminny zasób mieszkaniowy obszaru rewitalizacji charakteryzuje się niskim standardem, ograniczającym jakość życia mieszkańców. Poprawa stanu technicznego budynków mieszkalnych w celu ograniczenia ryzyka pożarowego, problemu niskiej emisji, poprawy standardu zamieszkania, a docelowo poprawy jakości życia mieszkańców, winna być priorytetem działań rewitalizacyjnych.

2.4.6 Podsystem przestrzenno-funkcjonalny

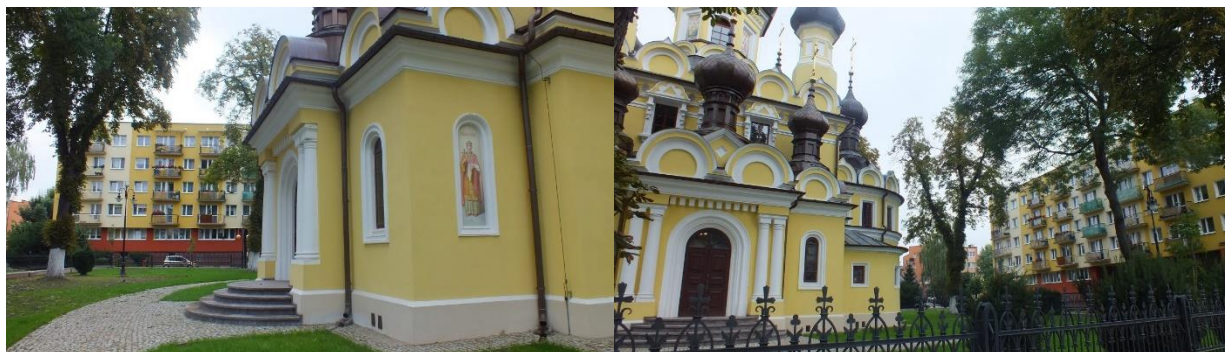
Cechą charakterystyczną struktury przestrzenno-funkcjonalnej obszaru rewitalizacji Hrubieszowa jest wysoka koncentracja usług i duża różnorodność zabudowy. Obszar ten jest głównym ośrodkiem usług ogólnomiejskich i podstawowych, miejscem skoncentrowania placówek handlowych, gastronomicznych, ochrony zdrowia, instytucji publicznych. Tu mieszczą się siedziby władz miejskich i

powiatowych, banków, urzędów i instytucji oraz hoteli. Obok funkcji usługowych obszar rewitalizacji realizuje również funkcje mieszkaniowe. Na zabudowę mieszkaniową składają się zarówno obiekty budownictwa wielorodzinnego, jak i jednorodzinne, zróżnicowane pod względem wysokości, wykorzystanego budulca oraz czasu powstania.

Warunki fizjograficzne Hrubieszowa zdecydowały o naturalnym wyodrębnieniu starego układu miasta na obszarze wyspy. Centralną częścią śródmieścia był stary rynek, na planie zbliżonym do kwadratu o bokach około 110 x 130 m, od którego odchodziła sieć nieregularnych ulic.

Aktualnie rynek lokacyjny został w części środkowej zabudowany, w wyniku czego powstały dwa place o odmiennym wyrazie architektonicznym. Część zachodnia utraciła charakter placu, a średniowysoka zabudowa zmieniła cechy dawnego rynku w ulicę. Zmiany w strukturze własnościowej śródmieścia i budowa wielokubaturowych obiektów wielorodzinnych, skalą i charakterem niedostosowanych do miejscowej tradycji (bloki mieszkalne zrealizowane w obrębie dawnego rynku, a także przy cerkwi prawosławnej i kościele poddominikańskim przy ul. 3 Maja) przyczyniły się do niekorzystnych przekształceń obszaru rewitalizacji. Obok domów jednorodzinnych, parterowych domków drewnianych i kamienic czynszowych, dominujących liczebnością w układzie staromiejskim, funkcjonuje pięciokondygnacyjna blokowa zabudowa wielorodzinna, zakłócająca skalę zabudowy i odpowiedzialna za dysharmonię dawnego układu urbanistycznego i historycznego krajobrazu miasta.

Zdjęcie 9. Widok na zabudowę blokową położoną obok cerkwi prawosławnej w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Dominantami historycznego układu są: kościół poddominikański i cerkiew prawosławna wraz z otaczającą zielenią wysoką. Ujemnie na odbiór miasta wpływa nieestetyczna zabudowa usytuowana blisko rzeki, po stronie południowej miasta oraz od strony północno-wschodniej.

Zdjęcie 10. Widok substandardowej zabudowy w dolinie rz. Ulgi oraz rz. Huczwy w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Pomimo niekorzystnych zmian w układzie przestrzennym, śródmieście nadal wpływa znacząco na krajobraz kulturowy całego miasta z uwagi na fakt, iż na jego terenie występuje koncentracja różnorodnych obiektów zabytkowych, w tym cennych kulturowo i unikatowych.

W Hrubieszowie znajduje się łącznie 70 zabytków, z czego 41 leży na obszarze rewitalizacji (ok. 60%), głównie przy ul. 3 Maja, Staszica, Kościelnej, Targowej, Pl. Wolności.

Ochronie prawnej podlegają następujące obszary i obiekty położone na obszarze rewitalizacji:

- układ urbanistyczny śródmieścia, obejmujący zabudowę wyspy otoczonej przez rz. Huczwę wraz z przedmieściami w rejonie ulic Podzamcza i Piłsudskiego z historyczną siecią ulic i placów oraz skalą zabudowy, także sylwetę miasta i konfigurację terenu - Nr rej. A/659
- obiekty wpisane do rejestru zabytków:
 - zespół klasztorny poddominikański: kościół parafialny p.w. św. Mikołaja z wyposażeniem w zabytki ruchome, d. klasztor, dzwonnica, drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego – przy ul. 3 Maja 12 – Nr rej. A/328,
 - zespół pocerkiewny: dawna cerkiew paraf. p.w. św. Mikołaja, obecnie kościół paraf. rzymskokatolickiej p.w. św. Stanisława Kostki, wraz z wyposażeniem w zabytki ruchome, dawna dzwonnica, obecna dzwonnica, drzewostan w granicach cmentarza kościelnego oraz wzgórze, na którym usytuowany jest kościół, ul. Staszica 13 - Nr rej. A/327,
 - cerkiew prawosławna paraf. p.w. Wniebowzięcia NMP, cmentarz przycerkiewny, drzewostan otaczający cerkiew, ogrodzenie cmentarza cerkiewnego, ul. 3 Maja 4 – Nr rej. A/1296,
 - plebania ul. 3Maja 6 – Nr rej. A/330,
 - dom z otoczeniem - ul. Partyzantów 11 - Nr rej. A/1302,
 - d. Syndykat Rolniczy – budynek i posesja, ul. 3Maja 10 – Nr rej. A/1297,
 - dom tzw. Dom Kiesewetterów - ul. 3Maja 31- Nr rej. A/340,
 - dwór zw. Du Chateau – z oficynami, ogrodzeniem, założeniem dziedzińca - ul. 3 Maja 11 - Nr rej. A/338,
 - dworek (d. Wydział Powiatowy Sejmiku Hrubieszowskiego, następnie apteka) wraz z posesją i posesjami sąsiednimi, ul. 3 Maja 17 – Nr rej. A/1298,
 - dawny dworek podmiejski ul. Czerwonego Krzyża 18a - Nr rej. A/339,
 - dworek, ul. Krucza 12 (d. 6) - Nr rej. A/190,

- dom w granicach działki, ul. Staszica 9 - Nr rej. A/1299,
- dworek, ul. Staszica 12b - Nr rej. A/333,
- dom, ul. Kościelna 2b - Nr rej. A/334,
- kamienica, ul. Targowa 7 (d. 23) - Nr rej. A/337,
- kamienica, Plac Wolności 1 (d. Rynek) - Nr rej. A/336.

Zdjęcie 11. Widok hrubieszowskich zabytków – klasztoru poddominikańskiego oraz Dworku Du Chateau

Źródło: opracowanie własne

W obszarze tym, w celu zachowania czytelnej odrębności w obszarze zainwestowania miejskiego obowiązują następujące zakazy:

- zakaz docieplania od zewnątrz budynków objętych ochroną konserwatorską oraz zakaz umieszczania na całym obszarze na eksponowanych elewacjach klimatyzatorów i innych urządzeń technicznych oraz reklam (dopuszczalne po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- zakaz lokalizacji tymczasowych, wolnostojących obiektów gospodarczych (garaży, komórek, kiosków itp.) z wyłączeniem zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
- nakaz ochrony zabytków archeologicznych,
- zakaz stosowania ogrodzeń z betonowych elementów prefabrykowanych,
- zakaz lokalizacji budynków, elementów małej architektury, ogrodzeń nośników reklamowych powodujących zakłócenie widoku na zabytek oraz lokalizacji wielkoformatowych tablic reklamowych.

Dodatkowo na obszarze rewitalizacji ochroną planistyczną gmina miejska Hrubieszów objęła obiekty o walorach kulturowych, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków, a w szczególności:

- kramy miejskie tzw. „sutki”,
- dom drewniany - ul. Narutowicza 2,
- domy drewniane - ul. Kilińskiego nr 6, 10, 13, 16, 38,
- domy drewniane - ul. Partyzantów nr 13, 25,
- domy murowane - ul. Podzamcze nr 15, 17,
- dom murowany - ul. Targowa 4,
- dom drewniany - ul. Czerwonego Krzyża 10,
- dom murowany, dawny szpital - ul. Czerwonego Krzyża nr 9,

- dawna elektrownia - ul. Podzamcze nr 9a,
- dawny magistrat - ul. Podzamcze nr 9,
- dawny zajazd murowany - Plac Wolności 15,
- pomnik Stanisława Staszica - ul. 3 Maja,
- dom murowany - ul. Kościelna 5,
- dom murowany - Plac Wolności 32,
- dawny cmentarz żydowski - ul. Krucza.

Duża liczba budynków zabytkowych stanowi największy potencjał obszaru rewitalizacji Hrubieszowa, ale jednocześnie nagromadzenie takich obiektów w centrum miasta, zwłaszcza w sytuacji wieloletnich zaniedbań remontowych, sprawia że teren ten w szczególności stanowi miejsce koncentracji problemów w sferze technicznej, związanej ze złym stanem najstarszych obiektów budowlanych lub ich niewystarczającym wyposażeniem w podstawowe instalacje.

Nagromadzenie obiektów zabytkowych zostało potraktowane jako dodatkowy wskaźnik w sferze przestrzennej. Wysoka wartość historyczna obszaru rewitalizacji, przy notorycznym braku środków finansowych na modernizację najstarszego zasobu, wpływa - w przypadku zapotrzebowania na kosztowne remonty konserwatorskie w obiektach zabytkowych – na duży poziom kryzysu i stopień degradacji tej jednostki w podsystemie przestrzenno-funkcjonalnym.

Wskaźnik liczby obiektów zabytkowych objętych GEZ na 1000 mieszkańców dla Hrubieszowa przyjął wartość 3,89, natomiast dla obszaru rewitalizacji 10,59. Analizując rozkład wartości wskaźnika w obrębie jednostki wskazanej do rewitalizacji można zauważyć, iż w przypadku następujących ulic występuje szczególna koncentracja kryzysu w podsystemie przestrzennym: Plac Wolności (187,5), Staszica (125,0), Targowa (50,0), Czerwonego krzyża (44,78), Kilińskiego (22,73), Kościelna (200,0), 3 Maja (8,13), Partyzantów (10,1), Piłsudskiego (9,52), Pl. Staszica (12,82), Podzamcze (37,04), Rynek (17,86).

Istotnym problemem obszaru rewitalizacji Hrubieszowa jest niedostosowanie funkcji pełnionych przez obiekty zabytkowe do ich potencjału i możliwości, co wpływa na postępowanie procesu ich degradacji.

Dla przykładu, podlegający ochronie rejestrowej reprezentacyjny secesyjny budynek dawnego Syndykatu Rolniczego Towarzystwa Rolniczego w Hrubieszowie, w wyniku uruchomienia w nim bazy Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni, został poważnie przekształcony. Do obiektu została dobudowana kolidująca z jego funkcją i architekturą zabudowa gospodarcza, teren przy obiekcie został poważnie zdegradowany.

Aktualnie budynek pełni funkcję handlowo-usługową. Liczne umowy najmu powierzchni użytkowej budynku doprowadziły do trwałych podziałów jego przestrzeni, odzwierciedlających się również na poziomie elewacji frontowej. Ingerencje najemców w przestrzeń elewacji wpływają na narastanie bałaganu w przestrzeni urbanistycznej Hrubieszowa, a niewłaściwie prowadzone prace modernizacyjne powodują utratę wartości zabytkowych obiektu, chronionych prawem.

Zdjęcie 12. Widok elewacji frontowej budynku d. Syndykatu Rolniczego w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne

Obszar rewitalizacji w zasadzie obejmuje tereny o w pełni wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej, na których możliwości inwestowania są ograniczone. Obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego²¹ pokrywający się z granicami obszaru rewitalizacji Hrubieszowa, dopuszcza przekształcenia tego terenu raczej w niewielkim zakresie.

Plan miejscowy nakazuje objęcie obiektów zabytkowych, o szczególnym znaczeniu w historii miasta, działaniami rewaloryzacyjnymi. Obowiązuje zakaz docieplania zewnętrznych elewacji i krycia dachu blachodachówką i blachą trapezową.

Na obszarze rewitalizacji plan miejscowy preferuje stosowanie dla celów ogrzewania budynków źródeł energetycznych ekologicznie czystych (energia elektryczna, gaz ziemny, gaz propan-butan, olej opałowy niskosiarkowy oraz inne niekonwencjonalne). Natomiast ochrona przestrzeni publicznej i krajobrazu kulturowego obszaru rewitalizacji zgodnie z planem polega na:

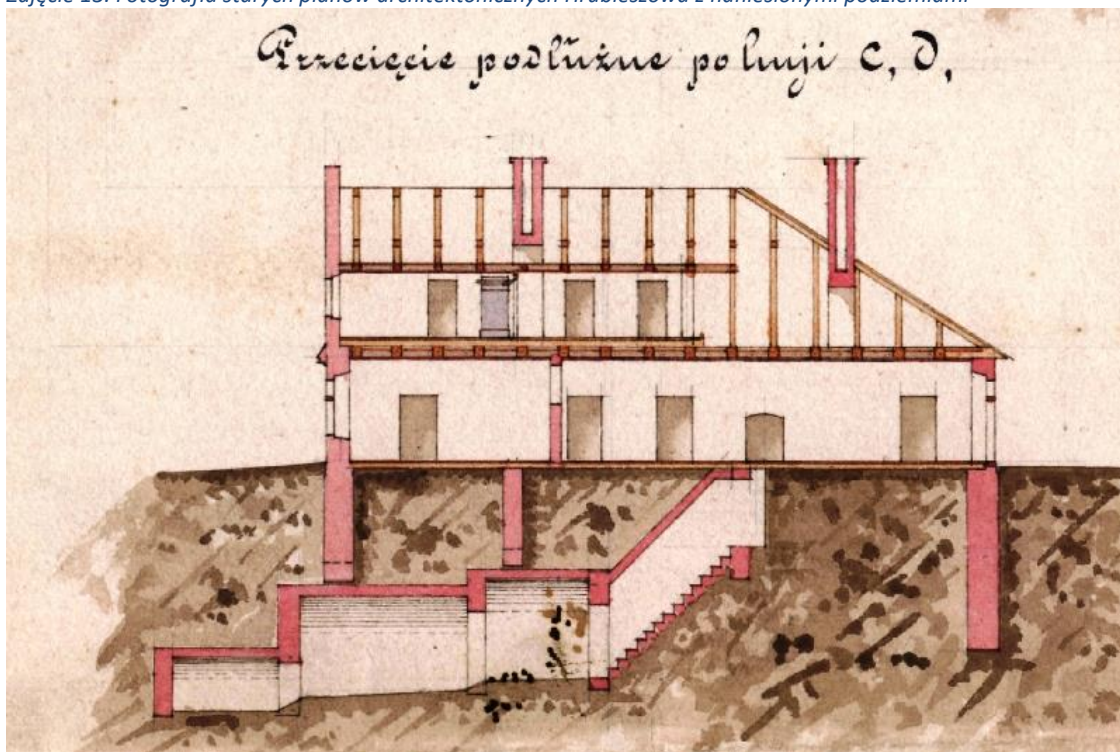
- 1) zachowaniu historycznej sieci dróg,
- 2) ostanianiu zielenią obiektów dysharmonijnych,
- 3) utrzymaniu i ochronie małej architektury sakralnej,
- 4) porządkowaniu terenu poprzez realizację nowej zabudowy w miejsce zabudowy zużytej technicznie,
- 5) nawiązaniu do form budownictwa tradycyjnego z zastosowaniem tradycyjnych materiałów budowlanych (drewno, kamień, materiały ceramiczne i inne posiadające atest).

Plan zaleca również wprowadzenie zadrzewień i zakrzewień wzdłuż dróg publicznych z uwzględnieniem wymogów ekspozycji krajobrazowej oraz wprowadza obowiązek zachowania, rewaloryzacji i ochrony zieleni oraz zbiorowisk łągowych na skarpie i terasie zalewowej oraz odtwarzanie zadrzewień i zakrzewień w układach pasmowych doliny rz. Huczwy.

²¹ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Hrubieszowa, przyjęty Uchwałą Nr XIV/98/2011 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 30.09.2011 r. (Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 183 z dnia 30.11.2011 r., poz. 2870)

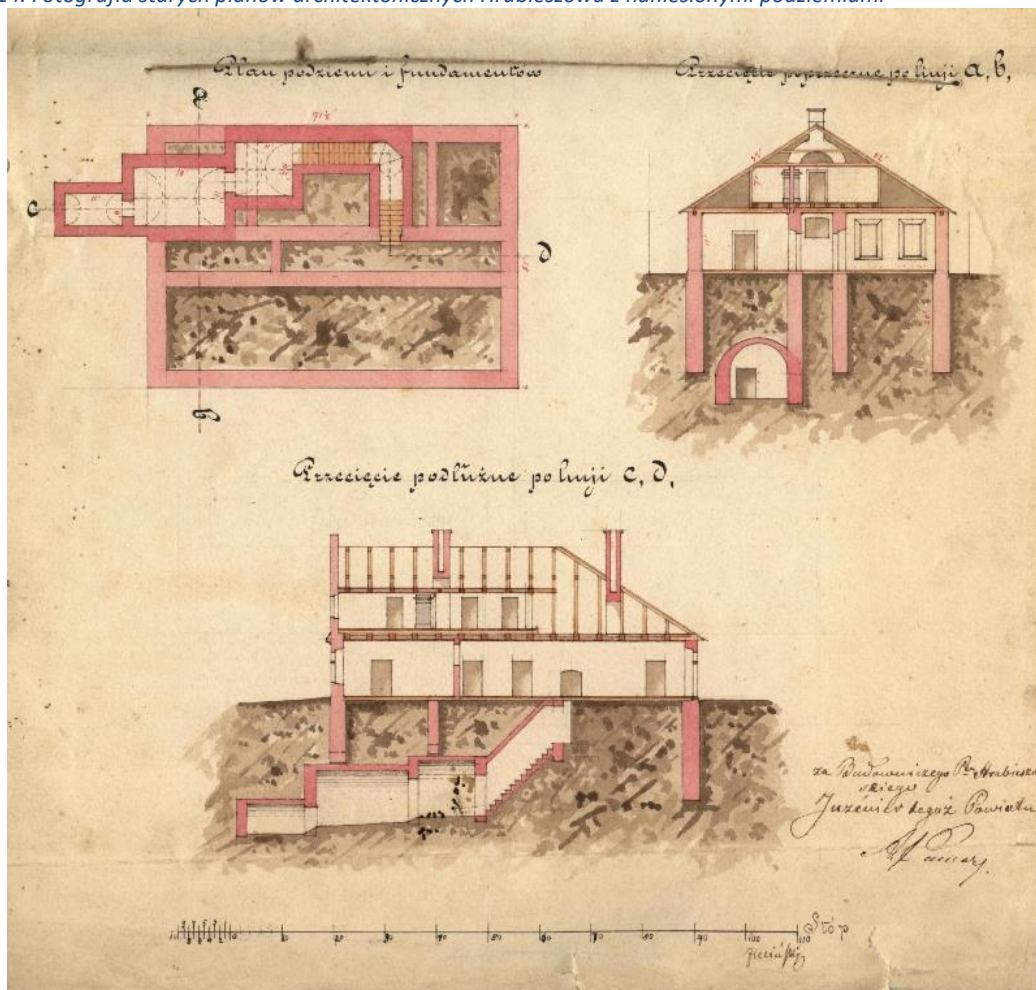
Śródmieście to również teren występowania specyficznej degradacji tkanki miejskiej. Od dawna obserwowano nasilanie się procesu niszczenia budynków i ciągów komunikacyjnych. Widoczne są one w spękaniach budynków, ich osiadaniu oraz w zapadaniu się dużych fragmentów ulic i chodników. Stwierdzono, że w znacznym stopniu ma to związek z istnieniem wielopoziomowych zdegradowanych podziemnych konstrukcji pod najstarszą częścią Śródmieścia. Podziemia powstały na początku XIX w i pełniły funkcję komunikacyjno-gospodarczo- magazynową. Tunele znajdują się pod całym wzgórzem staromiejskim. Biegają pod głównymi ulicami starego miasta, łącząc ze sobą najważniejsze budynki (ratusz, świątynie, klasztor i kamienice kupieckie). Podziemne korytarze mają szerokość 3 m i wysokość 2,5 m. Każdy korytarz posiada jeden lub dwa szyby wentylacyjne. Nie wiadomo, jak długa jest sieć podziemi, gdyż nie przeprowadzono dotychczas ich pełnej inwentaryzacji.

Zdjęcie 13. Fotografia starych planów architektonicznych Hrubieszowa z naniesionymi podziemiami

Źródło: www.podziemnyhrubieszow.pl

Zdjęcie 14. Fotografia starych planów architektonicznych Hrubieszowa z naniesionymi podziemiami

Źródło: www.podziemnyhrubieszow.pl

Miasto w 2015 r. podpisało z AGH w Krakowie porozumienie o współpracy w zakresie promocji i wykorzystania potencjału naukowego dla zabezpieczenia historycznej zabudowy i podziemi.

W procesie rewitalizacji pożądane w kontekście społeczno-ekonomicznym będą działania dedykowane restauracji i udostępnieniu zabytkowych podziemi. W pierwszym etapie należy wykonać inwentaryzację, a następnie opracować wstępną koncepcję zabezpieczenia i zagospodarowania murowanych podziemi. Jest to o tyle istotne, gdyż budynki przewidziane do renowacji w ramach procesu rewitalizacji to historyczna zabudowa mieszcząca się nad podziemiami.

Nadanie podziemiom nowych funkcji społeczno-gospodarczych w ramach procesu rewitalizacji umożliwi utworzenie lokalnego produktu turystycznego z potencjałem do aktywizacji drobnej lokalnej przedsiębiorczości, co jest pożądane w kontekście potrzeb rewitalizacyjnych w sferze gospodarczej Hrubieszowa.

Zdjęcie 15. Widok podziemi na terenie Śródmieścia Hrubieszowa

Źródło: <http://lubiehrubie.pl>

Reasumując, cechą charakterystyczną obszaru rewitalizacji jest współistnienie przestrzeni zaprojektowanej zarówno na potrzeby funkcji, jakie miasto pełniło historycznie, jak i funkcji współczesnych. Rolą procesu rewitalizacji jest nadanie nowych funkcji społeczno-gospodarczych obiektom historycznym, licznie występującym na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa, w celu umożliwienia ich ponownego wykorzystania zgodnie z aktualnymi potrzebami mieszkańców, potwierdzonymi wynikami diagnozy czynników i zjawisk kryzysowych przeprowadzonej na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

Podsumowanie

Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji umożliwiła sformułowanie katalogu specyficznych problemów na nim występujących oraz potencjałów.

W sferze społecznej zasadniczym problemem jest bezrobocie, szczególnie wśród osób, które zakończyły edukację na poziomie gimnazjalnym lub podstawowym. Na obszarze rewitalizacji mieszka wiele osób dotkniętych ubóstwem, koncentrują się tu także dysfunkcje wychowawcze, jak również obecny jest problem niskiego poziomu bezpieczeństwa i przemocy. Wyraźnie przejawia się proces starzenia populacji. Kapitał społeczny jest raczej niski, co objawia się m.in. ograniczonym aktywnym uczestnictwem w kulturze mieszkańców obszaru rewitalizacji. Działają tu jednak liczne organizacje pozarządowe, które mogą pełnić ważną rolę w całym procesie rewitalizacji.

W sferze gospodarczej zdiagnozowano ponadprzeciętną obecność prywatnych działalności gospodarczych na obszarze rewitalizacji, ale jednocześnie ich słabość spowodowaną płytkim popytem lokalnym, objawiającą się krótkim czasem funkcjonowania na rynku. Niestety, pomimo położenia w strefie centrotwórczej przedsiębiorstwa nie mają zdolności oddziaływania ponadlokalnego, wykraczającego poza granice obszaru rewitalizacji.

W sferze przestrzenno-funkcjonalnej zauważono liczne kontrasty architektoniczne między sąsiadującymi ze sobą fragmentami obszaru rewitalizacji. Licznie występujące zabytki stanowią jednocześnie atut i obciążenie obszaru. Centralne położenie obszaru interwencji zapewnia dobrą dostępność do większości usług komercyjnych, jednak brakuje tu oferty dedykowanej społeczności obszaru rewitalizacji (głównie seniorom, ale także dzieciom i młodzieży) w sferze kulturalnej, edukacyjnej. Istotnym obciążeniem dla procesu rehabilitacji zabytkowych budynków są murowane podziemia występujące w najstarszej części Śródmieścia, które należy zinwentaryzować i zabezpieczyć – w celu ograniczenia ryzyka zapadania się i uszkodzeń konstrukcji nadziemnej zabudowy.

Proces rewitalizacji Hrubieszowa należy wykorzystać w celu nadania nowych funkcji społeczno-ekonomicznych zabytkowym podziemiom, posiadających wysoki potencjał do aktywizacji sektora gospodarczego Śródmieścia.

W sferze technicznej zdiagnozowano na ogół dobrą dostępność infrastruktury i zły stan licznych budynków komunalnych, które wymagają często poważnych remontów z powodu wieloletnich zaniedbań, a także z powodu zużycia funkcjonalnego.

Na sferę środowiskową wpływa co prawda czyste otoczenie miasta i brak poważnych zagrożeń ze strony przemysłu, ale także – niska emisja, spaliny i hałas spowodowane przebiegiem przez miasto tras tranzytowych, jak również obecność licznych wyrobów zawierających azbest.

3. Wizja stanu obszaru rewitalizacji gminy miejskiej Hrubieszów w 2023 r.

Wytyczne Ministerstwa Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 stanowią, że program rewitalizacji powinien zawierać w opis wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, a także cele rewitalizacji i odpowiadające im kierunki działań służących eliminacji lub ograniczeniu zdiagnozowanych poprzednio negatywnych zjawisk społecznych i powiązanych z nimi problemów gospodarczych, przestrzenno-funkcjonalnych, technicznych i środowiskowych.

Przez wizję rozumiemy obraz przyszłości, którą chcemy wykreować. Wizja i uporządkowany system celów rewitalizacji powinny stanowić spójną całość w tym sensie, że każdy z celów rewitalizacji musi w sposób czytelny przyczynić się do realizacji określonego fragmentu wizji oraz – wizji jako całości.

Za horyzont wizji przyjęto rok 2023. Wizja stanu obszaru rewitalizacji Hrubieszowa po przeprowadzeniu rewitalizacji przedstawia się następująco:

Obszar rewitalizacji w Hrubieszowie rozwija się harmonijnie z poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Poprawie uległa jakość życia jego mieszkańców w odniesieniu do standardu i warunków zamieszkiwania, materialnych warunków bytowych dzięki ograniczeniu zjawiska bezrobocia za pomocą wsparcia warunków prowadzenia działalności gospodarczej i ustabilizowania sytuacji na rynku pracy.

Dzięki licznym inicjatywom animacyjnym w obszarze kultury zwiększyła się społeczna aktywność mieszkańców, nastąpił proces ich integracji i wzrosło poczucie bezpieczeństwa publicznego. Mieszkańcy spędzają wolny czas poza domem, biorąc aktywny udział w życiu społeczności. Do seniorów jest skierowany szeroki wachlarz działań aktywizacyjnych, zarówno pod kątem edukacji, kultury, jak i aktywnego wypoczynku, dzięki czemu wszyscy mieszkańcy na równych prawach mają możliwość pełnego uczestnictwa w życiu miasta.

Dawne problemy społeczne obszaru rewitalizacji udaje się przezwyciężyć. Aktualnie czynniki kryzysu dotyczące bezrobocia, ubóstwa i wynikających z nich konieczności pobierania zasiłków z pomocy społecznej zostały ograniczone i kształtują się na obszarze rewitalizacji na poziomie średnich wartości dla całego miasta.

Organizacje społeczne prężnie działają na obszarze rewitalizacji harmonijnie uzupełniając ofertę usług publicznych. Lokalna przedsiębiorczość – dzięki aktywizacji zawodowej społeczności obszaru rewitalizacji – znacząco umacnia swój potencjał ekonomiczny, stabilizując na tym terenie rynek pracy.

Do obszaru rewitalizacji wprowadzono nowe funkcje sprzyjające aktywnemu spędzaniu wolnego czasu. Jego centrum wypełniło się różnorodną działalnością usługową, handlową, kulturalną i społeczną, która znalazła dla siebie miejsce nie tylko w wyremontowanych budynkach, ale również w zagospodarowanych na cele społeczne podziemiach.

W wyniku poprawy stanu technicznego zasobu mieszkaniowego i likwidacji źródeł niskiej emisji nastąpiła poprawa jakości środowiska naturalnego. Wysoka jakość komponentów środowiska

naturalnego, poprawa ładu przestrzennego i estetyki oraz bogata oferta i zaplecze placówek kulturalnych stanowiąc będą istotne impulsy rozwoju aktywności społecznych i gospodarczych, opartych na potencjale lokalnych wartości zrewitalizowanego obszaru. Powstrzymana zostanie społeczna, fizyczna i ekonomiczna degradacja przestrzeni publicznej (terenów i obiektów). Jej zwiększona funkcjonalna wartość, atrakcyjność i konkurencyjność nada zrewitalizowanemu obszarowi pozytywnego wizerunku.

4. Cele procesu rewitalizacji w gminie miejskiej Hrubieszów

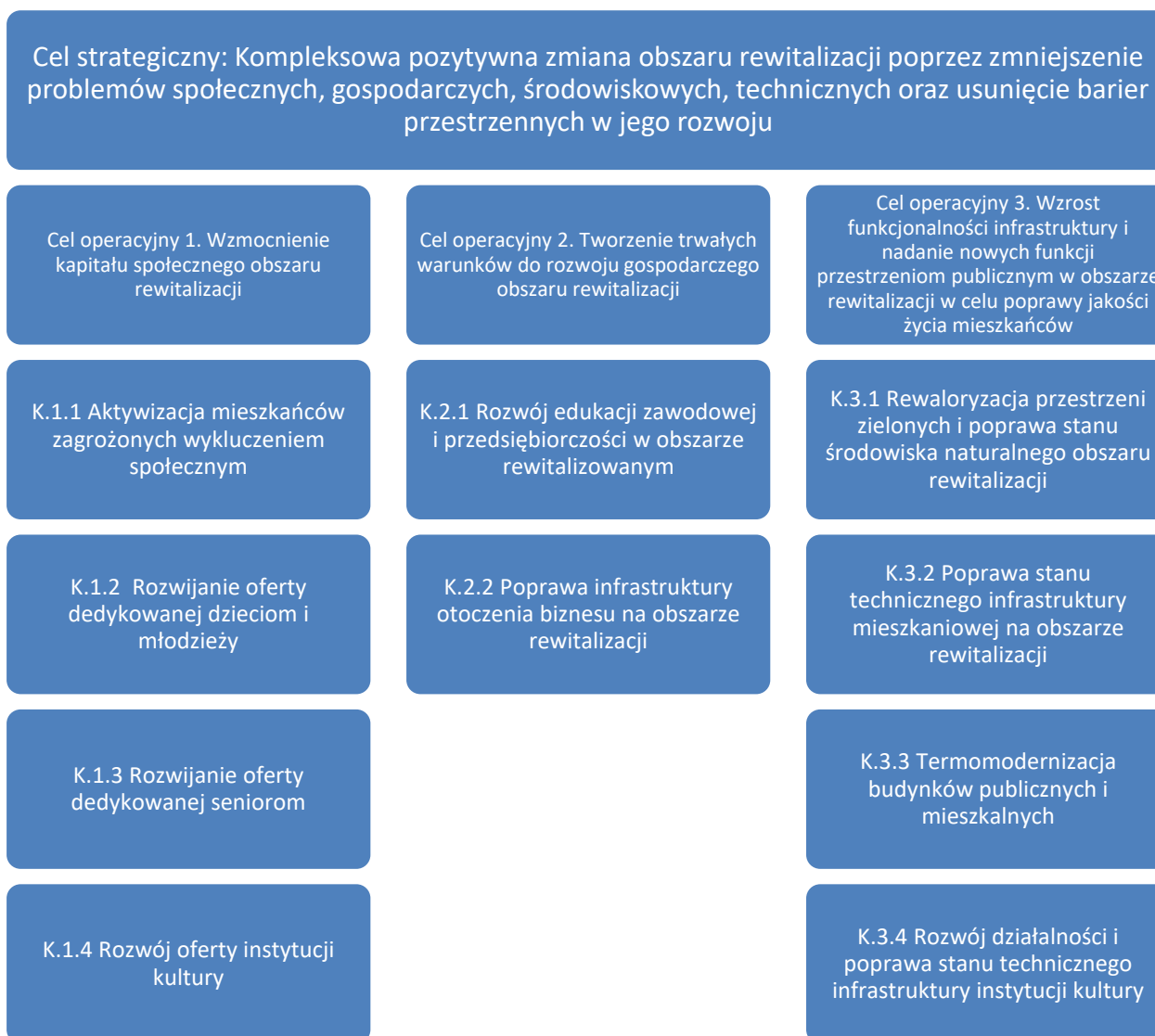
Program rewitalizacji ma na celu współuczestniczenie – wraz ze strategią rozwoju miasta, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategią rozwiązywania problemów społecznych i innymi dokumentami o charakterze strategicznym – w rozwiązaniu problemów najbardziej zdegradowanej części miasta w sferach: społecznej, gospodarczej, technicznej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej.

Zapisy programu rewitalizacji są spójne z celami rozwoju miasta zdefiniowanymi w Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszowa, obejmującymi działania związane z poprawą warunków i jakości życia mieszkańców, rozwojem gospodarczym i przestrzenno-funkcjonalnym, ochroną środowiska naturalnego, rozwojem aktywności i tożsamości lokalnej.

Program rewitalizacji jest dokumentem opracowanym z myślą o wyznaczeniu najbardziej kryzysowych terenów na obszarze miasta, mających potencjał do generowania dalszego rozwoju, które wymagają ożywienia i odnowy. Jest on programem wieloletnim, interdyscyplinarnym i zintegrowanym, który bazuje na współpracy różnych podmiotów podczas przygotowania, opracowania i realizacji.

Głównym celem programu rewitalizacji jest wyznaczenie dróg do wyprowadzenia danego obszaru ze stanu kryzysowego poprzez usunięcie zjawisk, które spowodowały jego degradację.

Cel strategiczny oraz cele operacyjne *Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023* obejmują:

Realizacja celu strategicznego i celów operacyjnych w sposób znaczący przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców obszaru rewitalizacji Hrubieszowa, zapobiegania rozprzestrzeniania się niekorzystnych zjawisk oraz pozwoli w pełniejszym stopniu wykorzystać jego lokalne potencjały. Szczególne miejsce wśród kierunków działań zajmuje sfera społeczna, potwierdzając tym samym, że to mieszkańcy są najcenniejszym zasobem obszaru rewitalizacji.

Realizacja celów Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 uruchomi procesy wyprowadzenia ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowanej części miasta i stworzy warunki do jej zrównoważonego rozwoju przez przedsięwzięcia kompleksowe.

Przeprowadzenie rewitalizacji na terenie miasta ma się przyczynić do osiągnięcia trwałej pozytywnej zmiany obszaru rewitalizacji, której efekty prezentuje poniższe zestawienie.

Tabela 34. Efekty rewitalizacji obszaru zdegradowanego miasta Hrubieszowa

Cel Programu Rewitalizacji	Sfera funkcjonalna	Planowane efekty rewitalizacji
Cel 1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji	Społeczna Gospodarcza	<ul style="list-style-type: none"> · uruchomione zostaną różnorodne formy wsparcia zawodowego nieaktywnych zawodowo mieszkańców obszaru rewitalizacji: szkolenia, warsztaty, różne formy edukacji i podwyższania kompetencji; · nastąpi rozwój nowych form aktywności gospodarczej mieszkańców miasta oraz ożywienie gospodarcze; · ograniczeniu ulegną niekorzystne zjawiska społeczne: bezrobocie, zanik więzi rodzinnych i sąsiedzkich, migracja zarobkowa wykształconej młodzieży; · spadnie liczba osób korzystających z pomocy społecznej, zatrzymany zostanie proces wykluczenia społecznego w wyniku działań związanych z poprawą aktywności społeczno-zawodowej osób nieaktywnych na rynku pracy; · zwiększona zostanie oferta kreatywnych zajęć dodatkowych, w tym dla seniorów i młodzieży;
Cel 2. Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji	Gospodarcza Społeczna Przestrzenno-funkcjonalna Techniczna	<ul style="list-style-type: none"> · wzrośnie wskaźnik przedsiębiorczości na obszarze rewitalizacji; · w wyniku utworzenia nowych miejsc pracy ograniczony zostanie poziom bezrobocia; · dzięki poprawie aktywności społecznej wzrośnie liczba osób aktywnych zawodowo, co przełoży się na zwiększenie udziału w dyskusjach publicznych i konsultacjach dedykowanych procesowi rewitalizacji; · poprawie ulegnie poziom integracji społecznej, nastąpi wzrost kapitału społecznego obszaru rewitalizacji; · przez wzrost zadowolenia mieszkańców z procesów rewitalizacyjnych zwiększeniu ulegnie frekwencja wyborcza, zaangażowanie w życie miasta i procesy jego rozwoju;
Cel 3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców	Techniczna Środowiskowa Przestrzenno-funkcjonalna Społeczna	<ul style="list-style-type: none"> · przywrócony zostanie ład przestrzenny: przestrzeń publiczna zostanie właściwie zagospodarowana, wzmocniona zostanie funkcja centrotwórcza obszaru rewitalizacji; · ograniczona zostanie emisja dwutlenku węgla do atmosfery; · nastąpi poprawa funkcjonalności i bezpieczeństwa ruchu kołowego i pieszego; · wzrośnie liczba zmodernizowanych budynków mieszkalnych, poprawie ulegnie standard obiektów użyteczności publicznej – infrastruktury

		<p>społecznej, budynków komunalnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> · przestrzeń publiczna obszaru rewitalizacji poprawi swój wizerunek. Zmniejszeniu ulegnie zanieczyszczenie atmosfery oraz zużycie mediów, powodowane poprawą stanu infrastruktury technicznej, racjonalnymi oszczędnościami; · odczuwalny będzie wzrost zadowolenia mieszkańców w wyniku zwiększenia możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego, wzbogacenia oferty kulturalnej; tempo migracji z obszaru rewitalizacji zmniejszy się, · ulegnie poprawie jakość życia mieszkańców.
--	--	--

Źródło: opracowanie własne

5. Lista przedsięwzięć rewitalizacyjnych

5.1 Projekty podstawowe

Poniżej przedstawione zostało zestawienie podstawowych projektów rewitalizacyjnych zgłoszonych do Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023, przygotowanych zgodnie z Wytycznymi Ministerstwa Rozwoju w sprawie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020²².

Miasto Hrubieszów ogłosiło otwarty nabór na przedsięwzięcia rewitalizacyjne wśród partnerów społecznych, wspólnot mieszkaniowych, przedsiębiorców oraz pozostałych podmiotów. Nabór projektów rewitalizacyjnych trwał od 7 sierpnia 2017 roku do 14 sierpnia 2017 roku²³.

Regulamin naboru opublikowany w formie Zasad składania Kart Projektów Rewitalizacyjnych do Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 został oparty na regułach dedykowanych programowaniu rewitalizacji wynikających z *Wytycznych Ministerstwa Rozwoju w sprawie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020*.

Celem naboru było określenie zakresu interwencji rewitalizacyjnej, złożonej z katalogu projektów podstawowych oraz uzupełniających.

Projekty nie spełniające warunków projektu rewitalizacyjnego w rozumieniu *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020* zostały uwzględnione w programie w ramach listy pozostałych/uzupełniających przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Projekty położone poza obszarem rewitalizacji, niewpisujące się cele i kierunki działań programu, podlegały odrzuceniu.

Inicjatorzy projektów podstawowych będą mogli aplikować o środki na ich realizację m.in. z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020. Założono włączenie do programu rewitalizacji również takich projektów, które przewidziane zostały do dofinansowania z innych środków, niż RPO WL 2014–2020, a będą mieć charakter rewitalizacyjny.

²²Wytyczne Ministra Rozwoju z dnia 02.08.2016 w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 (MR/H 2014-2020/20(2)08/2016).

²³Link do ogłoszenia o naborze <http://www.miasto.hrubieszow.pl/content/nab%C3%B3r-projekt%C3%B3w-rewitalizacyjnych-do-lokalnego-programu-rewitalizacji-miasta-hrubieszowa-na>

Inicjatorem projektu/przedsięwzięcia o charakterze inwestycyjnym mógł być każdy, kto zamierza realizować projekt/przedsięwzięcie rewitalizacyjne na obszarze rewitalizacji i ma pełną zdolność do czynności prawnych. W przypadku projektów nieinwestycyjnych dopuszczono inicjowanie projektów przez grupy nieformalne.

Założono, że projekty powinny przyczyniać się do rozwiązywania lokalnych problemów społecznych oraz gospodarczych i/lub przestrzenno-funkcjonalnych i/lub technicznych i/lub środowiskowych występujących na obszarze rewitalizacji w celu wyprowadzenia go z sytuacji kryzysowej. Powinny być także spójne z celami rewitalizacji i powiązane z innymi działaniami rewitalizacyjnymi. W związku z tym, że rewitalizacja ma być procesem integrującym działania ze sfery społecznej ze sferami: gospodarczą, przestrzenno-funkcjonalną czy techniczną, preferowane były przedsięwzięcia realizowane w partnerstwie, wpływające trwale na każdą z wymienionych sfer.

Co do zasady projekt/przedsięwzięcie musi być realizowane na obszarze rewitalizacji. Dopuszczono jednak możliwość zgłaszania przedsięwzięć, które będą realizowane poza obszarem rewitalizacji, jeśli będą one służyć realizacji celów przypisanych obszarowi rewitalizacji, a beneficjentem ostatecznym projektu będą mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Dotyczy to zwłaszcza inicjatyw społecznych nakierowanych na aktywizację zawodową i społeczną.

W przypadku, gdy przedsięwzięcie obejmowało prace remontowe, konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane budynków lub zagospodarowanie terenu w rozumieniu przepisów prawa, inicjator zobowiązany był do deklaracji, że posiada tytuł prawny do korzystania z nieruchomości, wynikający z prawa własności, stosunku zobowiązaniowego (umowy dzierżawy, najmu), zgody na korzystanie z budynku lub terenu udzielonej przez jego właściciela lub w innej formie przewidzianej przepisami prawa.

Założono, że projekty, w których planowana była modernizacja budynków, powinny uwzględniać konieczność dostosowania infrastruktury i wyposażenia do potrzeb osób z niepełnosprawnością oraz tam, gdzie to było zasadne, podnosić efektywność energetyczną.

Wykluczono ze wsparcia w ramach środków polityki spójności inwestycje polegające na budowie nowych budynków na terenie obszaru rewitalizacji.

Horyzont czasowy realizacji projektów wskazano jako tożsamy z okresem obowiązywania Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023.

W efekcie naboru zostało zadeklarowanych do objęcia zapisami LPR łącznie 31 przedsięwzięć do realizacji na obszarze rewitalizacji miasta Hrubieszowa – w kształcie, który wynika ze złożonych deklaracji.

Do celu operacyjnego C.2 *Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji* zostały zgłoszone tylko trzy projekty, realizujące dwa kierunki działań: K.2.1 *Rozwój edukacji zawodowej i przedsiębiorczości w obszarze rewitalizowanym* oraz K.2.2 *Poprawa infrastruktury otoczenia biznesu na obszarze rewitalizacji*. Uznając za istotne te kierunki działań, postanowiono nie zmieniać ich układu w celu operacyjnym nr 2 zakładając, że na etapie wdrażania programu rewitalizacji, w wyniku naboru uzupełniającego przedsięwzięć, zostaną zainicjowane dodatkowe projekty z zakresu rozwoju przedsiębiorczości oraz edukacji zawodowej, wspierające rozwój gospodarczy obszaru rewitalizacji, które zostaną włączone do programu w związku z jego

aktualizacją.

Opisy poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych sformułowano w oparciu o bieżący stan przygotowania ich do realizacji. W przypadku przedsięwzięć, które nie mają np. dokumentacji technicznej, opisy zostały w ogólny sposób sformułowane. Zostaną one uszczegółowione na dalszym etapie wdrażania programu rewitalizacji.

Zapisy programu rewitalizacji w zakresie wartości przedsięwzięć i ich dofinansowania nie przesądzają o ostatecznym układzie źródeł finansowania projektów, gdyż będą one ustalane każdorazowo przez właściwego wnioskodawcę na etapie analiz finansowych dedykowanych dokumentacji aplikacyjnej. Wskazany w programie rewitalizacji poziom dofinansowania jest maksymalnym poziomem dofinansowania dla poszczególnych działań i osi priorytetowych, wskazanym w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020, stanowiącym Załącznik Nr 2 do uchwały Nr CCXVIII/4260/2017 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 26 września 2017 r.

Wszystkie projekty położone są na obszarze rewitalizacji i służą ograniczeniu występujących na jego terenie zjawisk problemowych, jak również wzmacniają istotnie jego potencjały.

Szczegółowe zestawienie projektów podstawowych zaprezentowano poniżej.

Tabela 35. Wykaz projektów podstawowych Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023

Nr projektu	Nazwa projektu	Zakres projektu	Podmiot realizujący oraz lokalizacja projektu	Jakie problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy rozwiązuje planowane przedsięwzięcie	Prognozowane produkty w odniesieniu do celów rewitalizacji ²⁴	Prognozowane rezultaty w odniesieniu do celów rewitalizacji ²⁵	Wartość projektu/Źródła finansowania
Cel 1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji							
K.1.1 Aktywizacja mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym							
P.1.1.1	Hrubieszowskie Centrum Dziedzictwa szansą na ożywienie społeczno-gospodarcze w obszarze rewitalizacji²⁶	Projekt polega na aktywizacji i integracji społecznej różnych grup mieszkańców, w tym seniorów, młodzieży, rodzin, a także rozwijaniu idei wolontariatu, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu poprzez wspieranie różnych form aktywności, wspieranie organizacji społecznych i współpracy między nimi a instytucjami publicznymi	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 10, Hrubieszów	Duże wykluczenie społeczne i niski poziom aktywności społecznej mieszkańców obszaru.	Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach – 1 szt.	Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury społecznej/kulturalnej/turystycznej będącej przedmiotem projektu – 780 os. / rok	Wartość projektu 14 022 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 13.3 Rewitalizacja obszarów miejskich Dofinansowanie – 85% Fundusz: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

²⁴ Sposób oceny i zmierzenia prognozowanych produktów w odniesieniu do celów rewitalizacji – na podstawie protokołów odbioru usług/robót budowlanych, dokumentacji z inwentaryzacji powykonawczej, raportów i sprawozdań z realizacji projektów.

²⁵ Sposób oceny i zmierzenia prognozowanych rezultatów w odniesieniu do celów rewitalizacji – raportów i sprawozdań z realizacji projektów, raportów na temat frekwencji w placówkach, audytów energetycznych.

²⁶ Projekt zintegrowany pn. „Hrubieszowskie Centrum Dziedzictwa (...)” z uwagi na wieloaspektowość interwencji w obszarze infrastrukturalnym (współfinansowanym ze środków EFRR) oraz społecznym (współfinansowanym ze środków EFS) został przedstawiony szczegółowo w osobnym zestawieniu w tabeli nr 36

P.1.1.2	Utworzenie Klubu Integracji Społecznej na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa	Projekt polega na aktywizacji społecznej i zawodowej mieszkańców obszaru rewitalizacji zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz na rozwoju i upowszechnieniu ekonomii społecznej na obszarze rewitalizacji, ze szczególnym ukierunkowaniem na tworzenie miejsc pracy w tym sektorze, w tym: świadczenie usług animacyjnych, doradczych, inkubacyjnych i biznesowych osobom wykluczonym lub zagrożonym wykluczeniem społecznym, służących zakładaniu przedsiębiorstw społecznych, udzielanie dotacji i wsparcia pomostowego na zakładanie przedsiębiorstw społecznych, udzielanie dotacji i wsparciu pomostowym na tworzenie miejsc pracy w funkcjonujących przedsiębiorstwach społecznych.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 15, Hrubieszów	Wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarze rewitalizacji. Niski poziom aktywności społecznej mieszkańców obszaru rewitalizacji.	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 30 os. - Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem – 2 szt.	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek) – 10 os. - Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych – 5 szt.	Wartość projektu 1 000 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 11.3 Ekonomia społeczna Dofinansowanie – 85% Fundusz: Europejski Fundusz Społeczny
---------	---	---	---	--	--	---	---

P.1.1.3	Włączenie społeczne bezrobotnych mieszkańców obszaru rewitalizacji Hrubieszowa	Działania skierowane będą osób i rodzin z obszaru rewitalizacji, z tego: 5 osób niepełnosprawnych i starszych, 15 rodzin dysfunkcyjnych, 5 rodzin zastępczych, i będą dotyczyły w szczególności aktywizacji zawodowej, wprowadzeniu usług asystenta osoby niepełnosprawnej, usług pomocy sąsiedzkiej, organizacji spotkań wielopokoleniowych, organizacji czasu wolnego, doradztwa i terapii rodzinnej, organizacji zajęć socjoterapeutycznych, organizacji szkoły dla rodziców, wsparciu streetworkera, organizacjach indywidualnych zajęć informatycznych.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej + PUP Hrubieszów Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 15, Hrubieszów	Problemy, które zdominowały obszar rewitalizacji, to: ubóstwo, niepełnosprawność dotycząca różne grupy wiekowe i problemy opiekuńczo wychowawcze rodzin	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 60 os. - Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 5 os.	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu – 60 os. - Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu – 15 os.	Wartość projektu 500 000 zł. RPO WL na lata 2014-2020 11.1 Aktywne włączenie Dofinansowanie – 85% Fundusz: Europejski Fundusz Społeczny
---------	---	--	--	---	--	---	---

P.1.1.4	Mama albo tata i ja – zdobywamy świat	Istotnym elementem realizowanych zadań będzie wsparcie za pomocą edukacji nieformalnej samych dzieci, ale również rodziców np. poprzez spotkania z psychologiem, doradcą zawodowym, pedagogiem i in. Zajęcia będą miały charakter indywidualny i grupowy, edukacyjny i zabawowy, angażujący zarówno dzieci jak i rodziców o niskich kwalifikacjach i zagrożonych ubóstwem (w tym z niepełnosprawnościami). Mama albo tata i ja – zdobywamy świat to roczny program, którego efektem będzie stworzenie spójnej oferty edukacyjno-kulturalnej, przyczyniającej się do rewitalizacji społecznej i rozwoju kapitału społecznego.	Miejska Biblioteka Publiczna Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 10, Hrubieszów	Mała integracja społeczna, duża liczba osób wykluczonych lub zagrożonych ubóstwem, niepełnosprawnościami i wykluczeniem społecznym na obszarze rewitalizacji	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 50 os. - Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 10 os.	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu – 60 os.	Wartość projektu 100 000 zł. RPO WL na lata 2014-2020 11.1 Aktywne włączenie Dofinansowanie – 85% Fundusz: Europejski Fundusz Społeczny
---------	--	---	---	--	---	--	---

P.1.1.5	Nie dajmy się wykluczać – nowe media w bibliotece	Programowanie będzie odbywać się systemowo, na podstawie umowy z konkretnymi nauczycielami i klasami, uzupełnione dodatkowymi zajęciami popołudniowymi dla chętnych, natomiast dorośli będą zgłaszać się indywidualnie podczas naboru, i na podstawie testu ze stopnia zaawansowania będą przydzielani do konkretnych grup edukacyjnych. Pilotażowy program realizowany będzie przez 9 miesięcy, a po ewaluacji i ponownej diagnozie potrzeb, nastąpi jego kontynuacja dostosowana do potrzeb odbiorców.	Miejska Biblioteka Publiczna w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 10, Hrubieszów	Wysoki poziom wykluczenia społecznego, Niskie wykształcenie przekładające się na duże bezrobocie na obszarze rewitalizacji.	- Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych w programie – 60 os. - Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały doposażone w programie – 3 szt.	- Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe po opuszczeniu programu – 50 os. - Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wykorzystują wyposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych – 3 szt.	Wartość projektu 200 000 zł. RPO WL na lata 2014-2020 12.2 Kształcenie ogólne Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Społeczny
---------	--	--	--	---	---	---	--

P.1.1.6	Pełna pamięć Twojego podwórka	<p>Pełna pamięć Twojego podwórka to projekt widoczny na terenie całego miasta. Odbędzie się cykl spotkań w różnych dzielnicach i zakątkach miasta, podczas których promowane będą dotychczasowe zasoby CATL a jednocześnie stosowany będzie apel o dzielenie się pamiątkami, wspomnieniami, materiałami, które znajdują się w prywatnych domach. Na zakończenie projektu powstanie wystawa najcenniejszych materiałów, na którą zostaną zaproszeni mieszkańcy miasta. Zwieńczeniem działań będzie wydawnictwo popularyzujące zebraną wiedzę. Projekt będzie miał zasięg lokalny i do jego realizacji zaangażowani zostaną wolontariusze.</p>	<p>Miejska Biblioteka Publiczna w Hrubieszowie</p> <p>Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 10, Hrubieszów</p>	<p>Niska integracja i aktywność społeczna mieszkańców na obszarze rewitalizacji.</p>	<p>- Liczba osób w wieku 50 lat i więcej objętych wsparciem w programie – 20 os.</p> <p>- Liczba osób w wieku 25 lat i więcej objętych wsparciem w programie – 20 os.</p>	<p>- Liczba osób w wieku 50 lat i więcej, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu – 20 os.</p> <p>- Liczba osób w wieku 25 lat i więcej, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu – 20 os.</p>	<p>Wartość projektu 25 000 zł</p> <p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p> <p>Dofinansowanie – 80%</p>
---------	--	--	---	--	---	---	--

P.1.1.7	Syndykat biblioteką stoi	<p>Pierwsza ścieżka obejmie cykl zajęć i lekcji bibliotecznych skierowanych do dzieci ze szkół i przedszkoli, uczestnicy będą zapraszani do nowej siedziby biblioteki, tak aby oprócz wiedzy i zabawy oswoiły miejsce, i nabrały apetytu na indywidualne wizyty oraz korzystanie z jej usług. Drugą propozycją będzie organizacja cyklu spotkań autorskich. Ludzie będą bliżej biblioteki i książki jeżeli stworzy im się możliwość kontaktu z twórcami, ludźmi, którzy odnieśli sukces.</p> <p>Kolejna propozycja to akcja czytelnicza na terenie biblioteki. Czytam sobie w bibliotece, to seria książek ale również hasło, które wykorzystane w świadomy sposób sprowokuje dzieci i ich rodziców do odwiedzin w bibliotece i to nie tylko raz.</p>	<p>Miejska Biblioteka Publiczna</p> <p>Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 10, Hrubieszów</p>	Mała integracja społeczna i aktywność mieszkańców obszaru rewitalizacji	- Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie – 100 os.	- Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje w ramach pozaszkolnych form kształcenia – 100 os.	<p>Wartość projektu 50 000 zł</p> <p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p> <p>Dofinansowanie – 80%</p>
K.1.2 Rozwijanie oferty dedykowanej dzieciom i młodzieży							

P.1.2.1	„Kolorowy Hrubieszów”	Stworzenie profesjonalnych warsztatów skierowanych do różnych grup wiekowych. Dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym. Poznawanie różnych technik i sposobów wykonywania murali i graffiti	Hrubieszowsk i Dom Kultury Hrubieszów - osiedla Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 7, Hrubieszów	Wysokie wykluczenie społeczne, niska aktywność społeczna mieszkańców obszaru rewitalizacji, w tym dzieci i młodzieży	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 25 os. - Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 10 os.	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu – 35 os.	Wartość projektu 100 000 zł. RPO WL na lata 2014-2020 11.1 Aktywne włączenie Dofinansowanie – 85% Fundusz: Europejski Fundusz Społeczny
P.1.2.2	Kultura na GRANICY pokazy nowego kina ukraińskiego	Projekcje filmowe poprzedzone krótką dyskusją dotyczącą porównania kinematografii polskiej z innymi krajami. Koncerty muzyki filmowej oraz pokazy filmowe - filmy dokumentalne. Panele dyskusyjne, spotkanie z twórcami, pokazy filmowe. Pokazy kina współczesnego oraz filmy dokumentalne oraz krótkometrażowe. Podczas wydarzenia zwrócimy uwagę na różnice oraz podobieństwa w zakresie aktorstwa, reżyserii oraz innych form niezbędnych do pracy przy produkcji filmowej.	Hrubieszowsk i Dom Kultury; Kino PLON opcjonalnie partner ukraiński Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 7, Hrubieszów	Niska aktywność społeczna mieszkańców obszaru rewitalizacji, w tym dzieci i młodzieży	- Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie – 100 os.	- Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje w ramach pozaszkolnych form kształcenia – 100 os.	Wartość projektu 35 000 zł. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Dofinansowanie – 80%

P.1.2.3	Postaw na rodzinę w kulturze	Oferta kulturalna Hrubieszowskiego Domu Kultury zostanie poszerzona o działania w formie warsztatów co pozwoli na urozmaicenie i dostosowanie jej do potrzeb biernych mieszkańców naszego miasta. Zakres projektu obejmie cykl zajęć skierowanych do konkretnej grupy społecznej z uwzględnieniem jej potrzeb.	Hrubieszów, Hrubieszowsk i Dom Kultury Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 7, Hrubieszów	Niska aktywność społeczna mieszkańców obszaru rewitalizacji, w tym dzieci	- Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej – 100 os.	- Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje w ramach pozaszkolnych form kształcenia – 100 os.	Wartość projektu 100 000 zł. RPO WL na lata 2014-2020 12.1 Edukacja przedszkolna Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Społeczny
---------	-------------------------------------	--	--	---	--	--	---

P.1.2.4	Kultura obrazkowa – zajęcia z edukacji filmowej/ dyskusyjny klub filmowy	Zajęcia skierowanych do konkretnej grupy społecznej z uwzględnieniem jej potrzeb. Projekcje utworów o wysokich walorach artystycznych, poprzedzonych fachową prelekcją i zakończonych dyskusją, Spotkania z teoretykami, krytykami, twórcami filmowymi, ludźmi sztuki, nauki, Otwarte imprezy popularyzujące wartościowe zjawiska i treści filmowe. Spotkania cykliczne ukierunkowane na rozwój społeczny poprzez pracę z filmem.	Hrubieszowsk i Dom Kultury; Kino PLON Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 7, Hrubieszów	Niska aktywność społeczna mieszkańców obszaru rewitalizacji, w tym dzieci i młodzieży	- Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie – 100 os.	- Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje w ramach pozaszkolnych form kształcenia –100 os.	Wartość projektu 35 000 zł Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Dofinansowanie – 80%
K.1.3 Rozwijanie oferty dedykowanej seniorom							

P.1.3.1	Prowadzenie domu dziennego pobytu „Hrubieszowski Senior”	Zapewnienie profesjonalnej opieki dziennej z możliwością prowadzenia rehabilitacji społecznej i fizycznej oraz częściowym wyżywieniem seniorów korzystających ze wsparcia	Stowarzyszenie „Jestem” Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 5, Hrubieszów	Niekorzystne zmiany demograficzne – szybkie starzenie się populacji mieszkającej na obszarze rewitalizacji; duże wykluczenie społeczne mieszkańców obszaru, w tym seniorów i osób niepełnosprawnych	- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi – 15 os. - Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 5 os.	- Liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług społecznych, istniejących po zakończeniu projektu – 1 szt.	Wartość projektu 400 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 11.2 Usługi Społeczne i zdrowotne Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Społeczny
---------	---	---	---	---	---	--	--

P.1.3.2	Prowadzenie usług z zakresu mieszkalnictwa chronionego w budynkach przy ul. 3 Maja 15 (CAL)	Projekt zakłada realizację działań na rzecz zapewnienia całodobowej opieki i wsparcia osobom w podeszłym wieku. Przedmiot projektu obejmuje udzielanie mieszkańcom w podeszłym wieku wsparcia w trudnych sytuacjach życiowych i zdrowotnych uniemożliwiających samodzielne funkcjonowanie w dotychczasowym miejscu zamieszkania. Ponadto planuje się podjęcie działań wpływających na kształtowanie prawidłowych relacji wśród mieszkańców oraz udzielanie pomocy i wskazywanie sposobów załatwiania bieżących spraw urzędowych i osobistych.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 15, Hrubieszów	Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu ze względu na starość i niepełnosprawność osób z obszaru rewitalizacji, niska aktywność społeczna osób z obszaru	- Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 5 os.	- Liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług społecznych, istniejących po zakończeniu projektu – 1 szt.	Wartość projektu 800 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 11.2 Usługi społeczne i zdrowotne Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Społeczny
---------	--	---	--	---	--	--	--

P.1.3.3	„Pamiętka Hrubieszowa” z	<p>Stworzenie profesjonalnych warsztatów skierowanych do różnych grup wiekowych wyłoni liderów integrujących i aktywizujących osoby z obszaru rewitalizacji. Aktywizacja społeczności lokalnej przez naturalne wyłonienie osób z pasją tworzenia rękodzieła w różnych dziedzinach sztuki np. rzeźba, malarstwo, biżuteria, sztuka użytkowa i recyklingowa, wzmocnienie grupy docelowej i rozbudzenie w nich kreatywności oraz zmiany postawy. Stworzenie miejsc pracy dla osób w wieku produkcyjnym przez lokalizację na terenie objętym rewitalizacją sieci sklepików z pamiątkami promującymi rejon.</p>	<p>Hrubieszowsk i Dom Kultury Hrubieszów, Miasto Hrubieszów</p> <p>Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 7, Hrubieszów</p>	<p>Wysoki poziom wykluczenia społecznego wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji, w tym seniorów; wysokie bezrobocie na obszarze rewitalizacji</p>	<p>- Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie – 50 os.</p>	<p>- Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje w ramach pozaszkolnych form kształcenia – 50 os.</p>	<p>Wartość projektu 100 000 zł.</p> <p>RPO WL na lata 2014-2020</p> <p>12.4 Kształcenie zawodowe</p> <p>Dofinansowanie – 85%</p> <p>Fundusze: Europejski Fundusz Społeczny</p>
---------	--------------------------	--	---	--	---	--	--

P.1.3.4	„Poczekalnia międzypokoleniowa – smaki mojego dzieciństwa”	Stworzenie profesjonalnego miejsca aktywnego uczestnictwa w warsztatach mających na celu międzypokoleniową wymianę doświadczeń seniorzy – młodym, młodzi seniorom np. warsztaty kulinarne, robótki ręczne, sztuka ludowa, zajęcia komputerowe, fotograficzne, multimedialne, itp.	Hrubieszowsk i Dom Kultury Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 7, Hrubieszów	Wysoki poziom wykluczenia społecznego wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji, w tym seniorów; niska aktywność społeczna mieszkańców obszaru	- Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie – 30 os.	- Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje w ramach pozaszkolnych form kształcenia – 30 os.	Wartość projektu 30 000 zł Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Dofinansowanie – 80%
K.1.4 Rozwój oferty instytucji kultury							

P.1.4.1	„Zakątek Profesora Zina” z miejscem warsztatowym ginących zawodów	Stworzenie nowej instytucji kulturalnej na obszarze rewitalizacji przez odrestaurowanie obiektu - domu prof. Wiktora Zina wraz z jego otoczeniem oraz dostosowanie budynku do potrzeb osób niepełnosprawnych. Zakup niezbędnych przyborów i narzędzi, przystosowanie wnętrza do warsztatów ginących zawodów. Podniesienie wiedzy i umiejętności mieszkańców na temat ginących zawodów.	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: ul. Kilińskiego 10, Hrubieszów	Niska aktywność społeczna mieszkańców obszaru, wysoki poziom wykluczenia społecznego wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji; zły stan techniczny i niska estetyka budynków na obszarze	- Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami – 1 szt. - Liczba wspartych obiektów infrastruktury na rewitalizowanych obszarach – 1 szt.	- Liczba odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne (CI9) – 2000 os. / rok - Liczba osób korzystających z obiektów objętych wsparciem – 2000 os. /rok - Liczba osób korzystających z obiektów zasobów kultury objętych wsparciem – 2000 os. /rok	Wartość projektu 500 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 7.1 Dziedzictwo kulturowe i naturalne Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
Cel 2. Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji							
K.2.1 Rozwój edukacji zawodowej i przedsiębiorczości w obszarze rewitalizowanym							

P.2.1.1	Granty na rozwój hrubieszowskiej przedsiębiorczości w obszarze rewitalizacji	Planuje się kontynuację działań zrealizowanych ze środków szwajcarskich. Będą udzielane dotacje/granty na rozwój przedsiębiorczości wraz ze specjalistycznym wsparciem doradczym. Dotacje będą przeznaczone na remont i rewitalizację pomieszczeń, w których prowadzona jest działalność gospodarcza w obszarze rewitalizacji w tzw. „Sutkach”.	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: ul. Sutki, Hrubieszów nr ewid. 1172	Zły stan techniczny lokali przekładający się na słabe funkcjonowanie i konkurencyjność firm na obszarze rewitalizacji; niska atrakcyjność obszaru jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej; niskie kwalifikacje przedsiębiorców	- Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie - 10 szt. - Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem w celu wprowadzenie produktów nowych dla firmy – 3 szt.	- Liczba przedsiębiorstw, które poprawiły konkurencyjność, jakość i efektywność zarządzania w wyniku realizacji projektu – 10 szt. - Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie doradztwa specjalistycznego – 10 szt.	Wartość projektu 1 500 000 zł Szwajcarsko-Polski Program Współpracy Dotacja – 85%
P.2.1.2	Prowadzenie „Mini Inkubatora Przedsiębiorczości”	Projekt polegał będzie na organizacji funkcjonowania „Mini Inkubatora Przedsiębiorczości” w ramach Centrum Aktywności Lokalnej. Będą prowadzone szkolenia i kursy dla przedsiębiorców podnoszące ich kwalifikacje m.in. w zakresie wejścia na rynki zagraniczne i nawiązania zagranicznych kontraktów handlowych. Będzie też udzielane wsparcie doradcze prawne i rachunkowe związane z działalnością gospodarczą.	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 10, Hrubieszów	Wysokie bezrobocie na obszarze rewitalizacji, niska aktywność społeczno-zawodowa mieszkańców obszaru, niskie wykształcenie mieszkańców obszaru przekładające się na wysokie bezrobocie	- Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie – 20 szt. - Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie niefinansowe – 20 szt.	- Liczba kontraktów handlowych zagranicznych podpisanych przez przedsiębiorstwa wsparte w zakresie internacjonalizacji – 5 szt.	Wartość projektu 500 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 3.6 Marketing gospodarczy Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
K.2.2 Poprawa infrastruktury otoczenia biznesu na obszarze rewitalizacji							

P.2.2.1	Opracowanie Miejskiego Systemu Informacji dla obszaru rewitalizacji	Planuje się opracowanie jednolitego systemu rozwiązań scalających obszar rewitalizacji Hrubieszowa w celu stworzenia spójnej wizji wizerunkowej w zakresie małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych, wykreowania wysokiej jakości, estetycznej, przestrzeni wolnej od chaosu reklamowego.	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: obszar rewitalizacji	Niska estetyka na obszarze rewitalizacji: wyeliminowanie nielegalnej, niebezpiecznej i nieestetycznej reklamy, ograniczenie liczby nośników reklamowych na obszarach objętych ochroną konserwatorską, na obiektach zabytkowych oraz na obszarach cennych przyrodniczo i krajobrazowo.	- Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach – 20 szt.	Poprawa wizerunku obszaru rewitalizacji. Poprawa ładu estetycznego i jakości przestrzeni miejskiej. Aktywizacja mieszkańców. Przyciągnięcie kapitału inwestycyjnego	Wartość projektu 50 000 zł Budżet Miasta – 100%
Cel 3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców							
K.3.1 Rewaloryzacja przestrzeni zielonych i poprawa stanu środowiska naturalnego obszaru rewitalizacji							

P.3.1.1	Odtworzenie i rewitalizacja XIX-wiecznych hrubieszowskich podziemi na obszarze Śródmieścia	Planowane do udostępnienia miejsce, o niepowytwarzanej XIX wiecznej architekturze, posiada duże znaczenie i wysoki potencjał kulturowy i historyczny dla miasta. Ocalenie tego miejsca pozwoli na zachowanie i kultywowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego Hrubieszowa i wielowymiarowego dziedzictwa kresów. W ramach projektu planuje się: adaptację podziemnych pomieszczeń tak, aby przygotować je do bezpiecznego udostępnienia zwiedzającym turystom i zainteresowanym; stworzenie czasowej i stałej ekspozycji nawiązującej do najważniejszych lokalnych, miejskich, regionalnych, ogólnokrajowych wydarzeń walki o niepodległość w celu przybliżania mieszkańcom, historię Hrubieszowa i okolicy	Gmina Miejska Hrubieszów Podmioty pomocnicze – Stowarzyszenie Podziemny Hrubieszów, Stowarzyszenie Lokalna Organizacja Turystyczna Gotania, Hrubieszowskie Centrum Dziedzictwa Lokalizacja projektu: pl. Wolności 13, Hrubieszów	Niska aktywność społeczna mieszkańców na obszarze rewitalizacji; zły stan techniczny obiektu	- Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach – 1 szt.	- Liczba odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne (CI9) – 6000 os. /rok - Liczba osób korzystających z obiektów objętych wsparciem – 5000 /rok	Wartość projektu 3 800 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 7.1 Dziedzictwo kulturowe i naturalne Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
---------	--	---	--	--	---	---	--

P.3.1.2	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej– budowa miejsc rekreacji i osiedlowych placów zabaw na obszarze rewitalizacji	Rewitalizacja i zagospodarowanie dwóch miejsc przy pl. Staszica i ul. 3 Maja 7. Powstaną place zabaw i miejsca rekreacji, chodniki, parkingi, miejsca do spotkań i integracji, nastąpi urządzenie zieleni	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: 3 Maja 7, nr ew. 400/16 pl. Staszica nr ew. 321/26 Hrubieszów	Zły stan przestrzeni publicznej i słabe jego zagospodarowanie, słaba integracja społeczna mieszkańców obszaru rewitalizacji	- Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach – 2 szt. - Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją – 0,15 ha	- Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury społecznej/kulturalnej/turystycznej będącej przedmiotem projektu – 5000 os./rok	Wartość projektu 250 000 zł PROW na lata 2014-2020 Dofinansowanie – 63,63%
P.3.1.3	Utworzenie domu dziennego pobytu „Hrubieszowski Senior”	Rewitalizacja, adaptacja i wyposażenie budynku starej plebanii na funkcjonowanie domu dziennego pobytu seniora	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Mikołaja w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 5, Hrubieszów	Niekorzystne zmiany demograficzne – szybkie starzenie się populacji mieszkającej na obszarze rewitalizacji; duże wykluczenie społeczne mieszkańców obszaru, w tym seniorów	- Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach - 1 szt. - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami – 1 szt.		Wartość projektu 4 000 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 13.2 Infrastruktura usług społecznych Dofinansowanie – 85% Fundusz: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.1.4	Przebudowa i modernizacja ulic oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego w obszarze rewitalizacji	Planowane są do modernizacji odcinki ulic: - pl. Wolności – chodnik 1040 m ² /700 mb - ul. Łazienna – 86 mb - ul. Joselewicza – 80 mb - pl. Staszica – parking 316 m ² Prace obejmą wykonanie nowej nawierzchni ulic, chodników i parkingów	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: pl. Wolności nr ew. 902/4 ul. Joselewicza nr ew. 903/2 pl. Staszica numer ew. 321/26 Hrubieszów	Zły stan techniczny ulic; brak poczucia bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji	- Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg (CI14) – 0,9 km		Wartość projektu 150 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 8.2 Lokalny układ transportowy Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
K.3.2 Poprawa stanu technicznego infrastruktury mieszkaniowej na obszarze rewitalizacji							
P.3.2.1	Ocieplenie dachu budynku Wspólnoty Mieszkaniowej	Ocieplenie stropodachu budynku wełną mineralną	Wspólnota Mieszkaniowa, ul. 3 Maja 18, Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 18, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 2189,15 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 43,79 GJ/rok	Wartość projektu 150 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.2.2	Wykonanie opaski odwadniającej i odgrzybienie budynku Wspólnoty Mieszkaniowej, ocieplenie ścian zewnętrznych styropianem wraz z pomalowaniem elewacji	Wykonanie opaski odwadniającej i odgrzybienie budynku wspólnoty, ocieplenie ścian zewnętrznych wraz z pomalowaniem elewacji	Wspólnota Mieszkaniowa, ul. Kilińskiego 15 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Kilińskiego 15 w Hrubieszowie	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 364,80 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 37GJ/rok	Wartość projektu 150 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
P.3.2.3	Podłączenie budynku Wspólnoty Mieszkaniowej do miejskiej sieci ciepłowniczej, ocieplenie ścian zewnętrznych budynku styropianem wraz z pomalowaniem elewacji	Wykonanie części wspólnej instalacji od rozdzielaczy w wymiennikowni do punktów pomiaru dla każdego odbiorcy na poszczególnych klatkach schodowych wraz z montażem ciepłomierzy i szafek. Ocieplenie ścian zewnętrznych wraz z pomalowaniem elewacji	Wspólnota Mieszkaniowa, ul. Narutowicza 12 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Narutowicza 12, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 142,39 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 15 GJ/rok	Wartość projektu 80 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.2.4	Wymiana pokrycia dachowego, docieplenie zewnętrznych ścian budynku Wspólnoty Mieszkaniowej wraz z pomalowaniem elewacji	Generalny remont dachu, wymiana blachy, Docieplenie ścian zewnętrznych styropianem wraz pomalowaniem elewacji	Wspólnota Mieszkaniowa, ul. Partyzantów 14 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Partyzantów 14, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 104,91 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 11 GJ/rok	Wartość projektu 140 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
---------	---	---	--	--	---	---	--

P.3.2.5	Podłączenie budynku Wspólnoty Mieszkaniowej do miejskiej sieci ciepłowniczej, wymiana instalacji elektrycznej WLZ klatek schodowych, instalacji administracyjnej oświetlenia klatek schodowych i instalacji piwnic oraz strychu, wykonanie remontu piwnic	Wykonanie części wspólnej instalacji od rozdzielaczy w wymiennikowni do punktów pomiaru dla każdego odbiorcy na poszczególnych klatkach schodowych wraz z montażem ciepłomierzy i szafek, wymiana instalacji elektrycznej WLZ klatek schodowych, instalacji administracyjnej oświetlenia klatek schodowych i instalacji piwnic wykonanie remontu piwnic: wykonanie konstrukcji stalowych, ścianek działowych, nowych posadzek, nowych drzwi piwnicznych	Wspólnota Mieszkaniowa, pl. Staszica 1 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: pl. Staszica 1, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna budynków na obszarze rewitalizacji, zły stan środowiska naturalnego na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 857,65 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej - 0,01MWh/rok	Wartość projektu 120 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
P.3.2.6	Remont dachu i klatki schodowej w budynku Wspólnoty Mieszkaniowej, wymiana instalacji elektrycznej WLZ klatek schodowych, instalacji administracyjnej oświetlenia klatek schodowych i instalacji piwnic	Oczyszczenie dachu, konserwacja i malowanie, Wymiana instalacji elektrycznej WLZ klatek schodowych, instalacji administracyjnej oświetlenia klatek schodowych i instalacji piwnic. Likwidacja ubytków, malowanie ścian,	Wspólnota Mieszkaniowa, pl. Staszica 3 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: pl. Staszica 3, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 270,30 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 28 GJ/rok	Wartość projektu 25 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.2.7	Remont klatki schodowej w budynku Wspólnoty Mieszkaniowej, wymiana instalacji elektrycznej WLZ klatek schodowych, instalacji administracyjnej oświetlenia klatek schodowych i instalacji piwnic	Likwidacja ubytków, malowanie ścian, wymiana instalacji elektrycznej WLZ klatek schodowych, instalacji administracyjnej oświetlenia klatek schodowych i instalacji piwnic	Wspólnota Mieszkaniowa, pl. Staszica 4 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: pl. Staszica, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 276,25 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej - 29GJ/rok	Wartość projektu 15 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
P.3.2.8	Wymiana pokrycia dachowego, ocieplenie ścian zewnętrznych budynku Wspólnoty Mieszkaniowej styropianem i pomalowanie	Wymiana pokrycia dachowego z eternitu na blachę, naprawa kominów, Ocieplenie ścian zewnętrznych styropianem wraz z pomalowaniem elewacji	Wspólnota Mieszkaniowa, ul. Prosta 13 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Prosta 13, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 181,80 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 19GJ/rok	Wartość projektu 140 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.2.9	Remont dachu, malowanie elewacji budynku oraz utwardzenie placu manewrowego zlokalizowanego na działce nr 426/3 i dojazdu do placu przy budynku Wspólnoty (dojazd i plac własność Gminy Miejskiej Hrubieszów)	Odnowienie elewacji budynku poprzez uzupełnienie ubytków i pomalowanie; utwardzenie placu manewrowego zlokalizowanego na działce nr 426/3 i dojazdu do placu, pokrycia dachu papą termozgrzewalną	Wspólnota Mieszkaniowa, Rynek 9 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: Rynek 9, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków i ich otoczenia na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 1651,14 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 166 GJ/rok)	Wartość projektu 200 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
P.3.2.10	Wymiana pokrycia dachowego, ocieplenie ścian zewnętrznych styropianem wraz z pomalowaniem elewacji, przebudowa wejścia do budynku	Generalny remont dachu, zdjęcie eternitu, pokrycie blachą, Ocieplenie ścian zewnętrznych styropianem i pomalowanie elewacji, Przebudowa wejścia do budynku -podestu	Wspólnota Mieszkaniowa, ul. Szewska 7 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Szewska 7, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 77,74 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 7,78 GJ/rok	Wartość projektu 100 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.2.11	Wykonanie opaski odwadniającej i odgrzybienie budynku Wspólnoty Mieszkaniowej, ocieplenie ścian zewnętrznych wraz z pomalowaniem elewacji i wykonaniem zewnętrznych balkonów	Wykonanie opaski odwadniającej i odgrzybienie budynku Wspólnoty Mieszkaniowej, ocieplenie ścian zewnętrznych wraz z pomalowaniem elewacji i wykonaniem zewnętrznych balkonów	Wspólnota Mieszkaniowa, ul. Szewska 27 w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Szewska 27, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 298,80 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 30 GJ/rok	Wartość projektu 160 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
P.3.2.12	Poprawa stanu technicznego budynków Wspólnoty, ich wyglądu estetycznego oraz ich otoczenia	Termoizolacja i odnowienie izolacji 3 budynków Wspólnoty, remont pokrycia dachowego i obróbki blacharskie, remont kominów i balkonów. Wymiana uszkodzonych lub zapadniętych odcinków rur kanalizacji. Montaż czujników ruchu w instalacji oświetlenia klatek schodowych. Wykonanie właściwej hydroizolacji podwórza w jednym z budynków. Założenie monitoringu na budynkach i od strony Narutowicza, Partyzantów i Targowa. Urządzenie placu zabaw dla dzieci.	Wspólnota Mieszkańców Osiedla Śródmieście w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Narutowicza 56, ul. Partyzantów 1, ul. Partyzantów 4, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków na obszarze rewitalizacji, niska aktywność społeczna mieszkańców obszaru	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 3 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 864,38 m ² , 1074,44 m ² , 3227,17 m ² = 5165,99 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – m 580 GJ/rok	Wartość projektu 600 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.2.13	Głęboka termomodernizacja wielorodzinnego budynku mieszkalnego	Wymiana zewnętrznej stolarki, ocieplenie ścian i stropów oraz wykonanie elewacji, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej pionowej fundamentów oraz opasek odwadniających, modernizacja instalacji grzewczej, usprawnienie systemu wentylacji	Spółdzielnia Mieszkaniowa im. St. Staszica w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. Górna 31, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków i zły stan środowiska naturalnego na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 2863,3 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 286 GJ/rok	Wartość projektu 1 126 525 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
K.3.3 Termomodernizacja budynków publicznych i mieszkalnych							
P.3.3.1	Termomodernizacja budynku siedziby Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego w Hrubieszowie	Docieplenie ścian i stropów, tynk zewnętrzny, remont dachu, obróbki blacharskie przebudowa instalacji co i wod. kan, remont łazienek i klatki schodowej, klimatyzacji, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, zagospodarowanie przestrzeni wokół budynku. Remont parkingów, nawierzchni, stworzenie podjazdu dla niepełnosprawnych	Gmina Miejska Hrubieszów Lokalizacja projektu: ul. mjr Dobrzyńskiego 1, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób mieszkających na obszarze rewitalizacji	- Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 1970 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 120 GJ/rok	Wartość projektu 600 000 zł RPO WL na lata 2014-2020 5.2 Efektywność energetyczna sektora publicznego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

P.3.3.2	<p>Rewitalizacja i adaptacja budynków przy ul. 3 Maja 15 na siedzibę Centrum Aktywności Lokalnej i mieszkania chronione</p>	<p>Budynki użyteczności publicznej zostaną zrewitalizowane i rozbudowane. Zostanie zmieniona funkcja budynków z administracyjnej na społeczno-socjalną. Powstaną w budynku mieszkania chronione dla osób z orzeczeniem lekarskim oraz zostaną wyposażone pomieszczenia na funkcjonowanie Centrum Aktywności Lokalnej, gdzie prowadzone będą działania aktywizujące społecznie i zawodowo. W ramach CAL będzie funkcjonował m. innymi Klub Integracji Społecznej, młodzieżowa świetlica środowiskowa. Planuje się udostępnienie wyposażonego pomieszczenia dla lokalnych przedsiębiorców (głównie start-upy) jako „Mini inkubatora przedsiębiorczości”, gdzie przedsiębiorcy będą mogli uzyskać wsparcie doradcze z zakresu prowadzenia działalności. Zagospodarowana zostanie przestrzeń wokół budynku (remont drogi dojazdowej, parkingi, ogrodzenie, oświetlenie). Zainstalowane zostaną solary.</p>	<p>Gmina Miejska Hrubieszów</p> <p>Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 15, Hrubieszów</p>	<p>Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka budynków i ich otoczenia, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób mieszkających na obszarze rewitalizacji</p>	<p>- Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach – 1 szt.</p> <p>- Budynki publiczne lub komercyjne wybudowane lub wyremontowane na obszarach miejskich (CI39) – 480 m²</p> <p>- Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami – 1 szt.</p>	<p>- Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury społecznej/kulturalnej/turystycznej będącej przedmiotem projektu – ... os./rok</p> <p>- Powierzchnia użytkowa budynków przygotowanych pod działalność gospodarczą (480 m²)</p>	<p>Wartość projektu 10 000 000 zł</p> <p>SPPW - 5 000 000</p> <p>Dofinansowanie – 80 %</p> <p>Fundusze norweskie i EOG -5 000 000</p> <p>Dofinansowanie – 80 %</p>
---------	---	--	--	---	---	---	--

K.3.4 Rozwój działalności i poprawa stanu technicznego infrastruktury instytucji kultury							
P.3.4.1	Remont elewacji Domu Nauczyciela, w tym wykonanie ocieplenia, tynku i obróbek blacharskich	Ocieplenie ścian budynku, otynkowanie i pomalowanie elewacji, wykonanie obróbek blacharskich.	Zarząd Oddziału Pow. Z.N.P. w Hrubieszowie Lokalizacja projektu: ul. 3 Maja 37, Hrubieszów	Zły stan techniczny i niska efektywność budynków na obszarze rewitalizacji, niska estetyka na obszarze rewitalizacji	- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków – 1 szt. - Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji – 470 m ²	- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej – 50 GJ/rok	Wartość projektu 33 000 zł. RPO WL na lata 2014-2010 5.2 Efektywność energetyczna sektora publicznego Dofinansowanie – 85% Fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Źródło: opracowanie własne

Tabela 36. Szczegółowy opis projektu zintegrowanego pn. Hrubieszowskie Centrum Dziedzictwa szansą na ożywienie społeczno-gospodarcze w obszarze rewitalizacji

Karta przedsięwzięcia Nr P.1.1.1	
Nazwa przedsięwzięcia	Hrubieszowskie Centrum Dziedzictwa szansą na ożywienie społeczno-gospodarcze w obszarze rewitalizacji
Podmioty uczestniczące w realizacji przedsięwzięcia	Gmina Miejska Hrubieszów
Lokalizacja przedsięwzięcia	Zabytkowy budynek Syndykatu Rolniczego; ul 3-go Maja 10, 22-500 Hrubieszów
Opis przedsięwzięcia	<p>Problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy, które rozwiązuje przedsięwzięcie</p> <p>I. W sferze infrastrukturalnej – degradacja budynków w obszarze rewitalizacji. Przebudowa i modernizacja zdegradowanego budynku przy ul 3 Maja 10 z adaptacją i wyposażeniem pomieszczeń na potrzeby działalności Hrubieszowskiego Centrum Dziedzictwa oraz niezbędne zagospodarowanie przestrzeni publicznej wokół obiektu zniweluje zdiagnozowany problem oraz stworzy warunki do realizacji działań rewitalizacyjnych w sferze społecznej. Powstanie Hrubieszowskiego Centrum Dziedzictwa wpłynie na postawy, zainicjuje integrację społeczną, stanie się kuźnią kształtowania postaw obywatelskich i centrum życia społecznego i kulturalnego miasta.</p> <p>II. W sferze społecznej - rewitalizacja kapitału ludzkiego wymaga kompleksowego podejścia zarówno jeżeli chodzi o dobór grup społecznych objętych odnową jak i oferty proponowanych działań, które przyczynią się do jakościowej zmiany standardów życiowych społeczeństwa objętego tym procesem. By uzyskać zamierzone rezultaty niezbędne są długofalowe, planowe działania skierowane do poszczególnych grup społecznych. Wyodrębnione grupy, które zostaną objęte rozwojowym wsparciem to: seniorzy, młodzież, dzieci, matki i ojcowie przebywający na urloпах wychowawczych, bezrobotni, ale też organizacje pozarządowe, nieformalne grupy osób, organizacje młodzieżowe, zrzeszenia i inne.</p> <p>1. Seniorzy:</p> <p>Problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy, które rozwiązuje przedsięwzięcie: proces starzenia demograficznego wpływający na zwiększające się zapotrzebowanie na usługi zdrowotne i opiekuńcze, samotność, izolacja społeczna, brak celów i perspektyw, monotonia życia seniorów.</p> <p>Szczegółowy zakres przedsięwzięcia: Współpraca z seniorami rozpocznie się od uszczegółowienia diagnozy potrzeb połączonej z integracją uczestników projektu. Konkretnie działania realizowane będą po skonfrontowaniu katalogu propozycji z konkretnymi potrzebami i wynikami diagnozy. UM Hrubieszów powołał Radę Seniorów i to ona będzie ogniwem łączącym realizatora projektu z beneficjentami końcowymi. Stanie się ona realnym głosem środowiska, które ma ogromny problem z artykułowaniem swoich potrzeb. Działania proponowane przez realizatora projektu, które zostaną skonfrontowane z potrzebami seniorów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Powołanie i prowadzenie Uniwersytetu Trzeciego wieku; - Organizacja zajęć, które oprócz funkcji integracyjnej znacząco będą wpływać na zmianę postaw, umiejętności, rozwój pasji, otwartość i in. np. aerobik, artterapia, muzykoterapia, rękodzielnicwo; rozwój artystyczny w szerokim znaczeniu; - Zajęcia rozwojowe typu: podstawa obsługi komputera, obsługa komunikatorów, programów graficznych, zajęcia fotograficzne – przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu i nauka nowych umiejętności; - Przestrzenie relaksacyjno-hobbystyczne typu kącik gracza – gry karciane, planszowe i inne; - Szkoła babć – jak pomagać dzieciom i wnukom, ale nie czuć się wykorzystanym; - Udostępnianie kultury – wspólne wyjścia do kina, na wystawy, wernisaże, organizacja prelekcji, spotkań autorskich i z ciekawymi ludźmi, wizyty studyjne, wycieczki turystyczne, wyjazdy do teatru i in.; <p>Cele do osiągnięcia: wykorzystanie potencjału starszych mieszkańców, ich doświadczenia, wiedzy i pamięci o tradycji jako istotnego czynnika podtrzymującego tożsamość rewitalizacji. Stworzenie warunków poprzez objęcie wsparciem Hrubieszowskiej Rady Seniorów w ożywieniu i integracji działań senioralnych na terenie obszaru rewitalizowanego, podniesienie jakości życia seniorów zwiększy osiągnięcie założonego celu.</p> <p>2. Wolontariat:</p> <p>Problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy, które rozwiązuje przedsięwzięcie: brak skoordynowanych działań wolontariatu, brak świadomości i wiedzy kim jest wolontariusz, niewykorzystanie potencjału społecznego, empatii ludzi i nieukierunkowanej chęci pomocy.</p> <p>Szczegółowy zakres przedsięwzięcia: Tradycja wolontariatu w Polsce sięga dalekiej przeszłości. Od dawna idea bezinteresownej pomocy</p>

	<p>towarzyszyła ludziom. Filantropia wspiera przedsięwzięcia społeczne i kulturalne od bardzo dawna. W ostatnich latach działalność wolontariuszy rozwinęła się i objęła obszary związane z pomocą społeczną, ekologią, oświatą czy służbą zdrowia. Wolontariat zaistniał również w nowych, dotychczas mało dostępnych dla wolontariuszy, dziedzinach: kultura, działalność administracyjna czy informatyka. To dzięki wolontariuszom możliwe są ogromne przedsięwzięcia. Bezinteresowna pomoc ochotników rozwija ruch hospicyjny, prowadzone są akcje ekologiczne czy wreszcie świadczona jest pomoc ludziom chorym i niepełnosprawnym pozostającym w swoich domach. Promocja instytucji wolontariatu, powinna służyć utrwalaniu jej znaczenia we współczesnym świecie oraz przyczynić się do zwiększania społecznych motywacji do działań na rzecz innych.</p> <p>Projekt przewiduje stworzenie Hrubieszowskiego Centrum Wolontariatu, które będzie kształciło świadomych wolontariuszy, skupiało ich i integrowało, stanie się ośrodkiem kształcenia i informacji o potrzebujących i tych którzy chcą pomagać. Centrum będzie pełniło również rolę szkoleniową organizując profesjonalne szkolenia dotyczące np. opieki nad dzieckiem, osobami starszymi, planowania rozwoju zawodowego. Uczestnik, który zgłosi się do Centrum i odbędzie podstawowe szkolenia otrzyma umowę wolontariacką, która będzie obejmowała go ubezpieczeniem, a po zakończeniu współpracy otrzyma zaświadczenie równoważne ze świadectwem pracy. Działania te przyczynią się również do wzmocnienia postaw, nabywania doświadczenia zawodowego, przygotowania do wejścia na rynek pracy. Centrum otwarte będzie na wszystkie chętne osoby, nie zależnie od wieku, wykształcenia itd.</p> <p>Cele do osiągnięcia: Stworzenie Centrum Wolontariatu, które będzie kształciło świadomych, otwartych, empatycznych wolontariuszy, współpracujących z różnymi organizacjami, osobami i sobą nawzajem.</p> <p>3. Miejsce Integracji Społecznej:</p> <p>Problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy, które rozwiązuje przedsięwzięcie: brak identyfikacji i więzi z dziedzictwem kulturowym terenów objętych rewitalizacją; działania społeczne na obszarze objętym rewitalizacją są rozproszone, akcyjne, często noszą znamiona braku trwałości.</p> <p>Szczegółowy zakres przedsięwzięcia: Miejsce integracji społecznej będzie miało na celu udzielenie indywidualnym osobom oraz członkom ich rodzin pomocy w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych w miejscu zamieszkania. By skupić osoby objęte rewitalizacją należy wskazać cel integracji, tak by mogli się z nim identyfikować. Integracja wokół dziedzictwa kulturowego miejsca, w którym żyją uczestnicy stanie się pierwszym działaniem w ramach Miejsca Integracji Społecznej. Odbędzie się ono wokół akcji zbiórki fotografii, historii osobistych i wspomnień, które będą zebrane, opracowane cyfrowo i merytorycznie, a następnie udostępnione mieszkańcom miasta. Najciekawsze pamiętki, historie i fotografie zostaną udostępnione na specjalnej wystawie oraz globalnie poprzez stronę internetową i katalog on-line Miejskiej Biblioteki Publicznej w Hrubieszowie.</p> <p>Cele do osiągnięcia: Celowe, świadome, rozłożone w czasie działania integracyjne skupione wokół dziedzictwa kulturowego miejsca i wspólnie wypracowanej idei, akcji, przedsięwzięcia.</p> <p>4. Miejsce Spotkań Młodych:</p> <p>Problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy, które rozwiązuje przedsięwzięcie: brak miejsca spotkań, integracji i pracy dla młodych mieszkańców rewitalizowanych terenów, brak poza-formalnej oferty rozwojowej, kształcenia postaw obywatelskich.</p> <p>Szczegółowy zakres przedsięwzięcia: Nawiązanie współpracy i stworzenie warunków do rozwoju Młodzieżowej Rady Miasta; organizacja i koordynacja szkoleń, wizyt studyjnych; nawiązanie partnerstwa z innymi, modelowo działającymi Młodzieżowymi Radami Gmin, wymiana, współpraca. Zaplanowanie i realizacja kształcenia młodych liderów, którzy będą autorytetem dla rówieśników, a jednocześnie ambasadorami rozwoju na terenie objętym rewitalizacją.</p> <p>Cele do osiągnięcia: Stworzenie warunków do pracy i rozwoju młodzieży hrubieszowskiej skupionej wokół Młodzieżowej Rady Miasta i innych formalnych i nie formalnych grup skupiających młodzież.</p> <p>5. Centrum partnerstwa publiczno-społecznego:</p> <p>Problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy, które rozwiązuje przedsięwzięcie: brak zaplanowanej, trwałej współpracy pomiędzy instytucjami a organizacjami pozarządowymi oraz grupami nieformalnymi i lokalnymi liderami.</p> <p>Szczegółowy zakres przedsięwzięcia: Stworzenie miejsca informacyjno-integracyjnego oraz platformy współpracy, którego inicjatorem będzie biblioteka jako instytucja kultury. Inicjator udzieli wsparcia merytorycznego oraz technicznego, przygotuje program rozwoju liderkiego, w tym szkolenia z przywództwa, którymi objęte zostaną osoby z cechami przywódczymi, nieformalni i formalni liderzy grup i organizacji. W efekcie nastąpi ożywienie działalności społecznej, działania nabiorą racjonalnego i planowanego charakteru. Będą ukierunkowane na cel, czego efektem będzie trwałość współpracy oraz stworzenie partnerskiego programu re-grantingowego sprzyjającego wspieraniu inicjatyw społecznych różnych grup objętych rewitalizacją, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży i seniorów.</p> <p>Cele do osiągnięcia: Trwała współpraca podmiotów publicznych i społecznych ukierunkowana na</p>
--	---

	<p>wzmocnienie lokalnych liderów i realizowanie działań międzysektorowych.</p> <p>6. Przestrzeń edukacyjno-rozwojowa dla dzieci i rodziców:</p> <p>Problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy, które rozwiązuje przedsięwzięcie: słaba oferta wsparcia edukacji formalnej skierowanej do dzieci objętych edukacją przedszkolną, szkolną. Brak przestrzeni rozwoju dla dzieci nie uczęszczających do żłobka, przedszkoli, brak wsparcia i przestrzeni do rozwoju, integracji rodziców pozostających w domu ze względu na opiekę nad małymi dziećmi.</p> <p>Szczegółowy zakres przedsięwzięcia: przygotowanie przestrzeni wspierającej rozwój dzieci, przeciwdziałającej wykluczeniu ze względu na położenie geograficzne; multicentrum wyposażone w najnowsze zdobyte techniki, uczące robotyki, zjawisk fizycznych i chemicznych, przybliżające osiągnięcia współczesnej techniki, edukujące przez zabawę. Zajęcia będą prowadzone dwoma ścieżkami. Pierwsza będzie nastawiona na zrozumienie i poznanie współczesnych zjawisk, wysoko zaawansowana cyfrowo; druga natomiast będzie wsparciem dla małych dzieci i ich rodziców, powstaną grupy zabawowe, warsztaty, Klub malucha; dla rodziców organizowane będą spotkania z psychologiem, doradcą zawodowym, zajęcia komputerowe i inne.</p> <p>Cele do osiągnięcia: przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu, wyrównanie różnic edukacyjnych pomiędzy małymi i dużymi miejscowościami, wsparcie rodziny w rozwoju i nauce, wsparcie rodziców w procesie wychowania oraz pomoc w powrocie na rynek pracy.</p>
Czas realizacji	2019-2020 rok
Oczekiwane rezultaty (wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w stosunku do celów rewitalizacji)	<p>Wskaźnik produktu : Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach - 1 szt</p> <p>Wskaźnik rezultatu: Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury społecznej/kulturalnej/turystycznej będącej przedmiotem projektu - 780 osób / rok</p>
Wartość przedsięwzięcia w zł	<p>14 022 000 zł, z tego</p> <p>- dotacja z RPO (85% z 11 400 000) - 9 690 000</p> <p>- budżet gminy (15 % kwalifikowalnych 1 710 000+ VAT 2 622 000) = 4 332 000.</p>
Źródła finansowania	<p>Wkład własny - 4 332 000</p> <p>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (RPO WL na lata 2014-2010, działanie 13.3 Rewitalizacja obszarów miejskich) – 9 690 000</p>

5.2 Projekty uzupełniające

Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 wskazują, że program rewitalizacji obejmuje oprócz podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych również projekty uzupełniające, tj. takie, które ze względu na mniejszą skalę oddziaływania trudno zidentyfikować indywidualnie, a są oczekiwane ze względu na realizację celów programu rewitalizacji.

Poniżej przedstawiono zestawienie pozostałych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, uzupełniających projekty podstawowe opisane w rozdz. 5.1.

Tabela 37. Wykaz projektów uzupełniających Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023

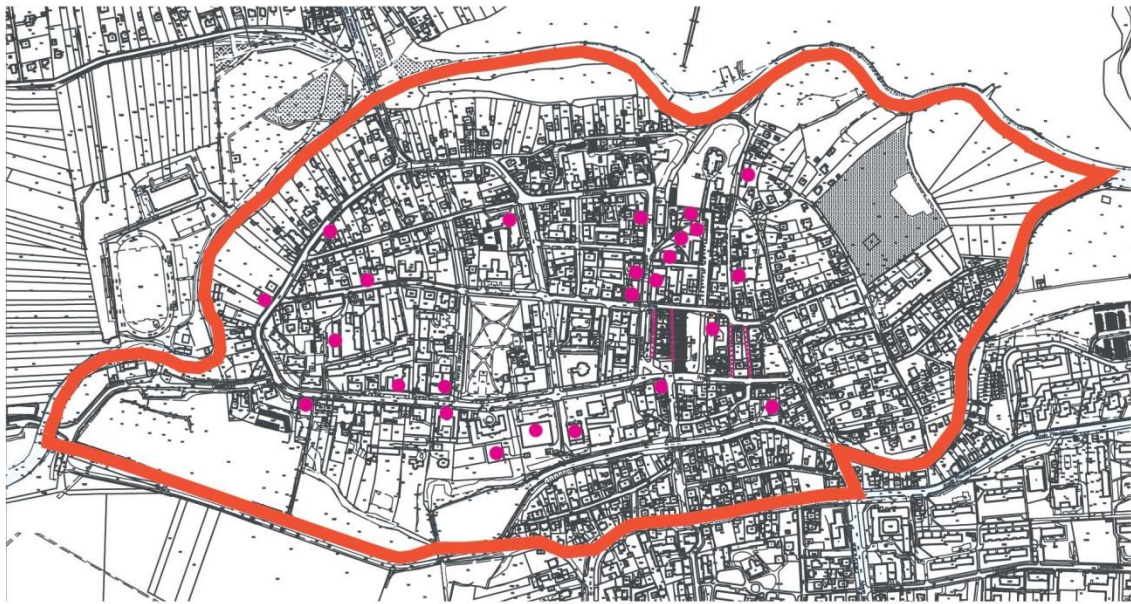
Nazwa przedsięwzięcia	Opis przedsięwzięcia	Podmiot realizujący	Cele projektu w powiązaniu z celami programu rewitalizacji	Planowany koszt w zł
Program edukacji ekologicznej ze szczególnym uwzględnieniem tematyki niskiej emisji	Szkolenia, seminaria, prelekcje, akcje społeczne w szkołach (w tym konkursy) uświadamiające problematykę niskiej emisji.	Miasto Hrubieszów	C1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji C3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców	30 000 zł rocznie (budżet miasta)
Program dotacji na remont obiektów zabytkowych	Dotacje na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, gminnej ewidencji zabytków.	Miasto Hrubieszów	C2. Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji C3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców	30 000 zł rocznie (budżet miasta)
Program oddłużania mieszkańców	Organizacja prac społecznie użytecznych dla dłużników z obszaru rewitalizacji w celu odpracowania długu z tytułu czynszu za zajmowany lokal komunalny.	Miasto Hrubieszów	C1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji C2. Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji	30 000 zł rocznie (budżet miasta)
Rozbudowa sieci ciepłowniczej na obszarze rewitalizacji	Rozbudowa sieci ciepłowniczej na obszarze rewitalizacji wraz z wykonaniem indywidualnych przyłączy c.o. istniejących budynków do miejskiej sieci ciepłowniczej.	Miasto Hrubieszów	C3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców	100 000 zł (budżet miasta)
Wspieranie inicjatyw rewitalizacyjnych w ramach budżetu obywatelskiego	Finansowanie oddolnych inicjatyw mieszkańców na obszarze rewitalizacji, wpisujących się w cele i kierunki działań Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023 w ramach środków budżetu obywatelskiego	Miasto Hrubieszów	C1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji C3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców	30 000 zł rocznie (budżet miasta)

Źródło: opracowanie własne

Analiza lokalizacji przedsięwzięć podstawowych i zasięgu oddziaływania projektów uzupełniających pozwala stwierdzić, że proces rewitalizacji zakłada kompleksową interwencję w granicach obszaru rewitalizacji Hrubieszowa, umożliwiającą jego zmianę strukturalną.

Mapa 32. Lokalizacja projektów w ramach interwencji rewitalizacyjnej Hrubieszowa

Rozkład projektów na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa

Legenda:

● Lokalizacja projektów

Obszar jednostki strukturalnej numer 5

Źródło: opracowanie własne

6. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między projektami i podmiotami na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa

Poniżej przedstawiono metodologię zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji w sferach: przestrzennej, problemowej, proceduralno-instytucjonalnej, międzyokresowej, źródeł finansowania.

Tabela 38. Charakterystyka metodologii zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami oraz działaniami innych podmiotów na obszarze rewitalizacji

Obszary komplementarności	Opis metodologii zapewnienia komplementarności
Przestrzenna	Wszystkie projekty wpisane do Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023 dotyczą obszaru rewitalizacji, charakteryzującego się najwyższym potencjałem rozwojowym w mieście, dzięki czemu efekty projektów oddziaływać będą pośrednio na pozostałe obszary miasta. W procesie opracowania programu rewitalizacji pod uwagę wzięto wzajemne powiązania projektów rewitalizacyjnych w ramach sfer – społecznej, gospodarczej, technicznej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej, dzięki czemu efekty rewitalizacji dopełniają się przestrzennie i silniej oddziałują na sąsiednie tereny. Komplementarność przestrzenną programu zapewniono również równomiernym rozkładem przedsięwzięć rewitalizacyjnych na obszarze rewitalizacji, by ograniczyć występowanie „punktowości” interwencji. Założono w programie, iż problemy są rozwiązywane na obszarze rewitalizacji, nie zaś przenoszone na inne obszary.
Problemowa	Projekty wskazane do realizacji dopełniają się wzajemnie tematycznie, gdyż przyczyniają się do rozwiązania problemów w sferach: społecznej, gospodarczej, technicznej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej, tworząc tym samym spójną i komplementarną całość. Dla każdej ze sfer zaproponowano realizację działań o największym potencjale oddziaływania przestrzennego i problemowego. Wśród przykładów wymienić można: przeciwdziałanie degradacji zabudowy mieszkaniowej, ograniczenie źródeł niskich emisji, zagospodarowanie przestrzeni publicznej, przeciwdziałanie patologiom społecznym, rozwój kapitału społecznego, ograniczenie bezrobocia, rozwój przedsiębiorczości, wprowadzenie nowych funkcji społecznych do obszaru rewitalizacji. Przedmiotowe przedsięwzięcia wpisują się w kierunki działań wynikające z dokumentów strategicznych miasta (Strategia Rozwoju Miasta Hrubieszowa, Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych, Studium uwarunkowań i kierunków

	<p>zagospodarowania przestrzennego, Program Gospodarki Niskoemisyjnej), dzięki czemu rozwiązują jednocześnie obszary problemowe na wielu płaszczyznach określonych przez ww. opracowania.</p>
Proceduralno-institutionalna	<p>Komplementarność proceduralno-institutionalna zapewniona została na etapie opracowania Lokalnego Programu Rewitalizacji poprzez powołanie interdyscyplinarnego Zespołu Koordynującego ds. Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa. Na etapie wdrożenia procesu rewitalizacji działalność Zespołu zostanie zastąpiona aktywnością Grupy Sterującej, planowanej do powołania Zarządzeniem Burmistrza spośród głównych komórek merytorycznych Urzędu Miasta, jego jednostek organizacyjnych oraz głównych interesariuszy procesu rewitalizacji Hrubieszowa.</p> <p>Skład Zespołu Koordynacyjnego oraz docelowo Grupy Sterującej zapewnia reprezentację wszystkich grup interesów społeczności lokalnej oraz kompleksowości problemowej obszaru rewitalizacji. Zespół oraz Grupa Sterująca umożliwiają efektywne współdziałanie różnych instytucji oraz ich wzajemne uzupełnianie się w procesie programowania i wdrażania rewitalizacji w Hrubieszowie. Tym samym system zarządzania rewitalizacją zostanie osadzony w istniejącym efektywnym systemie zarządzania miastem.</p> <p>Projekty objęte programem rewitalizacji zostały zidentyfikowane w ramach zrealizowanych konsultacji społecznych i są oddolnymi inicjatywami zgłoszonymi przez poszczególne grupy interesariuszy (miasto, mieszkańcy, stowarzyszenia, parafie, wspólnoty mieszkaniowe) w odpowiedzi na otwarte zaproszenie do zgłaszania propozycji przedsięwzięć do LPR. Wszystkie przedsięwzięcia wykazują spójność z celami i kierunkami działań wynikającymi z programu. Zaplanowane przedsięwzięcia uzupełniają się wzajemnie. Wszystkie grupy interesariuszy zgłaszające koncepcje projektowe do objęcia Lokalnym Programem Rewitalizacji posiadają potencjał do przygotowania wniosku aplikacyjnego oraz wdrożenia i rozliczenia dotacji. Z ramienia Urzędu Miasta w Hrubieszowie za aplikowanie o dofinansowanie i rozliczanie dotacji odpowiedzialny jest Wydział Promocji i Rozwoju Gospodarczego.</p>
Międzyokresowa	<p>Obszar rewitalizacji wyznaczony na potrzeby Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023 pokrywa się z obszarem, na którym prowadzone były działania rewitalizacyjne w poprzedniej perspektywie. Projekty planowane do realizacji w niniejszym programie są uzupełnieniem i kontynuacją projektów realizowanych na terenie miasta w latach 2005-2015 w oparciu o dokumenty strategiczne miasta, Lokalny Program Rewitalizacji na obszar Centrum Miasta Hrubieszowa na lata 2005-2013²⁷ oraz</p>

²⁷ Projekt „Rewitalizacja Centrum Hrubieszowa poprzez porządkowanie przestrzeni publicznej Śródmieścia oraz renowacja zdegradowanej substancji mieszkaniowej z otoczeniem” współfinansowany przez EFRR w ramach Osi priorytetowej III Atrakcyjność obszarów miejskich i

	<p>Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013.</p> <p>W związku z powyższym zachowana zostanie ciągłość programowa procesu rozwoju obszaru śródmieścia, wykorzystane zostaną doświadczenia z poprzedniej perspektywy oraz wnioski z przeprowadzonych działań ewaluacyjnych.</p>
Źródła finansowania	<p>Wszystkie podmioty zaangażowane we wdrażanie projektów rewitalizacyjnych zakładają finansowanie projektów z wkładu własnego i/lub kredytu oraz funduszy strukturalnych UE, ze szczególnym uwzględnieniem Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020. Konstrukcja projektów rewitalizacyjnych wynikających z programu umożliwia uzupełnianie i łączenie wsparcia ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Alternatywą dla ww. źródeł finansowania są środki pochodzące z Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Funduszy Norweskich, Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dywersyfikacja źródeł finansowania pozwala założyć efektywne wdrożenie zakładanych projektów i osiągnięcie celów założonych przez niniejszy program – w sytuacji ograniczonych własnych środków finansowych.</p>

Źródło: opracowanie własne

Powyższe mechanizmy zapewnienia komplementarności projektowo-podmiotowej wpływają docelowo na kompleksowość programu rewitalizacji, który nie pomija aspektów społecznych, gospodarczych lub przestrzenno-funkcjonalnych, technicznych i środowiskowych - związanych zarówno z obszarem rewitalizacji miasta Hrubieszowa, jak i jego otoczeniem.

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023 złożony z wielu różnorodnych projektów tworzy mechanizm kompleksowości interwencji. Powiązane ze sobą projekty rewitalizacyjne zabezpieczają właściwą synchronizację efektów ich oddziaływania na sytuację kryzysową.

Tym samym możliwe jest, w wyniku realizacji działań objętych programem, osiągnięcie zmiany strukturalnej na obszarze rewitalizacji.

7. Indykatywne ramy finansowe przedsięwzięć

7.1 Źródła finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Środki na realizację projektów rewitalizacyjnych – zgodnie z zasadą dodatkowości środków UE – muszą pochodzić z różnych źródeł. Głównym źródłem finansowania rewitalizacji są środki finansowe o charakterze publicznym. Obejmują one instrumenty finansowe uruchamiane bezpośrednio przez władze lokalne (np. podatki lokalne, czynsze, pożyczki, kredyty, obligacje lub akcje itp.) oraz instrumenty zewnętrzne, czyli środki pochodzenia krajowego i zagranicznego. Jednostki samorządu terytorialnego w procesie finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych powinny również wykorzystywać współpracę z sektorem prywatnym, w tym środki finansowe właścicieli i zarządców nieruchomości (mieszkańców, inwestorów zewnętrznych). Umożliwiają one realizację idei partnerstwa publiczno-prywatnego, uzupełniają braki w bilansie wykonalności programu rewitalizacji i zmniejszają zaangażowanie środków publicznych.

Założenia ujęte w niniejszym programie stanowią podstawę do konstruowania montażu finansowego i przygotowania aplikacji o wsparcie finansowe wybranych projektów. Program zakłada, że podstawowym źródłem finansowania projektów będą środki pochodzące z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego, dostępnych na poziomie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020, jak również środki pochodzące z budżetu miasta Hrubieszów.

W ramach systemu wdrażania RPO zostały stworzone warunki umożliwiające skuteczną realizację projektów rewitalizacyjnych i wysoką efektywność wsparcia projektów rewitalizacyjnych. W tym celu zostały sformułowane preferencje w dostępie do środków dla projektów rewitalizacyjnych w ramach innych priorytetów inwestycyjnych niż 9b (poprzez dodatkowe punkty przyznawane w trakcie oceny projektów lub wyższy poziom dofinansowania lub konkursy poświęcone wyłącznie projektom rewitalizacyjnym). Poniżej przedstawiono katalog priorytetów inwestycyjnych bezpośrednio związanych z rewitalizacją. Poniższe obszary inwestycyjne tworzą zakres podstawowej interwencji rewitalizacyjnej, możliwej do sfinansowania ze środków polityki spójności UE.

Tabela 39. Priorytety inwestycyjne bezpośrednio związane z rewitalizacją w ramach RPO

Priorytety inwestycyjne bezpośrednio związane z rewitalizacją w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego 2014-2020		Obszar projektowy
Cel Tematyczny 3 Wzmacnianie konkurencyjności MŚP		
3a	Promowanie przedsiębiorczości (sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości)	Rozwój inkubatorów przedsiębiorczości
Cel tematyczny 4 Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach		
4c	Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym	Termomodernizacje budynków użyteczności publicznej i zasobu mieszkaniowego
4e	Promowanie strategii niskoemisyjnych, wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu	Rozwój systemów transportowych, Infrastruktura ruchu rowerowego i pieszego.

Cel tematyczny 6 Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami		
6c	Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego	Rozwój infrastruktury kultury Zagospodarowanie terenów zielonych
6e	Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację terenów przemysłowych, zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza oraz propagowania działań służących zmniejszaniu hałasu	Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne
Cel tematyczny 7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów		
7d	Rozwój i rehabilitacja systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszaniu hałasu	Rozwój systemu transportu kolejowego
Cel tematyczny 8 Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników		
8i	Dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników	Projekty z zakresu aktywizacji zawodowej bezrobotnych
8iii	Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstwach	Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości poprzez aktywizację zawodową
Cel tematyczny 9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem		
9b	Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności	Aktywizacja społeczna
9i	Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie	Projekty z zakresu aktywizacji zawodowej
9iv	Ułatwianie dostępu do wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych	Poprawa jakości usług publicznych
9v	Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwiania dostępu do zatrudnienia	Projekty ekonomii społecznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020

Alternatywą dla dofinansowania z polityki spójności w ramach RPO WL 2014–2020 dla zadań objętych Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 mogą być następujące źródła finansowania:

Środki publiczne - krajowe

- **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 (POIiŚ)** w zakresie:
 - **termomodernizacji i wspierania efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej** (instytucja wdrażająca to Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) i projektów obejmujących głęboką, kompleksową modernizację energetyczną budynków użyteczności publicznej (**Oś priorytetowa I, działanie 1.3.1**)²⁸,
 - **ochrony dziedzictwa kulturowego i rozwoju zasobów kultury** (instytucja pośrednicząca to Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego). W ramach działania będą

²⁸ Katalog uprawnionych beneficjentów Działania 1.3.1 POIiŚ obejmuje: państwowe jednostki budżetowe, szkoły wyższe, organy władzy publicznej, w tym administracja rządowa oraz nadzorowane lub podległe jej organy i jednostki organizacyjne, podmioty będące dostawcami usług energetycznych w rozumieniu dyrektywy 2012/27/UE, działające na rzecz państwowych jednostek budżetowych, szkół wyższych i organów władzy publicznej, Dykcja Generalna Lasów Państwowych.

realizowane inwestycje dotyczące zarówno ochrony zabytków, jak i rozwoju zasobów kultury. Wsparcie ukierunkowane na zachowanie dziedzictwa będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów) oraz przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwe będzie wsparcie zakupu wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej (zakup aparatury specjalistycznej na cele ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, rozwoju zasobów kultury) (**Oś priorytetowa VIII, działania 8.1**),

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014–2020(Power) w zakresie:

- **aktywizacji zawodowo-edukacyjnej oraz trwałej integracji na rynku pracy ludzi młodych**, w szczególności tych, którzy nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą, w tym ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym i ludzi młodych wywodzących się ze środowisk marginalizowanych (instytucja pośrednicząca to Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Realizowane będą m.in. projekty dotyczące wprowadzenia instrumentów i usług rynku pracy służących indywidualizacji wsparcia oraz pomocy w zakresie określenia ścieżki zawodowej, zdobycia doświadczenia zawodowego, służących rozwojowi przedsiębiorczości i samozatrudnienia oraz instrumentów i usług skierowanych do osób z niepełnosprawnością (**priorytet 8ii, działanie 1.3.1**),
- **skutecznej pomocy społecznej** przez wzmocnienie potencjału instytucji działających na rzecz włączenia społecznego (instytucja pośrednicząca to Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Wspierane będą działania dotyczące opracowania, przetestowania i wdrożenia standardów kształcenia w zakresie trzech nowych specjalności zawodowych w pracy socjalnej, których wdrożenie wynika z planowanych zmian w systemie pomocy społecznej tj. asystentura i mediacja socjalna, organizator usług socjalnych, animator społeczności lokalnych (**Oś priorytetowa II, Działanie 2.5**),
- **prowadzenia wysokiej jakości polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych** (instytucja pośrednicząca to Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Będą realizowane projekty dotyczące wypracowania i wdrożenia instrumentów, wspierających zatrudnienie i utrzymanie się na rynku pracy osób niepełnosprawnych oraz wypracowanie i upowszechnianie, we współpracy z partnerami społecznymi, modelu wsparcia osób niepełnosprawnych w środowisku pracy (**Oś priorytetowa II, Działanie 2.6**).

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych 2014-2020 (ASOS), w zakresie:

- **zwiększenia różnorodności i poprawy jakości oferty edukacyjnej dla osób starszych** (operator programu to Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Realizowane będą projekty dotyczące tworzenia ofert odpowiadających problemom osób starszych znajdujących się w trudnej sytuacji, promowania nowych rozwiązań na rzecz motywowania osób starszych do uczenia się dla zachowania aktywności, nowych form inicjatyw edukacyjnych oraz dotyczące rozwoju oferty edukacyjno-kulturalnej (**Priorytet I, cel szczegółowy 1**),
- **zwiększenia dostępności, podniesienia jakości usług społecznych** oraz wspierania działań na rzecz samopomocy i samoorganizacji (operator programu to Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Realizowane będą projekty związane z rozwojem systemów wsparcia

specyficznych dla wieku podeszłego potrzeb oraz rozwojem usług społecznych w sferze sportu, turystyki, rekreacji i kultury (**Priorytet IV, cel szczegółowy 1**).

Fundusze celowe – obligacje komunalne, dotacje i pożyczki w ramach:

- **Funduszu Infrastruktury Samorządowej (FIS)** zarządzanego przez Towarzystwo Funduszy Inwestycyjnych BGK S.A. „TFI BGK” i Polskie Inwestycje Rozwojowe. FIS dostarcza kapitał wsparcia na długoterminowe inwestycje m.in. projekty rewitalizacyjne i infrastruktura komunalna, infrastrukturę transportową, infrastruktura społeczna, tj. szkoły i ochrona zdrowia.
- **Fundusz Dopłat** (obsługa BGK) umożliwia realizację działań związanych z wsparciem budownictwa socjalnego i komunalnego przez zwiększenie w gminach zasobu lokali oraz zasobu pomieszczeń służących zaspokajaniu potrzeb osób najuboższych.
- **Funduszu Termomodernizacji i Remontów** w zakresie wsparcia finansowego dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłaty rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe.
- **Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020 (FIO)**. Realizacja przedsięwzięć ma umożliwić zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne oraz angażowanie w różnorodne działania na rzecz innych, swoich wspólnot oraz w tworzenia, realizacji i monitoringu polityk publicznych. W ramach FIO będą wspierane projekty dotyczące:
 - **rozwijania wolontariatu** w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, wolontariatu w różnych dziedzinach aktywności obywatelskiej, wolontariatu pracowniczego we współpracy z organizacjami pozarządowymi (**Priorytet 2, kierunek 2**),
 - **wspierania aktywnych form integracji społecznej** tj. zaangażowania organizacji pozarządowych na rzecz aktywnej integracji, wspierania osób starszych i podmiotowość społeczną osób starszych oraz osób z niepełnosprawnością, rozwiązań innowacyjnych w zakresie profilaktyki i pracy z rodziną wychowującą dzieci, która jest zagrożona marginalizacją oraz rozwiązań innowacyjnych w obszarze integracji społecznej (**Priorytet 2, kierunek 5**),
 - **rozwoju przedsiębiorczości społecznej** związanego z edukacją w zakresie przedsiębiorczości społecznej, doradztwem, budowaniem partnerstw lokalnych z udziałem ekonomii społecznej (**Priorytet 2, kierunek 6**),
 - **rozwijania edukacji obywatelskiej i kompetencji społecznych** przez rozwój edukacji obywatelskiej, edukację nieformalnych liderów społecznych, rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich (**Priorytet 3, kierunek 2**).

Środki z funduszy Unii Europejskiej

- **Program działań na rzecz środowiska i klimatu (LIFE)** dotyczący działań na rzecz ochrony środowiska (Krajowy Punkt Kontaktowy to Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej). Formy dofinansowania przewidziane w programie to dotacje, przekazanie środków, pożyczka, w tym pożyczka przeznaczona na zachowanie płynności

finansowej przedsięwzięć współfinansowanych ze środków Instrumentu Finansowego LIFE+/Programu LIFE (**priorytet- Przyroda i różnorodność biologiczna, priorytet – Ochrona środowiska i efektywne gospodarowanie zasobami**).

- **Program UE „Zdrowie na rzecz wzrostu gospodarczego” (2014–2020)** Środki w formie dotacji i zamówień publicznych, które pomogą w odnalezieniu opłacalnych rozwiązań pozwalającym sprostać napotykanym problemom oraz usprawnią i uelastycznia system opieki zdrowotnej. W ramach programu będą realizowane 4 cele szczegółowe, w tym jeden z nich dotyczy promocji zdrowia i zapobiegania chorobom poprzez wymianę między państwami członkowskimi najlepszych praktyk dotyczących zapobiegania uzależnieniu od tytoniu, nadużywania alkoholu oraz otyłości i specjalne działania w obszarze profilaktyki chorób przewlekłych, w tym nowotworów.

Środki komercyjne – pożyczki i kredyty bankowe (banki komercyjne)

Środki prywatne, w tym środki:

- wspólnot mieszkaniowych,
- przedsiębiorców,
- organizacji pozarządowych,
- parafii rzymsko-katolickich i ewangelicko-augsburskiej.

Środki własne miasta Hrubieszowa będą pochodziły z budżetu miejskiego. Przewidziano również możliwość zaciągania kredytów na prace inwestycyjne w obiektach będących własnością miasta.

Wszystkie projekty będą realizowane zgodnie z uchwaloną przez Radę Miejską Wieloletnią Prognozą Finansową oraz budżetami rocznymi miasta Hrubieszów w okresie do 2023 roku.

7.2 Ramy finansowe Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023

Poniżej zaprezentowano ramy finansowe Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023. Ramy finansowe opracowano z uwzględnieniem wartości oraz źródeł finansowania zarówno przedsięwzięć podstawowych, jak i uzupełniających.

Łączna wartość przedsięwzięć objętych programem wynosi 42 826,5 tys. zł, w tym możliwe do pozyskania dofinansowanie zewnętrzne w ramach polityki spójności (EFS, EFRR) zamyka się w kwocie 23 355,2 tys. zł, natomiast w ramach funduszy EOG 9 275,0 tys. zł.

Wartość środków prywatnych planowanych do zaangażowania we wdrażanie przedsięwzięć objętych programem rewitalizacji wynosi 1 115,9 tys. zł, natomiast wkład publiczny konieczny do zapewnienia przez miasto Hrubieszów i pozostałe instytucje sektora finansów publicznych wynosi 8 835,4 tys. zł.

Tabela 40. Indykatywne ramy finansowe Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 z podziałem na źródła finansowania [w zł]

Projekty wg celów interwencji programu	Wartość przedsięwzięć	Dofinansowanie ze środków polityki spójności		Dofinansowanie ze środków EOG	Dofinansowanie ze środków publicznych w ramach programów krajowych	Wkład własny finansowany ze środków publicznych	Wkład własny finansowany ze środków prywatnych
		EFRR	EFS				
Cel 1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji	18 207 000,00 zł	10 115 000,00 zł	2 805 000,00 zł	0,00 zł	245 000,00 zł	4 982 000,00 zł	60 000,00 zł
Projekty podstawowe	17 997 000,00 zł	10 115 000,00 zł	2 805 000,00 zł	0,00 zł	140 000,00 zł	4 877 000,00 zł	60 000,00 zł
Projekty uzupełniające	210 000,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	105 000,00 zł	105 000,00 zł	0,00 zł
Cel 2. Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji	2 260 000,00 zł	425 000,00 zł	0,00 zł	1 275 000,00 zł	0,00 zł	560 000,00 zł	0,00 zł
Projekty podstawowe	2 050 000,00 zł	425 000,00 zł	0,00 zł	1 275 000,00 zł	0,00 zł	350 000,00 zł	0,00 zł
Projekty uzupełniające	210 000,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	210 000,00 zł	0,00 zł
Cel 3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców	22 359 525,00 zł	10 010 171,25 zł	0,00 zł	8 000 000,00 zł	0,00 zł	3 293 425,00 zł	1 055 928,75 zł
Projekty podstawowe	21 839 525,00 zł	10 010 171,25 zł	0,00 zł	8 000 000,00 zł	0,00 zł	2 773 425,00 zł	1 055 928,75 zł
Projekty uzupełniające	520 000,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	520 000,00 zł	0,00 zł
RAZEM	42 826 525,00 zł	20 550 171,25 zł	2 805 000,00 zł	9 275 000,00 zł	245 000,00 zł	8 835 425,00 zł	1 115 928,75 zł

Źródło: opracowanie własne

8. Mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów w proces rewitalizacji gminy miejskiej Hrubieszów

Dla powodzenia procesu rewitalizacji niezbędnym elementem jest realizacja zasady partnerstwa wynikającej z art. 5 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020²⁹ oraz z *Wytycznych w zakresie realizacji zasady partnerstwa na lata 2014-2020*.

Zdefiniowanym w ww. ustawie oraz Wytycznych celem partnerstwa jest poprawa efektywności i skuteczności funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Koniecznym do osiągnięcia jest proces wzajemnego uzupełniania się partnerów, a dzięki współpracy między nimi powstaje efekt synergii i wartość dodana, niemożliwa do osiągnięcia w przypadku działań podejmowanych indywidualnie.

Z uwagi na fakt, iż procesy rewitalizacji realizowane są z udziałem środków strukturalnych UE, wykorzystanie zasady partnerstwa w szczególności polega na włączeniu partnerów w procesy programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych finansowanych w ramach programów operacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Właściwie prowadzona partycypacja społeczna jest warunkiem koniecznym udanego procesu rewitalizacji, co zostało dodatkowo zaakcentowane w *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020*.

Partycypacja społeczna obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób zapewniający aktywny udział interesariuszy. Oznacza to, że interesariusze procesu muszą być włączani i brać aktywny udział podczas wszystkich etapów prowadzenia działań rewitalizacyjnych – od etapu planowania po ewaluację. Konsultacje społeczne nie wyczerpują całości działań partycypacyjnych – są tylko ich szczególną postacią. Partycypacja powinna być ukierunkowana jest na możliwie dojrzałe formy, a więc nieograniczające się jedynie do informacji czy konsultacji działań władz lokalnych, ale dążące do zaawansowanych metod partycypacji, takich jak współdecydowanie czy kontrola obywatelska.

8.1 Identyfikacja interesariuszy procesu rewitalizacji w Hrubieszowie

Aby móc mówić o właściwym przygotowaniu do działań partycypacyjnych, a także, w dalszej perspektywie, rewitalizacyjnych, niezbędne jest właściwe zidentyfikowanie wszystkich aktorów procesu oraz określenie, którzy z nich już dziś są aktywni i prowadzą działalność, a którzy są bierni i ich aktywność należy dopiero budować.

Przez interesariuszy rewitalizacji należy rozumieć każdą osobę i podmiot zainteresowany przebiegiem rewitalizacji w Hrubieszowie.

Identyfikacji i analizy grup interesariuszy procesu rewitalizacji Hrubieszowa dokonano na etapie:

²⁹ Dz. U. poz. 1146, z późn. zm.

- zbierania danych ilościowych o zjawiskach i czynnikach kryzysowych występujących na terenie miasta Hrubieszowa na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji,
- organizacji spotkań bezpośrednich z mieszkańcami w postaci debaty, warsztatów i spaceru badawczego przeprowadzonych w dniach 13-14.03.2017 r. w ramach konsultacji społecznych dotyczących poznania opinii społecznej w zakresie wyznaczenia obszaru rewitalizacji oraz rozpoznania potrzeb interesariuszy,³⁰
- organizacji w dniach od 7 sierpnia do 14 sierpnia 2017 r. naboru otwartego na przedsięwzięcia rewitalizacyjne do objęcia Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023³¹.

Etap zbierania danych statystycznych obrazujących skalę i przyczyny występowania kryzysu społecznego na terenie miasta pozwolił na zaangażowanie do procesu programowania rewitalizacji przedstawicieli instytucji publicznych z terenu Hrubieszowa: Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Komendy Powiatowej Policji, Straży Miejskiej, Powiatowego Urzędu Pracy. Kontakty nawiązane na tym etapie programowania procesu rewitalizacji umożliwiły dalszą współpracę z instytucjami na etapie diagnozy obszaru zdegradowanego oraz na etapie ustalania kierunków interwencji rewitalizacyjnej.

Do udziału w debacie, warsztatach oraz spacerze badawczym zaproszono te podmioty, które potencjalnie już na tym wczesnym etapie mogłyby się włączyć w planowanie działań rewitalizacyjnych w mieście - środowiska organizacji pozarządowych, lokalnych przedsiębiorców, kluczowych instytucji publicznych. Spośród organizacji pozarządowych aktywnie włączyły się do działań warsztatowych te, które prowadzą na terenie Hrubieszowa działania na rzecz osób i grup wykluczonych lub zagrożonych różnymi formami wykluczenia; kultywują lokalne tradycje, historię i kulturę; działają na rzecz rozwoju turystyki; na rzecz zwiększenia udziału ludzi w życiu publicznym; prowadzą działalność wspierającą rozwój gospodarczy, prowadzą działalność edukacyjną, sportową, promocji zdrowia, rozwoju wolontariatu.

Do interesariuszy procesu rewitalizacji w Hrubieszowie dołączyły również grupy nieformalne złożone z lokalnych aktywistów, prowadzących niesformalizowaną aktywność społeczną.

Spośród osób biorących udział w warsztatach i debacie publicznej znaleźli się docelowo przedstawiciele:

- Rady Miasta Hrubieszowa,
- Rady Gospodarczej Miasta Hrubieszowa,
- Hrubieszowskiej Rady Seniorów,
- przedsiębiorców,
- Samorządu Mieszkańców,
- Organizacji MAY Hrubieszów,
- Nieformalnej Grupa Młodzieży: Pobudzeni,

³⁰ *Raport z debat, warsztatów i spaceru badawczego przeprowadzonych w Hrubieszowie w ramach konsultacji społecznych dotyczących poznania opinii społecznej oraz rozpoznania potrzeb interesariuszy* stanowi Załącznik nr 2 do LPR

³¹ <http://www.miasto.hrubieszow.pl/content/nab%C3%B3r-projekt%C3%B3w-rewitalizacyjnych-do-lokalnego-programu-rewitalizacji-miasta-hrubieszowa-na>

- Hrubieszowskiego Domu Kultury,
- Polskiego Związku Niewidomych,
- OR PCK,
- Klubu seniora,
- mieszkańców,
- kluczowych z punktu widzenia rewitalizacji komórek organizacyjnych Urzędu Miejskiego.

Celem debaty oraz warsztatów było poznanie potrzeb mieszkańców i pozostałych interesariuszy w celu określenia możliwości ich zabezpieczenia na poziomie procesu rewitalizacji Hrubieszowa.

Uczestnicy warsztatów wypracowywali propozycje rozwiązań najbardziej uciążliwych problemów obszaru rewitalizacji, które zostały włączone do interwencji rewitalizacyjnej objętej Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023.

Na etapie opracowania koncepcji działań rewitalizacyjnych, w wyniku otwartego naboru projektów rewitalizacyjnych do grona interesariuszy dołączyli przedstawiciele wspólnot mieszkaniowych, rad osiedli, klubów sportowych, Hrubieszowskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji, kościołów i związków wyznaniowych.

Tak zidentyfikowane grono interesariuszy na etapie przygotowania Lokalnego Programu Rewitalizacji stało się głównym odbiorcą działań partycypacyjnych realizowanych w jego obrębie.

Potencjał wynikający z zaangażowania ww. grup społecznych w procesie programowania rewitalizacji w Hrubieszowie zostanie wykorzystany również na etapie wdrażania Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023.

8.2 Proces włączenia społecznego na etapie programowania rewitalizacji

Proces włączenia społecznego na etapie programowania rewitalizacji w Hrubieszowie przebiegał dwutorowo. Pierwszy etap obejmował działania edukacyjne skierowane do gospodarzy procesu rewitalizacji – komórek organizacyjnych Urzędu Miasta w Hrubieszowie - mające na celu zwiększenie wiedzy osób odpowiedzialnych za programowanie rewitalizacji. W tym celu w listopadzie 2016 r. odbyło się sześć spotkań Zespołu ds. rewitalizacji powołanego przez Burmistrza Hrubieszowa, z których każde zawierało elementy edukacyjne i informacyjne w następujących tematach:

1. „Program rewitalizacji od A do Z” w dniu 03.11.2016 r.
2. „Diagnoza i obszar rewitalizacji. Od obszaru zdegradowanego do obszaru rewitalizacji” w dniu 04.11.2016 r.
3. „Partycypacja społeczna i partnerstwo w rewitalizacji” w dniu 07.11.2016 r.
4. „Instrumenty ekonomiczno-społeczne - integracja działań w programach rewitalizacji” w dniu 08.11.2016 r.
5. „Model wdrażania programu rewitalizacji. Procedury zarządzania i monitorowania” w dniu 14.11.2016 r.

6. „Przestrzeń i inwestycje - uwarunkowania prawne, finansowe i organizacyjne prowadzenia kompleksowych projektów rewitalizacji” w dniu 15.11.2016 r.

W dalszej kolejności przystąpiono do procesu zbierania danych nt. zjawisk kryzysowych występujących na terenie miasta, podczas którego nawiązano współpracę z instytucjami publicznymi typu MOPS, Policja, Straż Miejska, PUP. Dzięki tej współpracy udało się właściwie zdiagnozować przyczyny występowania zjawisk kryzysowych, co umożliwiło na późniejszym etapie zaprojektowanie interwencji rewitalizacyjnej w sposób umożliwiający skuteczne ograniczenie źródeł problemów.

Na każdym etapie procesu rewitalizacji prowadzona była w kanałach informacyjnych gminy akcja informacyjna dotycząca aktualnego stanu prac nad programem rewitalizacji.

Zdjęcie 16. Gazeta Hrubieszowska nr 1/2016 poświęcona procesowi rewitalizacji miasta

Źródło: www.miasto.hrubieszow.pl

W procesie programowania rewitalizacji zastosowano następujące mechanizmy włączenia grup interesariuszy:

- badania ankietowe,
- debata publiczna,
- warsztaty z interesariuszami,
- spacer badawczy,
- otwarty nabór na przedsięwzięcia rewitalizacyjne.

Spółeczność lokalna była informowana o możliwości włączenia się do etapu programowania Lokalnego Programu Rewitalizacji wszystkimi dostępnymi kanałami informacyjnymi, w celu dotarcia do jak największej liczby osób. Zaproszenia do udziału w wydarzeniach typu debata, warsztaty czy spacer badawczy zostały przekazane interesariuszom:

- korespondencją tradycyjną,
- pocztą elektroniczną (maile),
- za pomocą strony internetowej www.miesto.hrubieszow.pl³²
- za pomocą plakatu reklamowego.

Warsztaty z interesariuszami

Przedmiotem warsztatów, które odbyły się w dniu 13.03.2017 r. było zapoznanie mieszkańców Hrubieszowa z zagadnieniem rewitalizacji, w szczególności zaproszenie mieszkańców do wspólnego procesu przygotowania dokumentu i do zaangażowania się w proces rewitalizacji.

Głównym celem tych spotkań było poznanie głosu mieszkańców w zakresie zjawisk problemowych obszaru rewitalizacji, jak również ich potrzeb oraz zachęcenie do zgłaszania własnych propozycji działań, poprzez wypełnienie ankiet.

Pierwszy z warsztatów przeznaczony był dla przedstawicieli świata biznesu. Łącznie w debacie udział wzięło 26 osób, w tym dwoje prowadzących. Spośród osób biorących udział w warsztatach znaleźli się przedstawiciele:

- Rady Miasta Hrubieszowa
- Rady Gospodarczej Miasta Hrubieszowa
- Przedsiębiorcy
- Samorządu Mieszkańców
- Stowarzyszeń.

Wszyscy uczestnicy warsztatów zgodzili się z faktem, że najbardziej zdegradowanym obszarem Hrubieszowa jest rejon śródmieścia i to on powinien zostać wskazany do rewitalizacji.

W ogólnej dyskusji wyodrębnione zostały największe problemy miasta, w szczególności odnoszące się do obszaru Śródmieścia. Wskazano na:

- dysproporcję rozwoju i rozwarstwienie społeczne, szczególnie widoczne w centralnej części miasta;
- brak parkingów i miejsc zielonych w śródmieściu jako barierę w rozwoju przedsiębiorczości;
- upadek handlu w centrum miasta - dla mieszkańców wygodną formą zakupów stanowią markety zlokalizowane poza ścisłym centrum, w związku z czym handel przenosi się poza śródmieście;
- brak estetyki w centrum Hrubieszowa - kamienica przy ul. Targowej 7 psuje wizerunek tego miejsca;

³² <http://www.miesto.hrubieszow.pl/content/konsultacje-dotycz%C4%85ce-opracowania-lokalnego-programu-rewitalizacji-miasta-hrubieszowa-na>

- brak aktywności społecznej, brak miejsc i przestrzeni dla spotkań.

Dla tak zidentyfikowanych problemów uczestnicy warsztatów w podgrupach zostali zaproszeni do wskazania sposobów ich rozwiązania. Każdy z zespołów zaprezentował wyniki swoich prac i zostały one poddane ogólnej dyskusji. Wypracowany na ich podstawie projekt wizji został przeniesiony do zapisów Lokalnego Programu Rewitalizacji.

Kolejna grupa uczestników warsztatów, to wolontariusze i osoby reprezentujące sektor NGO's, m.in.:

- Nieformalna Grupa Młodzieży: Pobudzeni,
- Organizację MAY Hrubieszów,
- Hrubieszowski Dom Kultury,
- Hrubieszowską Radę Seniorów,
- Polski Związek Niewidomych,
- Radę Miejską w Hrubieszowie.

W warsztatach wzięło udział 18 osób ze środowiska NGO oraz 5 osób z Urzędu Miasta w Hrubieszowie.

Podobnie jak przy poprzednich warsztatach, uczestnicy potwierdzili wybór obszaru planowanego do rewitalizacji. Przedstawiciele III sektora zgłosili potrzebę realizacji działań z zakresu:

- budowy centrum wsparcia obywatelskiego, w której każdy mieszkaniec mógłby liczyć na poradnictwo w zakresie prawnym, administracyjnym, ekonomicznym, księgowym, pozyskiwania środków i innych. Centrum służyłoby pobudzaniu obywatelskości i umożliwiałoby przeprowadzenie przez proces zawiązywania wspólnot, partnerstw, stowarzyszeń, etc.
- odbudowy/rozbudowy szkolnictwa zawodowego jako elementu wsparcia rozwoju lokalnego,
- promocji miasta, wypracowania produktów turystycznych,
- budowy przemysłu czasu wolnego i miejsca na integrację sąsiedzką,
- budowy przestrzeni spędzania czasu wolnego dedykowanej osobom starszym.

Spacer studialny

W dniu 13.03.2017 r. zorganizowany został także spacer studialny, podczas którego jego uczestnicy zostali zapoznani z przestrzennymi uwarunkowaniami rozwoju obszaru rewitalizacji miasta Hrubieszowa.

Uczestnicy spaceru omówili mankamenty poprzednich działań rewitalizacyjnych, wskazali przestrzenie zdegradowane. Podniesiony został problem estetyzacji miejsc takich jak: Hrubieszowskie Sutki, zdewastowana nieruchomość przy Targowej 7. W ramach spaceru omówiono także funkcje budynków położonych przy ul. 3 Maja 10 i 3 Maja 15, jako potencjalnych lokalizacji do osadzenia w nich podstawowych funkcji społecznych i przeznaczenia ich na cele społeczno-gospodarcze służące rewitalizacji.

Spotkanie plenarne z mieszkańcami

Kolejne spotkanie miało cechy otwartej debaty poświęconej przybliżeniu idei rewitalizacji wszystkim mieszkańcom. Mimo jednak szerokiej komunikacji i wystosowaniu zaproszeń m.in. poprzez ogłoszenia w parafiach – przyszło niewielu mieszkańców.

Dyskusja była sprawozdaniem z poprzedzających ją warsztatów i spaceru badawczego, po czym nastąpiła wymiana zdań na temat potrzeb rewitalizacyjnych zgłaszanych przez poszczególnych mieszkańców.

W wyniku debaty uzyskano potwierdzenie opinii publicznej dla lokalizacji obszaru rewitalizacji, konieczności wprowadzenia nowych funkcji w odniesieniu do budynków położonych przy ul. 3 Maja 10 i 15 oraz konieczności podjęcia działań związanych z estetyzacją „hrubieszowskich sutek” i nieruchomości przy Targowej 7.

Osoby niepracujące

Warsztaty dedykowane osobom bezrobotnym odbyły się w dniu 14.03.2017 r. Podobnie jak przy spotkaniu plenarnym, reprezentantów osób niepracujących pojawiło się zaledwie kilku. Rozmawiano głównie o potrzebie w zakresie instytucji wsparcia rozwoju przedsiębiorczości.

Przedstawiciele srebrnego wieku

Była to ostatnia, liczna grupa mieszkańców, biorąca udział w warsztatach w dniu 14.03.2017 r. Pośród reprezentantów hrubieszowskich seniorów znaleźli się przedstawiciele m.in. OR PCK oraz Klubu Seniora. Łącznie w wydarzeniu wzięły udział 23 osoby, w tym 5 osób z Urzędu Miasta w Hrubieszowie.

Uczestnicy spotkania deklarowali chęć włączenia się w życie obywatelskie miasta i działanie w procesie rewitalizacji. Seniorzy wskazali także na potrzebę stworzenia instytucji Uniwersytetu III Wieku, jak również utworzenia przestrzeni integracyjnej dla przemysłu czasu wolnego, gdzie wspólnie z wnukami mogliby spędzać czas.

Podsumowanie wyników badań ankietowych

Na każdych warsztatach rozdawane były interesariuszom ankiety do wypełnienia. Ankiety można było wypełniać i przekazywać od dnia 13 marca do 12 kwietnia 2017 roku. Data ta wyznacza również koniec konsultacji w zakresie zgłaszania potrzeb mieszkańców.

W ramach informacji zwrotnej mieszkańcy zgłaszali następujące potrzeby:

- budowa systemu wsparcia umożliwiająca podjęcie pracy przez najmłodszych mieszkańców miasta,
- zagospodarowania skweru i deptaku miejskiego,
- aktywizacja obywatelska zwłaszcza w grupie matek i grupie osób starszych,
- stworzenia miejsca spotkań integracyjnych – wielopokoleniowych,

- zmiana wizerunku podwórek w centrum miasta,
- zwiększenie ilości zieleni miejskiej – deptak – poprzez nasadzenia kwiatów, drzew, krzewów,
- zwiększenie portfela usług medycznych dla mieszkańców miasta,
- poprawa stanu nawierzchni dróg,
- wymiana chodników,
- dokończenie działań związanych z zagospodarowaniem parku miejskiego przy ul. Żeromskiego,
- remont Sutek i Małpiego Gaju,
- podjęcie działań związanych z budową zalewu oraz budową podziemi Hrubieszowa,
- rozbudowa biblioteki/księgarni.

W zasadzie wszystkie te działania wynikają i pokrywają się z potrzebami mieszkańców zgłaszanymi na warsztatach.

Biorąc pod uwagę wszystkie zgłaszane w trakcie kilkudniowych konsultacji problemy i bolączki mieszkańców, za najważniejsze należy uznać konieczność podjęcia zintensyfikowanych działań na rzecz aktywizacji społecznej mieszkańców a także poprawy jakości przestrzeni w tej części miasta. Kluczowe jest przygotowanie bazy lokalowej w celu realizacji najważniejszych zadań wskazanych przez mieszkańców, mających w celu realizację zadań ze sfery społecznej:

- budowa systemu wsparcia umożliwiająca podjęcie pracy przez najmłodszych mieszkańców miasta,
- aktywizacja obywatelska zwłaszcza w grupie matek i grupie osób starszych,
- stworzenia miejsca (miejsc) spotkań integracyjnych – wielopokoleniowych.

Pozostałe zadania, zwłaszcza inwestycje mające na celu poprawę jakości przestrzeni miejskiej powinny być realizowane sukcesywnie, w miarę zabezpieczenia lub pozyskiwania środków na ich realizację.

Inicjatywa obywatelska na deptaku

W dniu 3 kwietnia 2017 r. w godzinach 8.30 – 16.30 na deptaku miejskim pracownicy Urzędu Miasta zapraszali mieszkańców do podzielenia się pomysłami przedsięwzięć, projektów, problemów, działań naprawczych, których celem jest podniesienie jakości życia w Hrubieszowie. Celem inicjatywy było poznanie opinii publicznej na temat procesu rewitalizacji centrum Hrubieszowa i uwzględnienie jej w opracowywanym Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017 - 2023³³.

W wyniku tej akcji zebrano 124 ankiety.

Poniżej przedstawiono wyniki ankiet.

³³ <http://www.miasto.hrubieszow.pl/content/inicjatywa-obywatelska-na-deptaku>

Tabela 41. Wyniki akcji ankietowej wśród mieszkańców przeprowadzonej w dniu 03.04.2017 na deptaku miejskim

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia	Liczba wskazań na pomysły w formularzach	Źródło finansowania	Cel przedsięwzięcia	Potencjalny partner
1	Basen Miejski / kryta pływalnia / Aquapark	28	fundusze UE, środki własne gminy, inwestor prywatny	bd	inwestor prywatny
2	Miejski monitoring	1	budżet miasta	zwiększenie bezpieczeństwa mieszkańców	KPP, Telewizja kablowa
3	Ścieżka rowerowa	28	fundusze UE, środki własne gminy, prywatni inwestorzy	zwiększenie aktywności fizycznej mieszkańców	Gmina Hrubieszów (wiejska), wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe, ngo
4	Miejsca parkingowe	5	bd	bd	bd
5	Zalew miejski/ kąpielisko	10	bd	bd	bd
6	Budowa mieszkań chronionych	1	BGK, fundusze UE, środki własne gminy	Przygotowanie osób niepełnosprawnych chorych, w trudnej syt. do samodzielnego życia	OPP
7	Chodnik na ul. Wyzwolenia / os. Jagiellońskie	2	bd	zapewnienie bezpiecznego przejścia dla pieszych	bd
8	Park naukowy	1	środki własne, fundusze UE	Stworzenie terenu rekreacyjnego z funkcją edukacyjną	fundacje
9	Bulwary nad rz. Huczwa	2	środki własne, fundusze UE	funkcja rekreacyjna	bd
10	Place zabaw dla dzieci	2	środki własne, fundusze UE	funkcja rekreacyjna	bd
11	Skate Park	1	środki własne, fundusze UE	funkcja rekreacyjna	bd
12	Boiska	2	środki własne, fundusze UE	funkcja rekreacyjna	bd
13	Jaz na rz. Huczwie	1	środki własne, fundusze UE, WZMiUW	podwyższenie poziomu wody w rzece	Lubelski Urząd Wojewódzki
14	Park miejski i park na terenie HOSiR	5	środki własne, fundusze UE,	poprawa wizerunku miasta	bd
15	Organizacja jarmarków miejskich na terenie miasta	2	środki własne, fundusze UE,	ożywienie przestrzeni oraz wsparcie lokalnych rzemieślników	sąsiednie gminy

16	Miasteczko ruchu drogowego	1	środki własne, fundusze UE,	edukacja w zakresie ruchu drogowego dzieci oraz mieszkańców	bd
17	Remont kamienicy przy ul. Targowa 7	2	fundusze UE,	poprawa wizerunku centrum miasta	bd
18	Przystań kajakowa na rz. Huczwa	3	środki własne, fundusze UE,	rozbudowa bazy turystycznej GMH	bd
19	Oświetlenie uliczne	1	środki własne, fundusze UE,	poprawa bezpieczeństwa	bd
20	Integracja osób i rodzin wykluczonych	2	fundusze UE,	Integracja	bd
21	Aktywizacja seniorów	2	środki własne, fundusze UE,	aktywizacja seniorów	MBP, HOSIR, HDK
22	Remont budynku ul. 3 Maja 10	1	fundusze UE,	poprawa estetyki	bd
23	Zagospodarowanie deptaka miejskiego i skwerów	7	fundusze UE,	aktywizacja mieszkańców	ngo
24	Komunikacja miejska	1	bd	bd	bd
25	Poprawa usług medycznych	1	samorząd: powiat, województwo	bd	bd
26	Poprawa jakości dróg lokalnych	8	samorząd: gmina, powiat, województwo	zmiana nawierzchni	bd
27	Podziemia	6	fundusze UE, środki własne, inwestorzy	udostępnienie dla turystów	bd
	Razem	124			

Źródło: opracowanie własne

Z uwagi na miejsce przeprowadzenia badania, jakim był miejski deptak, gdzie trudno o właściwą interakcję prowadzących badanie z jego uczestnikami, wyniki ankiet przynoszą w większości pomysły na rozwój całego miasta. Znaczna część wskazań ankiet dot. zabezpieczenia potrzeb rekreacyjnych mieszkańców Hrubieszowa w postaci zadań niezwiązanych bezpośrednio z obszarem rewitalizacji (typu aquapark, przystań kajakowa, zalew miejski). Można więc uznać wyniki tych ankiet za niewiążące w odniesieniu do celów rewitalizacji. Istnieją jednak w opinii publicznej takie koncepcje, które powinny zostać wykorzystane w procesie rewitalizacji Hrubieszowa, gdyż są spójne z ustaleniami diagnozy zjawisk i czynników kryzysowych oraz dedykowanych im kierunków dalszych działań. Na szczególną uwagę zasługują inicjatywy typu: budowa mieszkań chronionych, budowa ścieki rowerowej, integracja osób wykluczonych, aktywizacja seniorów, zagospodarowanie deptaka miejskiego i skwerów, udostępnienie podziemi.

Nabór na przedsięwzięcia rewitalizacyjne

Nabór projektów rewitalizacyjnych do Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017 – 2023 trwał od 7 sierpnia 2017 roku do 14 sierpnia 2017 roku.³⁴

Regulamin naboru został oparty na regulach dedykowanych programowaniu rewitalizacji wynikających z Wytycznych Ministerstwa Rozwoju w sprawie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020. Celem naboru było określenie zakresu interwencji rewitalizacyjnej, złożonej z katalogu projektów podstawowych oraz uzupełniających.

W efekcie naboru zostało zadeklarowanych przez zainteresowanych interesariuszy łącznie 31 przedsięwzięć do realizacji na obszarze rewitalizacji miasta Hrubieszowa – w kształcie, który wynika ze złożonych deklaracji.

8.3 Proces włączenia społecznego na etapie wdrażania, realizacji i monitoringu efektów programu rewitalizacji

Dla potrzeb zwiększenia efektywności zarządzania procesem rewitalizacji zaplanowano powołanie Zarządzeniem Burmistrza Hrubieszowa Grupy Sterującej zarządzaniem Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023.

Grupa Sterująca na etapie przechodzenia z Lokalnego Programu Rewitalizacji do Gminnego Programu Rewitalizacji będzie poddana procedurze tworzenia Komitetu Rewitalizacji. Grupa stanowić będzie forum współpracy i dialogu interesariuszy z organami Miasta w sprawach dotyczących prowadzenia i oceny rewitalizacji oraz pełnić będzie funkcję opiniodawczo-doradczą Burmistrza Miasta Hrubieszowa.

Założono, iż w skład Grupy Sterującej wejdą przedstawiciele władzy lokalnej oraz interesariuszy, którzy aktywnie włączyli się w proces programowania rewitalizacji Hrubieszowa, a w szczególności:

- Zastępca Burmistrza Hrubieszowa,
- przedstawiciel Wydziału Architektury, Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami,
- przedstawiciel Wydziału Gospodarki Mieniem Komunalnym i Ochrony Środowiska,
- przedstawiciel Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego,
- przedstawiciel Straży Miejskiej,
- radny Rady Miejskiej,
- przedstawiciel Hrubieszowskiego Domu Kultury,
- przedstawiciel Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hrubieszowie,
- przedstawiciel Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Spółka z o.o. w Hrubieszowie,
- przedstawiciel Hrubieszowskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji,
- przedstawiciel Rady Gospodarczej Miasta Hrubieszowa,
- przedstawiciel Hrubieszowskiej Rady Pożytku Publicznego

³⁴ <http://www.miasto.hrubieszow.pl/content/nab%C3%B3r-projekt%C3%B3w-rewitalizacyjnych-do-lokalnego-programu-rewitalizacji-miasta-hrubieszowa-na>

- przedstawiciel Hrubieszowskiej Rady Seniorów,
- przedstawiciel Młodzieżowej Rady Miasta Hrubieszowa,
- przedstawiciel Samorządu Mieszkańców,
- przedstawiciele stowarzyszeń, które zgłosiły akces do programu w postaci przedsięwzięć rewitalizacyjnych do realizacji.

Tak powołana Grupa Sterująca zapewnia zarówno udział kluczowych z punktu widzenia prowadzenia procesu rewitalizacji przedstawicieli wydziałów i jednostek podległych Urzędowi Miasta, jak i przedstawicieli różnych grup interesariuszy procesu rewitalizacji w Hrubieszowie. Celem działań Grupy Sterującej będzie zapewnienie na dalszych etapach większego włączenia się w planowanie i realizację działań rewitalizacyjnych, w tym promocję idei rewitalizacji Hrubieszowa w środowisku lokalnym.

Rolą Grupy Sterującej będzie opiniowanie prowadzenia oraz ocena efektów procesu rewitalizacji, a w szczególności:

- opiniowanie zmian do kluczowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- opiniowanie postępów realizacji kluczowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz celów Lokalnego Programu Rewitalizacji na podstawie dokumentów przedkładanych przez wydział Urzędu Miasta w Hrubieszowie wdrażającą Program,
- opiniowanie raportów okresowych i raportu końcowego z realizacji LPR-u oraz rekomendowanie wszelkich zmian związanych z Programem Rewitalizacji,
- występowanie do Burmistrza Miasta Hrubieszowa z wnioskiem o przeprowadzanie ekspertyz lub analiz programu, mających na celu poprawienie jego skuteczności,
- zatwierdzanie zmian w kierunkach realizacji LPRu,
- rekomendacja zmian dokumentów strategicznych miasta Hrubieszowa.

Struktura Grupy Sterującej umożliwi efektywne współdziałanie i uzupełnianie się różnych instytucji (reprezentujących władzę wykonawczą oraz uchwałodawczą) oraz ich partnerów (w tym organizacji pozarządowych), a także mieszkańców miasta na etapie wdrażania, realizacji i monitoringu interwencji rewitalizacyjnej.

Po przyjęciu do realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023 Grupa Sterująca spotykać się będzie raz do roku w celu omówienia stanu wdrażania, monitorowania i potrzeby korygowania dokumentu.

Ustalenia poczynione podczas spotkań Grupy Sterującej uznane będą za wiążące w sytuacji, gdy w posiedzeniu uczestniczyć będzie co najmniej 10 członków. Grupa Sterująca będzie wypracowywać wspólne ustalenia większością głosów. Posiedzenia Grupy Sterującej będą protokołowane. Ustalenia w formie protokołu przekazywane będą do rozpatrzenia Burmistrzowi Hrubieszowa, który podejmie ostateczne decyzje o uwzględnieniu propozycji.

Przedstawiciele Urzędu Miasta podczas posiedzeń Grupy Sterującej będą mieli możliwość zasięgnięcia opinii u ostatecznych beneficjentów procesu rewitalizacji – mieszkańców – i gromadzenia w ten sposób pozyskanych informacji na temat efektywności realizowanych projektów. Spotkania będą również wydarzeniami łączącymi zbieranie opinii mieszkańców ze specjalistycznymi

dyskusjami i prezentacjami (przedstawicielei samorządu lub w razie potrzeby ewentualnych ekspertów).

W celu ograniczenia obszarów ryzyka na etapie realizacji projektów planuje się, by spotkania Grupy Sterującej realizowane były z udziałem wszystkich inicjatorów projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych, zgłoszonych do objęcia programem rewitalizacji. Spotkania poświęcone będą bieżącemu monitorowaniu realizacji poszczególnych projektów również przez interesariuszy zewnętrznych. Podczas spotkań Grupy Sterującej z interesariuszami będzie można na bieżąco podejmować dyskusje dotyczące etapów realizacji programu oraz problemów i barier, które wynikną w trakcie wdrożenia poszczególnych projektów.

Grupa Sterująca będzie uczestniczyć również w monitorowaniu efektów programu rewitalizacji. Projekt raportu monitorującego sporządzony przez komórkę merytoryczną Urzędu Miasta Hrubieszowa będzie podlegać zaopiniowaniu przez Grupę Sterującą – przed zatwierdzeniem przez Burmistrza Hrubieszowa.

Obsługę organizacyjną i techniczną Grupy zapewni Wydział Promocji i Rozwoju Gospodarczego Urzędu Miasta Hrubieszowa, który pełnić będzie funkcję związane z wdrażaniem Lokalnego Programu Rewitalizacji.

Dodatkowo za pomocą strony internetowej www.miasto.hrubieszow.pl będzie prowadzona systematyczna komunikacja z interesariuszami na temat zaawansowania w realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Na stronie internetowej umieszczane będą informacje, fotografie dotyczące planowanych działań, działań już podjętych i ich efektów. Relacjonowanie planów i zachodzących zmian przez gospodarza procesu rewitalizacji pozwoli na zbudowanie zaufania pomiędzy interesariuszami rewitalizacji i budowanie odpowiedzialności oraz troski o dobro wspólne.

Tym samym zapewniono wymagane włączenie społeczne na etapie wdrażania, realizacji i monitoringu procesu rewitalizacji w Hrubieszowie.

Szczegółowy Raport z procesu włączania społecznego na etapie opracowania Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 stanowi załącznik nr 2 do LPR.

9. Powiązania LPR z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy miejskiej Hrubieszów

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 jest dokumentem operacyjnym wyznaczającym cele i kierunki działań gminy w procesie rewitalizacji. Interdyscyplinarny charakter programu sprawia, że dokument opisuje działania należące do wielu sfer polityk branżowych miasta i w związku z tym wpisuje się w cele wskazane w różnych dokumentach strategicznych gminy.

Z założenia program musi być więc spójny z dokumentami strategicznymi i planistycznymi uchwalonymi i przyjętymi do wdrożenia przez miasto Hrubieszów i jednocześnie służy spójnemu zarządzaniu działaniami należącymi do różnych sektorów, które jednocześnie są prowadzone na obszarze rewitalizacji.

Problemy ze sfer rewitalizacji – społeczne, gospodarcze, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne, techniczne – nawet, jeśli nie wprost nazwane, zostały w tych dokumentach ujęte. Rozdział ten ma na celu analizę najważniejszych dokumentów uchwalonych przez gminę i wykazanie ich z zgodności programem rewitalizacji. Na potrzeby tej części przeanalizowano następujące dokumenty strategiczne, planistyczne i programowe miasta Hrubieszów:

Tabela 42. Wykaz dokumentów strategicznych miasta Hrubieszowa

Nazwa dokumentu strategicznego	Podstawa prawna uchwalenia
Strategia Rozwoju Miasta na lata 2015-2020 (z perspektywą do 2030 roku)	Uchwała Nr XXVI/196/2016 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Miasta Hrubieszowa na lata 2015 - 2020 (z perspektywą do roku 2030)
Studium Uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego Miasta Hrubieszów	Uchwała LIV/352/2014 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 23 maja 2014 roku
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Śródmieścia” Hrubieszowa	Uchwała Nr XIV/98/2011 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 30 września 2011 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Hrubieszowa
Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta Hrubieszowa na lata 2015 - 2020	Uchwała Nr VIII/54/2015 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 30 kwietnia 2015 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Hrubieszowa na lata 2015-2020
Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miejskiej Hrubieszów na lata 2015-2020	Uchwała Nr XXV/189/2016 Rady Miejskiej w Hrubieszowie z dnia 20 czerwca 2016 roku w sprawie przyjęcia do realizacji zaktualizowanego „Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miejskiej Hrubieszów na lata 2015 -2020”

Źródło: opracowanie własne

Strategia Rozwoju Miasta na lata 2015-2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Zaprezentowane poniżej priorytety strategiczne stanowią główne obszary interwencji, w ramach których będą podejmowane działania, służące rozwojowi Miasta Hrubieszów w długofalowej perspektywie do 2030 roku. Cele wynikają bezpośrednio z przyjętej wizji rozwoju i są odpowiedzią na główne wyzwania rozwojowe, przed którymi stoi Hrubieszów i jego społeczność w perspektywie.

Spójność wyników diagnoz opracowanych na poziomie Strategii Rozwoju Miasta oraz Lokalnego Programu Rewitalizacji oznacza, iż wizje i kierunki działań programu rewitalizacji i strategii rozwoju muszą być zbieżne.

Poniżej przedstawiono te cele Strategii Rozwoju, w stosunku do których zidentyfikowano synergię z ustaleniami Programu Rewitalizacji, są to m. in.:

Priorytet strategiczny I. Lepiej rozwinięta lokalna gospodarka miasta

- Cel operacyjny 1.1. Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o lokalne zasoby oraz nowe modele biznesowe
- Cel operacyjny 1.2. Rozwój infrastruktury poprawiającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną miasta
- Cel operacyjny 1.3. Rozwój zintegrowanego produktu turystycznego w oparciu o hrubieszowskie podziemia i Gotanię

- Cel operacyjny 1.4. Prowadzenie skutecznego marketingu gospodarczego w celu przyciągnięcia inwestorów i turystów z zewnątrz

Priorytet strategiczny II. Zorganizowana społeczność lokalna i lepsza jakość życia

- Cel operacyjny 2.1. Rozwój skutecznych form integracji społecznej
- Cel operacyjny 2.2. Rewitalizacja przestrzeni publicznej miasta i poprawa dostępu do usług i dóbr kultury
- Cel operacyjny 2.3. Poprawa efektywności energetycznej i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii
- Cel operacyjny 2.4. Rozwój infrastruktury poprawiającej bezpieczeństwo i komfort życia mieszkańców miasta
- Cel operacyjny 2.5. Podniesienie jakości i dostępności usług w zakresie opieki nad dziećmi, edukacji i sportu
- Cel operacyjny 2.6. Lepszy dostęp mieszkańców do usług zdrowotnych i społecznych

Założenia Lokalnego Programu Rewitalizacji wyznaczają główne obszary interwencji procesu odnowy Śródmieścia Hrubieszowa, które obejmują: poprawę jakości życia mieszkańców, warunków funkcjonowania przedsiębiorców, atrakcyjności centrum miasta, ochronę dziedzictwa. Na tym poziomie obserwujemy synergię pomiędzy Strategią Rozwoju i programem rewitalizacji, które wzajemnie się wzmacniają, dzięki czemu zwiększa się efektywność wdrażania poszczególnych działań wynikających z obu dokumentów.

Studium Uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego Miasta Hrubieszów

Cele i zadania studium w systemie planowania przestrzennego obejmują, m. in.:

- zidentyfikowanie kompleksowych uwarunkowań rozwojowych miasta, rozpoznanie potrzeb oraz problemów do rozwiązania;
- określenie podstawowych kierunków rozwoju miasta i funkcji terenu, zasad ich przekształceń, w tym szczególnie pożądaną weryfikacji istniejącego i planowanego zagospodarowania;
- określenie warunków ochrony walorów środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego;
- określenie terenów rozmieszczenia funkcji celu publicznego o znaczeniu lokalnym;
- stworzenie podstaw merytorycznych prowadzenia negocjacji w zakresie ponadlokalnych zadań publicznych;
- określenie podstaw formułowania strategii i programów rozwojowych dot. realizacji określonych celów i zadań wynikających z polityki samorządu;
- stworzenie podstaw do sporządzania i koordynacji planów miejscowych.

Cele generalne studium są więc zbieżne z celami programu rewitalizacji dedykowanymi rozwojowi obszaru rewitalizacji w sferze przestrzennej.

W wyniku analizy uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych rozwoju Hrubieszowa (przyrodniczych, kulturowych, społeczno-gospodarczych, komunikacyjnych i infrastruktury technicznej) sformułowano trzy główne cele zagospodarowania przestrzennego. Są to:

Cel 1 – *Efektywne wykorzystanie stanu zainwestowania* obejmujące:

- właściwe utrzymanie stanu posiadania,

- ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- adaptacja zainwestowania do nowych warunków rozwoju poprzez jego restrukturyzację i modernizację,
- efektywne wykorzystanie rezerw tkwiących w użytkowaniu i zainwestowaniu terenu, zakładające jego rozwój jakościowy,

Cel 2 – *Tworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju i podnoszenie poziomu i jakości życia mieszkańców* przez:

- zachowanie właściwych proporcji między poszczególnymi elementami zagospodarowania przestrzennego w dążeniu do harmonijnego rozwoju,
- poprawę walorów estetycznych struktur przestrzennych i krajobrazu,
- poprawę sprawności funkcjonowania infrastruktury społecznej i technicznej,

Cel 3 – *Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej*, a przede wszystkim:

- koncentracja elementów infrastruktury społecznej i gospodarczej sprzyjającej innowacyjności.

Studium utrzymuje wyznaczone kierunki potencjalnej ekspansji terenów zurbanizowanych w poszczególnych obrębach, zachowują ich główne funkcje. Zakłada dalszą rewaloryzację terenów Śródmieścia w jego strefie zabytkowej. Utrzymuje regionalny korytarz ekologiczny rzeki Huczwy i jej doliny jako teren o szczególnych walorach przyrodniczych w krajobrazie miasta.

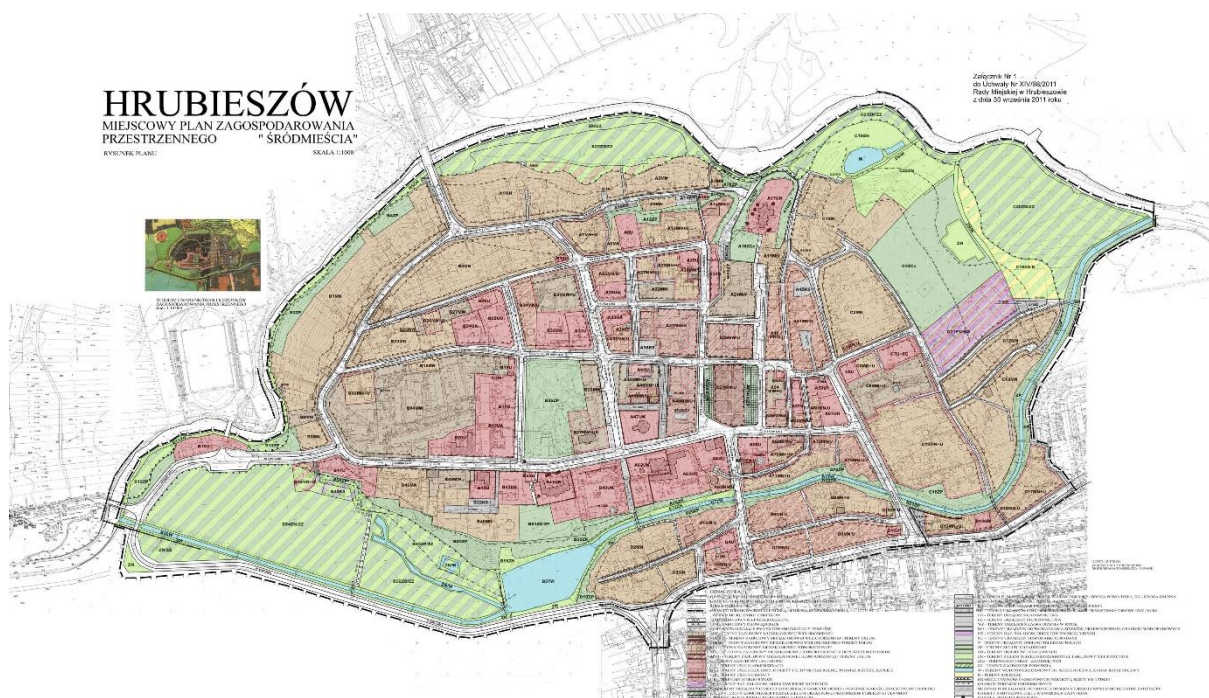
Podsumowując, można stwierdzić, że Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 wpisuje się w cele polityki przestrzennej zarysowane w Studium, szczególnie w zakresie:

- zapewnienia trwałego ładu przestrzennego,
- ochrony istniejących i tworzenie nowych elementów zrównoważonego rozwoju miasta w przyszłości,
- określenia zasad kształtowania i ochrony systemu obszarów chronionych o walorach urbanistycznych, kulturowych i przyrodniczych,
- poprawy funkcjonowania i rozwój systemów infrastruktury technicznej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Śródmieścia” Hrubieszowa

Granice miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Śródmieścia”, uchwalonego w 2011 r., pokrywają się z granicami obszaru rewitalizacji Hrubieszowa.

Mapa 33. Granice miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia w Hrubieszowie

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.miasto.hrubieszow.pl

Celem planu miejscowego jest:

1. podporządkowanie działań inwestycyjnych wymogom zachowania ładu przestrzennego i kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej, polegającej na:
 - a) utrzymaniu historycznie ukształtowanego krajobrazu obszaru staromiejskiego (skala zabudowy, charakter rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych),
 - b) ochronie sylwety zespołu staromiejskiego,
 - c) uzyskaniu wysokiej wartości walorów architektoniczno-urbanistycznych,
 - d) wykorzystaniu lokalnych tradycji architektoniczno-budowlanych w realizacji nowej zabudowy,
2. określenie zasad zagospodarowania i zabudowy umożliwiających kształtowanie przestrzeni w sposób zapewniający ochronę środowiska przyrodniczego (ochrona otwartej przestrzeni przed nadmierną zabudową, utrzymanie ciągłości korytarzy ekologicznych) i zachowanie integralności ekologicznej przestrzeni krajobrazowej (ochrona osi i przedpoli widokowych),
3. zapewnienie prawidłowej obsługi komunikacyjnej, ustalając jej funkcjonalną hierarchizację i bezkolizyjność obsługi i zaopatrzenia w infrastrukturę techniczną i komunalną.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego określa ramy dla realizacji przedsięwzięć wynikających z Lokalnego Programu Rewitalizacji, co oznacza iż projekty sprzeczne z planem miejscowym nie będą miały szans wdrożenia. Koncepcje przedsięwzięć zaprezentowane w programie rewitalizacji wpisują się w cele planu miejscowego w zakresie kształtowania trwałej i wysokiej jakości struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru rewitalizacji.

Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta Hrubieszowa na lata 2015 – 2020

Misją samorządu miasta Hrubieszów określoną na poziomie Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2015-2020 jest poprawa jakości życia mieszkańców oraz dążenie do integracji społecznej poprzez stwarzanie mieszkańcom możliwości rozwoju, jak również skuteczne przeciwdziałanie różnym formom wykluczenia społecznego.

Obszary spójności na poziomie celów strategicznych Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych oraz programu rewitalizacji obejmują (wg nomenklatury priorytetów Strategii):

- 1) Tworzenie warunków do zwiększenia zatrudnienia oraz przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu:
 - zmniejszenie poziomu bezrobocia poprzez wspieranie osób nim dotkniętych oraz poszukujących pracy,
 - udzielanie pomocy zagrożonym lub dotkniętym ubóstwem i bezradnością,
 - usprawnienie seniorów oraz tworzenie warunków do społecznej i zawodowej aktywności osób niepełnosprawnych.
- 2) Poprawa kondycji rodzin, zapewnienie dzieciom i młodzieży warunków rozwoju oraz podnoszenie poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego i publicznego:
 - pomoc rodzinom w wypełnianiu ich funkcji oraz zapewnienie dzieciom i młodzieży dostępu do kształcenia i umożliwienie im wszechstronnego rozwoju,
 - wspieranie osób i rodzin dotkniętych problemami uzależnień i przemocy w rodzinie,
 - zaspokojenie potrzeb mieszkańców w zakresie ochrony zdrowia,
 - przeciwdziałanie przestępczości, w tym wśród nieletnich.
- 3) Wzmacnianie lokalnych służb społecznych oraz rozwijanie społeczeństwa obywatelskiego:
 - doskonalenie sektora pomocy społecznej,
 - wspieranie organizacji pozarządowych oraz rozszerzenie z nimi współpracy.

Lokalny Program Rewitalizacji wykazuje pełną zbieżność z priorytetami Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w szczególności w obszarze poprawy jakości życia mieszkańców, integracji społecznej oraz przeciwdziałania różnym formom wykluczenia społecznego.

Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miejskiej Hrubieszów na lata 2015-2020

„Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Miejskiej Hrubieszów” jest strategicznym dokumentem określającym kierunki rozwoju lokalnej gospodarki ekologicznej i energetycznej. Zawiera on informacje diagnostyczne określające ilości wprowadzanych do powietrza zanieczyszczeń i gazów cieplarnianych na terenie miasta, podając jednocześnie propozycje konkretnych i efektywnych działań ograniczających ich emisję do atmosfery. Głównym celem niniejszego Planu jest rozpoznanie stanu istniejącego gospodarki energetycznej oraz źródeł, które są odpowiedzialne za emisję zanieczyszczeń do powietrza, a także promocję i wdrażanie nowoczesnych i ekologicznych rozwiązań, w celu redukcji tej emisji.

Cele szczegółowe zapisane w „Planie Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Miejskiej Hrubieszów na lata 2015-2020” dotyczą następujących zadań do realizacji:

- termomodernizacja budynków,
- zwiększenie ilości OZE na terenie miasta,
- wymiana źródeł ogrzewania budynków na bardziej efektywne i mniej emisyjne,
- racjonalizacja zużycia energii elektrycznej przez m.in. wymianę oświetlenia ulicznego,
- zastępowanie w gospodarstwach domowych starego, zużytego sprzętu AGD nowym, bardziej efektywnym energetycznie,
- wykorzystywanie instalacji prosumenckich opartych na OZE dla zabezpieczenia własnych potrzeb energetycznych oraz innych użytkowników energii.

PGN wpisuje się w te elementy programu rewitalizacji, które dotyczą poprawy sfery środowiskowej na obszarze rewitalizowanym, w szczególności w zakresie termomodernizacji budynków oraz likwidacji pieców na paliwa stałe.

Reasumując, założenia Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 są spójne z dokumentami planistycznymi, strategicznymi i operacyjnymi szczebla lokalnego, które zakładają wspieranie kompleksowych działań prowadzących do odbudowy zdolności do rozwoju zdegradowanych obszarów miejskich oraz przywrócenie ich dotychczasowych funkcji.

10. System wdrażania programu rewitalizacji

W poniższej tabeli zaprezentowano ramowy harmonogram realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023.

Tabela 43. Ramowy harmonogram realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023

Wyszczególnienie	Okres realizacji
Uchwalenie Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023	2017 rok
Posiedzenia Grupy Sterującej odpowiedzialnej za wdrażanie programu rewitalizacji – z udziałem inicjatorów przedsięwzięć	w latach 2017–2023 (przynajmniej jedno posiedzenie w roku)
Realizacja przedsięwzięć zaplanowanych w ramach programu rewitalizacji – przez poszczególnych inicjatorów	w latach 2017–2023
Monitoring	w latach 2017–2023 realizowany systematycznie w okresie wdrażania programu rewitalizacji
Ewaluacja okresowa	w latach 2017–2023 (realizowana w cyklach trzyletnich – w 2020 i 2023 roku)
Komunikacja społeczna Lokalnego Programu Rewitalizacji	w latach 2017–2023

Źródło: opracowanie własne

Za wdrażanie i monitoring Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 odpowiadać będzie Burmistrz Hrubieszowa we współpracy z:

- 1) Radą Miejską;
- 2) Urzędem Miasta oraz jego jednostkami organizacyjnymi – w ramach komórek merytorycznych odpowiedzialnych za realizację przedsięwzięć rewitalizacyjnych wynikających z LPR,
- 3) Grupą Sterującą, powołaną na potrzeby zarządzania procesem rewitalizacji w Hrubieszowie,
- 4) partnerami społeczno-gospodarczymi i pozostałymi podmiotami inicjującymi przedsięwzięcia rewitalizacyjne (organizacje pozarządowe, parafie, partnerzy prywatni).

W strukturze organizacyjnej Urzędu Miasta Hrubieszowa „realizacja zadań wynikających z ustawy o rewitalizacji” została przypisana Wydziałowi Promocji i Rozwoju Gospodarczego. W strukturze Wydziału zostało powołane w tym celu oddzielne stanowisko pracy do spraw rewitalizacji³⁵.

Poza sprawami z zakresu rewitalizacji działania wydziału obejmują dodatkowo m.in.:

- planowanie zadań inwestycyjnych o charakterze ogólno– miejskim,
- realizacja całokształtu zadań z zakresu pozyskiwania środków unijnych i pozabudżetowych,
- sporządzanie wniosków, programów, przygotowywanie umów oraz dokonywanie rozliczeń finansowych z zakresu przyznanych dotacji,
- nadzór nad sporządzaniem planów, programów, sprawozdań i analiz wynikających z kompetencji i upoważnień,
- współpraca z zarządcami dróg na terenie miasta w zakresie koordynacji planowanych inwestycji ogólno-miejskich oraz planowanie zadań modernizacyjnych i inwestycyjnych dotyczących dróg,
- nawiązywanie współpracy z przedsiębiorcami w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy, pozyskiwania funduszy z Unii Europejskiej na ich rozwój,
- koordynowanie i opracowywanie bieżących i wieloletnich planów inwestycyjnych i wyznaczanie kierunków rozwoju gminy,
- realizacja zadań wynikających z dokumentów określających strategiczne kierunki rozwoju Gminy,

Zatem Wydział Promocji i Rozwoju Gospodarczego Urzędu Miasta Hrubieszowa odpowiada kompetencyjnie za proces opracowania i wdrożenia Lokalnego Programu Rewitalizacji, pozyskanie dofinansowania z programów pomocowych Unii Europejskiej na przedsięwzięcia rozwojowe miasta Hrubieszowa wynikające z programu rewitalizacji, monitorowanie i ewaluację efektów programu rewitalizacji.

Celem sprawnego zarządzania większymi zadaniami organizacyjnymi, Burmistrz Hrubieszowa Miasta może powoływać zespoły zadaniowe, w skład których będą wchodzić przedstawiciele poszczególnych komórek odpowiedzialnych za częściowe funkcje zarządzania większym projektem. Ideą powołania takich zespołów jest właściwe przygotowanie projektu od strony technicznej i sprawne zarządzanie jego realizacją.

Zarządzeniem nr 180/2016 Burmistrza Miasta Hrubieszowa powołał w dniu 4 stycznia 2016 r. Zespół Koordynacyjny ds. Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa, którego zadaniem jest opracowanie Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa, a w szczególności:

- przeprowadzenie diagnozy problemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych oraz zidentyfikowanie potrzeb rewitalizacyjnych,
- delimitacja przestrzenna obszaru/ obszarów przeznaczonych do rewitalizacji ,
- wypracowanie celów procesu rewitalizacji w odniesieniu do uzgodnionych obszarów wymagających wsparcia w ramach rewitalizacji,

³⁵ Regulamin organizacyjny Urzędu Miasta Hrubieszowa wprowadzony Zarządzeniem Nr 251/16 Burmistrza Miasta Hrubieszowa z dnia 25 maja 2016 r. w sprawie nadania Regulaminu organizacyjnego Urzędu Miasta Hrubieszowa

- wypracowanie kierunków działań w poszczególnych strefach – społecznej, gospodarczej, przestrzennej,
- wypracowanie systemu wdrażania i monitoringu Programu,
- analiza zgłoszonych projektów rewitalizacyjnych,
- ustalenie hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych,
- budowa lokalnych partnerstw w celu zapewnienia komplementarności pomiędzy poszczególnymi projektami rewitalizacyjnymi,
- wypracowanie listy projektów rewitalizacyjnych,
- określenie harmonogramu realizacji Programu oraz plany finansowego,
- wypracowanie uzupełniających rodzajów działań rewitalizacyjnych,
- wypracowanie lokalnych systemów motywacyjnych dla partnerów Programu,
- organizacja konsultacji społecznych służących opracowaniu Programu.

W skład zespołu weszli przedstawiciele władz miasta, kierownicy wydziałów Urzędu Miasta w Hrubieszowie oraz kierownicy jednostek organizacyjnych, a w szczególności:

1. Zastępca Burmistrza Miasta – Przewodniczący,
2. Sekretarz Miasta - Zastępca przewodniczącego,
3. Naczelnik Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego – Sekretarz,
4. Naczelnik Wydziału Organizacyjnego i Spraw Społecznych – członek,
5. Naczelnik Wydziału Gospodarki Mieniem Komunalnym i Ochrony Środowiska – członek,
6. Naczelnik Wydziału Architektury, Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami – członek,
7. Naczelnik Wydziału Oświaty, Kultury, Sportu i Turystyki – członek,
8. Kierownik Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Hrubieszowie – członek,
9. Dyrektor Hrubieszowskiego Domu Kultury – członek,
10. Komendant Straży Miejskiej – członek,
11. Kierownik Miejskiej Służby Drogowej – członek,
12. Transgraniczne Centrum Informacji Turystycznej – członek.

Obsługę Zespołu zapewnia Wydział Promocji i Rozwoju Gospodarczego. Prace Zespołu trwają do czasu uchwalenia Lokalnego Programu Rewitalizacji. Z chwilą przyjęcia dokumentu do realizacji ustaje działalność Zespołu, a za proces wdrożenia programu odpowiada merytorycznie Wydział Promocji i Rozwoju Gospodarczego.

Do czynności dedykowanych procesowi wdrożenia LPR należą następujące zadania, przewidziane do realizacji na stanowisku do spraw rewitalizacji w Wydziale Promocji i Rozwoju Gospodarczego Urzędu Miasta Hrubieszowa:

- przygotowywanie projektów uchwał i zarządzeń pozwalających na przeprowadzenie procesu rewitalizacji,
- wyłonienie oraz koordynowanie prac Grupy Sterującej,
- współpraca z komórkami organizacyjnymi Urzędu oraz jednostkami organizacyjnymi Miasta Hrubieszowa i innymi podmiotami w celu efektywnego realizowania przedsięwzięć na obszarze objętym programem rewitalizacji,
- poszukiwanie źródeł finansowania dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych zaplanowanych w LPR,
- podejmowanie działań w zakresie informacji i promocji programu rewitalizacji,

- współpraca z interesariuszami procesu rewitalizacji, w tym podmiotami prywatnymi, wspólnotami mieszkaniowymi, stowarzyszeniami i liderami lokalnymi, instytucjami i organizacjami,
- monitoring i ewaluacja programu rewitalizacji, w tym w szczególności:
 - prowadzenie sprawozdawczości realizowanych działań,
 - monitorowanie efektów działań realizowanych na obszarze rewitalizacji,
 - ewaluacja wyników wdrażania LPR.

Za opiniowanie procesu wdrożenia programu rewitalizacji odpowiadać będzie planowana do powołania Zarządzeniem Burmistrza Hrubieszowa Grupa Sterująca zarządzaniem Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023, której rola sprowadza się do następujących czynności:

- opiniowanie zmian do kluczowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- opiniowanie postępów realizacji kluczowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz celów Lokalnego Programu Rewitalizacji na podstawie dokumentów przedkładanych przez wydział Urzędu Miasta w Hrubieszowie wdrażającą Program,
- opiniowanie raportów okresowych i raportu końcowego z realizacji LPR-u oraz rekomendowanie wszelkich zmian związanych z Programem Rewitalizacji,
- występowanie do Burmistrza Miasta Hrubieszowa z wnioskiem o przeprowadzanie ekspertyz lub analiz programu, mających na celu poprawienie jego skuteczności,
- zatwierdzanie zmian w kierunkach realizacji LPRu,
- rekomendacja zmian dokumentów strategicznych miasta Hrubieszowa.

Planowana do powołania Grupa Sterująca będzie w części złożona z członków Zespołu Koordynacyjnego ds. Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa, którzy wspierali czynnie proces programowania rewitalizacji. Tym samym wiedza nabyta na etapie opracowywania programu rewitalizacji zostanie wykorzystana w pracach Grupy Sterującej przyczyniając się do zwiększenia efektywności zarządzania procesem rewitalizacji.

Po przyjęciu do realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023 Grupa Sterująca spotykać się będzie raz do roku w celu omówienia stanu wdrażania, monitorowania i potrzeby korygowania dokumentu.

Grupa Sterująca będzie wypracowywać wspólne ustalenia większością głosów. Ustalenia poczynione podczas spotkań Grupy Sterującej uznane będą za wiążące w sytuacji, gdy w posiedzeniu uczestniczyć będzie co najmniej 10 członków. Posiedzenia Grupy Sterującej będą protokołowane. Ustalenia w formie protokołu przekazywane będą do rozpatrzenia Burmistrzowi Hrubieszowa, który podejmie ostateczne decyzje o uwzględnieniu propozycji.

W celu ograniczenia obszarów ryzyka na etapie realizacji projektów planuje się, by spotkania Grupy Sterującej realizowane były z udziałem wszystkich inicjatorów projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych, zgłoszonych do objęcia programem rewitalizacji. Spotkania poświęcone będą bieżącemu monitorowaniu realizacji poszczególnych projektów również przez interesariuszy zewnętrznych. Podczas spotkań Grupy Sterującej z interesariuszami będzie można na bieżąco podejmować dyskusje dotyczące etapów realizacji programu oraz problemów i barier, które wynikną w trakcie wdrożenia poszczególnych projektów.

Grupa Sterująca będzie uczestniczyć również w monitorowaniu efektów programu rewitalizacji. Projekt raportu monitorującego sporządzony przez komórkę merytoryczną Urzędu Miasta Hrubieszowa będzie podlegać zaopiniowaniu przez Grupę Sterującą – przed zatwierdzeniem przez Burmistrza Hrubieszowa.

Zarządzanie programem będzie odbywać się zatem w ramach istniejących struktur Urzędu Miasta Hrubieszowa, przez co nie przewiduje się dodatkowych kosztów na zarządzanie programem.

Projekty miasta Hrubieszów będą realizowane zgodnie z uchwaloną przez Radę Miejską Wieloletnią Prognozą Finansową oraz poszczególnymi budżetami rocznymi.

Realizacja inwestycji prowadzona będzie przez właściwy wydział merytoryczny lub miejską jednostkę organizacyjną. Za koordynację realizacji projektu pod kątem wymogów programu, w ramach którego zadanie uzyskało dofinansowanie oraz za rozliczenie środków pomocowych odpowiedzialni będą naczelnicy wydziałów realizujących zadania lub kierownicy miejskich jednostek organizacyjnych.

Jednym z kluczowych zadań, mających wpływ na wdrożenie programu, będzie prawidłowe i sprawne przygotowanie wniosków aplikacyjnych celem pozyskania środków na realizację inwestycji zapisanych w dokumencie. Program rewitalizacji, poprzez identyfikację projektów rewitalizacyjnych, umożliwi wnioskowanie o dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej projektów w nim ujętych.

Główną rolę w przygotowaniu wniosków aplikacyjnych odegrają podmioty będące beneficjentami środków. Za przygotowanie wniosków, których beneficjentem będzie miasto Hrubieszów, będą odpowiedzialni pracownicy Urzędu Miasta – Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego.

Realizacja założeń dokumentu będzie odbywać się w oparciu o system wdrażania pomocy strukturalnej Unii Europejskiej. Miasto Hrubieszów, korzystając z dofinansowania projektów unijnymi środkami finansowymi, jest zobowiązane przestrzegać zasad i procedur wspólnotowych.

Realizacja zadań ujętych w programie rewitalizacji, przedstawionych przez jednostki zewnętrzne, tj. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, pozostałe instytucje publiczne, parafie, należy w całości do wnioskodawców projektów.

Zaprezentowany system zarządzania zapewni sprawne wykorzystanie Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 na potrzeby koordynacji procesu rewitalizacji, jednocześnie zapewniając wysoki poziom partycypacji społecznej w procesie jego wdrażania.

11. System monitoringu i oceny skuteczności działań oraz system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu LPR

13.1 System monitoringu

Monitorowanie programu rewitalizacji jest obowiązkowym mechanizmem, który wspomaga zarządzanie realizacją programu. Jest to zorganizowany i zaplanowany proces, który prowadzi się przez cały okres trwania programu. Polega ono na systematycznym zbieraniu i analizowaniu danych na temat skali zidentyfikowanego kryzysu oraz wdrażanych projektów, co pozwala uzyskać informację zwrotną na temat postępów w realizacji projektów, siły ich oddziaływania na zjawiska kryzysowe oraz zgodności przedsięwzięć z przyjętymi założeniami.

Tak więc proces monitoringu Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 pozwoli na ocenę jego skuteczności, efektywności i korzyści, jakie płyną z realizacji celów i kierunków rozwoju, oraz da podstawę do dokonywania ewentualnych modyfikacji lub aktualizacji programu, o ile okaże się to konieczne.

Za gromadzenie danych dla potrzeb monitoringu będą odpowiedzialne poszczególne wydziały i jednostki organizacyjne Urzędu Miasta, odpowiedzialne za realizację poszczególnych przedsięwzięć.

W związku z powyższym monitoring będzie polegał na utrzymywaniu stałego kontaktu z podmiotami realizującymi przedsięwzięcia rewitalizacyjne przez pracownika ds. rewitalizacji, zatrudnionego w Wydziale Promocji i Rozwoju Gospodarczego Urzędu Miasta Hrubieszowa, który będzie zbierać informacje od zaangażowanych podmiotów o postępie w realizacji poszczególnych przedsięwzięć.

W cyklu rocznym pracownik Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego będzie wysyłać do wszystkich zaangażowanych podmiotów prośbę o przesłanie takich informacji na formularzu, stanowiącym Załącznik nr 2 do programu (Karta zadania). Dane z kart zadań będą zbierane i agregowane w Wydziale Promocji i Rozwoju Gospodarczego. Umożliwi to właściwe reagowanie na trudności związane z wdrażaniem, jak również prezentację informacji Grupie Sterującej w zakresie postępu prowadzonych prac.

Ewaluacja okresowa programu będzie realizowana w cyklach trzyletnich. Obejmować będzie całość działań zaplanowanych do realizacji w ramach LPR, w tym pośrednią ocenę osiągnięcia wskaźników przypisanych poszczególnym celom. Poniżej zaprezentowano strukturę uprawnień i odpowiedzialności poszczególnych komórek organizacyjnych Urzędu Miasta Hrubieszowa w ramach ewaluacji programu.

Tabela 44. Ewaluacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 – organizacja procesu

Stanowisko	Uprawnienie	Odpowiedzialność
Burmistrz Miasta Hrubieszowa	Wskazanie terminów i sposobów wykonania zadań, zatwierdzenie raportu z ewaluacji okresowej	Za zrealizowanie zadań przewidzianych na dany rok budżetowy w ramach procesu rewitalizacji
Grupa Sterująca	Opiniowanie raportu z ewaluacji okresowej	Formułowanie zaleceń i opinii dotyczących wdrażania programu rewitalizacji
Naczelnik Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego	Sprawdzenie raportu	Rzetelność raportu, terminowe przekazanie raportu do opiniowania Grupie Sterującej oraz do zatwierdzenia Burmistrzowi Miasta Hrubieszowa
Pracownik Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego odpowiedzialny za proces rewitalizacji	Sprawdzenie poprawności wypełnienia kart, sporządzenie raportu zbiorczego z realizacji zadań ujętych w programie rewitalizacji	Skompletowanie kart zadań, przygotowanie raportu zbiorczego na podstawie informacji zawartych w kartach zadań, weryfikacja wskaźników realizacji programu rewitalizacji
Naczelnik wydziału merytorycznego lub kierownik jednostki organizacyjnej	Realizacja zadań ujętych w programie rewitalizacji, sporządzenie sprawozdania z realizacji tych zadań	Efektywne (sprawne i skuteczne) wykonanie zadań, terminowe przekazanie kart zadań
Partnerzy społeczno-gospodarczy oraz pozostałe podmioty inicjujące przedsięwzięcia rewitalizacyjne	Realizacja zadań ujętych w programie rewitalizacji, wypełnienie kart zadań dostarczonych pracownika Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego	Efektywne (sprawne i skuteczne) wykonanie zadań, terminowe przekazanie kart zadań

Źródło: opracowanie własne

W ramach ewaluacji okresowej przeprowadzane będą następujące czynności:

1. Naczelnik wydziału merytorycznego lub kierownik jednostki organizacyjnej, odpowiedzialny za realizację danego zadania zapisanego w programie rewitalizacji, sporządza sprawozdanie z realizacji w formie karty zadań, uwzględniające w szczególności poziom osiągnięcia zakładanych wskaźników realizacji przedsięwzięcia oraz jego oddziaływanie na mieszkańców obszaru rewitalizacji.
2. Wypełnioną kartę zadania za ubiegły rok naczelnik wydziału merytorycznego lub kierownik jednostki organizacyjnej przekazuje do Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego do dnia 31 maja w cyklu trzyletnim. Pracownik Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego odpowiedzialny za proces rewitalizacji sprawdza wypełnione karty zadań pod względem kompletności informacji i w przypadku stwierdzenia uchybień, odsyła ją do właściwego naczelnika wydziału lub kierownika jednostki organizacyjnej w celu naniesienia poprawek. Poprawnie wypełnione karty zostają skompletowane i poddane analizie.
3. Pracownik Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego odpowiedzialny za proces rewitalizacji przeprowadza badanie przy pomocy karty zadania wśród podmiotów innych niż

jednostki miejskie (NGO, parafie, wspólnoty mieszkaniowe, podmioty gospodarcze). Badanie służy ocenie poziomu osiągnięcia zakładanych wskaźników realizacji przedsięwzięcia oraz jego oddziaływanie na mieszkańców obszaru rewitalizacji.

4. Pracownik Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego odpowiedzialny za proces rewitalizacji na podstawie informacji zawartych w kartach zadań przygotowuje zbiorczy raport, który do dnia 30 czerwca w cyklu trzyletnim przekazuje za pośrednictwem Naczelnika Wydziału Promocji i Rozwoju Gospodarczego Grupie Sterującej.
5. Grupa Sterująca opiniuje raport i przekazuje swoje uwagi i zalecenia do dnia 31 lipca w cyklu trzyletnim.
6. Burmistrz Miasta Hrubieszowa zatwierdza raport do dnia 31 sierpnia w cyklu trzyletnim i przekazuje go Radzie Miejskiej, która przyjmuje go w formie uchwały w terminie do 30 września. Raport będzie stanowił podstawę sformułowania zaleceń na kolejne lata wdrażania programu rewitalizacji.

Podstawowym narzędziem do śledzenia postępu realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 są wskaźniki monitorowania. Dostarczają one informacji dotyczących wskaźników rezultatu, a więc efektów realizacji przedsięwzięć wyszczególnionych w dokumencie. Podkreślić należy, że wybór wskaźników skupiony jest na ocenie osiągnięcia celów programu rewitalizacji, a nie produktów poszczególnych projektów. Wynika to z postrzegania interwencji w ramach rewitalizacji jako procesu całościowego, który nie jest prostą sumą realizowanych projektów, a ma na celu osiągnięcie zmiany we wskazanych obszarach poddanych rewitalizacji.

Wskaźniki realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 będą składały się ze wskaźników realizacji celów wyznaczonych w niniejszym dokumencie oraz wskaźników monitorowania zjawisk kryzysowych.

Tabela 45. Zestaw wskaźników monitoringu realizacji celów Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023

Cele i kierunki działań Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023	Źródło	Częstotliwość	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym
Cel 1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji				
K.1.1 Aktywizacja mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym				
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	140 os.
Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały wyposażone w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	3 szt.
Liczba osób w wieku 50 lat i więcej objętych wsparciem w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	20 os.
Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	100 os.
Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	1 szt.
K.1.2 Rozwijanie oferty dedykowanej dzieciom i młodzieży				

Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	200 os.
Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	10 os.
Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	100 os.
K.1.3 Rozwijanie oferty dedykowanej seniorom				
Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	80 os.
Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	10 os.
K.1.4 Rozwój oferty instytucji kultury				
Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	1 szt.
Cel 2. Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji				
K.2.1 Rozwój edukacji zawodowej i przedsiębiorczości w obszarze rewitalizowanym				
Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	50 szt.
Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	1 szt.
K.2.2 Poprawa infrastruktury otoczenia biznesu na obszarze rewitalizacji				
Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	20 szt.
Cel 3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców				
K.3.1 Rewaloryzacja przestrzeni zielonych i poprawa stanu środowiska naturalnego obszaru rewitalizacji				
Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	4 szt.
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	15 os.
Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	0,9 km
K.3.2 Poprawa stanu technicznego infrastruktury mieszkaniowej na obszarze rewitalizacji				
Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	15 szt.
K.3.3 Termomodernizacja budynków publicznych i mieszkalnych				
Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	2 szt.
K.3.4 Rozwój działalności i poprawa stanu technicznego infrastruktury instytucji kultury				
Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków	Gmina Miejska Hrubieszów	Co 3 lata	0	1 szt.

Źródło: opracowanie własne

Wybór wskaźników monitorowania zjawisk kryzysowych skupił się przede wszystkim na zapewnieniu adekwatnych mierników poszczególnych celów operacyjnych. W związku z tym wskazać należy:

- **zmniejszenie liczby osób korzystających z zasiłków pomocy społecznej zamieszkujących na obszarze rewitalizacji** – wskaźnik mierzy kluczową dla programu rewitalizacji zmianę w obszarze poprawy sytuacji mieszkańców miasta, których sytuacja życiowa i materialna zmusza do korzystania z systemu pomocy,
- **poprawę aktywności gospodarczej** (wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej na 1000 osób na obszarze rewitalizacji) – zakłada się, że podjęte działania rewitalizacyjne przyczynią się do zwiększenia aktywności gospodarczej mieszkańców. Dzięki temu zyskają oni nowe miejsca pracy, wpłynie to na poprawę jakości ich życia.
- **zwiększenie czynnego uczestnictwa w kulturze** rozumiane jako wzrost odsetka osób korzystających z biblioteki publicznej – w programie założono liczne działania aktywizacyjne w sferze kulturalnej, jak również inwestycje zwiększające przestrzeń przewidzianą dla organizacji oferty kultury, umożliwiające zwiększenie liczby uczestników.
- **zwiększenie powierzchni przestrzeni publicznej poddanej rewitalizacji** rozumiane jako zmniejszenie udziału procentowego powierzchni obszaru zdegradowanego do powierzchni obszaru rewitalizacji; w wyniku działań rewitalizacyjnych nastąpi wzrost przestrzeni uporządkowanych terenów zielonych na obszarze rewitalizacji dostosowanych do korzystania przez mieszkańców.
- **poprawa stanu technicznego budynków komunalnych** – jednym z ważnych problemów obszaru rewitalizacji jest nadreprezentacja budynków mieszkalnych będących własnością miasta oraz prywatnych w złym stanie technicznym w stosunku do pozostałej części miasta. W ramach programu założono działania remontowe wybranych obiektów.

Tabela 46. Wskaźniki monitorowania zjawisk kryzysowych Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023

Cele i kierunki działań Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023	Źródło	Częstotliwość	Tendencja	Wartość dla obszaru rewitalizacji w roku bazowym	Wartość dla obszaru rewitalizacji w roku docelowym
Cel 1. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru rewitalizacji					
Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 osób	MOPS w Hrubieszowie	Co 3 lata	Maleje	79,01	60,0
Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa na 1000 osób	MOPS w Hrubieszowie	Co 3 lata	Maleje	71,78	60,0
Korzystający z biblioteki na 1000 osób	MBP w Hrubieszowie	Co 3 lata	Rośnie	105,60	112,0
Cel 2. Tworzenie trwałych warunków do rozwoju gospodarczego obszaru rewitalizacji					
Liczba osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej na 1000 osób	PUP w Hrubieszowie	Co 3 lata	Maleje	13,68	12,80
Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 osób	UM Hrubieszów	Co 3 lata	Rośnie	99,92	110,0
Cel 3. Wzrost funkcjonalności infrastruktury i nadanie nowych funkcji obiektom i przestrzeniom publicznym w obszarze rewitalizacji w celu poprawy jakości życia mieszkańców					
Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	UM Hrubieszów	Co 3 lata	Rośnie	0	44

Źródło: opracowanie własne

13.2 System wprowadzania modyfikacji programu rewitalizacji w reakcji na zmiany w jego otoczeniu.

Zgodnie z przyjętymi założeniami Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 ma formułę otwartą, co oznacza, że w przypadku zdiagnozowania nowych problemów na obszarze rewitalizacji, potrzeby podjęcia dodatkowych działań rewitalizacyjnych, a także zmian prawnych – będzie on aktualizowany. Decyzję związaną z uruchomieniem procedury aktualizacji podejmuje Burmistrz Hrubieszowa, po zasięgnięciu opinii Grupy Sterującej.

Niezadowolające efekty monitorowania programu również mogą stać się przesłanką do ewentualnych korekt przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Korekty te będą uzasadnione dużą zmiennością otoczenia, co znajdzie odzwierciedlenie w raportach z monitorowania procesu wdrażania programu. Aktualizacja programu będzie konieczna w przypadku: nieosiągnięcia zakładanych wskaźników podczas monitorowania, a także rekomendacji Grupy Sterującej w odpowiedzi na negatywną ocenę efektywności działań rewitalizacyjnych (w tym dokonaną przez interesariuszy).

W przypadku kumulacji w ramach danego celu operacyjnego przedsięwzięć wymagających zmian, które przekroczą 20% liczby przedsięwzięć, zostanie rozważona modyfikacja sformułowania tego celu i ewentualnie skorygowanie przypisanych mu wskaźników.

W razie stwierdzenia, że Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 wymaga zmiany, Burmistrz Miasta Hrubieszowa przedłoży Radzie Miejskiej stosowny projekt uchwały. Zmiana programu następuje w trybie, w jakim był on uchwalany. Wszelkie zmiany w programie muszą mieć uzasadnienie merytoryczne i powinny zostać odpowiednio opisane: zawierać opis rodzaju i przyczyny zmiany oraz jej wpływ na dalszą realizację programu i propozycję modyfikacji.

Ze względu na ograniczone zasoby finansowo-rzeczowe (ograniczony budżet i potencjał instytucjonalno-organizacyjny) działania rewitalizacyjne, które zostałyby dopisane do programu rewitalizacji, powinny być zgodne z politykami oraz dokumentami strategicznymi szczebla lokalnego (Strategia Rozwoju Miasta, Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, PGN) oraz *Wytocznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*, a także powinny przyczyniać się do osiągnięcia spójności przestrzennej i społeczno-gospodarczej i w wysokim stopniu zaspokajać pilne potrzeby lokalnego społeczeństwa.

12. Spis tabel

Tabela 1. Zmiany liczby ludności w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2010–2016	6
Tabela 2. Przyczyny zmian liczb ludności gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2010–2016	6
Tabela 3. Struktura wieku ludności Hrubieszowa w latach 2010–2016	7
Tabela 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego Hrubieszowa w latach 2010–2016	7
Tabela 5. Osoby pracujące i bezrobotne w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2012–2016	10
Tabela 6. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w gminie miejskiej Hrubieszów, powiecie hrubieszowskim i województwie lubelskim na 1000 mieszkańców w latach 2012–2016	12
Tabela 7. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej według kryterium dochodowego w Hrubieszowie w latach 2012–2016	13
Tabela 8. Liczba rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych w latach 2012–2016	14
Tabela 9. Przyczyny udzielania świadczeń z pomocy społecznej w gminie miejskiej Hrubieszów w 2015 roku ...	14
Tabela 10. Dane nt. poziomu uczestnictwa w kulturze mieszkańców Hrubieszowa w latach 2012-2016	19
Tabela 11. Działalność sportowa HOSiR w latach 2015-2017	20
Tabela 12. Liczba mieszkańców gminy miejskiej Hrubieszów według edukacyjnych grup wiekowych w latach 2012–2016	22
Tabela 13. Zmiany liczby miejsc i dzieci w przedszkolach gminnych w Hrubieszowie w latach 2012–2016	22
Tabela 14. Zmiany liczby obiektów infrastruktury edukacyjnej w Hrubieszowie w latach 2012–2016	23
Tabela 15. Wykaz aktywnych organizacji pozarządowych na terenie Hrubieszowa	24
Tabela 16. Podmioty gospodarki narodowej w Hrubieszowie wpisane do rejestru Regon w latach 2012–2016.	28
Tabela 17. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Hrubieszowie wpisane i wykreślone z rejestru Regon na 1000 ludności w latach 2012–2016	29
Tabela 18. Zabudowa mieszkaniowa w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2012–2016	46
Tabela 19. Wyposażenie budynków techniczne mieszkalnych w gminie miejskiej Hrubieszów w latach 2012– 2016	47
Tabela 20. Rozbudowa sieci gazowniczej w Hrubieszowie w latach 2012–2016	47
Tabela 21. Liczba osób korzystających z infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w Hrubieszowie w latach 2012– 2016	48
Tabela 22. Opis jednostek strukturalnych m.Hrubieszowa	54
Tabela 23. Wskaźniki oceny podsystemu społecznego, gospodarczego, technicznego, środowiskowego oraz przestrzenno - funkcjonalnego	61
Tabela 24. Rozkład przestrzenny wskaźników podsystemu społecznego na terenie miasta Hrubieszów	78
Tabela 25. Liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie społecznym	79
Tabela 26. Rozkład przestrzenny wskaźników podsystemu gospodarczego na obszarze Hrubieszowa	84
Tabela 27. Liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w podsystemie gospodarczym	84
Tabela 28. Rozkład przestrzenny wskaźnika podsystemu środowiskowego na obszarze Hrubieszowa	87
Tabela 29. Wskaźnik ilości budynków komunalnych w wieku pow. 50 lat na 1000 osób	89
Tabela 30. Wskaźnik ilości obiektów zabytkowych na 1000 osób	91
Tabela 31. Rozkład przestrzenny wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową na obszarze Hrubieszowa	96
Tabela 32. Dynamika zmian poziomu uczestnictwa w kulturze mieszkańców Hrubieszowa w latach 2012-2016	103
Tabela 33. Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD (2007) zarejestrowanych na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa	109
Tabela 34. Efekty rewitalizacji obszaru zdegradowanego miasta Hrubieszowa	131
Tabela 35. Wykaz projektów podstawowych Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023	135
Tabela 36. Szczegółowy opis projektu zintegrowanego pn. Hrubieszowskie Centrum Dziedzictwa szansą na ożywienie społeczno-gospodarcze w obszarze rewitalizacji	164

Tabela 37. Wykaz projektów uzupełniających Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023	167
Tabela 38. Charakterystyka metodologii zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami oraz działaniami innych podmiotów na obszarze rewitalizacji	169
Tabela 40. Priorytety inwestycyjne bezpośrednio związane z rewitalizacją w ramach RPO	172
Tabela 41. Indykatywne ramy finansowe Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 z podziałem na źródła finansowania [w zł]	177
Tabela 42. Wyniki akcji ankietowej wśród mieszkańców przeprowadzonej w dniu 03.04.2017 na deptaku miejskim	186
Tabela 43. Wykaz dokumentów strategicznych miasta Hrubieszowa	191
Tabela 44. Ramowy harmonogram realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023	196
Tabela 45. Ewaluacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023 – organizacja procesu	202
Tabela 46. Zestaw wskaźników monitoringu realizacji celów Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023	203
Tabela 47. Wskaźniki monitorowania zjawisk kryzysowych Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023	205

13. Spis map

Mapa 1. Mapa lokalizacja gminy miejskiej Hrubieszów	5
Mapa 2. Podział m.Hrubieszowa na jednostki strukturalne na potrzeby delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.....	53
Mapa 3. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 osób w Hrubieszowie	64
Mapa 4. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. ubóstwa na 1000 osób w Hrubieszowie.....	65
Mapa 5. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób pobierających dodatki mieszkaniowe na 1000 osób w Hrubieszowie.....	67
Mapa 6. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby dzieci w szkołach otrzymujących stypendia socjalne na 1000 osób.....	68
Mapa 7. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób korzystających z pomocy społecznej z tyt. przemocy na 1,0 tys. osób w Hrubieszowie.....	69
Mapa 8. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby niebieskich kart na 1000 osób w Hrubieszowie.....	70
Mapa 9. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby przestępstw na 1000 osób w Hrubieszowie	71
Mapa 10. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby przestępstw p-ko rodzinie i opiece na 1000 osób w Hrubieszowie.....	72
Mapa 11. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby czynów karalnych nieletnich na 1000 osób w Hrubieszowie..	73
Mapa 12. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby wykroczeń p-ko obyczajności publicznej na 1000 osób w Hrubieszowie.....	74
Mapa 13. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby wykroczeń p-ko porządkowi i spokojowi publicznemu na 1000 osób w Hrubieszowie	75
Mapa 14. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby NGO na 1000 osób w Hrubieszowie	76
Mapa 15. Rozkład przestrzenny wskaźnika korzystających z biblioteki na 1000 osób w Hrubieszowie	77
Mapa 16. Rozkład przestrzenny czynników kryzysowych w podsystemie społecznym	79
Mapa 17. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej na 1000 osób w Hrubieszowie	80
Mapa 18. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności na 1000 osób w Hrubieszowie	81
Mapa 19. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych na 1000 osób w Hrubieszowie....	82
Mapa 20. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby wyrejestrowanych działalności gospodarczych na 1000 osób w Hrubieszowie.....	83
Mapa 21. Rozkład przestrzenny czynników kryzysowych w podsystemie gospodarczym.....	85
Mapa 22. Rozkład przestrzenny wskaźnika masy wyrobów zawierających azbest na 1000 osób	86
Mapa 23. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby budynków komunalnych w wieku pow. 50 lat na 1000 osób w Hrubieszowie.....	88
Mapa 24. Rozkład przestrzenny wskaźnika liczby obiektów zabytkowych w GEZ na 1000 osób w Hrubieszowie	91
Mapa 25. Natężenie czynników kryzysowych w podsystemie społecznym.	93
Mapa 26. Natężenie czynników kryzysowych w podsystemie gospodarczym.	94
Mapa 27. Natężenie czynników kryzysowych w podsystemach środowiskowym, technicznym, przestrzenno-funkcjonalnym.....	95
Mapa 28. łączna liczba wskaźników potwierdzających sytuację kryzysową w jednostkach strukturalnych Hrubieszowa.....	96
Mapa 29. Granice obszaru zdegradowanego miasta Hrubieszowa	97
Mapa 30. Granice obszaru rewitalizacji miasta Hrubieszowa	99
Mapa 31. Rozkład podmiotów gospodarczych wg głównych ulic obszaru rewitalizacji Hrubieszowa	108
Mapa 32. Lokalizacja projektów w ramach interwencji rewitalizacyjnej Hrubieszowa	168
Mapa 33. Granice miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia w Hrubieszowie	194

14. Spis wykresów

Rysunek 1. Zmiana liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2010–2016	8
Rysunek 2. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2014–2016.....	9
Rysunek 3. Udział wydatków na pomoc społeczną w ogólnej strukturze wydatków gminy miejskiej Hrubieszowa w latach 2012–2015	12
Rysunek 4. Liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej według kryterium dochodowego w Hrubieszowie w latach 2012–2016.....	13
Rysunek 5. Wskaźniki kapitału społecznego w Hrubieszowie, powiecie hrubieszowskim, województwie lubelskim i Polsce w 2016 roku na 1000 mieszkańców	24
Rysunek 6. Wskaźniki rozwoju gospodarczego gminy miejskiej Hrubieszów na tle powiatu hrubieszowskiego, województwa lubelskiego i Polski w 2016 roku.....	29
Rysunek 7. Struktura zatrudnienia według sektorów ekonomicznych w Hrubieszowie w 2015 roku	30
Rysunek 8. Liczba podmiotów gospodarczych na obszarze rewitalizacji Hrubieszowa wg głównych ulic	107

15. Spis zdjęć

Zdjęcie 1. Widok siedziby Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie	102
Zdjęcie 2. Wygląd zabudowy przy ul. Rynek Sutki w Hrubieszowie	111
Zdjęcie 3. Widok hrubieszowskich sutków.....	112
Zdjęcie 4. Kanał Huczwy w Hrubieszowie	114
Zdjęcie 5. Widok zabudowy doliny Huczwy	114
Zdjęcie 6. Przykład terenów zielonych w otoczeniu zabudowy wielorodzinnej obszaru rewitalizacji Hrubieszowa	116
Zdjęcie 7. Widok pokrycia dachowego z wyrobów zawierających azbest w dolinie Huczwy w Hrubieszowie ...	117
Zdjęcie 8. Widok wielorodzinnego komunalnego budynku mieszkalnego o konstrukcji drewnianej położonego przy ul. Wodnej 11 w Hrubieszowie.....	118
Zdjęcie 9. Widok na zabudowę blokową położoną obok cerkwi prawosławnej w Hrubieszowie.....	119
Zdjęcie 10. Widok substandardowej zabudowy w dolinie rz. Ulgi oraz rz. Huczwy w Hrubieszowie.....	120
Zdjęcie 11. Widok hrubieszowskich zabytków – klasztoru poddominikańskiego oraz Dworku Du Chateau	121
Zdjęcie 12. Widok elewacji frontowej budynku d. Syndykatu Rolniczego w Hrubieszowie.....	123
Zdjęcie 13. Fotografia starych planów architektonicznych Hrubieszowa z naniesionymi podziemiami.....	124
Zdjęcie 14. Fotografia starych planów architektonicznych Hrubieszowa z naniesionymi podziemiami.....	125
Zdjęcie 15. Widok podziemi na terenie Śródmieścia Hrubieszowa.....	126
Zdjęcie 16. Gazeta Hrubieszowska nr 1/2016 poświęcona procesowi rewitalizacji miasta	181

Spis załączników do Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023

Załącznik nr 1. Wzór karty zadania realizowanego w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017–2023.

Załącznik nr 2. Raport z debat, warsztatów i spaceru badawczego przeprowadzonych w Hrubieszowie w ramach konsultacji społecznych dotyczących poznania opinii społecznej w zakresie rozpoznania potrzeb interesariuszy – w ramach procesu opracowania Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023

Załącznik nr 1.

Wzór karty zadania realizowanego w ramach
 LOKALNEGO PROGRAMU REWITALIZACJI MIASTA HRUBIESZOWA NA LATA 2017-2023

KARTA ZADANIA

ZA OKRES odr. dor.

Numer zadania ³⁶	Nazwa zadania	Podmiot prowadzący

OPIS REALIZACJI ZADANIA W OKRESIE odr. dor.

Zrealizowany zakres:.....

Poziom osiągnięcia zakładanych wskaźników realizacji projektu:.....

Oddziaływanie projektu na mieszkańców obszaru rewitalizacji:

OPIS DZIAŁAŃ ZAPLANOWANYCH NA ROK
 I PROGNOZOWANYCH W OKRESIE KOLEJNYCH DWÓCH LAT

Data:

.....

Osoba wypełniająca kartę
 w imieniu podmiotu prowadzącego

.....

(podpis i pieczęć)

³⁶Numer i nazwę zadania należy podać z Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Hrubieszowa na lata 2017-2023